

ชีวิตบนฐานทรัพยากร: ทรัพยากรป่า การเข้าถึง และการดำรงชีพของชุมชนข้ามถิ่น ในบริบทของการเปลี่ยนแปลง

สุรินทร์ อ้นพรม *

บทนำ

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีพื้นฐานของสังคมเกษตรกรรม วิธีการทำมาหากินของคนในชุมชนท้องถิ่นกับทรัพยากรธรรมชาติดำเนินควบคู่ไปด้วยความผูกพันและเอื้ออำนวยกันมาเป็นเวลาช้านาน การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วในสองทศวรรษที่ผ่านมา ได้ทำให้การทำลายทรัพยากรธรรมชาติเกิดผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรเหล่านั้นในการทำมาหากินและก่อให้เกิดความขัดแย้งเรื่อยมา... (วิจารณ์ พานิช ใน อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2543)

เป็นที่ตระหนักกันเป็นอย่างดีว่าทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้เป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญต่อการดำรงชีพของคนท้องถิ่น ทั้งในฐานะของแหล่งอาหาร น้ำสำหรับการบริโภคและการเกษตร เชื้อเพลิง เครื่องนุ่งห่ม และบริการจากระบบนิเวศ จากรายงานขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ ใน พ.ศ.2557 พบว่ามีประชากรโลกมากกว่า 1.3 พันล้านคน หรือประมาณร้อยละ 18 ที่ยังคงพึ่งพิงและอาศัยทรัพยากรป่าไม้เพื่อการดำรงชีพ (FAO, 2014) สำหรับในประเทศไทยนั้นมีการคาดการณ์จำนวนประชากรที่มีการพึ่งพิงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้มีมากถึง 20-25 ล้านคน (Fisher et al., 1997) อย่างไรก็ตาม ชุมชนท้องถิ่นหลายแห่งทั่วโลก รวมถึงชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยต่างกำลังเผชิญกับปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรและความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่พวกเขาเคยพึ่งพิงและใช้ประโยชน์มาแต่ดั้งเดิม ทั้งนี้ปัญหาความขัดแย้งดังกล่าวเป็นผลสืบเนื่องจากนโยบายการพัฒนาประเทศในระยะเวลาที่ผ่านมาที่มักให้ความสำคัญแก่การตัดถวงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการขยายของเศรษฐกิจมหภาค แต่กลับมองข้ามและละเลยแบบแผนการดำรงชีพของคนท้องถิ่น

* อาจารย์ประจำภาควิชาการจัดการป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ดังกล่าวของนายแพทย์วิจารณ์ พานิช ชำต้นที่ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาเศรษฐกิจของไทยในช่วงเวลาที่ผ่านมา นอกจากจะทำลายฐานทรัพยากรการดำรงชีพของท้องถิ่นแล้วยังก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ทรัพยากร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนท้องถิ่น ต่อมาเมื่อทรัพยากรเกิดความเสื่อมโทรม รัฐจึงหันกลับมาสู่นโยบายการอนุรักษ์แบบเข้มข้น และมองว่า การใช้ประโยชน์ทรัพยากรของคนท้องถิ่นเป็นภัยคุกคามต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มองคนตัวเล็กตัวน้อยและยุทธศาสตร์การดำรงชีพของพวกเขาเป็นศัตรูต่อการเพิ่มพูนความหลากหลายทางชีวภาพ มีการอพยพโยกย้ายชุมชนท้องถิ่นออกจากพื้นที่ป่า เพื่อเปิดโอกาสและอำนวยความสะดวกให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาดำเนินการฟื้นฟูป่า สามารถกล่าวได้ว่า ทั้งกระแสของการพัฒนาเศรษฐกิจและการอนุรักษ์ในระยะเวลาดังกล่าว ล้วนส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นในหลายๆ พื้นที่ โดยที่พวกเขาไม่อยู่ในสถานะที่สามารถต่อรองอะไรได้มากนัก

ภาคตะวันตกของประเทศไทยนับเป็นภูมิภาคหนึ่งที่มีปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ รวมถึงประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม จากการศึกษาของโอบาสและคณะ (2543) พบว่า ในระหว่าง พ.ศ.2539-2540 เฉพาะในภูมิภาคตะวันตกซึ่งรวมพื้นที่ใน 8 จังหวัด (กาญจนบุรี สุพรรณบุรี ราชบุรี นครปฐม สมุทรสงคราม สมุทรสาคร เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์) ปรากฏข้อพิพาทเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมระหว่างโรงงานอุตสาหกรรมและหน่วยงานรับผิดชอบกับชุมชนในภูมิภาคและท้องถิ่นเกิดขึ้นไม่น้อยกว่าเดือนละหนึ่งครั้ง (โอบาสและคณะ, 2543) ทั้งนี้คณะผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหาความขัดแย้งดังกล่าวว่า อาจสืบเนื่องจากภาคตะวันตกของประเทศไทยถูกนำเสนอให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ฐานทรัพยากรอันหลากหลาย ตั้งแต่แร่ธาตุ ทรัพยากรป่าไม้ และแหล่งต้นน้ำที่สำคัญสำหรับการผลิตข้าวในพื้นที่บริเวณที่ราบแม่กลองตอนบน ตอนล่าง รวมถึงลุ่มน้ำท่าจีน-นครชัยศรี ทั้งหมดนี้ มีความอุดมสมบูรณ์และมีคุณค่ามหาศาล จึงทำให้ภาคตะวันตกของไทยเป็นที่สนใจของรัฐในฐานะของแหล่งวัตถุดิบที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในกระบวนการผลิต เพื่อตอบสนองนโยบายของประเทศที่มุ่งไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ จึงเกิดการลงทุนและมีโครงการพัฒนาขนาดใหญ่เกิดขึ้น เช่น โครงการสร้างเขื่อนน้ำโจน โครงการผันน้ำจากแม่น้ำแม่กลองมาผลิตน้ำประปาให้คนในกรุงเทพฯ โครงการสร้างท่อส่งก๊าซจากประเทศพม่า โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่านุรักษ์ เป็นต้น ในขณะที่เดียวกัน ภูมิภาคตะวันตกยังมีความหลากหลายในเรื่องของชาติพันธุ์ ประกอบไปด้วยไทย จีน มอญ ลาว ญวน เขมร แขก และกะเหรี่ยง (โอบาสและคณะ, 2543) ซึ่งชุมชนท้องถิ่นและกลุ่มชนเผ่าเหล่านี้ต่างได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐที่มักมีการตัดสินใจดำเนินการโดยไม่ผ่านความเห็นชอบจากคนในท้องถิ่นหรือผู้ที่ได้รับผลกระทบ

นอกจากปัญหาความขัดแย้งและการแย่งชิงทรัพยากรแล้ว ชุมชนท้องถิ่นหลายแห่งกำลังเผชิญกับปัญหาการปิดล้อมทรัพยากร ซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายการพัฒนาและการอนุรักษ์ของรัฐ ยศ สันตสมบัติ (2556) ได้กล่าวถึงปัญหาการปิดล้อมชุมชนจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ซึ่งเป็นรากเหง้าของปัญหาความขัดแย้งและการแย่งชิงทรัพยากรในภูมิภาคนี้ โดยกล่าวว่าการพัฒนาในระยะเวลที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาที่มีรัฐและชนชั้นนำเป็นศูนย์กลาง รัฐส่วนกลางและท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ปิดล้อมชุมชน พრაกสายน้ำ ผืนป่า และที่ดินไปจากประชาชน และเปลี่ยนทรัพยากรเหล่านั้นให้เป็นสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด ทั้งนี้ ยศ สันตสมบัติได้ชี้ให้เห็นว่า การขยายตัวของอำนาจรัฐในการควบคุมบงการเหนือพื้นที่ การวางแผนและจัดทำอภิมหาโครงการเกิดขึ้นและดำเนินไปในลักษณะของการบังคับบัญชาจากบนลงสู่เบื้องล่าง โดยไม่เคยมีเวทีสำหรับการทบทวนตรวจสอบ ประชาพิจารณ์ และโครงการส่วนใหญ่ไม่มีแม้กระทั่งการศึกษาผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม ดังนั้นชุมชนท้องถิ่นจึงตกอยู่ในสภาพที่ถูกปิดล้อมจากอำนาจรัฐ สภาพไร้การมีส่วนร่วมของชุมชนรากหญ้าผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการโดยตรง ทำให้ชุมชนเหล่านี้ถูกผลักไปอยู่ตรงชายขอบของอำนาจ (ยศ สันตสมบัติ, 2556) ถึงแม้ว่าหนังสือเล่มนี้จะได้ระบุถึงโครงการพัฒนาใดโครงการหนึ่งเป็นการเฉพาะเจาะจง แต่ข้อค้นพบในหนังสือช่วยสะท้อนสภาพของสังคมไทยเกี่ยวกับปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากปัญหาเชิงโครงสร้างอำนาจซึ่งมักพบอยู่เสมอว่ารัฐและทุนมีอำนาจเหนือชุมชนท้องถิ่นในการตัดสินใจจัดสรรใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

หมู่บ้านห้วยกบซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาในครั้งนี้เป็นชุมชนท้องถิ่นในเขตพื้นที่ชายแดน ตั้งอยู่ในตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เป็นชุมชนของคนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของรัฐ เป็นชุมชนของคนที่ถูกบังคับย้ายถิ่นจากหมู่บ้านหิม่องทะ อำเภอสังขละบุรี ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง การอพยพดังกล่าวเกิดขึ้นในช่วง พ.ศ.2527 เมื่อมีการสร้างเขื่อนเขาแหลม (ปัจจุบันคือเขื่อนวชิราลงกรณ์) สันเขื่อนอยู่ที่อำเภอทองผาภูมิ แต่พื้นที่กักเก็บน้ำช่วงปลายเขื่อนครอบคลุมถึงอำเภอสังขละบุรี ไม่เพียงเรือกสวนไร่นาของชาวบ้านเท่านั้นที่จมอยู่ใต้น้ำ แต่ยังมีตัวอำเภอสังขละบุรี รวมทั้งวัดวังแก้วเวภารามของหลวงพ่อดุตตะมะและหมู่บ้านมอญก็ล้วนต้องจมหายไปหมดสิ้น ชาวบ้านต้องย้ายวัดและบ้านเรือนขึ้นมาตั้งบนพื้นที่สูง ในสมัยนั้นถือเป็นภาวะวิกฤตที่สุดของอำเภอสังขละบุรี (วารสารธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2555) ทั้งนี้ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการจัดหาพื้นที่และพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้า ถนน วัด โรงเรียน เป็นต้น พร้อมทั้ง

จัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินให้แก่ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบครอบครัวละประมาณ 15 ไร่ แบ่งออกเป็นพื้นที่สำหรับสร้างที่อยู่อาศัย 1 ไร่ และพื้นที่สำหรับที่ดินทำกิน 14 ไร่ พร้อมกับจ่ายเงินค่าชดเชยให้กับชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ (สัมภาระ, อินจันท์ นวลชาติแท้ และสมปอง กันยาพรเจริญ) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนจะเข้ามาอยู่ในพื้นที่อย่างถูกต้องตามกฎหมายด้วยการสนับสนุนของการไฟฟ้าฝ่ายผลิต แต่พื้นที่ที่รัฐได้จัดสรรให้แก่พวกเขามีชุมชนชาวมอญอพยพได้อาศัยและใช้พื้นที่ดังกล่าวทำมาหากินอยู่ก่อนแล้ว ในระยะแรกของตั้งหมู่บ้านห้วยกบจึงเกิดการปะทะและความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านที่อพยพมากับชาวมอญที่อยู่ในพื้นที่แต่เดิม

ในบทนี้ ผู้วิจัยต้องการแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของพื้นที่ ผู้คน และความสัมพันธ์ระหว่างคนห้วยกบกับทรัพยากรป่าในกระแสของการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อมจากการศึกษา พบว่า คนห้วยกบมีการพึ่งพิงใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าในการดำรงชีพและสร้างรายได้ของครัวเรือนมาอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ห้วยกบซึ่งเป็นชุมชนในเขตพื้นที่ชายแดนกำลังเผชิญกับสถานการณ์การปิดล้อมทรัพยากรจากนโยบายการอนุรักษ์ของรัฐ ทำให้ชุมชนมีข้อจำกัดในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่า ไร้สิทธิ์ไร้เสียงและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าซึ่งเป็นฐานการดำรงชีพของตนเอง บวกกับกระแสการรุกคืบของพืชเศรษฐกิจทั้งยางพาราและปาล์มน้ำมัน เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินและการถือครองที่ดินในเขตหมู่บ้าน ส่งผลให้มีพื้นที่ป่าสำหรับการใช้ประโยชน์ของชุมชนลดน้อยลง คำถามที่สำคัญก็คือท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงนี้คนห้วยกบมีการปรับตัวอย่างไร นอกจากนี้ หมู่บ้านห้วยกบในฐานะของ “ชุมชนข้ามถิ่น” (ยศ สันตสมบัติ, 2556) พื้นที่ซึ่งผู้คนที่อยู่อาศัยอยู่ร่วมกันมาจากรากฐานทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันทั้งกะเหรี่ยง มอญ และคนไทยจากภูมิภาคอื่นๆ ทั้งภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้ที่ย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่อาศัยและทำมาหากินในอาณาเขตของหมู่บ้าน ในฐานะของชุมชนพหุลักษณะนี้ พวกเขามีรูปแบบในการจัดสรร เข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าอย่างไร

เนื้อหาของบทความนี้แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ บทนำ วิธีการศึกษา ผลการศึกษาและการอภิปราย และบทส่งท้าย ซึ่งในส่วนของผลการศึกษาและการอภิปรายนั้นจะประกอบด้วย 3 หัวข้อ ได้แก่ 1) พัฒนาการของพื้นที่ ผู้คน และชุมชนข้ามถิ่น 2) ของป่า การตลาด และการดำรงชีพของคนห้วยกบ และ 3) ความขัดแย้ง การประนีประนอม และการเข้าถึงทรัพยากรป่าของชุมชน

วิธีการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) ร่วมกับการสังเกตการณ์โดยตรง ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านห้วยกบ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลยังมีเจ้าหน้าที่ป่าไม้ พระสงฆ์ และครู ทั้งนี้ กระบวนการในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักนั้นเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยและผู้ประสานงานในชุมชน โดยทางผู้วิจัยเป็นผู้กำหนดเกณฑ์และคุณลักษณะของผู้ให้ข้อมูลหลัก จากนั้นผู้ประสานงานชุมชนทำหน้าที่ในการคัดเลือกและนัดหมายผู้ให้ข้อมูลหลักสำหรับการสัมภาษณ์ ซึ่งการสัมภาษณ์นั้นมีการเชิญผู้ให้ข้อมูลหลักมาที่หน่วยจัดการต้นน้ำของกาเลีย ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 1-2 กิโลเมตร โดยที่มิวิจัยได้พักอาศัยอยู่ที่หน่วยจัดการต้นน้ำแห่งนี้ในระหว่างการเก็บข้อมูลภาคสนาม และในบางกรณีผู้วิจัยได้เดินทางไปยังบ้านของผู้ให้ข้อมูลหลัก นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้เดินสำรวจชุมชนและพื้นที่ทำกินของชุมชน

การเข้าพื้นที่เพื่อสำรวจข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้เข้าพื้นที่ร่วมกับทีมวิจัยจากคณะมนุษยศาสตร์และคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามทั้งหมด 2 ครั้ง ครั้งแรก ระหว่างวันที่ 9-13 พฤษภาคม 2558 และในครั้งที่สอง ระหว่างวันที่ 27-31 กรกฎาคม 2558 ในการเก็บรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์นั้น ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ล่วงหน้าก่อนที่จะเข้าพื้นที่แต่ละครั้ง โดยการเข้าพื้นที่ครั้งแรกต้องการทำความเข้าใจภาพรวมและพัฒนาการของพื้นที่รวมถึงความเป็นมาของหมู่บ้านห้วยกบและผู้คนในพื้นที่ศึกษา สำหรับการเข้าพื้นที่ในครั้งที่สอง เน้นการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลด้านการพึ่งพิงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่า ทั้งนี้ ในการเข้าพื้นที่แต่ละครั้ง ทางทีมวิจัยจะแจ้งไปยังหัวหน้าหน่วยจัดการต้นน้ำอย่างทันท่วงทีเพื่อให้ทางหัวหน้าหน่วยฯ แจ้งให้ผู้ประสานงานในท้องถิ่นทราบ

การตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม หลังการเสร็จสิ้นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักแต่ละวันได้มีการประชุมทีมวิจัยเพื่อเปิดโอกาสให้แต่ละคนได้เล่าเรื่องและสะท้อนข้อมูลจากการสัมภาษณ์ รวมถึงเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนสิ่งที่นักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยแต่ละคนได้ทำการสัมภาษณ์ รวมถึงข้อสังเกตต่างๆ ที่นักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยแต่ละคนได้พบเห็นในระหว่างการสัมภาษณ์และเดินสำรวจชุมชน มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน และบันทึกประเด็นข้อมูลที่ไม่ตรงกันเพื่อนำกลับไปถามผู้ให้ข้อมูลหลักหรือบุคคลอื่นๆ เพื่อตรวจสอบข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งกระบวนการสะท้อนกลับข้อมูลของทีมวิจัยนี้ นับว่าเป็นกระบวนการตรวจสอบข้อมูลที่ค่อนข้างมีประสิทธิภาพ และทำให้ทีมวิจัยเกิดความเข้าใจที่

ตรงกันเกี่ยวกับบริบทของชุมชนในพื้นที่ศึกษา สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นสำหรับกรวิเคราะห์ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้นจึงทำการลงรหัสในสมุดบันทึกภาคสนามตามประเด็นข้อมูลที่กำหนดไว้

การวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดหลายประการซึ่งอาจมีผลต่อการตีความข้อมูลที่ได้จากภาคสนามด้วยระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนค่อนข้างสั้น ทำให้นักวิจัยมีข้อจำกัดในการเก็บรวมข้อมูล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์และปริมาณการเก็บหาของป่า รวมถึงข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ในการเก็บหาของป่า ซึ่งการที่จะได้ข้อมูลนั้นต้องอาศัยความไว้วางใจที่ค่อนข้างสูงระหว่างผู้วิจัยกับคนเก็บหาของป่า อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพยายามลดข้อจำกัดในการได้ข้อมูลโดยการให้ผู้ประสานงานในชุมชนเป็นผู้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก พร้อมทั้งอธิบายวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยครั้งนี้แก่ผู้ให้สัมภาษณ์อย่างชัดเจน นอกจากนี้ภาษายังเป็นข้อจำกัดหนึ่งสำหรับการเข้าถึงข้อมูลในภาคสนาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักชาวมอญซึ่งไม่สามารถพูดภาษาไทยได้ ทางผู้วิจัยพยายามลดข้อจำกัดในเรื่องนี้โดยการสัมภาษณ์ผ่านล่ามซึ่งเป็นคนในชุมชน

พัฒนาการของพื้นที่ ผู้คน และชุมชนข้ามถิ่น

หมู่บ้านห้วยกบเป็นพื้นที่ที่มีพลวัตค่อนข้างสูงทั้งในเชิงของพื้นที่ ผู้คน และวิถีการดำรงชีพจากการศึกษาประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน พบว่า หมู่บ้านห้วยกบเป็นหมู่บ้านจัดตั้งใหม่ในช่วงประมาณ พ.ศ.2527 โดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตซึ่งได้อพยพโยกย้ายชุมชนท้องถิ่นในเขตป่าออกจากพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากโครงการก่อสร้างเขื่อนเขาแหลม และเพื่อเป็นการชดเชยให้แก่ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้จัดสรรที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยพร้อมมอบเอกสารสิทธิ์ในที่ดินให้แก่ชาวบ้านที่ถูกอพยพทุกครัวเรือน ซึ่งเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำให้การถือครองที่ดินของชาวบ้านมีความมั่นคง เจ้าของที่ดินบางรายจึงตัดสินใจขายที่ดินที่ได้รับจัดสรรให้กับคนต่างถิ่นที่ต้องการที่ดินเพื่อลงทุนทำเกษตรเชิงพาณิชย์ ส่งผลให้พื้นที่เนินส่วนใหญ่ของหมู่บ้านห้วยกบซึ่งแต่ก่อนเป็นพื้นที่ “ไร่เหล่า” แต่ในปัจจุบันได้กลายเป็นสวนยางพาราและสวนปาล์มน้ำมัน กอปรกับที่ตั้งของหมู่บ้านห้วยกบอยู่ในเขตพื้นที่ชายแดนติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ พบว่า มีผู้คนจากประเทศเพื่อนบ้านอพยพเข้ามาอยู่อาศัยและทำมาหากินในบริเวณหมู่บ้านห้วยกบตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์ พบว่า พื้นที่หมู่บ้านห้วยกบเคยเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชุมชนมอญอพยพมาก่อนซึ่งในปัจจุบันยังพบหลักฐานของการตั้งชุมชน ได้แก่ ต้นขนุนและเศษซากอิฐซึ่งชาวบ้านสันนิษฐานว่า เป็นที่ตั้งของวัดเก่าของชาวมอญ อยู่ห่างจากหมู่บ้านห้วยกบเป็นระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตรไปทางทิศตะวันออก ในขณะนี้ พื้นที่ดังกล่าวอยู่ใกล้กับเรือนเพาะชำกล้าไม้ของหน่วยจัดการต้นน้ำของกาเลีย สังกัดกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช จากการให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านพบว่า ในช่วงประมาณ พ.ศ.2527-2528 ซึ่งเป็นปีแรกที่มีการไฟฟ้าฝ่ายผลิตโยกย้ายพวกเขาให้เข้ามาในพื้นที่จัดสรรนั้น ได้พบเห็นบ้านเรือนของชาวมอญตั้งอยู่ โดยบ้านเรือนของชาวมอญตั้งอยู่ใกล้ๆ ลำห้วย ในลักษณะของชุมชนขนาดเล็ก ไม่ห่างจากชุมชนมากนักเป็นที่ตั้งของวัดมอญ อย่างไรก็ตาม มีบ้านเรือนของชาวมอญบางส่วนตั้งกระจุกกระจายอยู่ตามพื้นที่ทำกิน (สัมภาษณ์, ประพัต เกรียงไกรเลื่องลือ) จากการศึกษาของประภัสสรและคณะ (2547) พบว่า ชาวมอญกลุ่มแรกที่อพยพเข้ามายังอำเภอสังขละบุรี ใน พ.ศ.2492 พวกเขาหนีความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในประเทศพม่า ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่หลวงพ่อดุตตะเดินทางเข้ามาในประเทศไทยเพื่อหนีความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในฝั่งโน้น และต่อมาก็มีคนมอญอพยพเข้ามาเพิ่มเติมและตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณบ้านนิและซึ่งเป็นหมู่บ้านของชาวกะเหรี่ยง ในกิ่งอำเภอสังขละบุรี (ในสมัยนั้น) หลังจากนั้นหลวงพ่อดุตตะได้พาชาวมอญอพยพไปอาศัยอยู่ที่บ้านวังกลางและมีการสร้างสำนักสงฆ์ (ประภัสสรและคณะ, 2547) และจากรายงานการจำแนกที่ดิน โครงการจัดสรรที่ดินให้ราษฎรอพยพจากน้ำท่วมเขื่อนเขาแหลมของกองจำแนกที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน ซึ่งได้เข้าไปสำรวจพื้นที่ที่จะมีการอพยพชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนเขาแหลมไปอยู่ ได้รายงานเกี่ยวกับประชากรและสภาพการตั้งบ้านเรือนของประชากรในพื้นที่ว่า “ประชากรเกือบทั้งหมดเป็นเชื้อสายกะเหรี่ยงสัญชาติไทย มีเพียงส่วนน้อยที่เป็นชาวมอญซึ่งอยู่ที่บ้านห้วยมาลัยเป็นพวกอพยพมาจากพม่า แม้กระทั่งบริเวณอำเภอสังขละบุรียังมีมอญอพยพตั้งถิ่นฐานอยู่มากมาย การตั้งบ้านเรือนของประชากรจะอยู่ใกล้กับลำน้ำที่สำคัญๆ เช่น แม่น้ำบีคลี่ใหญ่ แม่น้ำของกาเลีย โดยรวมกันเป็นกลุ่มๆ เป็นหมู่บ้าน มีบ้างเป็นส่วนน้อยที่กระจุกกระจายอยู่ในบริเวณพื้นที่ทำกิน” (กรมพัฒนาที่ดิน, 2523) ซึ่งข้อมูลจากการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับเรื่องเล่าของผู้ให้สัมภาษณ์ ทั้งนี้ ในปัจจุบัน หมู่บ้านห้วยมาลัย หมู่ที่ 6 ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี ตั้งอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านห้วยกบ หมู่ที่ 4 ในตำบลเดียวกัน ดังนั้นจึงสามารถเชื่อมโยงได้ว่าในบริเวณหมู่บ้านห้วยกบในปัจจุบันเคยเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนมอญอพยพมาก่อน อย่างไรก็ตาม ถึงแม้คนมอญอพยพจะมีการบุกเบิกและจับจองพื้นที่สำหรับการทำมาหากินมาก่อน แต่เนื่องจากพวกเขาไม่มีสัญชาติไทยและไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินที่รัฐต้องการใช้สำหรับ

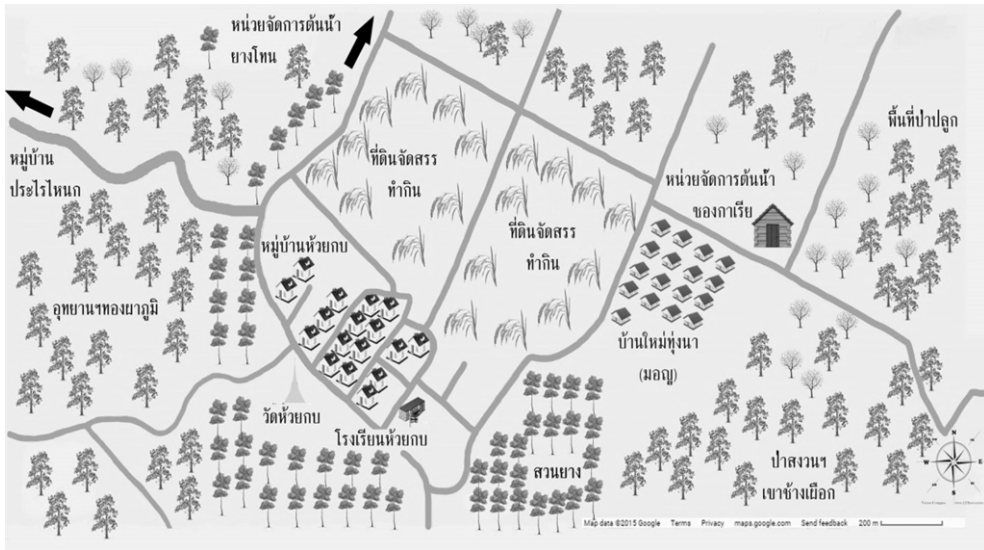
การรองรับผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนเขาแหลม พวกเขาจึงถูกผลักดันให้ออกจากพื้นที่และไม่ได้รับการชดเชยใดๆ จากรัฐบาลไทย

ใน พ.ศ.2527 การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยได้อพยพชาวบ้านที่มืองทะเลซึ่งเป็นพื้นที่ที่ถูกน้ำท่วมจากการสร้างเขื่อนเขาแหลมให้เข้ามาอยู่ในพื้นที่จัดสรรและตั้งชื่อหมู่บ้านว่าห้วยกบ ชาวบ้านที่มืองทะเลส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงและมีวิถีชีวิตแบบยังชีพเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ พวกเขาทำข้าวไร่โดยใช้พื้นที่แบบหมุนเวียน ใช้พื้นที่ลุ่มสำหรับการทำนา และบริเวณบ้านจะปลูกต้นหมากและไม้ผลหลายชนิด มีการเข้าป่าล่าสัตว์และหาของป่าเพื่อเป็นอาหาร ที่ดินที่พวกเขาจับจองและทำมาหากินนั้นไม่มีเอกสารสิทธิ์ สมาชิกในชุมชนจะรับรู้กันเองเกี่ยวกับการถือครองและใช้ประโยชน์ที่ดิน อย่างไรก็ตามเมื่อรัฐมีการก่อสร้างเขื่อนเขาแหลมทำให้พื้นที่หมู่บ้านที่มืองทะเลได้รับผลกระทบและโดนน้ำท่วม การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยจึงอพยพชาวบ้านมาอยู่ในบริเวณหมู่บ้านห้วยกบในปัจจุบัน โดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้จ่ายค่าชดเชยให้กับชาวบ้านที่โดนอพยพไร่ละประมาณ 250 บาท (สัมภาระณ์, อินจันทร์ นวลชาติแท้ และสมบอง กันยาพรเจริญ) พร้อมทั้งจัดสรรที่ดินให้ครอบครัวละ 15 ไร่ แบ่งออกเป็นที่อยู่อาศัย 1 ไร่ และที่ดินทำกิน 14 ไร่ ที่ดินที่ชาวบ้านได้รับจัดสรรนั้นมีเอกสารสิทธิ์ที่ดิน (โฉนด) นอกจากนี้ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตยังได้จัดหาและสร้างสาธารณูปโภคต่างๆ ในหมู่บ้าน ทั้งวัด โรงเรียน ถนน น้ำประปา และไฟฟ้า ให้กับชาวบ้านที่ถูกอพยพ ถึงแม้ชาวบ้านจะเกิดความรู้สึกมั่นคงในการได้เป็นเจ้าของที่ดินและได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกที่ดีกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับสมัยที่อยู่ในหมู่บ้านเดิมก่อนอพยพ แต่พวกเขาต้องปรับตัวหลายด้านให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ที่ค่อนข้างแตกต่างจากถิ่นฐานเดิม นอกจากนี้ ในระยะแรกของการอพยพเข้ามาในหมู่บ้านห้วยกบพวกเขาจะต้องเผชิญหน้ากับคนมอญที่เคยทำกินในพื้นที่นั้นอยู่ก่อน จากการสัมภาษณ์ พบว่า คนมอญส่วนใหญ่ยังคงกลับมาดูแลและเก็บเกี่ยวผลผลิตจำพวกไม้ผล หมาก และมะพร้าวที่ตนเองเคยปลูกไว้ จนทำให้เกิดกรณีพิพาทกันระหว่างคนที่เข้ามาใหม่กับคนเก่าที่เคยใช้พื้นที่ทำมาหากิน ทางกรการไฟฟ้าฝ่ายผลิตจึงต้องนิมนต์หลวงพ่อดูตมะให้มาเจรจาเพื่อยุติความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

ในระยะแรกของการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ที่รัฐจัดสรรให้ คนห้วยกบส่วนใหญ่ยังคงดำรงชีพด้วยระบบการผลิตแบบยังชีพ มีอาชีพทำนา ปลูกพืชไร่ และหาของป่า มีชาวบ้านบางส่วนเริ่มขายที่ดินที่ได้รับจัดสรรให้แก่คนต่างถิ่น เริ่มมีชาวบ้านจากที่ต่างๆ ย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานและทำมาหากินในหมู่บ้านห้วยกบเรื่อยๆ แต่ไม่มากนัก ชาวบ้านเล่าว่า ในสมัยนั้นยังพบไม้ใหญ่ เช่น ยางนาทั่วไปในป่าบริเวณลำห้วยยังมีปริมาณมากจนเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านห้วยกบ ชาวบ้านสามารถจับมาขายและประกอบอาหาร พื้นที่เนินใกล้ๆ หมู่บ้านยังมีพื้นที่ป่าไผ่ พื้นที่ไร่ร้าง พวกเขาสามารถเข้าไปเก็บหาของป่า

เพื่อนำไปขายและบริโภคในครัวเรือนได้ นอกจากนี้ บางครัวเรือนได้มีการเลี้ยงวัวโดยปล่อยในป่า คำบอกเล่าของชาวบ้านเกี่ยวกับสภาพป่ารอบๆ หมู่บ้านห้วยกบสอดคล้องกับข้อมูลจากการสำรวจของกรมพัฒนาที่ดินใน พ.ศ.2523 ซึ่งรายงานและให้ข้อเสนอแนะการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่โครงการจัดสรรที่ดินให้ราษฎรอพยพจากน้ำท่วมเขื่อนเขาแหลม แปลงที่ 2 ซึ่งเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านห้วยกบในปัจจุบัน ดังนี้

พื้นที่กำหนดไว้เป็นป่า 1) ป่าที่สงวนไว้เป็นป่าต้นน้ำลำธารหรือป่าเพื่อรักษา สภาพแวดล้อม ในปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวเป็นป่าเบญจพรรณ ยังคงมีไม้มีค่าบางอย่าง อยู่ บางส่วนเป็นไร่ร้างเก่า และบางส่วนเป็นป่าที่ถูกบุกรุกเข้าตัดฟันเอาไม้มีค่าไปแล้ว สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นภูเขา เนินเขาสูง มีความลาดชันมากกว่า 35 % เป็นแหล่งกำเนิดของลำห้วย ลำน้ำซับหลายสายในพื้นที่โครงการฯ จึงไม่เหมาะสมในการพิจารณาเปิดป่า เพื่อทำการเกษตรใดๆ นอกจากสงวนไว้เป็นป่า รักษาสภาพแวดล้อมและความชุ่มชื้นของพื้นที่โครงการฯ และบริเวณใกล้เคียง 2) พื้นที่สงวนไว้เป็นป่าใช้สอย พื้นที่ดังกล่าวเป็นป่าเบญจพรรณ ที่ถูกบุกรุกทำลายเป็นป่าไม้รุ่นสอง บางส่วนเป็นไร่ร้างเก่า สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นเนินเขาสูง หรือภูเขาบางส่วน มีความลาดชันอยู่ในช่วง 25-35 % ซึ่งไม่เหมาะที่จะเปิดป่าเพื่อทำการเกษตร [...] จึงควรกำหนดพื้นที่เหล่านี้ไว้สำหรับเป็นป่าตัดฟันใช้ในหมู่บ้านของราษฎร เพื่อที่ราษฎรเหล่านั้นจะได้ไม่บุกรุกเข้าไปตัดฟัน ไม้มีค่าในป่าลึกเข้าไปซึ่งจะทำให้เกิดผลเสียหายเป็นอย่างมาก ไม่คุ้มค่าในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่บริเวณที่กำหนดไว้ดังกล่าว (กรมพัฒนาที่ดิน, 2523: 52-53)

แผนที่ร่างการใช้ประโยชน์ที่ดินที่หมู่บ้านห้วยกบ จากการสำรวจของนักวิจัย

อย่างไรก็ตาม การใช้ประโยชน์ที่ดินของหมู่บ้านห้วยกบเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นอย่างเข้มข้น เมื่อรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการปลูกยางพาราเพื่อยกระดับรายได้ของเกษตรกรในช่วง พ.ศ.2547 ในเวลานั้น มีนักการเมืองท้องถิ่นในตำบลหนองลูได้ลงทุนปลูกยางพารา ทำให้ชาวบ้านห้วยกบหันมาปลูกตาม เพราะเห็นว่าน่าจะเป็นช่องทางการประกอบอาชีพที่มั่นคง นอกจากนี้ นโยบายส่งเสริมจากภาครัฐยังเป็นตัวขับเคลื่อนการขยายตัวของพื้นที่สวนยาง ในเวลาดังกล่าว มีนักลงทุนต่างถิ่นโดยเฉพาะจากภาคใต้ของไทยเข้าไปซื้อที่ดินในหมู่บ้านห้วยกบเพื่อปลูกสวนยางกันมากขึ้น ทำให้พื้นที่สวนยางพาราเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว นอกจากยางพาราแล้ว พืชเศรษฐกิจที่มีการปลูกในลักษณะของเกษตรพาณิชย์ใช้พื้นที่ขนาดใหญ่ ได้แก่ ปาล์มน้ำมัน ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการขยายตัวของพื้นที่สวนยางพาราและปาล์มน้ำมันนั้นนอกจากไปเปลี่ยนแปลงพื้นที่ที่เคยเป็นไร่ร้างซึ่งเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านสามารถเข้าไปเก็บหาของป่าให้กลายเป็นพื้นที่เกษตรเชิงพาณิชย์แล้ว ยังทำให้ราคาที่ดินของหมู่บ้านห้วยกบนั้นมีราคาสูงขึ้น จากการสัมภาษณ์ พบว่า ในระยะแรกของการตั้งหมู่บ้าน ราคาที่ดินในเขตหมู่บ้านห้วยกบประมาณไร่ละ 30,000 บาท แต่ในปัจจุบันที่ดินในเขตหมู่บ้านห้วยกบมีราคาสูงถึงไร่ละ 100,000 บาท (สัมภาษณ์, สำเร็จ สวนหนองปลิง) นอกจากนี้ ยังพบอีกว่า การขยายตัวของสวนยางพารายังส่งผลกระทบต่ออาชีพของคนในหมู่บ้าน ยกตัวอย่างเช่น ชาวบ้านบางรายต้องเลิกอาชีพการเลี้ยงวัว เพราะไม่มีพื้นที่สำหรับการเลี้ยงเนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวถูกเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่ปลูกยางพารา นอกจากผลกระทบด้านอาชีพแล้ว มีผู้ให้สัมภาษณ์บางรายตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับผลกระทบของการปลูกยางพาราต่อ

สิ่งแวดล้อมของหมู่บ้าน ทำให้น้ำในลำห้วยแห้ง และมีพืชบางชนิด (เช่น หญ้าไม้กวาด) ที่เคยขึ้นใกล้กับลำห้วยในเขตหมู่บ้านสูญหายไป เนื่องจากการใช้สารเคมีของเกษตรกรเจ้าของสวนยาง อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า สวนยางพาราช่วยสร้างโอกาสในการจ้างงานให้กับชาวบ้านห้วยกบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ไม่มีที่ดินทำกินสามารถไปรับจ้างกรีดยางเพื่อสร้างรายได้โดยไม่ต้องเดินทางออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้าน

นอกจากการเปลี่ยนแปลงด้านพื้นที่และการใช้ประโยชน์ที่ดินแล้ว ผู้คนและการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านห้วยกบก็มีการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน ใน พ.ศ.2553 คนมอญอพยพได้กลับเข้ามาตั้งบ้านเรือนในหมู่บ้านห้วยกบอีกครั้งหนึ่งโดยได้รับการช่วยเหลือจากพระครูพิทักษ์กาญจนธรรม เจ้าอาวาสวัดห้วยกบ ในปัจจุบัน ที่ซื้อที่ดินต่อจากชาวบ้านและจัดสรรให้เป็นที่อยู่อาศัยของคนมอญและเรียกชุมชนนี้ว่า “บ้านใหม่ทุ่งนา” ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านห้วยกบประมาณ 2 กิโลเมตร ทางด้านทิศตะวันออก ชุมชนมอญบ้านใหม่ทุ่งนามีประชากรประมาณ 67 หลังคาเรือน เป็นชุมชนของคนมอญอพยพส่วนใหญ่ยังไม่ได้สัญชาติไทย เจ้าอาวาสเล่าว่า ได้ซื้อที่ดินประมาณ 30 ไร่ ในราคาประมาณ 1.7 ล้านบาท ซึ่งทางเจ้าอาวาสได้ไปยืมเงินจากเจ้าคณะอำเภอสังขละบุรี จากนั้นนำที่ดินมาจัดสรรให้เป็นที่อยู่อาศัยสำหรับคนมอญครอบครัวละ 48 ตารางวา โดยครอบครัวที่เข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่จัดสรรต้องจ่ายค่าเช่าปีละประมาณ 730 บาท ให้กับทางวัด และทุกๆ ปี พวกเขาต้องไปทำสัญญากับทางอำเภอสังขละบุรี ทุกหลังคาเรือนที่ตั้งอยู่ในชุมชนบ้านใหม่ทุ่งนาก็จะไม่มีบ้านเลขที่ แต่พวกเขาต้องได้รับการรับรองจากผู้ใหญ่บ้านห้วยกบจึงจะสามารถเข้ามาอยู่อาศัยได้ จากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาส พบว่า ในแต่ละปีจะมีคนมอญอพยพยื่นความจำนงที่จะเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่จัดสรรประมาณ 20 ครอบครัว แต่มีบางรายที่ไม่ได้รับอนุญาตให้เข้ามาอยู่เนื่องจากมีคุณสมบัติบางประการไม่เป็นไปตามที่ทางเจ้าอาวาสกำหนดขึ้นสำหรับพื้นที่ที่ที่เหลือจากการจัดสรรเป็นที่อยู่อาศัยนั้นทางเจ้าอาวาสอนุญาตให้คนมอญใช้สำหรับการเพาะปลูกพืชโดยมีการกำหนดข้อตกลงและสลับหมุนเวียนกันในการใช้พื้นที่ดังกล่าว สามารถตั้งข้อสังเกตได้ว่า ในแง่หนึ่ง การจัดตั้งชุมชนบ้านใหม่ทุ่งนาเป็นการช่วยเหลือคนมอญอพยพให้มีที่อยู่อาศัยที่เป็นหลักแหล่งมากขึ้น พวกเขาไม่ต้องกังวลและกดดันจากเจ้าหน้าที่เนื่องจากเป็นคนพลัดถิ่น ไร้สัญชาติไทย เด็กๆ สามารถไปโรงเรียนและได้รับการศึกษาเช่นเดียวกับคนไทย อย่างไรก็ตาม เนื่องจากคนมอญบ้านใหม่ทุ่งนาไม่มีสัญชาติไทย พวกเขาจึงไม่ถูกนับรวมในฐานะของประชากรบ้านห้วยกบ ส่งผลให้พวกเขาไม่มีสิทธิเข้าถึงสาธารณูปโภค (เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา) รวมถึงบริการต่างๆ จากรัฐ (เช่น เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ) เช่นเดียวกับชาวบ้านคนอื่นๆ ที่มีสัญชาติไทย

ตารางที่ 1 พัฒนาการของพื้นที่และผู้คนในพื้นที่หมู่บ้านห้วยกบ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี
จังหวัดกาญจนบุรี

ช่วงเวลา (พ.ศ.)	เหตุการณ์
2492	คนมอญจากประเทศพม่าเริ่มอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี
2522	กองจำแนกที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน เข้ามาสำรวจพื้นที่ภายใต้โครงการจัดสรรที่ดิน ให้ราษฎรอพยพจากน้ำท่วมเขื่อนเขาแหลม อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี
2527	การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยอพยพชาวกะเหรี่ยงที่เมืองตะโปนที่ได้รับผลกระทบจาก น้ำท่วมเขื่อนเขาแหลมให้มาอยู่ในพื้นที่จัดสรรโครงการบริเวณหมู่บ้านห้วยกบ
2547-2548	ชาวบ้านเริ่มหันมาทำสวนยางพาราตามนโยบายการส่งเสริมของรัฐบาลในสมัยนั้น
2553	คนมอญอพยพประมาณ 64 หลังคาเรือน เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ในหมู่บ้านห้วยกบ และเรียกชุมชน “บ้านใหม่ทุ่งนา”

ที่มา: การสัมภาษณ์

กล่าวโดยสรุปแล้ว หมู่บ้านห้วยกบเป็นพื้นที่ในเขตชายแดนที่มีความหลากหลายและไม่เคย
หยุดนิ่ง มีการหลั่งไหลของผู้คน ทุน และวัฒนธรรมเข้ามาในอาณาบริเวณของหมู่บ้าน โดยนัยนี้ จึงทำให้
ห้วยกบกลายเป็น “ชุมชนข้ามถิ่น” พื้นที่ซึ่งผู้คนที่ย้ายถิ่นมาอยู่ร่วมกันมีที่มารวมถึงมีรากฐานทางวัฒนธรรมที่
แตกต่างกันทั้งกะเหรี่ยง มอญ และคนไทยจากภูมิภาคต่างๆ ทั้งภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคอีสาน สามารถ
แบ่งกลุ่มคนในหมู่บ้านห้วยกบออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ คนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงซึ่งเป็นกลุ่มที่ถูกบังคับ
ย้ายถิ่นจากการสร้างเขื่อนเขาแหลม กลุ่มคนมอญเป็นกลุ่มที่เคยอยู่ในพื้นที่แต่ดั้งเดิมแต่ถูกผลักดันออก
จากพื้นที่เมื่อมีการจัดตั้งหมู่บ้านห้วยกบโดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ต่อมาได้กลับมาตั้งชุมชน
ในบริเวณห้วยกบอีกครั้งหนึ่งจนถึงปัจจุบัน และกลุ่มคนไทยซึ่งย้ายถิ่นฐานเข้ามาเพื่อแสวงหาโอกาสใน
การประกอบอาชีพ

ของป่า การตลาด และการดำรงชีพของคนห้วยกบ

คนห้วยกบมีรูปแบบการดำรงชีพที่หลากหลายและแตกต่างกันในแต่ละครัวเรือน ขึ้นอยู่กับ
ปัจจัยด้านทรัพยากร การตัดสินใจ ความจำเป็น และโอกาสของแต่ละคนและครัวเรือน ส่วนใหญ่ประกอบ

อาชีพรับจ้างเนื่องจากไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ชาวบ้านบางส่วนทำนาและปลูกพืชไร่ พืชที่ปลูกกันมาก ได้แก่ มันสำปะหลังและอ้อย มีเพียงส่วนน้อยที่ทำเกษตรเชิงพาณิชย์เป็นเจ้าของสวนยางพาราและปาล์มน้ำมัน จากการศึกษา พบว่าทั้งครัวเรือนที่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองและผู้ที่ไม่มียังคงพึ่งพิงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยเฉพาะการเก็บหาของป่าหลากหลายชนิดทั้งเพื่อนำมาบริโภคในครัวเรือน และนำไปจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ ประเภทของป่าที่มีการเก็บหาและใช้ประโยชน์มีทั้งสิ้น 4 ประเภทหลักๆ ประกอบด้วย 1) ดอกหญ้าไม้กวาด (เรียกตามคนท้องถิ่น) 2) หน่อไม้ 3) ไม้ไผ่สำหรับทำด้ามไม้กวาด และ 4) พืชผักป่า ของป่าแต่ละประเภทจะให้ผลผลิตในช่วงเวลาที่แตกต่างกันจึงทำให้ชาวบ้านมีรายได้จากการเก็บหาของป่าเกือบตลอดทั้งปี ในแง่นี้ ของป่าจึงมีบทบาทสำคัญในการช่วยเพิ่มโอกาสและทางเลือกสำหรับการดำรงชีพของคนในท้องถิ่น

1) ดอกหญ้าไม้กวาด หรือ ดอกงวง

ดอกงวงเป็นหญ้าล้มลุกที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากในพื้นที่บริเวณสองข้างทางระหว่างอำเภอสังขละบุรีและหมู่บ้านห้วยกบ ดอกงวงจะออกดอกในช่วงเดือนธันวาคมถึงกุมภาพันธ์ของทุกปี ชาวบ้านสามารถไปเก็บหาดอกงวงตามศักยภาพของตนเองเพื่อนำมาทำไม้กวาด เป็นอาชีพหนึ่งที่แพร่หลายในหมู่บ้านห้วยกบซึ่งรวมถึงคนมอญที่อาศัยอยู่ที่บ้านใหม่ทุ่งนาด้วย ผู้วิจัยพบว่าชาวบ้านที่ไม่ได้ทำไม้กวาดขายก็ไปเก็บดอกไม้กวาดเช่นกัน โดยนำมาขายให้แก่ชาวบ้านคนอื่นๆ ที่ทำไม้กวาด ชาวบ้านนิยมใช้จักรยานยนต์ที่มีกระบะข้างสำหรับการไปเก็บดอกหญ้า ใช้แรงงาน 1-2 คน สำหรับการเก็บหา ปริมาณการเก็บหาในแต่ละครั้งไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับปริมาณดอกหญ้าที่มีอยู่ จากนั้นจึงนำดอกหญ้ามาตากแห้งแล้วมัดรวมเป็นกำ ราคาของดอกหญ้าที่ตากแห้งแล้วกิโลกรัมละ 40-50 บาท

อาชีพทำไม้กวาดดอกหญ้าถือเป็นยุทธศาสตร์การดำรงชีพที่สำคัญของชาวบ้านห้วยกบซึ่งเริ่มมีการประกอบอาชีพนี้ครั้งแรกในช่วงประมาณ พ.ศ.2538 โดยการแนะนำของอดีตผู้ใหญ่บ้าน (นายทองศรี ศรีพุทธา) จากการศึกษา พบว่าการทำอาชีพไม้กวาดในหมู่บ้านห้วยกบ สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ กล่าวคือ ประเภทแรก โรงงานขนาดย่อมในชุมชน ซึ่งเจ้าของโรงงานจะว่าจ้างชาวบ้านในการเย็บไม้กวาด อัตราค่าจ้างสำหรับการเย็บไม้กวาด เท่ากับ 4.50 บาทต่อด้าม จากนั้นเจ้าของโรงงานไม้กวาดจะนำไปส่งลูกค้าในพื้นที่ต่างๆ ประเภทที่สอง ชาวบ้านทำเองแล้วส่งให้กับโรงงานในชุมชน และประเภทที่สาม ชาวบ้านทำเองและนำไปขายเอง ราคาขายส่งไม้กวาด เท่ากับ 20 บาทต่อด้าม และต้นทุนสำหรับการทำไม้กวาดประมาณ 10 บาทต่อด้าม (สัมภาษณ์, อบ อยู่ดี)

หมู่บ้านห้วยกบไม่มีการกำหนดข้อตกลงสำหรับการเก็บดอกหญ้าไม้กวาด นั่นหมายความว่าชาวบ้านทุกคนสามารถเข้าถึงและเก็บดอกหญ้ามาใช้ประโยชน์ตามศักยภาพของตนเอง ทั้งนี้ อาจสืบเนื่องจากตองกงเป็นพืชที่ขึ้นตามธรรมชาติและมีอยู่ในปริมาณที่มาก อีกทั้งพื้นที่ที่ชาวบ้านไปเก็บหาอยู่นอกพื้นที่ป่าของรัฐจึงไม่มีกฎหมายและระเบียบสำหรับการใช้ประโยชน์ อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า มีเจ้าของโรงงานไม้กวาดในชุมชนบางรายได้ซื้อดอกหญ้าไม้กวาดมาจากประเทศเมียนมาร์ เนื่องจากต้องการวัตถุดิบสำหรับผลิตไม้กวาดในปริมาณที่มากขึ้นและดอกหญ้าไม้กวาดในบริเวณที่ชาวบ้านเคยเก็บหานั้นมีไม่เพียงพอ

2) หน่อไม้

หน่อไม้เป็นของป่าอีกชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านห้วยกบมีการเก็บหาและใช้ประโยชน์ ทั้งเพื่อนำมาบริโภคในครัวเรือนและนำไปจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ ชนิดของหน่อไม้ที่มีการใช้ประโยชน์มี 2 ชนิดหลักๆ ได้แก่ หน่อไม้หวานและหน่อไม้บง ช่วงเวลาสำหรับการเก็บหาหน่อไม้ คือ ช่วงหน้าฝน (ช่วงเดือนมิถุนายน-กันยายน) พื้นที่สำหรับการเก็บหาหน่อไม้ ได้แก่ ป่าหัวไร่ปลายนา และพื้นที่ป่าธรรมชาติ ทั้งนี้ ชาวบ้านที่ต้องการเก็บหน่อไม้เพื่อนำมาบริโภคในครัวเรือนส่วนใหญ่จะไปเก็บในพื้นที่ป่าหัวไร่ปลายนาซึ่งอยู่ไม่ไกลจากชุมชนมากนัก เช่นในกรณีของนายชัน ศรีพุทธา ปัจจุบันอายุ 52 ปี ซึ่งย้ายถิ่นฐานมาจากจังหวัดกาฬสินธุ์และเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านห้วยกบประมาณ พ.ศ.2528 ภายหลังจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้อพยพชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนเขาแหลม ปัจจุบันนายชันอยู่กับภรรยาและหลานอีกหนึ่งคน มีที่นาประมาณ 7 ไร่ ซึ่งซื้อต่อจากชาวบ้านห้วยกบ นายชันเล่าว่า หน่อไม้จะออกในช่วงที่กำลังทำนาจึงไม่ได้เข้าไปหาหน่อไม้มาขาย แต่จะไปเก็บหน่อไม้ตามหัวไร่ปลายนาเพื่อนำมาบริโภคเท่านั้น ส่วนของป่าอื่นๆ เช่น ดอกหญ้าไม้กวาด จะไปเก็บหาบ้างตามโอกาสสำหรับชาวบ้านที่ต้องการเก็บหาหน่อไม้เพื่อนำมาจำหน่ายนั้นจะเข้าไปในพื้นที่ป่าธรรมชาติไกลออกไปจากหมู่บ้าน จากการศึกษาพบว่า คนเก็บหาหน่อไม้เพื่อสร้างรายได้จะเข้าไปในป่าธรรมชาติ ใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมง โดยผู้เก็บหาหน่อไม้จะขับรถจักรยานยนต์แล้วไปจอดไว้ริมป่าใกล้ๆ บริเวณป่าที่เข้าไปหาหน่อไม้ ชาวบ้านจะใช้กระสอบปุ๋ยสำหรับบรรจุหน่อไม้ ปริมาณการเก็บหาในแต่ละครั้งไม่แน่นอน โดยเฉลี่ยประมาณ 1 กระสอบปุ๋ยต่อครั้ง หรือประมาณ 80-90 กิโลกรัม สำหรับผู้เก็บหาที่มีความชำนาญอาจหาหน่อไม้ได้ในแต่ละครั้งถึง 2 กระสอบ ส่วนใหญ่จะขายหน่อดิบให้แก่พ่อค้าคนกลางในหมู่บ้านซึ่งมีอยู่ประมาณ 2-3 ราย ราคาหน่อไม้ดิบกิโลกรัมละ 4.50 บาท จากนั้น พ่อค้าที่รับซื้อในหมู่บ้านจะนำไปส่งโรงงานหน่อไม้ดองที่บ้านเวียงคุด

การเก็บหน่อไม้ขายช่วยสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนของผู้เก็บหาพอสมควร ในช่วงฤดูการหน่อไม้ชาวบ้านบางรายสามารถมีรายได้จากการขายหน่อไม้ถึงวันละ 300-500 บาท อย่างไรก็ตาม เนื่องจากพื้นที่เก็บหาหน่อไม้อยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเขาช้างเผือกและพื้นที่อุทยานแห่งชาติแห่งชาติทองผาภูมิ ซึ่งตามกฎหมายป่าไม้จะไม่อนุญาตให้ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์ใดๆ ในป่า รวมถึงการเก็บหาของป่าด้วย ทั้งนี้ จากการบอกเล่าของชาวบ้าน เจ้าหน้าที่อนุโลมให้ชาวบ้านสามารถเก็บหน่อไม้มาบริโภคในครัวเรือนหรือเพื่อ “ยังชีพ” เท่านั้น แต่ไม่อนุญาตให้ชาวบ้านเก็บหน่อไม้เพื่อนำไปจำหน่าย โดยมีชาวบ้านบางรายที่เข้าไปเก็บหน่อไม้ในพื้นที่ป่าดังกล่าวถูกเจ้าหน้าที่จับกุมเนื่องจากไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง

3) ไม้ไผ่สำหรับทำด้ามไม้กวาด

ไม้ไผ่ที่ชาวบ้านห้วยกบนิยมนำมาทำด้ามไม้กวาดดอกหญ้า ได้แก่ ไผ่ข้าวหลาม เนื่องจากลำปล้องมีลักษณะตรง มีความยาวพอเหมาะและมีความคงทน ชาวบ้านจะเข้าไปหาในป่าธรรมชาติโดยใช้เวลาเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมงจากหมู่บ้าน สำหรับการตัดไม้ไผ่สำหรับการทำด้ามไม้กวาดนั้น ชาวบ้านเล่าว่าพวกเขาจะเลือกตัดลำไผ่ที่โตมากนัก จากนั้นจะตัดซอยให้เป็นท่อนยาวประมาณ 60-70 เซนติเมตรจากการสัมภาษณ์ พบว่าในบ้านใหม่ทุ่งนามีชาวบ้านประมาณ 3 ราย ที่เลือกเก็บหาด้ามไม้กวาดขายเป็นอาชีพ ในการเข้าป่าแต่ละครั้งเพื่อเก็บหาด้ามไม้กวาดสามารถตัดไม้ไผ่ทำด้ามไม้กวาดได้ประมาณ 300 ด้ามต่อครั้ง ราคาของด้ามไม้ไผ่ที่ซื้อขายภายในชุมชนคือ 100 ด้าม เท่ากับ 90 บาท (ด้ามละ 90 สตางค์) ชาวบ้านเล่าว่า เจ้าหน้าที่อนุโลมให้พวกเขาตัดไม้ไผ่เฉพาะลำเล็กๆ อย่างไรก็ตาม พวกเขาต้องเดินทางไกลมากขึ้นสำหรับการหาไม้ข้าวหลามเพื่อนำมาทำด้ามไม้กวาด

4) พืชผักป่า

มีพืชผักหลากหลายชนิดที่ชาวบ้านห้วยกบเก็บมาประกอบอาหาร และนำไปจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ เช่น ผักกูด ผักพุเปาะ (ภาษามอญ) โดยพวกเขาสามารถเก็บหาได้เกือบตลอดทั้งปี สลับช่วงเวลากันไป พบว่าชาวบ้านเกือบทุกหลังคาเรือนเก็บผักในป่าเพื่อนำมาบริโภคในครัวเรือน นอกจากนี้ ยังพบอีกว่า มีชาวบ้านห้วยกบบางครอบครัวที่มีอาชีพเก็บพืชผักป่าขาย โดยผักที่มีการเก็บหาและเป็นที่ต้องการของตลาด ได้แก่ ผักมันหมู ซึ่งผักชนิดนี้เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ทรงพุ่มไม่สูงมากนัก ประมาณ 1-2 เมตร ชาวบ้านจะเก็บยอดเพื่อนำประกอบอาหาร และนำไปจำหน่ายให้แก่คนในชุมชนและที่ตลาดนัดบ้านห้วยมาลัยในทุกวันพฤหัสบดี คนเก็บหาของป่าเล่าว่า พวกเขาต้องเดินทางเข้าไปในป่าระยะทางประมาณ 3-4 กิโลเมตร จึงจะพบต้นผักมันหมู ช่วงเวลาที่สามารถเก็บยอดผักมันหมูมี 2 ช่วง ได้แก่ ระหว่างเดือนธันวาคมถึงเดือนมกราคม และระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน เมื่อเก็บ

ได้แล้วจะมัดเป็นกำๆ ละ 8-10 ยอด ราคากำละ 5 บาท อย่างไรก็ตาม ปริมาณผักมันหมูที่พบในป่า เหลือน้อยลง เนื่องจากมีคนนอกหมู่บ้านเข้ามาเก็บหาเป็นจำนวนมากเพราะเป็นผักที่ชาวบ้านนิยม รับประทาน นอกจากนี้ไฟป่าที่เกิดขึ้นทุกๆ ปีในช่วงหน้าแล้งทำให้ต้นมันหมูในป่าตาย

ตารางที่ 2 ของป่าชนิดหลักๆ ที่มีการเก็บหาและใช้ประโยชน์ของคนห้วยกบ

ประเภทของป่า	ช่วงเวลาการเก็บหา	การใช้ประโยชน์
ดอกไม้กวาด (ตองกง)	ธันวาคม-กุมภาพันธ์	เป็นวัตถุดิบสำหรับการทำไม้กวาด
หน่อไม้ (ไผ่หวานและไผ่ขง)	มิถุนายน-กันยายน	บริโภคในครัวเรือน/ส่งโรงงานหน่อไม้ดอง
ไผ่ข้าวหลาม	ตลอดปี	ด้ามไม้กวาด
ผักมันหมู	ธันวาคม-มกราคม พฤษภาคม-มิถุนายน	ประกอบอาหาร/จำหน่ายที่ตลาด
ผักพุพัง (ภาษามอญ)	พฤษภาคม-มิถุนายน	ประกอบอาหาร/จำหน่ายที่ตลาด
ผักกูด	พฤษภาคม-มิถุนายน ธันวาคม-มกราคม	ประกอบอาหาร/จำหน่ายที่ตลาด

ที่มา: การสัมภาษณ์

สามารถสรุปได้ว่า ลักษณะและรูปแบบการพึ่งพิงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าของคนห้วยกบ แบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ได้แก่ รูปแบบที่หนึ่ง คือการเก็บหาของป่าเพื่อนำมาบริโภคในครัวเรือน ซึ่งส่วนใหญ่จะเก็บหาในบริเวณป่าหัวไร่ปลายนาและลำห้วยใกล้ๆ ชุมชน รูปแบบที่สอง คือการเก็บหาของป่าเพื่อนำมาจำหน่ายและสร้างรายได้ ส่วนใหญ่จะเป็นชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินทำกินและจะเข้าไปเก็บหาของป่าในเขตอุทยานแห่งชาติ และรูปแบบสุดท้าย ได้แก่ ซื้อจากเพื่อนบ้านที่เก็บหาของป่าขาย

ความขัดแย้ง การประนีประนอม และการเข้าถึงทรัพยากรป่าของชุมชน

“ในอนาคต หากอุทยานฯ เข้มงวดมากขึ้น อาจมีผลกระทบต่อชาวบ้านที่ต้องการหาของป่า”

(สัมภาษณ์, ผู้ใหญ่สำเร็จ สวนหนองปลิง)

ป่าและของป่าถือเป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญต่อการดำรงชีพของชุมชนท้องถิ่น ดังที่ได้กล่าวไว้ในหัวข้อก่อนหน้าว่าการเก็บหาและใช้ประโยชน์ของป่าช่วยเพิ่มโอกาสและทางเลือกทางเศรษฐกิจ

ให้แก่คนหลายกลุ่มที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านห้วยกบ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากพื้นที่ป่าที่ชาวบ้านห้วยกบเคยเข้าไปเก็บหาของป่านั้นถูกแปรเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ และพื้นที่บางส่วนรัฐได้นำไปปลูกป่าฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวคนเก็บหาของป่าในหมู่บ้านห้วยกบจึงเหลือทางเลือกไม่มากนัก พวกเขาจึงหันไปพึ่งพิงป่าธรรมชาติในเขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งตามกฎหมายจะไม่นิยมนำไปใช้ประโยชน์และนำของป่าออกจากพื้นที่ พบว่าในช่วงเวลาที่ผ่านมามีการจับกุมชาวบ้านที่เก็บหาของป่าในเขตอุทยานแห่งชาติ เช่น กรณีของนายสมปองที่เคยโดนเจ้าหน้าที่ของรัฐจับกุม นายสมปอง เล่าว่า ใน พ.ศ.2556 ตนเองได้รับซื้อหน่อไม้จากชาวบ้านและจะนำไปส่งที่โรงงานหน่อไม้แดงที่หมู่บ้านเวียงคุดี้ ระหว่างทางมีทหารพรานเรียกให้หยุดรถและจับกุม นายสมปองพยายามอธิบายให้ทหารพรานเข้าใจว่าตนเพียงทำหน้าที่ช่วยชาวบ้านนำหน่อไม้ไปส่งที่โรงงานเนื่องจากชาวบ้านไม่มีรถยนต์สำหรับการขนส่ง และพยายามอธิบายให้เจ้าหน้าที่เข้าใจว่าการขายหน่อไม้ช่วยสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านที่มีฐานะยากจน ณ ขณะนั้นทางทหารพรานได้โทรศัพท์ประสานงานกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในหน่วยป้องกันรักษาป่าในพื้นที่ ในที่สุดเจ้าหน้าที่ได้ปล่อยตัวนายสมปองพร้อมทั้งปราคไม่ให้นำชาวบ้านเข้าไปเก็บหาของป่าเพื่อนำไปขาย จะเห็นได้ว่าการใช้ประโยชน์และเก็บหาของป่าของชุมชนท้องถิ่นกับนโยบายและมาตรการการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของภาครัฐนั้นไม่สอดคล้องกัน ในขณะที่รัฐต้องการปกป้องรักษาทรัพยากรของชาติเพื่อประโยชน์ส่วนรวม แต่ชุมชนท้องถิ่นนั้นต้องการเก็บหาและใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อการดำรงชีพและสร้างรายได้ให้กับครอบครัวของตน

หมู่บ้านห้วยกบถูกโอบล้อมด้วยพื้นที่ป่าของรัฐโดยทางทิศเหนือและทิศตะวันตกติดต่อกับอุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ และทางทิศตะวันออกเชื่อมมาถึงทิศใต้ติดต่อกับป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาช้างเผือก ทั้งนี้ อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช มีเนื้อที่ประมาณ 772,214 ไร่ หรือ 1,235 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ในป่าสงวนแห่งชาติป่าห้วยเขย่งและป่าเขาช้างเผือก ในเขตท้องที่อำเภอทองผาภูมิและอำเภอสงขลาบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ได้รับการจัดตั้งให้เป็นอุทยานแห่งชาติ เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ.2552 เป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ 114 ของประเทศไทย วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติก็เพื่อรักษาระบบนิเวศและแหล่งทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์ สำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและการเจริญพันธุ์ของพืชและสัตว์ป่า ในขณะที่บางส่วนในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาช้างเผือกซึ่งรัฐมองว่าเป็นพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม รัฐจึงเข้าไปดำเนินการปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูป่าต้นน้ำและระบบนิเวศมาตั้งแต่ พ.ศ.2536 ในปัจจุบันพื้นที่ปลูกป่าดังกล่าวอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของหน่วยจัดการต้นน้ำยางโตนและหน่วยจัดการต้นน้ำของกาเลียสังกัดกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (สัมภาษณ์, นพดล ทรงลักษณ์ และศิริวัฒน์ แสงฉวี)

แน่นอนว่าการเข้ามาดำเนินการของภาครัฐทั้งการอนุรักษ์และการฟื้นฟูป่าส่งผลกระทบต่อชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่รอบพื้นที่ป่า ทำให้ชุมชนท้องถิ่นมีข้อจำกัดในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรเพื่อการดำรงชีพและสร้างรายได้เนื่องเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย ซึ่งกฎหมายของพื้นที่ป่าอนุรักษ์นั้นมักจะมี ความเข้มงวด และไม่อนุญาตให้ชุมชนท้องถิ่นเข้าไปเก็บหาและใช้ประโยชน์ทรัพยากรในพื้นที่ป่าที่รัฐ กำหนดไว้เป็นป่าอนุรักษ์ มีหลายมาตราในพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 โดยเฉพาะ มาตราที่ 16 ของพระราชบัญญัติดังกล่าว ได้กำหนดข้อห้ามในการใช้ประโยชน์และการดำเนินการต่างๆ ของบุคคลในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ กล่าวคือ ภายในเขตอุทยานแห่งชาติ ห้ามมิให้บุคคลใด 1) ยึดถือ หรือครอบครองที่ดิน รวมตลอดถึงก่อสร้าง แผ้วถาง หรือเผาป่า 2) เก็บหา นำออกไป ทำด้วยประการใดๆ ให้เป็นอันตราย หรือทำให้เสื่อมสภาพ ซึ่งไม้ ยางไม้ น้ำมันยาง น้ำมันสน แร่หรือทรัพยากรอื่นๆ 3) เก็บหา นำออกไป ทำด้วยประการใดๆ ให้เป็นอันตราย หรือทำให้เสื่อมสภาพ ซึ่งกล้วยไม้ น้ำผึ้ง ครั่ง ถ่านไม้ เปลือกไม้ หรือมูลค้างคาว 4) เก็บ หรือทำด้วยประการใดๆ ให้เป็นอันตรายแก่ดอกไม้ ใบไม้ หรือ ผลไม้” (กรมอุทยานแห่งชาติ, 2558) จะเห็นได้ว่า กฎหมายอุทยานแห่งชาตินั้นเข้มงวดและไม่อนุญาต ให้มีการนำทรัพยากรใดๆ ออกมาจากพื้นที่อุทยานแห่งชาติรวมถึงการเก็บหาของป่าด้วย ทั้งนี้ ตาม เจตนารมณ์ของกฎหมายดังกล่าวก็เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สัตว์ป่าและสิ่งแวดล้อม และรักษาไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อประโยชน์ส่วนรวม การตรากฎหมายดังกล่าววางอยู่ บนฐานคิดที่ว่ามนุษย์ไม่สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน การใช้ประโยชน์ของชุมชนจะทำให้ ป่าเสื่อมโทรม ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแยกกิจกรรมการใช้ประโยชน์ของชุมชนท้องถิ่น ออกไปเพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้ให้คงอยู่ อย่่างไรก็ดี การ กำหนดมาตรการเพื่อการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของสังคมไทยมักมองข้ามการดำรงชีพ ของคนในท้องถิ่นที่ตั้งอาศัยทรัพยากรป่าไม้เป็นฐาน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนรอบป่า อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

อาจกล่าวได้ว่า มาตรการและนโยบายการอนุรักษ์ป่าของรัฐทำให้ชุมชนท้องถิ่นมีความรู้สึก ไม่มั่นใจเกี่ยวกับการพึ่งพิงป่าของตนในอนาคต ดังเช่นที่นายสำเริง สนวนหนองปลิง ผู้ใหญ่บ้านห้วยกบ คนปัจจุบันได้แสดงความกังวลว่าวิถีชีวิตของคนห้วยกบอาจได้รับผลกระทบหากภาครัฐเพิ่มมาตรการใน การอนุรักษ์ป่าที่เข้มข้นมากขึ้น ชาวบ้านที่เก็บหาของป่าชายรู้สึกกังวลและกลัวเจ้าหน้าที่จับกุม จาก การสัมภาษณ์ พบว่า ชุมชนห้วยกบมีความพยายามและดิ้นรนในการเข้าถึงทรัพยากรป่าพร้อมทั้ง พยายามหาวิธีการต่อรองกับเจ้าหน้าที่เพื่อสร้างความมั่นใจในการใช้ประโยชน์จากป่า โดยในช่วง

ฤดูกาลของการเก็บหาของป่า เช่น ช่วงหน้าฝนซึ่งเป็นฤดูกาลเก็บหาหน่อไม้ คนที่เข้าป่าเพื่อเก็บหาหน่อไม้จะไปแจ้งผู้ใหญ่บ้านรับทราบ โดยทางผู้ใหญ่บ้านจะประสานไปยังหน่วยป้องกันรักษาป่าและหน่วยของทหารพรานที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ให้รับทราบต่อไป ผู้ใหญ่บ้านห้วยกบเล่าว่า ทางชุมชนพยายามต่อรองกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องโดยกำหนดช่วงระยะเวลาในการเก็บหาหน่อไม้ซึ่งพอจะช่วยชาวบ้านที่เก็บหาของป่าไม่ให้ถูกจับกุมจากหน้าที่ได้ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันยังไม่มีข้อตกลงร่วมในการเก็บหาของป่าระหว่างเจ้าหน้าที่กับชุมชน

ในมุมมองของผู้วิจัย แนวคิด “ป่าปลอดคน” เป็นเพียงวาทกรรมที่อยู่บนกระดาษแต่ไม่ค่อยสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ในเขตชายแดนที่มีการเคลื่อนย้ายผู้คน ทุน และวัฒนธรรม อีกทั้งรัฐมีข้อจำกัดหลายประการทั้งในเรื่องกำลังเจ้าหน้าที่และงบประมาณสำหรับการควบคุม ติดตามและบังคับใช้กฎหมายในการป้องกันรักษาป่า นอกจากนี้ มาตรการอนุรักษ์แบบเข้มข้นยังทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้และชาวบ้านคนเก็บหาของป่าอีกด้วย จากบทเรียนความขัดแย้งและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ที่เกิดขึ้น รัฐจึงมีการประนีประนอมระหว่างการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์ของชุมชนท้องถิ่นโดยได้อนุโลมให้ชาวบ้านที่อยู่รอบป่าสามารถเข้าไปเก็บหาและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าเพื่อการยังชีพ ในกรณีของหมู่บ้านห้วยกบ ทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้ใช้มาตรการอนุโลมให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากเพื่อยังชีพ เพื่อลดการเผชิญหน้าและความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนท้องถิ่น โดยกำหนดให้ชาวบ้านห้วยกบสามารถเก็บหาของป่าเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น แต่ไม่สามารถนำของป่าไปขายเพื่อสร้างรายได้ นายสำโรง สวนหนองปลิง ผู้ใหญ่บ้านห้วยกบ เล่าว่า เจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้ประชุมชี้แจงผู้นำชุมชนในการประชุมกำนันและผู้ใหญ่บ้านที่อำเภอสังขละบุรี เกี่ยวกับระเบียบและกฎหมายป่าไม้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์และเก็บหาของป่า เพื่อให้ผู้นำชุมชนไปบอกกล่าวและคอยเป็นหูเป็นตาให้กับทางเจ้าหน้าที่ สามารถตั้งข้อสังเกตได้ว่าการที่รัฐอนุโลมให้ชาวบ้านสามารถเก็บหาของป่าเพื่อนำมาบริโภคในครัวเรือนอาจช่วยลดความตึงเครียดและการเผชิญหน้าระหว่างผู้พิทักษ์ป่าและคนเก็บหาของป่าได้ในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม มาตรการและแนวทางดังกล่าวของรัฐซึ่งจำกัดเพียงการใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อการยังชีพอาจไม่ค่อยสอดคล้องกับวิถีของชุมชนท้องถิ่นที่อยู่รอบป่าเท่าไรนัก

อันที่จริง การใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อวัตถุประสงค์เชิงเศรษฐกิจของครัวเรือนก็ไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ความเสื่อมโทรมและล่มสลายของทรัพยากรดังที่รัฐวิตกกังวลเสมอไป มีงานศึกษาวิจัยหลายชิ้นที่ชี้ให้เห็นว่าการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากป่าของชุมชนกับความหลากหลายทางชีวภาพนั้นไป

ด้วยกันได้ หรือในบางครั้งหนุนเสริมซึ่งกันและกัน การใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อสร้างรายได้ของชุมชนได้ไม่จำเป็นต้องทำให้เกิดโคกนาฏกรรมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเสมอไปหากชุมชนมีกลไกการบริหาร มีการติดตาม และมีระบบสนับสนุนที่เหมาะสม (Rawee et al., 2010; Senyk, 2005; Somsak et al., 2004) งานวิจัยของสมศักดิ์และคณะ (2004) ได้ชี้ให้เห็นและยืนยันว่าการอนุรักษ์ป่าชายเลนกับการสร้างรายได้ของครัวเรือนของชุมชนบ้านเปรี๊ตใน ตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด นั้นไปด้วยกันได้ ชาวบ้านสามารถมีรายได้จากการขายปูแสมซึ่งจับจากป่าชายเลนชุมชนถึงวันละ 700-800 บาท ในขณะที่ป่าชายเลนของบ้านเปรี๊ตในยังได้รับการดูแลและมีการจัดการฟื้นฟูโดยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน โดยแนวทางการจัดการใช้ประโยชน์ที่ชุมชนบ้านเปรี๊ตในพัฒนาขึ้นมาเพื่อควบคุมการเข้าถึงทรัพยากร และการเก็บหาของป่าในพื้นที่ป่าของหมู่บ้าน ได้แก่ การกำหนดช่วงเวลาในการเก็บหาปูแสมภายใต้ สโลแกนที่ว่า “หยุดจับร้อยละ คอยจับล้าน” (Somsak et al., 2004) กล่าวคือ คณะกรรมการป่าชุมชน จะไม่อนุญาตให้ชาวบ้านที่มีอาชีพหาปูแสมเข้าไปจับปูแสมในป่าชุมชนในช่วงที่ปูกำลังวางไข่ แต่จะอนุญาตให้เก็บหาเฉพาะนอกช่วงฤดูกาลวางไข่เท่านั้น วิธีการดังกล่าวเป็นการปรับใช้ความรู้และการสังเกตของชาวบ้านเองในการวางแผนและกำหนดมาตรการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในป่าที่เอื้อต่อการอนุรักษ์ ฟื้นฟูป่าชายเลน และการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีรายได้จากการรักษาป่า

ถึงแม้ว่าบริบทของชุมชนบ้านเปรี๊ตในจะแตกต่างจากบ้านห้วยกบในหลายๆ มิติ แต่นั่นคงไม่ใช่ประเด็นหลักที่จะปฏิเสธความจริงที่ว่า การอนุรักษ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่รอบแนวป่าสามารถดำเนินไปควบคู่กันไปได้ด้วยการกำหนดและออกแบบ กติกาการใช้ประโยชน์ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ในแง่นี้ รัฐและชุมชนอาจมีทางออก ร่วมกันในการกำหนดแบบแผนการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ไม่ไปจำกัดทางเลือกและโอกาสในการดำรงชีพ ของคนห้วยกบให้เหลือเพียงการยังชีพเท่านั้น

บทส่งท้าย: ชุมชนข้ามถิ่นและความท้าทายใหม่

ในพื้นที่ชายแดน การเคลื่อนไหลของประชากร ทุนและวัฒนธรรมข้ามพรมแดนถือเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่อาจปฏิเสธได้ โดยนัยนี้ ชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ชายแดนจึงมีลักษณะเป็นชุมชนข้ามถิ่น (transnational) นั่นคือ ผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนมาจากต่างพื้นที่และมีรากฐานทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน ส่งผลให้ชุมชนข้ามถิ่นมีโครงสร้างอำนาจซ้อนทับกันอยู่ (ยศ สันตสมบัติ, 2551) ดังนั้น หากรัฐ

ต้องการส่งเสริมให้ชุมชนในพื้นที่ชายแดนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้และมีการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่าอย่างยั่งยืน ในเบื้องต้นรัฐต้องเข้าใจและยอมรับถึงการมีอยู่ของความเป็นชุมชนข้ามถิ่นและต้องส่งเสริมและรองรับสิทธิการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนต่างๆ ที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมแตกต่างกันแต่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณของหมู่บ้านเดียวกัน แน่แน่นอนว่า ความเป็นชุมชนท้องถิ่นเป็นปรากฏการณ์ที่หลีกเลี่ยงได้ยาก เป็นความท้าทายใหม่สำหรับการพัฒนาและการอนุรักษ์

ในบริบทของชุมชนข้ามถิ่น จำเป็นต้องมีการพัฒนากลไกเชิงสถาบันแบบใหม่สำหรับการจัดสรรและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรส่วนรวม เนื้อหาของกลไกเชิงสถาบันแบบใหม่ที่ว่านี้ต้องครอบคลุมถึงการกำหนดบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบใหม่ของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันในอาณาบริเวณพื้นที่และมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อให้มีข้อตกลงและเงื่อนไขในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ยอมรับร่วมกันระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ กระบวนการพัฒนาข้อตกลงใหม่นี้อาจเปิดโอกาสให้กลุ่มคนต่างๆ ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบและกำหนดกติกาในการจัดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าร่วมกัน ทั้งนี้การออกแบบกติกากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรของชุมชนอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นต้องวางอยู่บนหลักการการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เคารพในจารีตและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ในบริบทของหมู่บ้านห้วยกบ การนำหลักการดังกล่าวนี้ไปปรับใช้คงไม่ถนัดนัก กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณหมู่บ้านห้วยกบมีอย่างน้อย 3 กลุ่ม ซึ่งมีความแตกต่างกันทางเชื้อชาติ วัฒนธรรมและที่มา แต่ละกลุ่มมีสถานภาพทางสังคม โอกาสในการเข้าถึงการพัฒนา และอำนาจทางการเมืองที่ไม่เท่าเทียมกัน ดังนั้น การที่จะกำหนด “ขอบเขต” (boundary) ของผู้ใช้ทรัพยากรว่าใครคือคนที่มีหรือไม่มีสิทธิ์ในทรัพยากรป่าคงเป็นประเด็นที่ซับซ้อนและยุ่งยากไม่น้อยในทางปฏิบัติ (Ostrom, 2005)

นอกจากนี้ ในเขตพื้นที่ชายแดนซึ่งมีการหลั่งไหลของผู้คน ทุนและวัฒนธรรม การตั้งคำถามว่าใครคือชุมชนเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นและมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ข้อค้นพบที่สำคัญประการหนึ่งในการศึกษาครั้งนี้ ก็คือ ผู้คนที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีความสัมพันธ์กันทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจอาจมีรากฐานและแบบแผนทางวัฒนธรรมและความเชื่อที่แตกต่างกัน ความเข้าใจดังกล่าวนี้จะช่วยให้เราก้าวพ้นวิสัยทัศน์ของการพัฒนาและการอนุรักษ์แบบเดิมๆ ที่มักเชื่อในภาพเหมารวมว่าชุมชนท้องถิ่นมีเอกลักษณ์ของตนเอง และมีมุมมองความเป็นชุมชนท้องถิ่นแบบหยุดนิ่งและแข็งความเป็น “อัตลักษณ์ชุมชน” การศึกษาครั้งนี้ได้พยายามชี้ให้เห็นว่า ชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ชายแดนมีความเป็น

“พหุวัฒนธรรม” ดังนั้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนในบริบทของชุมชนข้ามถิ่นต้องคำนึงถึงความแตกต่าง หลากหลายทางวัฒนธรรมและผู้คน การพัฒนาและการอนุรักษ์ที่เบียดขับบางวัฒนธรรมให้ตกอยู่ใน ภาวะความเป็นชายขอบอาจนำไปสู่การเผชิญหน้าและความขัดแย้งได้

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมพัฒนาที่ดิน. 2523. รายงานการจำแนกที่ดินโครงการจัดสรรที่ดินทำกินให้ราษฎรอพยพจากน้ำท่วม เขื่อนเขาแหลม อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี. ม.ป.ท.
- กรมอุทยานแห่งชาติ. 2558. พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504. เข้าถึงได้จาก www.dnp.go.th. วันที่เข้าถึง 16 ตุลาคม 2558.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (บรรณาธิการ). 2535. วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า. กรุงเทพฯ: พิมพ์ตุลา.
- ประภัสสร เรียรปัญญา, พระอาจารย์ประเสริฐ หลวงทิพย์, นางบุษบา ประพาสพงศ์ และคณะ. 2547. สิทธิชุมชนท้องถิ่นมอญ: กรณีการสร้างท่อก๊าซที่มีผลกระทบต่อชุมชนมอญพื้นเมืองและ ชุมชนมอญอพยพที่อำเภอสังขละบุรี. กรุงเทพฯ: นิติตธรรม.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2554. มโนทัศน์การดำรงชีพ. เชียงใหม่: พงษ์สวัสดิ์การพิมพ์.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2554. ทุนนิยมชายแดน: นิคมเกษตรกรรมยางพาราและการเปลี่ยนแปลง ของสังคมเกษตรกรรมในภาคใต้ของลาว. เชียงใหม่: วนิตการพิมพ์.
- ยศ สันตสมบัติ. 2551. อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติ ในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ยศ สันตสมบัติ. 2556. มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- “สังขละบุรี เมืองชายแดน สุดแคว้นตะวันตก.” 2555. วารสารธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2 (4): 8-13.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บรรณาธิการ). 2543. พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร สถานการณ์ ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- โอภาส ปัญญา, อนุชาติ พวงสำลี และวิภาณุ คงจันทร์. 2543. “ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร: ภาคตะวันตก.” ใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บรรณาธิการ). 2543. พลวัตของชุมชนในการจัดการ ทรัพยากร สถานการณ์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ภาษาอังกฤษ

FAO. 2014. **State of the World's Forests: Enhancing Socioeconomic Benefits from Forests.**
Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.

Fisher, R.J., S. Srimongkontip and C. Veer. 1997. **People and Forests in Asia and the Pacific: Situation and Prospects. Document No APFSOS/WP/27.** Rome/Bangkok:
Food and Agriculture Organization of the United Nations.

Kaewmahanin, J., Sukwong, S., and Fisher, R.J. 'Case Study 1. Pred Nai Community Forest, Trad Province, Thailand', in Fisher, R.J., Maginnis, S., Jackson, W.J., Barrow, E., and Jeanrenaud, S. 2005. **Poverty and Conservation: Landscapes, People and Power.** IUCN, Gland, Switzerland, and Cambridge, UK. pp. 61-71. <http://data.iucn.org/dbtw-wpd/edocs/FR-LL-002.pdf>.

Ostrom, E. 2005. **Understanding Institutional Diversity.** เข้าถึงได้จาก
<http://press.princeton.edu/chapters/s8085.pdf>. วันที่เข้าถึง 16 ตุลาคม 2558.

Rawee T., L., Kelly and Y., Yasmi. 2010. "Can Biodiversity Conservation Go Hand in Hand with Local Livelihoods?: A Case of Conflict Resolution in Thailand." **Unasyuva**, 236 (61): 28-33.

Senyk, J. 2005. "Lessons from the Equator Initiative: Community-based Management by Pred Nai Community Forestry Group in the Mangroves of Southeastern of Thailand." เข้าถึงได้จาก www.equatorinitiative.org. วันที่เข้าถึง 16 ตุลาคม 2558.

Somsak, S., Worrapompan, S. and Kaewmahanin, J. 2004. **Biodiversity Management and Poverty Alleviation by Pred Nai Community Forest, Trad Province, Thailand.** Bangkok: Ferng-fah Printing Company.

สัมภาษณ์

นายชัน ศรีพุทธา. อายุ 52 ปี. สัมภาษณ์, 28 กรกฎาคม 2558.

นายนพดล ทรงลักษณ์. อายุ 57 ปี. สัมภาษณ์, 28 กรกฎาคม 2558.

นายประพัต เกรียงไกรเลื่องลือ. อายุ 40 ปี. สัมภาษณ์, 28 กรกฎาคม 2558.

นายศิริวัฒน์ แสงฉวี. อายุ 36 ปี. สัมภาษณ์, 28 กรกฎาคม 2558.

นายสมปอง กันยาพรเจริญ. อายุ 44 ปี. สัมภาษณ์, 28 กรกฎาคม 2558.

นายสำเร็จ สอนหนองปลิง. อายุ 44 ปี. สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558 และ 28 กรกฎาคม 2558.

นายอบ อยู่ดี. อายุประมาณ 70 ปี. สัมภาษณ์, 11 พฤษภาคม 2558.

นายอินจันทร์ นวลชาติแท้. อายุ 53 ปี. สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558.

พื้นที่ ผู้คนและความทรงจำ: ความหมายที่มีต่อพื้นที่บ้านห้วยกบและความสัมพันธ์ของผู้คน

อังกูร หงษ์คณานุเคราะห์*

“สังขละบุรี” มีความหมายและภาพจำต่อผู้คนในปัจจุบันที่สัมพันธ์กับเรื่องราวของการท่องเที่ยวในฐานะจุดหมายปลายทางที่มีภูมิทัศน์อย่าง “สะพานอุตตมานุสรณ์” หรือที่รู้จักกันในนาม “สะพานมอญ” สะพานไม้ที่ยาวที่สุดในประเทศไทย ถัดไปไม่ไกลจากสะพานดังกล่าว มีร่องรอยเดิมของวัดเก่าที่จมน้ำจากการสร้างเขื่อนวชิราลงกรณและชุมชนชาวมอญที่ตั้งรกรากอยู่อีกฝั่งของแม่น้ำเหล่านี้เป็นสินค้าและภาพตัวแทนการท่องเที่ยวที่สำคัญของ “สังขละบุรี” แต่ในอีกด้านหนึ่งเมื่อก้าวถึง “บ้านห้วยกบ” หรือ “เกร็งกระแง” ในภาษามอญ และ “ที่พุดี” ในภาษากะเหรี่ยง ที่มีความหมายเดียวกันว่า “ห้วยกบ” หมู่บ้านในตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี อาจไม่ได้มีส่วนร่วมในภาพตัวแทนและการรับรู้ร่วมกับ “สังขละบุรี” ที่ตั้งและระยะทางของหมู่บ้านห้วยกบห่างไปทางทิศตะวันตกจากตัวอำเภอสังขละบุรีเพียง 27 กิโลเมตรโดยประมาณ สำหรับผู้ที่เคยได้เข้าไปในชุมชนอาจช่วยตอกย้ำความแตกต่างกับความหมายของสังขละบุรีในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี ดังข้อมูลที่ว่า

“ถนนลูกรัง¹ ตลอดระยะทางเป็นวิธีเดียวสำหรับการเข้าหมู่บ้าน สตรีมีครรภ์และคนชราไม่ควรนั่งรถจักรยานยนต์เข้าหมู่บ้านเป็นอันขาด เพราะความกั้นดาร์ของสภาพถนนอาจมีผลกระทบต่อเด็กในครรภ์ได้ คนชราอาจช็อก เป็นลมหมดสติ เพราะฝุ่นฟุ้งจากถนนลูกรัง ยังให้สมองขาดออกซิเจน ตกรถ แล้วสิ้นใจได้อย่างง่ายๆ

เฉพาะการเดินทางและสภาพความกั้นดาร์ของถนนเท่านั้นที่ยากลำบาก ไม่ใช่ในหมู่บ้านและบริเวณหมู่บ้าน ความรู้สึกจะเปลี่ยนโดยทันทีเมื่อการเดินทาง

* อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

¹ ในปัจจุบัน ถนนจากตัวอำเภอสังขละบุรีไปยังบ้านห้วยกบ แม้จะเป็นเส้นทางคดเคี้ยวแต่ถนนได้มีการพัฒนาเป็นคอนกรีตและลาดยางเกือบตลอดเส้นทาง.

บรรลุลึถึงที่หมาย ภายในบริเวณหมู่บ้านเป็นสถานที่ตั้งโรงเรียน วัด สถานือนามัย บ้านเรือน สวน นา ซึ่งได้รับการดูแลอย่างดี สะอาด ปลอดภัย โลงสบาย เหมาะสำหรับกิจกรรมกลางแจ้ง เช่น กางเต็นท์ ดูดาว หรืออาจนั่งสมาธิ ปฏิบัติธรรมก็ได้”²

ข้อมูลข้างต้น นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกของผู้ที่มีโอกาสเข้าไปในหมู่บ้านแล้ว ความหลากหลายของกลุ่มคนในชุมชนที่ประกอบไปด้วยกลุ่มคนไทย-กะเหรี่ยง³ กะเหรี่ยง⁴ มอญ และคนไทยจากภูมิภาคต่างๆ ที่อยู่ร่วมกัน ก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้บ้านห้วยกบแห่งนี้มีความน่าสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความทรงจำ (ความทรงจำร่วม) และความสัมพันธ์ของชุมชน

การศึกษาเรื่องราวของความทรงจำที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้านห้วยกบไม่ได้มีเป้าหมายที่จะทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ผู้คนหรือชุมชนที่จำกัดอยู่กับเรื่องราวของอดีตและความเป็นมาเท่านั้น หากแต่เป็นการทำความเข้าใจเรื่องราวของความทรงจำในฐานะเป็นเครื่องมือหนึ่งในการศึกษาความสัมพันธ์ของผู้คนที่ปรากฏในชุมชนปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อบ้านห้วยกบเองเป็นหมู่บ้านที่ถูกจัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2526 อีกทั้งผู้คนในชุมชนก็มีความหลากหลายในมิติทางชาติพันธุ์ บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 3 ประการ คือ 1. ระหว่างข้อมูลความทรงจำกับข้อมูลประวัติศาสตร์ของบ้านห้วยกบมีความสัมพันธ์กันอย่างไร 2. ความทรงจำของกลุ่มคนต่างๆ ในบ้านห้วยกบนั้นมีความสัมพันธ์กับการให้ความหมายพื้นที่บ้านห้วยกบอย่างไร และ 3. ความทรงจำที่มีดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของผู้คนในหมู่บ้านอย่างไร โดยได้แบ่งการนำเสนอตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้ คือ 1. ความสัมพันธ์ระหว่างประวัติของหมู่บ้านกับความทรงจำของผู้คน เป็นการนำเสนอข้อมูลของหมู่บ้านที่มีลักษณะเป็นประวัติศาสตร์และในส่วนของความทรงจำเพื่อแสดงให้เห็นถึงรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสอง 2. ความหมายของพื้นที่กับความหลากหลายของความทรงจำ เป็นการทำความเข้าใจการให้ความหมายของพื้นที่บ้านห้วยกบของคนกลุ่มต่างๆ โดยให้เหตุผลและเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการ

² ข้อมูลจากการฝึกปฏิบัติงานภาคสนามของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา สาขาการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน.

³ “ไทย-กะเหรี่ยง” ในที่นี้จะหมายถึงกลุ่มคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง หรือกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่มีบัตรประชาชนไทย ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่อำเภอสังขละบุรี.

⁴ “กะเหรี่ยง” ในที่นี้หมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่อพยพมาจากประเทศเพื่อนบ้าน.

อพยพเป็นแนวทางการศึกษา 3 เหตุการณ์สำคัญ การตายของผู้นำ: ภาพความสัมพันธ์ของผู้คนในบ้าน ห้วยกบ เป็นการพิจารณาเหตุการณ์สำคัญอย่างการตายของอดีตผู้นำและอื่นๆ กับความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน และสุดท้ายคือ ส่วนสรุป

ความสัมพันธ์ระหว่างประวัติของหมู่บ้านกับความทรงจำของผู้คน

การศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของการก่อตั้งหมู่บ้านเป็นหนึ่งในเรื่องราวที่สามารถใช้เป็นจุดเริ่มต้นในการทำความเข้าใจกลุ่มคนผ่านความทรงจำด้วยการรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของบ้านห้วยกบ อาจไม่ใช่เรื่องยากเย็นนักในแง่ของข้อมูลที่จะได้รับผ่านความทรงจำและประสบการณ์จากคำบอกเล่า เนื่องจากบ้านห้วยกบเพิ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2526 ดังข้อมูล

“ปี พ.ศ.2526-2527 ทางรถไฟฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยได้ทำการปิดเขื่อนเขาแหลมหรือเขื่อนวชิราลงกรณ เพื่อกักเก็บน้ำ ราษฎรที่ถูกผลกระทบจากการสร้างเขื่อน คือ บ้านเกริงกระแง ราษฎรที่เข้ามาครั้งแรก คือ ราษฎรจากหมู่บ้านชิม่องทะ⁵ บ้านไลเจีย บ้านดงไผ่ หมู่ที่ 4 ตำบลปรังเผล อำเภอสงขลาบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ประมาณ 60-70 หลังคาเรือน” (สมชาย ศรีสุข, 2554: 35-36)

ข้อมูลส่วนใหญ่จากการสัมภาษณ์สามารถระบุช่วงเวลาของการก่อตั้งหมู่บ้านสอดคล้องกับข้อมูลเอกสารข้างต้น แต่กระนั้น คำตอบดังกล่าวก็จำกัดการรับรู้เฉพาะกลุ่มผู้ที่เข้ามาอาศัยในชุมชนตั้งแต่แรกอันเนื่องมาจากเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน หรือเป็นกลุ่มผู้ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับรัฐ ดังเช่น ครู เจ้าหน้าทีป่าไม้ หรือ ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น

คำบอกเล่าที่ตอบผ่านคำถามที่ว่า “เข้ามาอยู่ในห้วยกบได้อย่างไร” กลายเป็นข้อมูลหรือเรื่องราวที่แสดงให้เห็นถึงส่วนที่สัมพันธ์กับความทรงจำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการเริ่มต้นเล่าเรื่องมักมีการอ้างอิงถึงความเป็นมาอย่างภูมิลำเนาของตนเองหรือบรรพบุรุษ ขณะที่ข้อมูลในส่วนที่ถูกเล่าผ่านโดยผู้ที่มีประสบการณ์ตรงจากการอพยพครั้งนั้นสะท้อนให้เห็นถึงภาพของการดำเนินชีวิตที่มีการ

⁵ หมายถึงชิม่องทะ ซึ่งเป็นชื่อทางราชการ แต่จากการสัมภาษณ์ บางคนเรียกบ้านนี้ว่า “ชิม่องทะ”.

เปรียบเทียบสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันกับอดีตเมื่อครั้งยังอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดิม ในฐานะที่ตนเองผู้มีส่วน
ได้ส่วนเสียจากการที่ต้องอพยพในครั้งนั้น ดังเช่น

“เกิดที่สังขละ พ่อเป็นคนลำพูน สะพายผ้าขายตามหมู่บ้านแบบแขกขายผ้า
แล้วมาเรื่อยจนเจอกับแม่ แม่เป็นกะเหรี่ยง แต่พ่อมาเสียตอนอายุ 6 ขวบ พ่อมี
ลูกสาว 2 คน ป้าเป็นคนโต พ่อต้องเสียชีวิต ตอนนั้นจำได้บ้างไม่ได้บ้าง

ตอนมาที่นี้ไม่มีทาง ที่ห้วยลึกเขาเจาะทางให้เราเดินได้ที่ละคนเดียว
ตอนนั้นอยู่ที่ซิมองทะ ได้ลูกแล้ว 3 คน อายุก็จะสามสิบแล้วมั้ง เพราะอยู่ที่นี้มา
สามสิบปีละ ตอนแรกไม่เชื่อว่าน้ำท่วมตอนจะเวนคืน มีที่ดินตอนนั้น 10 กว่าไร่
ลุง (สามีป้า) ไปรังวัดที่กับป่าไม้ เขาก็บอกว่าน้ำท่วมโดนที่เราเพราะใกล้แม่น้ำ ที่นี้
รู้แล้วว่าท่วมจริงๆ ก็ต้องย้ายละ ตอนแรกก็ย้ายไปอยู่อำเภอใหม่ (สังขละใหม่)
กับเอาได้สัก 5-6 ปี อยู่ๆ การไฟฟ้าให้มาดูที่ตามหมายเลขที่จับสลากได้ ลุงก็เดิน
มาดูก่อน บางคนเอารถจักรยานมา รถเครื่องยังมาไม่ได้ ก็เริ่มมาพื้นที่ทางปลูก
กระต๊อบ ลุงเขาก็มาแบบนี้มาแล้วก็มานอนที่วัด ตอนมาแรกๆ วัดเพิ่งสร้าง ส่วน
โรงเรียนการไฟฟ้ากำลังสร้าง

เป็นกลุ่มแรกๆ ที่มา มีบ้านป่า มีร้านค้า แรกๆ มากก็กลัวทหารมอญเพราะ
ตรงนี้เป็นที่ของเขา การไฟฟ้ามาเอาแต่เอาอย่างไรไม่รู้ละ ตอนที่มาเตรียมๆ ที่ปลูก
กระต๊อบ มาทำกับข้าว ลุงก็พื้นที่ ก็มีเสียงปืน แต่ทำอะไรไม่ได้กลัวก็ต้องอยู่ ไม่กลัว
ก็ต้องอยู่ จน ตชด. เขาเข้ามาอยู่ปีสองปีจนมีไฟฟ้า มอญก็ค่อยๆ หายไป

ที่ซิมองทะที่นั่นหาอยู่หากินง่ายไม่ต้องซื้อ หากินกันหาอะไรก็ง่าย ที่นาก็
จับจองถางเอา สมัยก่อนไม่มีป่าไม้ (หมายถึงยังไม่มีหน่วยงานป่าไม้ที่มาคอย
ควบคุม จับหรือลงโทษผู้รุกร้าเขตพื้นที่ป่าไม้ตามกฎหมายกำหนดหรือไม่เข้มงวด
เท่าปัจจุบัน) หมู่บ้านอะใหญ่ณะที่ซิมองทะ ต่อมาก็ย้ายเขาวาน้ำท่วม ย้ายกันไป
ที่ห้วยมาลัย กองม่องทะ ใครไม่อยากอยู่ที่นี้พอได้ที่แล้วก็ขายไปอยู่ที่อื่น

ถ้าอยู่บ้านเก่าดีมีเหล่าป่าชาย เลี้ยงหมูก็ธรรมดาดีแหละ อะไรก็ไม่ต้อง
ซื้อ ค่าไฟก็ไม่ต้องซื้อ ค่าน้ำเราก็ไม่ต้องให้ เดียวนี้อะไรก็ต้องซื้อ จะมาทำแบบที่
อยู่ที่ซิมองทะไม่ได้ ทำก็โดนจับ ป่าไม้จับ ถางที่ไม่ได้นอกจากคนมีเงิน นายทุน
เขาซื้อขายก็รวยกัน เรามาอยู่ก่อนจะไปจับไปจองทำอะไรแบบนั้นเราก็กลัว คน

มาที่หลังเขาจับเขาจอง อย่าง (ตำแหน่งบุคคล) และเมีย (ตำแหน่งบุคคล) มาที่หลัง
เราที่มีแต่กลัวไม่ได้อะไรสักอย่าง ให้ไว้ 14 ไร่ก็ได้แค่นี้” (สัมภาษณ์, อร (นามสมมติ))

“การจัดสรรที่ดินกับรังวัดที่ดินเริ่มตั้งแต่ปี 24-25 ที่เขาเริ่มทำการ
สำรวจ พอปี 26-27 ก็เริ่มจับฉลากแบ่งที่ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย
เชื่อนวชิราลงกรณเขาเป็นเจ้าของโครงการ ตอนนั้นพอใครโดนเวนคืนก็ขึ้นบัญชี
เวนคืนไว้ บัญชีหนึ่ง ก็จะได้ค่าเวนคืน ไร่ละ 250 บาทแล้วได้ที่ดินชดเชย
ครัวเรือนละ 14 ไร่ไว้ทำกินกับอีก 1 ไร่สำหรับที่อยู่อาศัย ส่วน บัญชี 2 ก็จะเป็น
ลูกคนโตที่แต่งงานจดทะเบียนสมรส โดยมีอายุ 20 ปี ขึ้นไป จะได้จัดสรรที่ดิน ½
ไร่ ส่วนบัญชี 3 ก็จะเป็นลูกคนที่ 2 คนที่ 3 (ลำดับต่อไป) ของครอบครัวที่ทุก
วันนี้ยังรออยู่ รอมา 20 กว่าปี อยู่ที่นี่ก็ต่ออย่างตรงมีน้ำมีไฟเขาต่อให้ใช้ถึงบ้าน
แต่จะกินผักกินปลาหายาก อยู่ชิม่องทะเลอยากได้อะไรก็หาได้ในป่า แต่ที่นี่มัน
ไม่ได้ อยู่บ้านเดิมแม่น้ำแควน้อยใหญ่ ปลาสมบูรณ์มาก การค้าขายไม่มี ใต้ของ
ปากก็แบ่งกัน ไม่ต้องใช้เงิน...” (สัมภาษณ์, อำนวย (นามสมมติ))

ผู้ให้ข้อมูลในส่วนข้างต้นนี้ นอกจากจะบอกเล่าข้อมูลเพื่อตอบคำถามผู้ศึกษาเกี่ยวกับการตั้ง
หมู่บ้านแล้ว รายละเอียดของข้อมูลยังสะท้อนให้เห็นถึงความทรงจำที่นำเสนอผ่านประสบการณ์ โดยมี
ตัวตนของผู้เล่าที่ไม่เพียงแต่สัมพันธ์กับอดีตเท่านั้น หากแต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึก ความต้องการ
และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาที่พวกเขาเผชิญ ซึ่งปรากฏให้เห็นในส่วนของคำบอกเล่าที่มีการเปรียบเทียบ
การทำมาหากินและการใช้ชีวิตในปัจจุบันกับหมู่บ้านเดิมก่อนที่จะอพยพมา การเปรียบเทียบข้อมูล
เหล่านี้ปรากฏให้เห็นทั้งในเรื่องของปัญหาความไม่เพียงพอของที่ดินทำกิน การถูกควบคุมและจำกัด
การขยายพื้นที่ดินทำกินโดยการควบคุมของหน่วยงานรัฐ รวมไปถึงข้อจำกัดในเรื่องของการใช้
ทรัพยากร เรื่องราวของการเปรียบเทียบปรากฏให้เห็นในทิศทางเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ของผู้ให้ข้อมูล
จนภาพของการใช้ชีวิตที่บ้านชิม่องทะเลกลายเป็นภาพความทรงจำหรือเป็นพื้นที่อุดมคติที่ถูกนำมา
อ้างอิงแม้ว่าในวันนี้พวกเขาได้ดำเนินชีวิตอยู่ที่บ้านห้วยกบแล้วก็ตาม

อีกด้านหนึ่งของกลุ่มผู้ที่เข้าอาศัยในชุมชนภายหลัง ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนไทยอื่นๆ ทั้งที่
เข้ามาจากรับราชการ เข้ามาเพื่อซื้อที่ดินในลงทุนทางการเกษตร เช่น ทำสวนยาง ทำสวนปาล์ม หรือ
แม้กระทั่งการแต่งงานกับคนในชุมชน ได้บอกเล่าถึงเรื่องราวของการจัดตั้งหมู่บ้านโดยมีทิศทางและ
รายละเอียดสอดคล้องกับข้อมูลของผู้ที่มีประสบการณ์การอพยพโดยตรงจากการสร้างเขื่อน เป็นต้น

“เป็นคนวังปะโท ทำดินแดง รับราชการครูตั้งแต่ปี 2522 ปี 2522 - 2527 อยู่ที่โรงเรียนบ้านซิม่องทะ ย้ายมาพร้อมโรงเรียนตอนน้ำท่วม (สร้างเขื่อน) จากนั้นก็ย้ายไปๆ มาๆ พอ ปี 26 นโยบาย 66/23 ขบวนการคอมมิวนิสต์มอบอาวุธให้ทางการ ก็ย้ายไปสอนที่บ้านผาดั้ง แล้วกลับมาช่วยกบอีกเมื่อปี 30 ตำแหน่งอยู่ที่นั่นแต่ไปช่วยทำงานในป่า เดิมที่แถบประไรโหนดเป็นกองกำลังทหารมอญ เราต้องผลัดกัน แล้วเอาคนไปให้ชาวบ้านพื้นที่ดินจับจองเพื่อประกาศพื้นที่ เป็นนัยๆ ไม่ใช่ใช้แค่แนวเขตของทหาร คนที่มาตั้งแต่ปี 27 ก่อนหน้าจะมีคนน้ำป่าตอ อุดรดิตต์ แม่สอด มีหลากหลายโดยพวกนี้ก็อยู่ที่ซิม่องทะ คนที่ซิม่องทะ พวกเขา มีหลากหลาย พวกซิม่องทะ วังปะโท ผาผึ้ง ก็มาอยู่ห้วยกบ

แถบนี้เดิมเป็นพื้นที่กองกำลังทหารมอญมาพักอาศัยก่อนพวกเรา น่าจะ สัก 40-50 ปี เรามาไล่ที่เขา โดยใช้วิธีผลัดกัน⁶ แต่ตรงนี้แค่เขามาสูมกำลังกัน ไม่ได้ใช้เป็นพื้นที่รบเป็นทหารกับครอบครัวมาทำมาหากินพอถึงเวลาก็ไปรบ” (สัมภาษณ์, สมศักดิ์ (นามสมมติ)

“หลวงพ่เป็นคนบ้านวังกะเก่า บวชเณรมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2523 บวชพระ ปี 2527 มาจำพรรษาที่วัดห้วยกบ วันที่ 13 เมษายน 2551 ที่นี้เดิมเป็นพื้นที่ ทำมาหากินของชาวบ้าน เมื่อก่อนกรมป่าไม้ยังไม่มี ชาวบ้านทางอำเภอสังขละ นั้นแหละมาทำสวนทำนา ตัดป่าได้ทางเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ก็ยังไม่ได้มาดูแล กรมป่าไม้ยังไม่มา น้ำเขื่อนคอยท่วมตั้งแต่ปี 2526 บางหมู่บ้านก็จมน้ำแล้ว ทางเหนือเขื่อนก็ย้ายกันมาเรื่อยๆ จนปี 27 ก็อพยพมาจาก 4 หมู่บ้านใกล้เคียง รวมกันมาที่ห้วยมาลัย อีก 4 หมู่บ้านก็มาที่บ้านใหม่พัฒนา ส่วนที่ห้วยกบก็มาจากบ้านซิม่องทะ ทางเจ้าหน้าที่เขื่อนเขาก็ย้ายวัด โรงเรียนมาด้วย หลังนี้ (หมายถึงโบสถ์) ทางเจ้าหน้าที่ก็สร้างให้เขาสร้างเขตเขยวัดที่ซิม่องทะ เมื่อก่อนมี

⁶ ที่อยู่อาศัยของกองกำลังทหารมอญและครอบครัวจะอยู่บริเวณเรือนเพาะชำของหน่วยอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของกาเลีย ซึ่งนอกจากข้อมูลคำบอกเล่าแล้วยังมีการอ้างอิงหลักฐานของซากที่พักอาศัยและสิ่งปลูกสร้างที่ถูกใช้ทำหน้าที่คล้ายวัดในครั้งที่ยังมีกองกำลังมอญอยู่ในพื้นที่.

กบมาก ก็เป็นห้วยกบไป สมัยก่อนคนกะเหรี่ยงหากบกัน เขาเล่าให้ฟังว่า จุดเทียน
หนึ่งเล่มได้กบ 1 ปีบ” (สัมภาษณ์, พระครูพิทักษ์กาญจนธรรม)⁷

“เป็นคนราชบุรี มาเป็นครูตอนปี 30 อยู่ที่นี่ตั้งแต่สอบบรรจุได้ ส่วน
ชาวบ้านชิม่องทะมาตั้งแต่ปี 29 สภาพหมู่บ้านตอนนั้นถนน (หน้าโรงเรียน) ยังเป็น
ลูกรัง สภาพจะมีความเป็นธรรมชาติเป็นป่าเป็นดง คนส่วนใหญ่ในพื้นที่ก็เป็นคนไทย
(หมายถึงคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงที่มีบัตรประชาชน) ส่วนใหญ่ก็เห็นตอนนั้น
ทำนา มีที่ดินเพราะเป็นกลุ่มที่ได้รับจัดสรรที่ดินจากการไฟฟ้าที่อพยพมาจากน้ำท่วม
ส่วนคนมอญจะอยู่ตามหลังๆ นานๆ จะเข้ามาในหมู่บ้าน เพราะต้องขออนุญาต
จากผู้ใหญ่บ้าน สมัยนั้นคนมอญมีไม่เยอะ ถ้าดูจากนักเรียนก็มีประมาณ 3-10%
แต่เดี๋ยวนี้ 70% ของนักเรียนเป็นมอญ” (สัมภาษณ์, กาญจนา (นามสมมติ))

ข้อมูลจากกลุ่มผู้ที่อพยพเข้ามาด้วยสาเหตุอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการอพยพ เพราะน้ำท่วม
จากการสร้างเขื่อนหรืออพยพมาจากประเทศเพื่อนบ้านนั้น แม้จะมีรายละเอียดของข้อมูลเกี่ยวกับการ
ก่อตั้งหมู่บ้านที่สอดคล้องกับกลุ่มข้างต้นที่อพยพมาจากการสร้างเขื่อน แต่ข้อมูลในส่วนนี้จะไม่
มีการอ้างอิงตัวตนของผู้เล่าที่เกี่ยวข้องในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากเงื่อนไขดังกล่าว ซึ่งมีลักษณะที่
สัมพันธ์หรือใกล้เคียงกับข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารประวัติหมู่บ้าน ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี
จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเขียนและรวบรวมโดย สมชาย ศรีสุข⁸ (อ้างแล้ว) ดังข้อมูลที่กล่าวถึงบ้านห้วยกบ
ว่า

“หมู่บ้านห้วยกบเดิมเป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตอิทธิพลของทหารมอญ เมื่อปี
พ.ศ.2512 ได้มีทหารมอญนำครอบครัวและสมัครพรรคพวกมาทำไร่ ทำนา ทำสวน
และสร้างค่ายทหารเล็กๆ แยกมาจากค่ายใหญ่ที่บ้านโป่งประวย ซึ่งตั้งอยู่บน
เนินเขา (ปัจจุบันเป็นพื้นที่ปลูกสร้างวัดบ้านใหม่พัฒนา) ใช้ระยะเวลาการ
เดินทางจากค่ายใหญ่ไปถึงค่ายเล็กประมาณ 1-2 ชั่วโมง หรือประมาณ 10-12
กิโลเมตร เส้นทางเดินทางเป็นทางคนเดินแคบๆ หรือทางเกวียนไว้บรรทุก

⁷ เจ้าอาวาสวัดห้วยกบ.

⁸ อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านใหม่พัฒนา โรงเรียนในหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านห้วยกบ ตั้งอยู่
ในเขตพื้นที่ หมู่ 7 ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี.

สัมภาระ ต้องข้ามลำห้วยและเนินเขาเตี้ยๆ 2-3 แห่ง ชาวบ้านเรียกบริเวณแถบ
นั้นว่า ‘บ้านเกร็งกระแง’

บ้านเกร็งกระแงในสมัยนั้นปกคลุมไปด้วยป่าดงดิบ มีต้นไม้ขนาดใหญ่
และป่าไผ่จำนวนมาก มีสัตว์ป่าอาทิเช่น เก้ง กวาง หมูป่า ไก่ป่า ลิง ค่าง ชะนีและ
หมี ชุกชุม นอกจากนี้น้ำในลำห้วยชุกชุมไปด้วยกบและปลา โดยเฉพาะกบที่ห้วยนี้
ตัวใหญ่มากตัวหนึ่งเมื่อซังน้ำหนักแล้วประมาณเกือบ 1 กิโลกรัม ชาวบ้านแถบนี้
เรียกว่า กบภูเขา สร้างรายได้ให้กับชุมชนชาวมอญและกะเหรี่ยงที่อยู่แถบนี้ได้ดี
ยิ่งในช่วงฤดูหนาวกบภูเขาจะลงมาผสมพันธุ์ที่ในลำห้วยแห่งนี้ ชาวบ้านโดยเฉพาะ
มอญจะมาจับเพื่อไปประกอบอาหาร ที่เหลือก็จะมาขายให้กับผู้คนในละแวก
ใกล้เคียง เช่นละแวกบ้านที่คลู่ไค้ ละแวกบ้านโป่งประวย บ้านแดงคูลู เป็นต้น ใน
ราคาก็โลกรัมละ 2-5 บาท (เมื่อ พ.ศ.2512) ปัจจุบันนี้กบภูเขาแทบจะหายากขึ้น
เนื่องจากประชากรเพิ่มขึ้น และมีการทำลายที่อยู่อาศัยของกบพวกนี้ โดยการตัดไม้
ทำลายป่า บุกเบิกพื้นที่เพื่อทำเกษตรกรรม จึงทำให้บริเวณป่าเหล่านี้เสื่อมโทรม
และทำให้ลำห้วยแห่งนี้ น้ำเหือดแห้ง ประกอบกับการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช
และฉีดยาวัชพืช จึงทำให้พื้นดินไม่มีคุณภาพและสัตว์ต่างๆ อาศัยอยู่ในบริเวณนี้
ไม่มีที่อยู่อาศัยและตายไปจนไม่มีให้เห็นเหมือนสมัยก่อน

พ.ศ.2525-2526 เจ้าหน้าที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยได้ทำการ
สำรวจและสร้าง วางผังถนนต่างๆ และสถานที่ราชการ วัด เพื่อเตรียมรองรับ
ราษฎรที่ถูกผลกระทบจากการสร้างเขื่อนเขาแหลม อำเภอทองผาภูมิ จังหวัด
กาญจนบุรี (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นเขื่อนวชิราลงกรณ) โดยจัดเป็นที่อยู่อาศัยและ
ที่ทำกิน จากนั้นเจ้าหน้าที่ทางราชการได้ทำการผลักดันทหารมอญและครอบครัว
ออกจากพื้นที่แห่งนี้จนหมด

พ.ศ.2526-2527 ทหารการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยได้ทำการปิด
เขื่อนเขาแหลม เพื่อกักเก็บน้ำ ราษฎรที่ถูกผลกระทบจากการสร้างเขื่อน คือ
บ้านเกร็งกระแง ราษฎรที่เข้ามาครั้งแรก คือ ราษฎรจากหมู่บ้านชิม่องทะ
บ้านไลเจีย บ้านดงไผ่ หมู่ที่ 4 ตำบลปรางผล อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี
ประมาณ 60-70 หลังคาเรือนและตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่า หมู่บ้านห้วยกบ

บ้านเกริงกระแง เป็นภาษามอญ หมายถึง ลำห้วยที่มีกบภูเขาชุกชุม ต่อมาทางการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย จึงได้ตั้งชื่อบ้านเกริงกระแงว่า “บ้านห้วยกบ” เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่และสภาพแวดล้อม ดังนั้น คำว่า เกริงกระแง ก็หมายถึง ห้วยกบนั่นเอง” (สมชาย ศรีสุข, 2554: 35-36)

ข้อมูลที่ได้รับทั้งจากผู้ที่มีประสบการณ์หรือผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงจากการอพยพเมื่อครั้งตั้งหมู่บ้าน และกลุ่มผู้ที่ไม่มีความรู้โดยตรงในส่วนนี้ แม้เรื่องราวของตัวตน อารมณ์ ในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียดังกล่าวจะเป็นสิ่งที่แตกต่างกันจนทำให้เบื้องต้นอาจเห็นว่า ข้อมูลทั้งสองมีลักษณะที่อยู่กันคนละด้าน หรือเป็นไปในแบบที่ตรงข้าม คล้ายกับว่าในทางหนึ่งของข้อมูลที่มีอารมณ์ ตัวตนและการมีส่วนได้ส่วนเสียปรากฏอยู่เปรียบเสมือนเป็นข้อมูลจากความทรงจำ ขณะที่อีกด้านหนึ่งของข้อมูลจากผู้ที่ไม่มีความรู้โดยตรงนั้นจะเป็นข้อมูลที่มีลักษณะเป็นข้อเท็จจริงที่ใกล้เคียงกับข้อมูลประวัติศาสตร์ ซึ่งมีความเป็นเหตุผลมากกว่า เพราะไม่มีความเกี่ยวข้องกับอารมณ์จากการมีส่วนได้ส่วนเสียอยู่ในเรื่องราว ดังที่ Barbara A. Misztal ได้กล่าวถึงว่า

ข้อเท็จจริงของความทรงจำนั้นมีความแตกต่างกับประวัติศาสตร์ตรงที่มักจะถูกมองว่าเป็นเรื่องของอดีตที่มีส่วนของความจริงน้อยกว่าและยังเป็นข้อเท็จจริงอยู่บนเงื่อนไขของอารมณ์หรือความรู้สึกจึงมักถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีเหตุผลและมีการหยิบยกเฉพาะบางส่วนของเรื่องมานำเสนอหรือแม้กระทั่งขาดความถูกต้องในวิธีวิทยาทางประวัติศาสตร์ อีกทั้งความทรงจำยังเป็นเรื่องจินตภาพที่ไม่ได้มีลำดับเวลาที่ชัดเจน (Misztal, 2003: 99)

แต่อย่างไรก็ตาม ในทางตรงข้ามยังมีนักวิชาการจำนวนมากแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างทั้งประวัติศาสตร์และความทรงจำที่เกี่ยวข้องกันได้ โดยไม่ต้องจัดวางให้อยู่ตรงข้ามกัน ดังเช่นที่เรียกว่า “The Fictionality of History” หรือจะเป็นการทำให้ข้อมูลจากความทรงจำนั้นเป็น “scientific history” (Arnold อ้างถึงใน Misztal, 2003: 100) ซึ่งในคำอธิบายส่วนนี้ จะสัมพันธ์กับข้อมูลที่ได้รับจากทั้งสองกลุ่มมากกว่า ดังจะเห็นได้ว่าข้อมูลความเป็นมาของการตั้งหมู่บ้านที่ถูกบอกเล่าโดยกลุ่มคนที่ไม่ได้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงจากการอพยพอย่างคุณสมศักดิ์ คุณกาญจนาและเจ้าอาวาส จะเป็นข้อมูลที่ไม่มีตัวตนของผู้ให้ข้อมูลหรือผู้เล่า หรือหากมีก็ไม่ได้แสดงการเปรียบเทียบสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบันของบ้านห้วยกบกับหมู่บ้านของตนเองในฐานะของผู้สูญเสียแต่อย่างใด ในส่วนนี้เราจะ

เทียบเคียงได้กับข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารอย่างหนังสือ “ประวัติหมู่บ้าน ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี” ที่ได้กล่าวถึงแล้ว

ขณะที่ข้อมูลจากกลุ่มที่บอกเล่าผ่านประสบการณ์และความทรงจำในการอพยพเข้ามาหมู่บ้านเมื่อแรกก่อตั้งโดยตรงจะมีเรื่องราวที่เล่าผ่านตัวตนที่มีความรู้สึกต่อเหตุการณ์ทั้งในขณะนั้น และในปัจจุบันโดยเปรียบเทียบกับสิ่งที่เกิดขึ้นในสถานะของผู้สูญเสีย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นอัตวิสัยของผู้ให้ข้อมูล ผ่านความรู้สึก อารมณ์ ความคิดเห็นในฐานะผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย หากส่วนของอัตวิสัยดังกล่าวถูกแยกออกจากข้อมูลส่วนอื่นๆ ข้อมูลที่เหลือก็จะมีแนวโน้มหรือที่จะถูกทำให้เชื่อว่า มีความเที่ยงตรงไม่โน้มเอียงซึ่งเป็นคุณลักษณะของข้อมูลที่เป็นกลาง มีความน่าเชื่อถือและมีความใกล้ชิดกับข้อเท็จจริงที่มีความเป็นวิทยาศาสตร์และเหตุผลมากกว่า หรืออาจเรียกได้ในอีกทางหนึ่งว่าเป็นการทำให้ข้อมูลหรือเรื่องเล่าจากความทรงจำเหล่านั้นเหลือเพียงส่วนที่เรียกว่า “Scientific History” หรือ “The Fictionality of History” ดังที่ Misztal ได้กล่าวไว้

ดังนั้น หากข้อมูลจากประสบการณ์และความทรงจำถูกจัดให้อยู่คนละด้านกับข้อมูลที่ปราศจากอารมณ์ ความรู้สึกอย่างข้อมูลประวัติศาสตร์ซึ่งในที่นี้อาจเทียบได้กับข้อมูลเอกสารจากหน่วยงานราชการและข้อมูลกลุ่มที่ไม่มีประสบการณ์ตรงแล้วก็จะพบว่า ทั้งสองต่างมีความสัมพันธ์ต่อกันมากกว่าที่จะผลักดันให้อีกฝ่ายถอยห่างออกไป จากเรื่องราวของการตั้งหมู่บ้านห้วยกบ สอดคล้องกับ Maurice Halbwachs (1992) และ Pierre Nora (1989, 1992) ที่ต่างเห็นพ้องกันว่า ทั้งประวัติศาสตร์และความทรงจำถูกเชื่อมโยงเข้าไว้ด้วยกันกับสิ่งที่เรียกว่า “อดีต” โดย Nora (1992) ยังอธิบายเชิงหน้าที่ของคำทั้งสองอีกว่า ประวัติศาสตร์มิได้คงสถานะในการวิพากษ์เหตุการณ์เพื่อยืนยันข้อเท็จจริงจากวัตถุหรือรูปธรรมเท่านั้น แต่ได้สร้างความสัมพันธ์กับความทรงจำอย่างใกล้ชิดด้วยการทำหน้าที่อธิบายความทรงจำผ่านวิธีวิทยาทางประวัติศาสตร์เพราะหวังให้ข้อเท็จจริงของความทรงจำนั้นปรากฏขึ้นในพื้นที่ที่กว้างขวางกว่าแค่การเป็นความทรงจำร่วมของกลุ่มหรือสังคมหนึ่งๆ ระหว่างความทรงจำและประวัติศาสตร์จึงมีบทบาทที่สอดคล้องหรือไปในทางเดียวกันมากขึ้น (Nora 1989: 8-9) ดังจะเห็นได้จากความสัมพันธ์ของข้อมูลทั้งสองส่วนที่เสมือนช่วยยืนยันต่อกันและกันในการมีอยู่ของเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการอพยพ

อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับการอพยพและการก่อตั้งบ้านห้วยกบ ไม่ว่าจะการมีอยู่ จะมีการยืนยันโดยหน้าที่ระหว่างข้อมูลทั้งสองส่วนหรือไม่ก็ตาม แต่สิ่งสำคัญประการหนึ่งของข้อมูลทั้งสองก็คือ การที่ข้อมูลเหล่านี้เผยให้เห็นถึงเหตุของการก่อตั้งหมู่บ้านอย่างชัดเจนว่ามีความสัมพันธ์

อันเนื่องมาจากการ “การสร้างเขื่อน” โดย “รัฐ” และ “การไฟฟ้าฝ่ายผลิต” ซึ่งมี “การจัดสรรที่ดินทำกิน” อันเป็นเงื่อนไขที่นำมาสู่การจัดตั้งหมู่บ้านห้วยกบนั่นเอง

ความหมายของพื้นที่กับความหลากหลายของความทรงจำ

“หมู่บ้านห้วยกบ” คงไม่แตกต่างจากสภาพหมู่บ้านตามท้องถื่นชนบทห่างไกลแห่งอื่นๆ ในประเทศ เพียงแต่สิ่งที่คุณมาเยือนสามารถรับรู้ถึงความแตกต่างได้ด้วยตนเองเมื่อเข้าถึงหมู่บ้านก็คือ การไม่มีสัญญาณโทรศัพท์ไม่ว่าจะเป็นของคลื่นบริษัทใดก็ตาม ทั้งนี้แม้ผู้มาเยือนจะพบเห็นคนในชุมชนพกพาโทรศัพท์มือถือกันเป็นปกติก็ตาม แต่นั่นก็เพื่อใช้ติดต่อสื่อสารเมื่อยามเดินทางออกนอกหมู่บ้านนั่นเอง

กว่า 30 ปี ของการก่อตั้งหมู่บ้านเพื่อการรองรับผู้คนแถบอำเภอสังขละบุรีและอำเภอทองผาภูมิ ได้แก่ บ้านทิมองทะ บ้านไลเจีย บ้านดงไผ่ (สมชาย ศรีสุข, 2554: 36) ที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ ทำให้ลักษณะที่สำคัญอย่างหนึ่งของบ้านห้วยกบ คือ มีระยะเวลาการก่อตั้งที่ไม่แน่นอน ต่างไปจากหมู่บ้านตามท้องถื่นชนบทส่วนใหญ่ของไทย รวมถึงเรื่องของความหลากหลายของกลุ่มคน ซึ่งนอกจากเป็นกลุ่มที่มาจากหมู่บ้านต่างๆ ดังที่กล่าวข้างต้นแล้ว ด้วยทำเลที่ตั้งของบ้านห้วยกบที่อยู่ไม่ไกลจากแนวชายแดนทำให้ผู้คนจากทั้งสองประเทศรวมถึงคนจากหมู่บ้านห้วยกบเองสามารถไปมาระหว่างกันได้ไม่ยาก และนี่เป็นอีกเหตุผลที่ทำให้ประชากรส่วนหนึ่งในหมู่บ้านเป็นผู้อพยพที่มาจากประเทศเพื่อนบ้าน

“ตอนนั้นมากับเมียเก่า มีลูกเล็กคนนึง เดินมาสองวัน มีคนเดินมากันหลายคน เดินอยู่สองวันก็ล้าเจอทหารจับ แต่เดินมากก็ไม่เจอลอย เดินมาถึงปลี้ออกไม่ต้องเสียตังให้ใครเลย พอมาถึงปลี้ออกก็จ้างรถไปทองผาภูมิ มีญาติอยู่ที่นั่นแล้ว ก็ทำเหมืองอยู่ที่นั่น 17 ปี จนได้เมียใหม่เป็นคนมอญ เขาอยู่ที่บ้านห้วยกบ เลยย้ายกลับมา” (สัมภาษณ์, อ่องทุ (นามสมมติ))

เรื่องราวของประชากรในหมู่บ้านไม่ได้มีเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่ได้รับสิทธิในการจัดสรรที่ดินชัดเจนจากการสร้างเขื่อนเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ผู้ได้รับสิทธิบางส่วนก็มีการขายที่ดินที่ได้แล้วย้ายไปอยู่ที่อื่น โดยกลุ่มผู้รับซื้อที่ดินเหล่านั้นนอกจากเป็นคนในบ้านห้วยกบด้วยตนเองแล้ว ในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมาก็จะมีกลุ่มเกษตรกรจากพื้นที่อื่นๆ ไม่จะเป็นทางภาคใต้ ภาคอีสานซึ่งเข้ามาซื้อที่ดินเพื่อลงทุนปลูกพืช

เศรษฐกิจอย่างยวดยาวและปาล์มน้ำมันเพิ่มขึ้น เพราะราคาที่ดินเมื่อเปรียบเทียบกับที่อื่นๆ นั้นถูกกว่า จนมีคำกล่าวหาว่า “พวกเขาขายที่ทางใต้ไร่หนึ่ง สามารถมาซื้อที่ที่นี้ได้เป็นหลายสิบๆ ไร่”

ส่วนกลุ่มผู้คนในหมู่บ้านนอกจากเรื่องของการแต่งกายและภาษาพูดที่สามารถสังเกตได้ในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์แล้ว พื้นที่การตั้งบ้านเรือนในชุมชนยังเป็นอีกหนึ่งข้อสังเกต ดังที่พบได้จากกลุ่มบ้านทั้ง บ้านบนเนิน⁹ บ้านใหม่ทุ่งนา¹⁰ ซึ่งผู้ที่อาศัยอยู่ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อพยพมาจากประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งที่บางครอบครัวก็เข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนภายหลังการก่อตั้งหมู่บ้านไม่นาน ขณะที่บางครอบครัวก็เพิ่งอพยพเข้ามา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญ กะเหรี่ยง และพม่า เป็นต้น

พลวัตและความหลากหลายในบ้านห้วยกบไม่เพียงแต่จะทำให้เห็นโครงสร้างทางประชากรเบื้องต้นได้เท่านั้น การศึกษาถึงสาเหตุการเดินทางเข้ามาซึ่งนำไปสู่การพิจารณาถึงความหมายที่ผู้ให้ข้อมูลมีต่อหมู่บ้านห้วยกบผ่านความทรงจำและประสบการณ์จะสามารถทำให้เห็นถึงความเป็นกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชนอีกด้วยและจากการเก็บข้อมูลในประเด็นดังกล่าว สามารถจำแนกความหมายที่มีต่อพื้นที่บ้านห้วยกบแตกต่างกัน โดยทั้งหมดยังเชื่อมโยงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ต่างมีต่อพื้นที่บ้านห้วยกบดังนี้

ห้วยกบ: สิทธิ พื้นที่ และการโยกย้าย

“คนสมัยก่อนมีเวลา หมูโลละยี่สิบบาท คนไม่ค่อยอยาก ของกิน กะปิ พริกเกลือ น้ำตาลเท่านั้นที่ต้องเดินมาซื้อที่สังขละ เงินร้อยนึงหาบกันเต็มที ข้าวที่ทำก็เหลือกินไม่มีคนมารับซื้อ นั่งเรือเอา มีพ่อค้าวัวควายมารับซื้อ เงินมีแต่ไม่มีจะซื้ออะไร ขนของกินเองทำเอง พ่อไปประชุมที่ก็ซื้อกะปิ น้ำตาลใส่โอ่งมาที่ ไม่ต้องตื่นนอน ผักหญ้าปลูกขอกันกินได้ มันไม่ลำบาก ไม่มีเงินก็อยู่ได้ บางทีเวลาฝน

⁹ กลุ่มบ้านที่อยู่บริเวณเนินเขาหลังโรงเรียนบ้านห้วยกบ พื้นที่ดังกล่าวเป็นหนึ่งในพื้นที่จัดสรรเพื่อการชดเชย โดยต่อมากลุ่มคนมอญอพยพเริ่มมาซื้อขายที่ดิน (ทั้งที่ได้สิทธิ์ตามกฎหมายและซื้อในนามคนอื่น) จนกระทั่งเกิดการขยายครัวเรือนทำให้บริเวณดังกล่าวเป็นกลุ่มที่อยู่อาศัยของคนมอญในหมู่บ้าน ซึ่งต่อมามีความหนาแน่นก่อนที่จะมีการขยายไปที่บ้านใหม่ทุ่งนาโดยการจัดสรรช่วยเหลือของเจ้าอาวาสวัดห้วยกบในปัจจุบัน.

¹⁰ กลุ่มบ้านมาจากการซื้อที่ดินและจัดสรรให้ชาวบ้านที่ต้องการอยู่อาศัย อันเป็นการดำเนินการช่วยเหลือของพระครูพิทักษ์กาญจนธรรม (สนธยา สิริธมโม) เจ้าอาวาสวัดห้วยกบ.

ก็ยังฝันถึงบ้านสมัยชิม่องทะ พริกก็ปลูก กล้วย ส้ม สับปะรด ทุเรียนปลูกกันเอง
ที่บ้านย่า” (สัมภาษณ์, ดวงจันทร์ (นามสมมติ))

หลักการจัดสรรชดเชยที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยนอกเหนือไปจากค่าเวนคืนและค่าช่วยเหลือ
ต่างๆ ให้แก่ผู้ได้รับสิทธิซึ่งส่วนใหญ่มาจากบ้านทิม่องทะ และโดยมากเป็นกลุ่มคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง
จากคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลล้วนกล่าวไปในทางเดียวกันว่า หมู่บ้านทิม่องทะเป็นหมู่บ้านใหญ่ มีทั้งคน
กะเหรี่ยง คนลาวจากแม่สอด คนน้ำปาดจากอุดรดิตถ์ อยู่ร่วมกันมานาน ทำให้เมื่อต้องอพยพ คนจาก
บ้านทิม่องทะส่วนหนึ่งจึงกระจายไปยังพื้นที่อื่น ขณะที่บ้านห้วยกบก็มีความหลากหลายของผู้คนไม่
แตกต่างกันไปจากบ้านทิม่องทะเดิม

ปัจจุบันวิถีชีวิตของคนบ้านห้วยกบที่ได้รับการจัดสรรและชดเชยที่ดินจะมีการเปลี่ยนแปลง
การถือครองที่ต่างไปจากเดิม โดยส่วนใหญ่ผู้ที่มิที่ดินก็ยังคงเกี่ยวข้องกับการทำเกษตร ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับ
สภาพที่ตั้งของพื้นที่ว่าสามารถทำประโยชน์ในทางการเกษตรรูปแบบใด คนที่ได้รับจัดสรรที่ดินในที่ลุ่ม
ก็สามารถทำนาปลูกข้าวได้ แต่สำหรับคนที่พื้นที่อยู่บนที่สูงก็ต้องหันไปทำเกษตรอื่นๆ หรือทำการ
รับจ้างแทน แต่อย่างไรก็ดี ในส่วนของผู้ที่ได้รับการชดเชยนั้น ถึงแม้พื้นที่ตั้งจะสามารถปลูกข้าวได้แต่ด้วย
ปริมาณที่ดินที่ได้รับชดเชยจำนวนครัวเรือนละ 14 ไร่ก็ดูจะไม่เพียงพอเมื่อเทียบกับปริมาณที่ดินเดิมที่พวกเขา
เคยมี ทั้งนี้บางคนอาจเคยมีที่ดินในครอบครัวหลายสิบหรือเป็นร้อยไร่เมื่อครั้งอยู่บ้านเดิม ดังข้อมูล

“ที่ชิม่องทะที่กว้างนะ บ้านก็ไม่ได้ติดกัน ที่คนหนึ่งเกือบร้อยไร่ต่อ
ครอบครัว ใครอยากได้เท่าไรหว่าดเอาเลย มีแรงเท่าไรก็สู้เอา ทำเอา แม่ที่มีนา
ห้าสิบไร่ สับปะรดอีกสามไร่ ดงกล้วยอีก คนเป็นร้อยๆ ไร่เดินกว่าจะสุด บ้านหลัง
หนึ่งสุดโน้น แม่คลอดลูกนะ เดินไปเรียกขายเป็นกิโล เตี้ยวันนี้ได้ 14 ไร่ ที่น้อยมาก
ครอบครัวก่อนนี้ใครขยันก็ทำเอาแรง ที่เยอะก็ทำไหว ไร่ลงแรงเอา” (สัมภาษณ์,
ดวงจันทร์ (นามสมมติ))

ที่ดินเป็นหนึ่งในปัจจัยการผลิตที่สำคัญ การใช้ชีวิตในบ้านห้วยกบบนที่ดินที่ได้รับมาอย่าง
จำกัด ขณะที่เมื่อครั้งอาศัยหมู่บ้านทิม่องทะนั้นผู้คนสามารถเข้าไปจับจองด้วยการหักร้างถางพง บวก
กับสภาพแวดล้อมที่มีทรัพยากรสำหรับการดำรงชีวิตที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้เรื่องราวของปากท้อง
และเศรษฐกิจในชีวิตประจำวันเมื่อครั้งอาศัยที่ชิม่องทะได้รับการบอกเล่าและแสดงให้เห็นถึงการอยู่
อาศัยที่พวกเขาพึงตัวเองได้ หรือดั่งคำเปรียบเทียบกับทำให้เห็นภาพว่า “ทั้งปีใช้เงินไม่ถึง100”

(สัมภาษณ์, สมชาติ (นามสมมติ)) หรือ “มีเงินก็ไม่ได้ใช้ โยนเก็บไว้ที่ไหนจำไม่ได้ เพราะขณมจะกินก็ทำเอง ไม่ได้ใช้เงินซื้ออะไร” (สัมภาษณ์, ดวงจันทร์ (นามสมมติ)) ขณะเดียวกันข้อจำกัดที่เกิดขึ้นจากการควบคุมของหน่วยที่เกี่ยวข้องภายในพื้นที่ทำให้การจะดำรงชีวิตด้วยการเก็บหาทรัพยากรและหักล้างทางพงเพื่อขยายพื้นที่ทำกินไม่สามารถทำได้ การขยายพื้นที่ทำกินเข้าไปในป่าของอุทยานจึงเป็นเรื่องต้องห้ามตามกฎหมาย

“ชิม่องทะ ที่นั่นหาอยู่หากินง่ายไม่ต้องซื้อ หากินกันหาอะไรก็ง่าย ที่นาก็จับจองถางเอา สมัยก่อนไม่มีป่าไม้ (หมายถึงยังไม่มีหน่วยงานป่าไม้ที่มาคอยควบคุม จับหรือลงโทษผู้รุกกล้าเขตพื้นที่ป่าไม้ตามกฎหมายกำหนดหรือไม่เข้มงวดเท่าปัจจุบัน) หมู่บ้านอะใหญ่อะที่ชิม่องทะ ต่อมาก็ย้าย เขาวาน้ำท่วม ย้ายกันไปที่ห้วยมาลัย กองม่องทะ ใครไม่ยอมยกอยู่ที่นี้พอได้ทีแล้วก็ขายไปอยู่ที่อื่น

ถ้าอยู่บ้านเก่าต้มเหล้าป่าชาย เลี้ยงหมูก็ธรรมดาเนี่ยแหละ อะไรก็ไม่ต้องซื้อ ค่าไฟก็ไม่ต้องซื้อ ค่าน้ำเราก็ไม่ต้องให้ เดี่ยวนี้อะไรก็ต้องซื้อ จะมาทำแบบที่อยู่ที่ชิม่องทะไม่ได้ ทำก็โดนจับ ป่าไม้จับ ถางที่ไม่ได้นอกจากคนมีเงิน นายทุนเขาซื้อขายก็รวยกัน เรามาอยู่ก่อนจะไปจับไปจอง ทำอะไรแบบนั้นเราก็กลัว คนมาทีหลังเขาจับเขาจอง อย่าง (ตำแหน่งบุคคล) และเมีย (ตำแหน่งบุคคล) มาทีหลังเรานี้มีแต่กลัวไม่ได้อะไรสักอย่างให้ไว้ 14 ไร่ก็ได้แค่นี้” (สัมภาษณ์, อร (นามสมมติ))

การอยู่อาศัยของคนส่วนใหญ่ในห้วยกบกว่า 30 ปี กับวิถีชีวิตที่ดูจะมีข้อจำกัดกว่า คำบอกเล่าของพวกเขาจึงมักแสดงออกมาในรูปแบบของการเปรียบเทียบกับชีวิตที่ผ่านมาในหมู่บ้านเดิมอย่างชิม่องทะ โดยประเด็นที่ดินทำกิน เศรษฐกิจและปากท้องเป็นศูนย์กลางหลักของการเปรียบเทียบ แต่กระนั้นห้วยกบเองก็ไม่ได้ถูกมองในเชิงลบทั้งหมด เพราะอย่างน้อยสาธารณูปโภคอย่างไฟฟ้าน้ำประปา ถนนหนทางที่ทำให้การสัญจรติดต่อกับภายนอกชุมชนเป็นเรื่องที่สะดวกสบายตามที่รัฐและหน่วยงานอย่างการไฟฟ้าฯ ได้ทำตามสัญญาที่ได้ประชาสัมพันธไว้ก่อนการย้ายมา ทำให้คุณภาพชีวิตของพวกเขาดีขึ้นแม้จะต้องแลกมาด้วยค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันที่สูงขึ้น ดังกรณีที่ว่า

“มาจากชิม่องทะย้ายมาตอนปี 27 บ้านที่อยู่ตรงนี้ได้คนละ 1 ไร่ ส่วนที่ดินทำกินอยู่ทางไปประไรโหนด ส่วนบ้านยาย (บ้านแม่ของผู้ให้สัมภาษณ์) อยู่ทางโน้นหลังใหญ่สองชั้น ตอนย้ายมาเขา (การไฟฟ้าฝ่ายผลิต) ก็บรรทุกของมาให้

อยู่ที่ไหนก็ทำอะไรทำนา มีที่ดินที่น้ำท่วมก็ได้ค่าเรือถอน ค่าต้นไม้ รวมค่า
ขนย้ายก็สี่ห้าหมื่นบาท แล้วเขาให้รายเดือนอีก พันนึงให้ 18 เดือน แล้ว 5,600
อีก เดือนนึงก็นั่งรถเครื่องไปทำนา เดินไปได้ ทำนาก็จ้างบ้าง ทำเองบ้าง เอา
แรงกันบ้าง บ้านที่อยู่ก็ได้ 1 ไร่ นี่ที่มีรั้วกัน ติดๆ ก็ญาติกัน ย้ายมาจากซีม่องทะ
เหมือนกัน การไฟฟ้าให้จับสลาก ใครจับได้ที่ตรงไหนก็อยู่ตรงนั้น ตอนแรกๆ ได้
เงินมาก็เอาไปจ้างไถที่นา ใช้จ่าย นานๆ ไปก็หมด

อยู่ทางนี้จะว่าไปก็สบายกว่าแต่จะต้องใช้เงิน แบบไม่สบายก็ไปหาหมอดี
ที่โน่นมันไกล ที่นี้นั่งรถสะดวกกว่า แต่ต้องใช้เงิน ไฟฟ้า น้ำครบ ที่โน่นอยู่กินมีแต่ๆ
ไม่มีไฟ ที่ได้สิทธิ์เพราะแต่งงานแล้วมีครอบครัว เป็นสิทธิ์ของสามี” (สัมภาษณ์,
ชมพู (นามสมมติ))

หากพิจารณาตามคำกล่าวของ Nora (1992) ที่ว่า “ความทรงจำเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงอยู่กับ
ปัจจุบัน นัยยะสำคัญของความทรงจำเป็นปรากฏการณ์ที่ความเป็นจริงจากการนึกคิดจะถูกจัดการ
อย่างเหมาะสมกับความรู้สึกและอารมณ์ของมนุษย์ เนื่องจากเหตุการณ์และสังคมในอดีตนั้นไม่มีจริง
แล้วในปัจจุบัน ความทรงจำจึงเป็นสิ่งที่เริ่มต้นจากปัจจุบันแล้วย้อนกลับไปหาเหตุการณ์หรือ
ประสบการณ์ที่ผ่านมา ดังนั้น ประสบการณ์ดังกล่าวจะทำหน้าที่เป็นข้อมูลที่ยืนยันการมีอยู่ของ
ความทรงจำ” เช่นเดียวกับข้อมูลที่ได้รับดูเหมือนว่าสิ่งที่พวกเขากล่าวถึงหมู่บ้านเก่าของพวกเขาคงไม่ได้
มาจากการที่หมู่บ้านและวิถีชีวิตเหล่านั้นยังคงเป็นทางเลือกที่จะหวนกลับไปได้ หรือไม่ได้มาจากการที่
พวกเขาตัดสินใจเลือกบนทางแพร่งที่ให้ผลผลิตไปจากความตั้งใจ หรือไม่ได้หมายถึงมันยังคงมีอยู่ให้เป็น
ทางเลือกได้ เพราะโดยแท้จริงแล้วความทรงจำในเรื่องราวของการใช้ชีวิตและการทำมาหากินใน
หมู่บ้านเดิมได้หวนกลับมาก็เนื่องมาจากสิ่งที่พวกเขากำลังประสบในปัจจุบัน หรือกล่าวในอีกทางหนึ่ง
ได้ว่า ปัญหาหรือสิ่งที่พวกเขากำลังเผชิญอยู่นั้นได้ทำให้ความทรงจำที่ผ่านมาปรากฏขึ้น ทั้งภาพความ
อุดมสมบูรณ์ของหมู่บ้าน การดำเนินชีวิตที่พึ่งพาทรัพยากรรอบตัวได้ โอกาสในการครอบครองที่ดินทำกิน
และทรัพยากรที่มาจากการจับจอง ล้วนแล้วแต่มาจากประสบการณ์ที่พวกเขาต้องเผชิญขณะที่ใช้ชีวิต
อยู่ที่บ้านห้วยกบ ภาพเก่าและความทรงจำที่มีต่อบ้านซีม่องทะจึงไม่ต่างกับหมู่บ้านอุดมคติที่พวกเขา
เคยมีประสบการณ์ ปัญหาในปัจจุบันทั้งการทำมาหากินและการดำรงชีวิตที่ห้วยกบจึงเป็นสิ่งที่ช่วย
กระตุ้นและทำให้ภาพเก่าๆ เมื่อครั้งอยู่บ้านซีม่องทะปรากฏขึ้น

พื้นที่ของความหวังบนสถานภาพที่ไร้สิทธิ

บริเวณถนนสายหลักของหมู่บ้าน นอกจากบ้านเรือนที่สร้างขึ้นบนพื้นที่จากการจัดสรรชดเชยเพื่อการอยู่อาศัยของผู้ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนแล้ว ถัดไปด้านในนอกจากพื้นที่ทางการเกษตร ก็จะพบกลุ่มบ้านเรือนที่กระจุกตัวอยู่ต่อเนื่องขึ้นไปตามเนิน หรือที่เรียกกันว่า “กลุ่มบ้านบนเนิน” ผู้อยู่อาศัยในบริเวณนี้แม้เดิมจะเป็นพื้นที่ของการจัดสรรเพื่อการอยู่อาศัยของกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน แต่ในปัจจุบันพบว่า เป็นแหล่งที่อยู่สำคัญของกลุ่มคนมอญซึ่งอพยพมาจากประเทศเพื่อนบ้าน จนทำให้บริเวณบ้านบนเนินซึ่งมีข้อจำกัดในลักษณะของพื้นที่ที่ลาดเอียงกลับกลายเป็นบริเวณที่เคยมีราคาที่ดินสูงที่สุดและเคยเป็นแหล่งที่มีความหนาแน่นที่สุดในหมู่บ้าน

“คนที่บ้านบนเนินจะมีฐานะกว่า รุ่นลูกได้บัตรก็ซื้อที่ เมื่อก่อนคนมอญอาศัยอยู่เยอะมาก เขาก็จะซื้อที่ของคนไทย ทั้งๆ ที่ราคาแพง แพงที่สุดในหมู่บ้านเลย ทั้งที่บนเนินทำเลไม่โอเคเลย ไม่มีอะไร คนมอญก็ซื้อ จะอยู่กันแออัดมากพอจัดสรร (หมายถึงมีการจัดสรรที่บ้านใหม่ทุ่งนาให้คนไม่มีที่ดินไปขอเช่าอยู่อาศัย) ก็ละลายหมด คนที่ซื้อแล้วก็มีที่อยู่ถาวร ที่อยู่บ้านใหม่ทุ่งนา พวกเขาก็ญาติๆ กัน พวกเขา ก็ประหยัด เก็บเงินเก็บทองซื้อที่ได้แปลงหนึ่งพื้นที่ก็แบ่งกันปลูกบ้าน มีญาติก็มาอยู่กัน เมื่อก่อนอยู่กันหนาแน่น คนมอญเขาจะมากันเยอะ เพราะหลวงพ่อบ้านอาหารคนมอญ ทั้งคนมอญที่อยู่ท้ายสวน (เป็นลูกจ้างและปลูกที่อยู่ในสวนของเจ้าของที่ดินที่ตนรับจ้าง) และคนบ้านบนเนินเขาก็ไปกัน ที่นี้บ้านบนเนินก็ไม่แออัดละ” (สัมภาษณ์, กาญจนนา (นามสมมติ))

ที่อยู่อาศัยบริเวณบ้านบนเนิน

นอกจากกลุ่มบ้านบนเนินแล้วภายหลัง พ.ศ.2553 พระครูพิทักษ์กาญจนธรรม เจ้าอาวาสคนปัจจุบันของวัดห้วยกบได้จัดซื้อที่ดินเดิมซึ่งเป็นที่ปลูกปาล์มจากเจ้าของสวนชาวทับสะแก รวมทั้งเจ้าของที่ดินคนดังกล่าวยังได้ถวายที่ดินสมทบอีกจำนวน 3 ไร่ ทำให้ได้พื้นที่เพื่อการนี้ทั้งสิ้น 15 ไร่ สำหรับจัดสรรให้เป็นที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน และอีก 15 ไร่สำหรับไว้ให้ชาวบ้านที่ต้องการทำการเกษตร โดยเงินสนับสนุนในการดำเนินการดังกล่าวมาจากทางเจ้าคณะอำเภอที่เห็นวัตถุประสงค์สอดคล้องกับแนวทางของหลวงพ่อดุตตมะ¹¹ ที่เคยปฏิบัติ “ชีวิตของพวกเขาจะดีขึ้น ต่ำกว่า หรือเหมือนเดิมขึ้นอยู่กับเขา เราให้สิทธิ์เท่ากันแล้ว ถ้ามีแต่เกียจคร้านไม่เจริญหรอก แต่อย่างน้อยพวกเขามีอิสระ ไม่ต้องโดนกดขี่จากคนอื่น ให้อยู่ได้อย่างอิสระ บ้านมี อยากรปลูกอยากทำบ้านให้ดีก็อยู่กับเขาสร้างไปทำไปได้ไม่จำกัด” (สัมภาษณ์, พระครูพิทักษ์กาญจนธรรม)

พื้นที่ที่ถูกจัดสรรตามแนวปฏิบัติของเจ้าอาวาสวัดห้วยกบเป็นกลุ่มบ้านที่ถูกเรียกว่า “บ้านใหม่ทุ่งนา” ตั้งอยู่ก่อนทางเข้าหน่วยจัดการป่าต้นน้ำของกาเลียประมาณ 500 เมตร กลุ่มคนที่อาศัยอยู่โดยส่วนใหญ่ร้อยละ 80 เป็นกลุ่มคนมอญ ทั้งที่เป็นมอญที่เคยอาศัยอยู่บริเวณบ้านบนเนินมาก่อนและที่อาศัยอยู่บริเวณอื่นๆ ภายในบ้านห้วยกบ นอกจากนั้นก็พบว่าเป็นกลุ่มกะเหรี่ยงและพม่าซึ่งทั้งหมดล้วนแล้วแต่มีภูมิหลังในการอพยพมาจากประเทศเพื่อนบ้านเช่นกัน

ที่ดินจัดสรรบ้านใหม่ทุ่งนาปลูกเป็นแถว บ้านหันหน้าเข้าหากัน คันด้วยถนนลูกรัง

¹¹ หลวงพ่อดุตตมะ หรือ พระราชอุดมมงคล เป็นพระอาจารย์ของพระครูพิทักษ์กาญจนธรรม (เจ้าอาวาสวัดห้วยกบ).

ขณะเดียวกัน ก็พบว่าคนไทยจากพื้นที่อื่นๆ ที่มาอาศัยอยู่โดยแต่งงานกับกลุ่มผู้อพยพ ผู้อยู่อาศัยบริเวณบ้านใหม่ทุ่งนาทั้งหมดจะต้องเป็นผู้ที่ไม่มีที่ดินสำหรับกรออยู่อาศัยของตนเอง และจะต้องทำสัญญาเช่ากับทางวัด ในพื้นที่ครอบครัวละ 48 ตารางวา ในราคาเช่าปีละ 120 บาท ห้ามมีการขายสิทธิ์และทุกๆ วันที่ 27 ธันวาคมจะเป็นวันที่ผู้เช่าจะต้องไปจ่ายค่าเช่าทุกปี ทั้งนี้ในบ้านใหม่ทุ่งนานั้น มีเพียงน้ำประปาที่เป็นสาธารณูปโภคที่เข้าถึง ขณะที่ไฟฟ้านั้นเข้าไม่ถึง ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงยังคงใช้เทียนไข ตะเกียงหรือแบตเตอรี่ สำหรับต่อไฟในเวลากลางคืน นอกจากนี้ก็มีกฎเกณฑ์ในเรื่องข้อห้ามในการอยู่อาศัยที่ระบุไว้ว่า “ห้ามซื้อ ห้ามขาย ห้ามเสพ” ยาเสพติดและเหล้าในชุมชนบ้านใหม่ทุ่งนา และห้ามทะเลาะวิวาทกันทั้งในครอบครัวและเพื่อนบ้าน กรณีที่มีการฝ่าฝืนจะต้องออกจากหมู่บ้านซึ่งจากคำให้สัมภาษณ์ของเจ้าอาวาสพบว่ามีกรย้ายออกจากกรณีดังกล่าวแล้วประมาณ 20 ครอบครัว และในปัจจุบันบางหลังคาเรือนก็พบว่าไม่มีผู้อาศัยอยู่

คำบอกเล่าถึงเรื่องราวเมื่อครั้งเดินทางเข้ามาในประเทศไทยจะเป็นเรื่องราวธรรมดาของผู้ให้ข้อมูล ขณะที่ผู้วิจัยยังคงรู้สึกประหลาดใจกับความหมายของพรมแดน วิธีการข้ามผ่าน การเดินทางด้วยเท้าและการนอนกินกลางป่าระหว่างเดินทางข้ามพรมแดน ที่พบว่าหลายต่อหลายคนอาจเดินทางมาโดยลำพัง มากับครอบครัวหรือมากับเพื่อน ดังเช่น

“เดินมาจากพม่า มากับเพื่อน 2 คน มาตั้งแต่อายุ 15 (ปัจจุบันอายุ 64 ปี) ตอนนั้นกับเพื่อนแค่อยากมาเที่ยวเพราะอยู่ทางโน้นทำงานได้เงินน้อย เดินมากับเพื่อนสองคน เอาข้าวสารกับหม้อมา ไม่มีเงินติดตัวเลย เดินๆ ก็เจอคนอื่นๆ เดินในป่าอยู่ 3 คืน เดินมาจนถึงสะพานพอง แล้วก็มาส่งขลอะ... ต้องหนีทหารพม่า เพราะมันจะมาจับให้เดินนำทหารให้แบกของ แต่ตัวเองหนีได้ คนที่โน้นเขาจะรู้พอทหารพม่าขึ้นมาเขาก็หนีไปอยู่ในป่ากัน เหลือแต่ผู้หญิง มันจับผู้ชายให้นำทางให้แบกของ” (สัมภาษณ์, ข้า (นามสมมติ))

นอกจากนี้ ยังมีอีกไม่น้อยที่เดินทางมาพร้อมครอบครัวทั้งที่ยังมีลูกเล็กหรือบ้างก็ยังคงอุ้มหรือสะพายลูกไว้กับตัว คำบอกเล่ายังดูเรียบง่ายมากขึ้นเมื่อพวกเขาเล่าถึงการเดินทางผ่านทหารกลุ่มต่างๆ ตามแนวชายแดน ที่ทำการไต่ถามตรวจสอบถึงที่มาที่ไปและเป้าหมายของการเดินทาง “ไปแป็บเดียว” “ไปเยี่ยมญาติ” และ “ไปทำงาน” ดูจะเป็นเหมือนหนังสือผ่านทางให้กับหลายๆ คนที่สามารถเข้ามาในประเทศไทยได้ ซึ่งบางคนแม้เวลาจะผ่านไปกว่าสิบปีก็ไม่เคยกลับไปยังบ้านเกิดทางฝั่งประเทศเพื่อนบ้านอีกเลย

“ทหารมอญกับกะเหรี่ยงอิงกันก็เลยย้ายมาอยู่ที่นี่ ตามปู่ย่าตายายมาอยู่ พ่อของแม่ แม่ของแม่อยู่ที่นี่ (เมืองไทย) พ่อแม่เคยมาที่นี่ก่อนมาเที่ยว กะว่าจะไม่อยู่ที่นี่แล้ว รบกัน ตอนมาเลยไปทางโน้นก่อน ที่ไร่เตย ตอนนั้นยังไม่มา พ่อแม่ มาก่อน

ตอนนั้นก็ต่างคนต่างมา เราก็กึ่งเด็ก ภาพที่เห็นคือ เดินมาตามทางเกวียน จำได้แต่ว่าเราก็กึ่งเดินมาพ่อแม่ไม่ต้องอุ้มแล้ว กว่าจะถึงเจดีย์ (ด้านเจดีย์สามองค์) ก็เดินอยู่ 4-5 วัน นอนตามบ้านคน ตอนนั้นยังเด็ก เจ็ดแปดขวบ เท่าๆ ลูกตอนนี้ ยังจำภาพได้แต่ไม่ได้กลัวเพราะเรายังเด็ก มาถึงจำได้ว่าช่วงนั้นสะพานปูนที่สังขละ กำลังสร้างอยู่” (สัมภาษณ์, อ่องทวย (นามสมมติ))

“พ่อแม่มาจากอย่างงี้ ที่รู้ก็แค่ไม่มีที่ดินไม่มีที่ทำกินเลยมาที่เมาะลำไย พอทำกินไม่ได้ไม่มีที่ก็เดินทางมาที่นี่ ตอนที่มาก็มีพ่อแม่กับน้อง ต้องเดินมาแล้ว อยู่ในป่า ตอนนั้นยังเด็ก จำได้ว่าเวลานอนจะนอนข้างลำห้วย เดินมาแบบนั้น พอเจอทหารถามไปไหนก็บอกว่า ไปแป็บเดียว เขาก็ให้มา มาถึงลือคะนี่ มาใหม่ๆ นะลำปาก อยู่ที่นี่แล้ว ครู (ครูตำร) มาตามให้ไปเรียนหนังสือ พ่อแม่ก็ไม่ให้ไปกลัว เห็นทหารคนไทยยังกลัวเรายังวังหนี” (สัมภาษณ์, เมเม (นามสมมติ))

ตลอดระยะเวลากว่าสามสิบปีนับตั้งแต่ก่อตั้งหมู่บ้านช่วยเหลือคนพิการทั้งปัจจุบัน การอพยพของผู้คนก็ยังคงมีอย่างต่อเนื่อง ดังคำอ้างอิงของผู้ให้ข้อมูลที่ว่า “เมื่อก่อนมีแต่คนไทยมาจากน้ำท่วม (จากการสร้างเขื่อน) ในโรงเรียนก็จะมีเด็กมอญ 3-10 % เดียวนี้ 70% โดยมีเยอะเพิ่มขึ้นในช่วง 10-20 ปีหลัง” (สัมภาษณ์, กาญจนา (นามสมมติ)) ทั้งนี้อาจสัมพันธ์กับเรื่องของสถานการณ์ทางการเมืองภายในประเทศเมียนมาร์ ทางผู้รับผิดชอบของหมู่บ้านก็พยายามรองรับปัญหาดังกล่าวผ่านการควบคุมญาติพี่น้องของผู้อพยพที่อยู่ในหมู่บ้านด้วยการให้ญาติพี่น้องที่อาศัยในบ้านช่วยเหลือเป็นผู้รายงานข้อมูลการเข้าออกของผู้อพยพใหม่โดยแจ้งผู้ใหญ่บ้านโดยตรง รวมทั้งเป็นการรับรองพฤติกรรมของผู้อพยพไปในตัว ทั้งนี้เหตุผลของการอพยพตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมามีจะถูกบอกเล่าผ่านความทรงจำในรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไป แต่กลับมีนัยยะที่แสดงให้เห็นถึงปัจจัยร่วมสำคัญที่เป็นแรงผลักดันก็คือ เรื่องราวของเศรษฐกิจและผลกระทบจากปัญหาการเมืองในประเทศเพื่อนบ้าน

“มาตั้งแต่อายุ 16 (ปัจจุบันอายุ 53 ปี) เป็นมอญอยู่ที่เมืองเมียวดี มากับเพื่อนเป็นวัยรุ่นก็เดินกันนอนในป่ากัน 3 วัน มาเมืองไทยอยู่ที่ประไรโหนก 8 ปี (หมู่บ้านใกล้เคียงกับห้วยกบ) ที่มาเพราะทหารมอญกับพม่ารบกัน พอทหารพม่ายิงกับทหารมอญเราก็ต้องคอยหลบ ก็ต้องหนี อยู่ที่พม่าไม่ได้หรอก อยู่ที่นี่ยังได้ทำงาน มากี่ทำงานกับคนมอญ เป็นผู้ขายอยู่ยาก ถูกจับไปแบกลูกปืน ทหารพม่ารู้ว่าเราเป็นมอญก็จะทำ” (สัมภาษณ์, อาซี (นามสมมติ))

“อยู่ที่โน่นทำกินยาก ทำกินก็ไม่พอ หางานก็ยาก เมืองไทยอยู่สนุก ทำอะไรก็ได้กินง่าย พม่าสนุกตอน 10 ปีมานี้ เมื่อก่อนไม่สนุก คนที่โน่นก็มาที่นี่ ทำอะไรก็ได้ อยู่ที่นี่ทำได้ สมัยนั้นค่าแรงที่โน่นทำทั้งวันได้เจ็ดบาท มาที่นี่ทำได้ 15 บาท 20 บาท” (สัมภาษณ์, เนมิท (นามสมมติ))

“ทหารพม่าทำอะไรก็ยึด ให้แบกลูกปืน ถ้าแบกไม่ไหวก็ทุบตี อยู่พม่า ทำได้ 100 ทหารพม่า ทหารมอญ ทหารกะเหรี่ยงมาเอาไป ที่เหลือเราได้ 25 อยู่ที่นี่ทำอะไรเราก็ได้กินหมดของเรา” (สัมภาษณ์, เลต่อง (นามสมมติ))

นอกจากตัวอย่างข้อมูลข้างต้นแล้ว ข้อมูลจากคำบอกเล่าอีกจำนวนมากยังแสดงให้เห็นถึงความต้องการตั้งถิ่นฐานในประเทศ แม้ว่าข้อจำกัดสำคัญของพวกเขาคือการทำไม่มีสิทธิ์ต่างๆ ในฐานะพลเมือง ซึ่งทำให้พวกเขาเองไม่สามารถถือครองทรัพย์สินได้ เช่น ที่ดิน บ้าน รถ ได้เหมือนคนไทยอื่นๆ แต่เขารู้สึกถึงความมั่นคงที่มีมากกว่าการกลับไปเริ่มต้นใหม่อีกครั้งในประเทศของตน แม้ว่าผู้อพยพส่วนใหญ่จะมีญาติพี่น้องหรือครอบครัวรากฐานที่ยังสามารถติดต่อกันได้ แต่พวกเขาโดยส่วนใหญ่ก็มิได้มีต้นทุนทางเศรษฐกิจอย่างที่ดินหรือบ้านเป็นของตนเองในฝั่งประเทศต้นทางเช่นกัน โอกาสและการมีชีวิตในบ้านห้วยกบจึงเป็นทางเลือกที่ดีกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับอดีต

“ไม่ได้กลับไป มีแต่ลูกทางฝั่งโน้น (ลูกกับภรรยาเก่าก่อนมาเมืองไทย) ที่มาตามหา แล้วก็กลับมาบ้าง ทุกวันนี้ก็ยังคิดถึง แต่ไม่อยากกลับ ไม่มีเงินมีทองกลับไปแล้วจะไปอยู่ที่ไหน ไปทำอะไร บ้านก็ไม่มี กลับไปแบบนี้ก็ไม่สนุก อยู่ที่นี่สนุกกว่า มีงาน มีบ้าน” (สัมภาษณ์, เลต่อง (นามสมมติ))

“กลับไปทำไม เราทำกินอยู่ที่นี่ ไม่มีที่ก็ยังมีงานทำได้ ที่โน่นไม่มีอะไร พี่น้องยังมีอยู่ แต่ลูกเมียเราก็อยู่ทางนี้ ไปอยู่ทางนั้นก็ไม่ว่างทำอะไร มันจะดีไหม อยู่ที่นี่

ยังได้ทำไม้กวาด รับจ้าง ลูกๆ ก็ทำงานกันหมด ถึงไม่มีก็ยังมีงาน” (สัมภาษณ์, อาชี (นามสมมติ))

ในขณะที่เดียวกันก็มีผู้ให้ข้อมูลที่แตกต่างออกไป เธอเป็นมอญอพยพมาอยู่ในเมืองไทยนานกว่า 40 ปี¹² อาศัยในบ้านใหม่ทุ่งนา เธอมีลูกทั้งหมด 9 คน มีเพียงลูกสาว 1 คนและลูกชายอีก 1 คนที่อาศัยในหมู่บ้านบริเวณบ้านบนเนิน ที่เหลือทำงานภายนอกหมู่บ้าน บ้านที่เธออาศัยอยู่มีเพียงเธอสามีและหลานสาว ขณะที่ลูกคนที่ 3 ของเธอยังอยู่ที่ประเทศพม่า โดยเธอเล่าว่าเธอเข้ามาเมืองไทยเพราะปัญหาเรื่องเศรษฐกิจ ขณะที่ในปัจจุบันครอบครัวของเธอยังมีบ้าน มีที่นาอยู่ที่ประเทศพม่า เธอและลูกๆ ของเธอที่อยู่ในประเทศไทยสามารถทำงานส่งเงินกลับสร้างบ้านที่ประเทศพม่าได้ทุกคน เธอจึงมีโอกาสเดินทางกลับไปอยู่สมอ เธอเล่าด้วยน้ำเสียงและอารมณ์ที่แจ่มใสว่าหากถึงเวลา โดยเฉพาะถ้าผู้นำฝ่ายค้านหญิงของเพื่อนบ้านชนะการเลือกตั้งเธอจะย้ายกลับ เพราะเธออยู่ที่นี่เธอไม่มีสิทธิ์และทำกินอะไรไม่ได้ เธอไม่สามารถซื้อที่ดินและบ้านเป็นของตัวเองได้ กรณีนี้อาจเป็นตัวอย่างที่แตกต่างจากผู้ให้ข้อมูลรายอื่นๆ แต่ก็สะท้อนให้เห็นถึงความต้องการที่พัฒนาไปตามฐานะและความมั่นคงทางเศรษฐกิจทำให้เธอมีทางเลือกมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากเธอก็ยังแสดงให้เห็นถึงเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจเช่นกัน

แม้ความแตกต่างระหว่างผู้อพยพในแต่ละช่วงเวลาอาจสังเกตได้จากการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน โดยที่ผู้มาที่หลังยังไม่มี ความมั่นคงทางเศรษฐกิจมากนัก ก็จะตั้งบ้านเรือนและอาศัยอยู่บ้านใหม่ทุ่งนา ขณะที่ผู้ที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจโดยมากสัมพันธ์กับระยะเวลาในการอพยพเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านในช่วงเวลาที่นานกว่าก็มักจะตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านบนเนิน แต่อย่างไรก็ตามภาพรวมของการทำมาหากินของพวกเขาจะไม่ได้มีความแตกต่างกันมากนัก

¹² เธอคลอดลูกคนที่ 3 ที่เมืองไทย ปัจจุบันลูกอายุ 42 ปี.

การทำไม้กวาดดอกหญ้าในบ้านห้วยกบ

การทำมาหากินอย่างหนึ่งที่เราเห็นในครัวเรือนทั้งที่บ้านใหม่ทุ่งนาและทั่วไปในบ้านห้วยกบ ก็คือการทำไม้กวาดดอกหญ้า ที่นับได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมครัวเรือนและแหล่งรายได้ที่สำคัญ โดยเฉพาะเมื่อกลุ่มผู้อพยพส่วนหนึ่งยังคงถูกจำกัดสิทธิ์ในการเดินทางออกนอกพื้นที่และไม่มีที่ดินทำกินของตนเอง การทำไม้กวาดดอกหญ้าจึงเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญในการดำเนินชีวิต ภายในครัวเรือนจึงสามารถพบทั้งผู้หญิง คนสูงอายุหรือแม้แต่เด็กเล็กจับกลุ่มกันทำไม้กวาด ถึงขนาดมีการอ้างอิงว่าบ้านห้วยกบเป็นแหล่งผลิตไม้กวาดดอกหญ้าที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศและในหมู่บ้านเองก็มีนายทุนผลิต มีตัวแทนรับซื้อและจัดจ้างอยู่หลายราย การทำไม้กวาดดอกหญ้าจึงเป็นแหล่งรายได้ที่กระจายไปทั่วหมู่บ้าน

นอกจากการทำไม้กวาดแล้วก็พบว่าบางส่วนก็เป็นลูกจ้างแรงงานตามหน่วยงานสำคัญ ได้แก่หน่วยอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของกาเลียและหน่วยอนุรักษ์ป่าต้นน้ำยางโทน ทั้งที่เป็นลูกจ้างและเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานต่างๆ โดยในอดีตพบว่าคนในหมู่บ้านจำนวนหนึ่งเป็นลูกจ้างในการปลูกป่าของหน่วยงานใน

พื้นที่ แต่ในปัจจุบันการจ้างงานดังกล่าวลดน้อยลงอันเนื่องมาจากสิ้นสุดโครงการ ขณะเดียวกันก็พบว่าชาวบ้านบางส่วนก็ทำการเกษตรในพื้นที่ของตนเอง การออกไปเป็นแรงงานรับจ้างทำนา ทำสวน ทำไร่ หรือเช่าที่ทำนาสำหรับไว้กินในครัวเรือน รวมทั้งไปเป็นแรงงานภายนอกพื้นที่ซึ่งในกรณีนี้พวกเขาจำเป็นต้องขออนุญาตจากทางอำเภอและพบว่าในแต่ละครอบครัวของผู้อพยพที่พักอาศัยในบ้านใหม่ ทุ่งนาส่วนใหญ่จะมีสมาชิกในวัยแรงงานอย่างน้อยหนึ่งคนไปทำงานนอกพื้นที่ตามจังหวัดต่างๆ เช่น ตัวเมืองกาญจนบุรี ราชบุรี นครปฐม สมุทรสาคร กรุงเทพฯ และอื่นๆ ครอบครัวเหล่านั้นจึงมีสภาพไม่แตกต่างจากชนบทในพื้นที่อื่นที่แต่ละครัวเรือนอาจพบเพียงปู่ตายายและหลานที่อาศัยอยู่ด้วยกัน ขณะที่ลูกหลานหนุ่มสาวซึ่งเป็นพ่อแม่เด็กเหล่านี้ออกไปทำงานภายนอก

แม้เรื่องราวและข้อมูลของผู้อพยพดังกล่าวจะไม่ได้มีเหตุผลสัมพันธ์กับประเด็นความขัดแย้งหรือความรุนแรงจากสงครามโดยตรง แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นส่งผลต่อความยากลำบากในการดำเนินชีวิตและเรื่องเศรษฐกิจปากท้องของพวกเขา การเดินทางเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จนมีการตั้งรกรากที่บ้านห้วยกบนี้ เรื่องเล่าที่ถูกถ่ายทอดของพวกเขาไม่เพียงสะท้อนให้เห็นสิ่งที่พวกเขาจดจำได้เท่านั้น หากแต่ยังสะท้อนวิถีคิด ความรู้สึก ความต้องการ รวมไปถึงความหมายของบ้านห้วยกบด้วยเหตุนี้ บ้านห้วยกบจึงไม่ได้เป็นแต่เพียงพื้นที่อยู่อาศัย แต่ยังหมายถึงพื้นที่ของความหวัง โอกาสในทางเศรษฐกิจและชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเมื่อเทียบกับอดีต รวมไปถึงยังเป็นพื้นที่ของความหวังในอนาคตเมื่อเทียบกับปัจจุบัน แม้พวกเขาจะถูกควบคุมและมีสิทธิ์ต่างๆ ที่จำกัดอยู่ก็ตาม

ด้วยเหตุนี้คนทั่วไปอาจเห็นว่าสภาพชีวิตและการอยู่อาศัยของพวกเขาต้องประสบกับความยากลำบากและเต็มไปด้วยข้อจำกัดในการดำเนินชีวิต แต่พวกเขากลับมองว่าการได้อยู่ที่ห้วยกบทำให้มีโอกาสและเงื่อนไขทางเศรษฐกิจที่ดีกว่าที่พวกเขาจากมา สิ่งที่เขาเผชิญหรือปรากฏในปัจจุบัน เป็นเสมือนการบรรลุความคาดหวังที่วางไว้ก่อนเดินทาง และมันยังส่งผลต่อความคาดหวังในอนาคตอีกด้วย เมื่อตัวอย่างความสำเร็จมิให้เห็นเป็นรูปธรรมจากกลุ่มผู้อพยพก่อนหน้า แม้ว่าคนเหล่านั้นครั้งหนึ่งก็เคยเริ่มต้นด้วยเงื่อนไขที่เต็มไปด้วยข้อจำกัดทางเศรษฐกิจเช่นเดียวกับสิ่งที่ผู้อพยพมาภายหลังกำลังเผชิญ แต่หลายๆ ครอบครัวสามารถเก็บสะสมเงินจนซื้อที่ดิน บ้านและอื่นๆ จนเป็นที่กล่าวถึงของกลุ่มคนไทยและอื่นๆ ในหมู่บ้านเมื่อกล่าวถึงผู้อพยพโดยเฉพาะคนมอญว่าเป็นกลุ่มที่มีธัญสัท อุดมและอดทนมาก เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มคนอื่นๆ ในหมู่บ้าน

“สังคมของพวกเขาอาจจะใหญ่ ทำให้พวกเขามีการแข่งขันกันสูงหรือเปล่าไม่รู้แน่ แต่คนมอญที่นี่เขาจะแข่งกันรวย แข่งกันทำมาหากิน เขาอดทน เขายยันมาก เขาไม่ได้ด้อยนะ โอกาสเขาสูงขึ้นเรื่อยๆ พอเขามีบัตร เขาก็ซื้อที่ปลูกบ้าน มีรถ มอญเขาขยันทำมาหากิน ขยันกว่าคนไทย คนไทยมีแต่ขาย (ที่ดิน) แต่คนมอญพอมีบัตรก็ซื้อที่ดิน” (สัมภาษณ์, กาญจนนา (นามสมมติ))

ห้วยกบจึงเป็นเสมือนพื้นที่ของความหวังของชีวิตที่เป็นจริงในปัจจุบันและมีรูปธรรมของอนาคตให้เห็นจากความสำเร็จของคนอื่นๆ ถึงแม้ว่าโอกาสในเรื่องสิทธิ์ในทรัพย์สินและที่ดินทำกินอาจเป็นเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงและเกิดขึ้นได้ในอนาคต ในปัจจุบันบนข้อจำกัดของสิทธิ์ที่มากมายก็ยังคงให้ความหมายที่ดีกว่าเมื่อเทียบกับอดีต สิ่งต่างๆ ที่พวกเขาเผชิญในปัจจุบันนอกจากจะมีความหมายถึงโอกาสที่ดีกว่าแล้วมันยังทำให้ภาพของประสบการณ์ในอดีตที่ยากลำบากปรากฏตัวขึ้นแล้วนำมาสู่การเปรียบเทียบ การมีชีวิตอยู่ที่บ้านห้วยกบสำหรับผู้พยทั้งคนกะเหรี่ยงและโดยเฉพาะคนมอญแล้วคำว่า “สนุก” ในประโยคภาษาไทยสำเนียงมอญที่ถูกใช้เสมอในทำนองว่า “อยู่ที่นี่สนุก” “อยู่ที่นั่นไม่สนุก” จึงเป็นสิ่งที่ตอกย้ำให้เห็นถึงความหมายของห้วยกบในทางหนึ่งเช่นกัน

การให้ความหมายที่แตกต่างกันไปต่อพื้นที่บ้านห้วยกบ ในเบื้องต้นอาจเห็นถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้อยู่อาศัย โดยในกลุ่มคนดั้งเดิมที่ย้ายมาจากหมู่บ้านที่มอญมองว่าการใช้ชีวิตที่นี่เป็นเรื่องลำบากและมีข้อจำกัดของโอกาส ความสุขสมบูรณ์ในชีวิตเมื่อครั้งอยู่ที่มอญเป็นอุดมคติที่หลายต่อหลายคนนำมาใช้เป็นภาพสนับสนุนคำบอกเล่า ขณะที่กลุ่มที่อพยพมาจากประเทศเพื่อนบ้านแม้จะใช้ชีวิตบนเงื่อนไขข้อจำกัดโดยเฉพาะเรื่องสิทธิ์ทางกฎหมายมากมายแต่พวกเขากลับมองว่าการใช้ชีวิตที่บ้านห้วยกบมีความหมายถึงโอกาสและความเป็นอยู่ที่ดีกว่าอดีตของพวกเขา แม้ทั้งสองกลุ่มจะให้ความหมายที่แตกต่างกันออกไปแต่กลับพบความสอดคล้องกันของทั้งสองกลุ่มข้างต้นเมื่อพิจารณาบนเงื่อนไขความสัมพันธ์ที่มีต่อพื้นที่กับความทรงจำร่วม

บนความแตกต่างของสาเหตุและช่วงเวลาของการอพยพ รวมถึงความหมายที่มีต่อบ้านห้วยกบ นอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงที่มาของความทรงจำจากสิ่งที่พวกเขาต้องเผชิญในปัจจุบันที่ผ่านการเปรียบเทียบบนประสบการณ์ที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นเนื่องมาจากการสร้างเขื่อน ปัญหาทางเศรษฐกิจและการเมือง แต่ทั้งหมดก็ล้วนแล้วแต่มาจากการถูกระงับโดยอำนาจที่เกี่ยวข้องกับรัฐ หรือกล่าวอีกทางหนึ่งคือ อำนาจในระดับโครงสร้างของรัฐ เป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้คนเหล่านี้ต้องมาพยพตั้งถิ่นฐานที่

บ้านห้วยกบและเงื่อนไช่ดังกล่าวได้ส่งผลให้ในปัจจุบันพวกเขากลายเป็นกลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตในชุมชนร่วมกัน บ้านห้วยกบจึงเป็นเสมือนพื้นที่ที่ทำให้ความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องของพวกเขาปรากฏขึ้น

สาเหตุและช่วงเวลาของการอพยพของแต่ละกลุ่มอาจทำให้ความหมายของบ้านห้วยกบที่พวกเขาให้กันแตกต่างกันไป แม้ว่าทั้งหมดจะทำให้เห็นว่าภาวะการณ์ที่พวกเขาเผชิญในปัจจุบันจนเงื่อนไช่ให้เกิดการปรากฏตัวของความทรงจำที่แตกต่างกันไปตามประสบการณ์ แต่เมื่อพิจารณาเงื่อนไช่ของพื้นที่ก็จะพบว่าแม้เรื่องเล่าของความทรงจำจะแตกต่างกันไปตามสิ่งที่พวกเขาเผชิญ แต่ความทรงจำเหล่านั้นกลับกลายเป็นความทรงจำร่วมเกี่ยวกับเรื่องราวของการอพยพและเข้ามาในชุมชนโดย “บ้านห้วยกบ” เองกลายเป็นเงื่อนไช่ (พื้นที่) ที่ทำให้เกิดขึ้นนั้น กล่าวคือ แม้พวกเขาจะมีเหตุและเรื่องเล่าที่แตกต่างในความทรงจำที่ต้องอพยพ แต่ในความแตกต่างดังกล่าวก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานเดียวกันคือ “การอพยพ” โดยบ้านห้วยกบได้เองทำหน้าที่ให้ความทรงจำร่วมเกี่ยวกับการอพยพดังกล่าวปรากฏขึ้น ดังนั้น บ้านห้วยกบจึงเป็นเสมือนแหล่งหรือพื้นที่ที่ไม่ต่างไปจาก “อนุสรณ์สถาน” ในการบรรจุเรื่องราวของความทรงจำของพวกเขาไว้ เรื่องราวและความทรงจำที่หลากหลายจึงมีบ้านห้วยกบเป็นพื้นที่ของแหล่งกักเก็บและสร้างความทรงจำดังกล่าวร่วมกัน

ในทางเดียวกันนอกจากบ้านห้วยกบจะเป็นพื้นที่กักเก็บและก่อให้เกิดความทรงจำร่วมแล้วความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนที่เกิดขึ้นไม่ได้มาจากเพียงเงื่อนไช่ของเหตุการณ์และความสัมพันธ์ที่มีต่อกันและกันเท่านั้น หากแต่ความสัมพันธ์และเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านั้นเกิดขึ้นที่บ้านห้วยกบ สถานะของบ้านห้วยกบจึงเป็นหนึ่งในเงื่อนไช่ที่ก่อให้เกิดเหตุการณ์และความสัมพันธ์ของผู้คนด้วย ดังเช่นกรณีการเกิดขึ้นของบ้านใหม่ทุ่งนา หรือพลวัตของผู้คนที่บ้านบนเนินไม่ได้มาจากการที่กลุ่มคนต่างๆ ที่เป็นมอญเหมือนกันหรือจากความสัมพันธ์ของการขายที่ระหว่างคนไทยกับมอญ หากแต่สิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้มีเงื่อนไช่ของพื้นที่ (บ้านห้วยกบ) ร่วมด้วย ด้วยเหตุนี้บ้านห้วยกบจึงเป็นพื้นที่ปัจจัยที่สัมพันธ์ไปกับเหตุการณ์และผู้คนด้วย

เหตุการณ์สำคัญและการตายของผู้เฒ่า: ภาพความสัมพันธ์ของผู้คนในบ้านห้วยกบ

“ไอ้ผู้ใหญ่(ชื่อ).....มันเขี้ยว”

คำกล่าวของหญิงวัย 83 ปี หนึ่งในชาวบ้านที่อพยพมาจากทิวเมืองพะทุดแทรกขึ้นระหว่างการสัมภาษณ์ลูกสาวเธอ นี่เป็นคำกล่าวที่เธอเข้าใจว่าเป็นเหตุให้เธอไม่ได้รับสิทธิการจัดสรรที่ดินชดเชย

บุคคลที่ถูกอ้างถึงกลายเป็นชื่อบุคคลแรกๆ ในชุมชนที่ผู้ศึกษาจดจำชื่อได้ อย่างไรก็ตาม ในประเด็นดังกล่าวลูกสาวของเธอได้อธิบายว่าเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน แม่ของเธอไม่ได้รับสิทธิ์ดังกล่าวเนื่องจากแต่งงานใหม่ไปอยู่ที่อื่น และสิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวของแม่เมื่อครั้งอยู่ที่ที่มีองทะเลตกเป็นของลุง (พี่ชายของแม่) ซึ่งได้รับการจัดสรรตามเงื่อนไขที่กำหนดเช่นเดียวกับคนอื่นๆ

ชื่อของบุคคลที่ถูกกล่าวถึงเป็นอดีตผู้ใหญ่บ้านซึ่งต่อมากลายเป็นประเด็นถูกกล่าวถึงในอีกหลายๆ เหตุการณ์ระหว่างทำการศึกษาในชุมชน โดยเฉพาะในวันที่มีพิธีไหว้ศาลเจ้าพ่อประจำหน่วย¹³ ของสำนักงานหน่วยจัดการต้นน้ำยางโทน โดยในครั้งนั้นทางกลุ่มผู้ศึกษาได้เข้าร่วมสังเกตพิธีกรรมที่มีการไหว้เจ้าพ่อเขาใหญ่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติทั้งของชาวกะเหรี่ยงและมอญ โดยมีศาลตั้งอยู่บนเนินไม้ไกลจากทางเข้าสำนักงานฯ ในวันที่ทำบุญประจำปีนั้นมีผู้เข้าร่วมอย่างคุณอำนวย ตัวแทนเจ้าหน้าที่หน่วยฯ (สำนักงานหน่วยจัดการป่าต้นน้ำยางโทน) ซึ่งนอกจากเป็นลูกจ้างของหน่วยฯ แล้วยังเป็นผู้ช่วยวิจัยและผู้ให้ข้อมูลหลักของกลุ่มผู้ศึกษา ต่อมาเป็นกลุ่มคนทรง ประกอบไปด้วย “ป้าอี” ซึ่งเป็นคนทรงประจำหมู่บ้านและคนทรงอื่นๆ ที่เป็นหญิงวัยกลางคนอีก 2 คน นอกจากนี้ก็มีชาวบ้านเจ้าหน้าที่บางส่วน เมื่อรวมกับกลุ่มผู้ศึกษาแล้ว มีประมาณ 30 คน

หนึ่งในขั้นตอนของพิธีกรรมนอกจากการจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ ที่ประกอบไปด้วย ไก่ต้ม ข้าว ผลไม้ ขนม เหล้า และอื่นๆ แล้ว ก็มีการทรงที่มีการอัญเชิญวิญญาณต่างๆ ที่อยู่บริเวณหน่วยหรือเขตพื้นที่สำนักงานฯ มาเพื่อสื่อสารและบอกกล่าวแก่ตัวแทนและผู้เข้าร่วมพิธี อาทิ วิญญาณของเจ้าพ่อเขาใหญ่ที่มาแจ้งแก่ตัวแทนเจ้าหน้าที่อย่างคุณอำนวยถึงความล่าช้าในการทำบุญปีนี้ นอกจากนั้นก็ยังมีวิญญาณผีไข้ วิญญาณผีสาวแก่ วิญญาณผีจากหมู่บ้านประไรโหนกที่มาสื่อสารเรื่องที่เด็กหายและคนตายในอดีต และยังมีการเข้าทรงวิญญาณสัตว์ป่า อย่างช้าง งู ที่ผู้ทรงได้ทำท่าทางที่สามารถเข้าใจได้ไม่ยากว่ากำลังทรงวิญญาณของสัตว์ชนิดใด ส่วนต่อมาก็เป็นวิญญาณของยาม (เป็นชาวกะเหรี่ยง) ที่เฝ้าประตูหน่วยงานและดูแลพื้นที่ ที่มาสื่อสารให้ความเชื่อมั่นว่าเขาจะดูแลคุ้มครองพื้นที่บริเวณดังกล่าวจากนั้นก็เป็นวิญญาณของลูกจ้างหน่วยงานฯ ที่เพิ่งเสียชีวิตได้ร้องขอพบเพื่อพูดคุยกับภรรยา

¹³ โดยประเพณีของหน่วยงานอย่างสำนักงานหน่วยจัดการต้นน้ำของกาเลียและสำนักงานหน่วยจัดการต้นน้ำยางโทนนั้น จะมีพิธีไหว้ศาลเจ้าพ่อประจำปี ปีละ 1 ครั้ง เนื่องจากทางหน่วยยังไม่ได้ทำ เมื่อกลุ่มผู้ศึกษาได้เข้าไปในหมู่บ้าน ทางเจ้าหน้าที่จึงจัดให้มีพิธีไหว้ศาลเจ้าพ่อเพื่อให้กลุ่มผู้ศึกษาได้เข้ามามีส่วนร่วมในพิธีและเพื่อการศึกษา.

ระหว่างพิธีนอกจากบรรยากาศที่ดูจะมีระเบียบและความศักดิ์สิทธิ์แต่ก็ไม่ได้เข้มงวดและควบคุมพฤติกรรมผู้เข้าร่วมให้หวาดหวั่นแต่อย่างใด เพราะในระหว่างพิธีดูเหมือนทางผู้เข้าร่วมพิธีจะมีการพูดคุยหยอกล้อทั้งกับวิญญาณที่เข้าทรง คนทรงและระหว่างกันเอง ในระหว่างที่เข้าสังเกตการณ์พิธีกรรมดังกล่าวช่วงที่เป็นจุดที่น่าสนใจที่สุดเกิดขึ้นเมื่อมีการเข้าทรงวิญญาณของคนตายที่ถูกฆาตกรรมให้ฟื้นที่ โดยวิญญาณได้มาบอกกล่าวว่าพวกเขาได้ถูกฆาตกรรมและฝังอยู่ไม่ไกลจากสำนักงาน และพวกเขายังคงดูแลบริเวณพื้นที่ของสำนักงานฯ ซึ่งจากข้อมูลที่ทราบภายหลัง คือ วิญญาณดังกล่าวเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับทหารมอญและการตายของพวกเขาเมื่ออดีตผู้นำหมู่บ้าน¹⁴ เป็นผู้ถูกพาดพิง อย่างไรก็ตามผลสืบเนื่องจากการตายของกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับทหารมอญนี้เอง ส่งผลให้ผู้นำหมู่บ้านคนดังกล่าวถูกฆาตกรรมโดยกลุ่มทหารมอญในเวลาต่อมา

แม้เวลากว่าเกือบ 30 ปีที่ผ่านมา ผู้ให้ข้อมูลหลายคนจะกล่าวในทำนองเดียวกันว่า การเสียชีวิตของอดีตผู้นำในครั้งนั้นเป็นเหตุการณ์ที่รุนแรงที่สุดที่เกิดขึ้นในชุมชน แต่กระนั้นในระหว่างการเก็บข้อมูลกลับไม่มีใครเอ่ยถึงจนกระทั่งผู้ศึกษาได้ริเริ่มเปิดประเด็นและสอบถามถึงเหตุการณ์

“พ่อได้เป็นผู้ใหญ่บ้านมาตั้งแต่ที่มืองทะเล ไปอยู่ลิเจียก็ยังเป็น มาอยู่ที่นี้ก็ เป็น แกเป็นคนที่ชาวบ้านรักนับถือ ก็เป็นผู้ใหญ่บ้านอยู่นั้น ใจกว้าง ดูแลลูกบ้านดี เวลาลูกบ้านทะเลาะกันแกจะเป็นคนกลางออมชอม โกล่เกลี่ยให้... เวลาใครเจอทหารมอญที่ไหนก็มาบอกผู้ใหญ่ เรื่องทหารมอญที่บ้านมันเป็นเรื่องระหว่างผู้ใหญ่ เขาสื่อสารกับทหารยังไงเราก็ไม่รู้ เขาคงให้พ่อรับข้อมูลสักอย่าง แต่พ่อไม่รับมั้ง มากันสักหกโมงเช้า ทหารมาเป็นจุดยืนตรงบ้านนั้น ตรงสะพานพุดมอญกัน เราก็ออกไม่ออก หัวหน้าใหญ่เขาขึ้นบ้านกัน 5 คน ลูกน้องอยู่ที่ตีนบันไดอีก พี่ก็กระโดดลงหลังบ้าน โดดลงกระต๊อบบ้านน้ำ น้ำยังนอนกันอยู่ แล้วเราก็รีบถอดตุ้มหูออก เขาก็บอกว่าไม่ต้องกลัวนะไม่ทำผู้หญิง แม่ไปแอบตรงกระโน้น แล้วแม่ก็ไปบอกครูโม่่ง เขาเป็นคนเมืองมีวิบาก (รถมอเตอร์ไซด์) ให้ไปบอกตำรวจ ครูเขาไปก็เจอป้อมตำรวจที่มืองกะเทอถูกเผาทหารมอญ มันเตรียมการไว้แล้ว เลยต้องไปแจ้งความที่สังขละ กว่าจะมาก็ช้า

¹⁴ ผู้ใหญ่บ้านที่ถูกอ้างอิงถึงในตอนต้นของหัวข้อ.

ที่ก็มีนตื้บช่วงนั้น พ่อตายไม่มีใครกล้าเข้าบ้านเลย ตอนที่พวกมันมาพ่อ ยังไม่ตื่นเลย ยิ่งเสร็จมันถึบลงบ้าน ด้ามป็นกระแทก นอนตายอยู่ใต้ถุนบ้าน เราไม่รู้ แม่บอกพ่อไม่รับข้อมูลข้อตกลง แต่เราก็ไม่รู้ว่าจะอะไร...” (สัมภาษณ์, ดวงจันทร์ (นามสมมติ))

“เรื่องทีผลักตันออกจากพื้นที่... ชาวบ้านไทยกับมอญเวลามาคุยกัน ทหารมอญยื่นล้อม เรื่องเกี่ยวกับที่ดิน ผู้ใหญ่คงไปแจ้งทางอำเภอ ก็อาจจะเป็น เรื่องนี้ ตอนนั้นทหารมอญขึ้นบ้านไปเกือบ 20 คน ขึ้นไปยิงแข่งขาลากลงมาตี ข้างล่าง แกกำลังเข้าไปเอาระเบิดสาทกะเบือ ก็ถูกทุบตายก่อน ต่อมาก็โอเคจบ

ทหารมอญก็เป็นกลุ่ม ที่นั่นที่นี้ ก็แบบคล้ายๆ กองโจร พุดง่ายๆ ก็อาจ เกี่ยวกับเขาทำอะไรอย่างขมขโมย แล้วผู้ใหญ่คงให้คนไปจัดการ ในนั้นก็มีลูกผู้พัน ทหารมอญ ไม่รู้ว่าพวกนั้นมาปล้นจ้เอาอะไรหรือเปล่า ผู้ใหญ่เลยจัดการ พอเกิดเหตุ แล้วชาวบ้านก็ตกใจ รู้ทีมาทีไป แต่ก็เจ็ยบาย ไม่พูดเพราะเรื่องของเขาไม่ใช่เรื่อง ของเรา เราก็ไม่ยุ่ง แกเป็นผู้ใหญ่ใช้อำนาจแต่โอเค ตรงไปตรงมา” (สัมภาษณ์, อำนวนย (นามสมมติ))

“มาอยู่แรกๆ ก็ยังได้ยินเสียงปืนยิงรบกันที่แถวเจดีย์ เต็กๆ ก็กลัวแต่มา ไม่ถึง... เมื่อก่อนมาใหม่ มาฆ่าผู้ใหญ่ บ้านแกอยู่ทางนั้น ตอนเช้ายังไม่สว่างตอนนั้น ยังนอนอยู่ ทหารมาเยอะ เขายังแล้วก็ไป

เม็ยเขากระโดดมาทางบ้านเรา พอสว่างสัก 2-3 โมงก็กลับบ้านไปแกก็ ตายละ ผู้ใหญ่ตาย ทหารไทยก็มาที่นี้ ยังงังก็ไม่รู้ เราก็ไม่รู้เรื่อง ใครฆ่าคน ใคร ขโมยของใคร ยังงังก็ไม่รู้ เรื่องว้าวหรือเรื่องอะไรเขาก็ทนไม่ไหว ตอนนั้นพอทหาร ไทยมาเขาก็อยู่ที่ห้วยมาลัย เอาปืนใหญ่ยิงลงไปทีภูเขา (บริเวณที่กองกำลังมอญ อยู่)” (สัมภาษณ์, ขำ (นามสมมติ))

สาเหตุที่นำมาสู่ความรุนแรงดังกล่าวยังคงไม่มีใครระบุอย่างชัดเจน แม้จากท่าทางผู้ให้ข้อมูลที่ ไกล่ชิดกับผู้ตักก็ดูหลีกเลี่ยงที่จะระบุ เป็นแค่การสันนิษฐาน เหตุการณ์ทีคลุมเครือดังกล่าวแม้จะไม่มี การกล่าวถึงทั่วไปในชุมชน แต่ก็ยังคงได้รับการรื้อฟื้นและส่งผ่านจากพิธีกรรมในทางหนึ่ง แม้ว่า เหตุการณ์ดังกล่าวจะไม่มีผลเกี่ยวข้องที่นำมาสู่ความขัดแย้งของคนในหมู่บ้าน แต่ผู้ศึกษาก็ยังเห็นภาพ เชื่อมโยงไปถึงกลุ่มคนและความสัมพันธ์ของผู้คนที่มิระหว่างกัน

สิ่งที่น่าสนใจก็คือแม้เหตุการณ์ดังกล่าวจะเป็นความรุนแรงที่ยังอยู่ในความทรงจำและมีการส่งผ่านเรื่องราวในพิธีกรรมในกลุ่มเล็กๆ รวมทั้งเหตุการณ์สามารถระบุกลุ่มคู่ขัดแย้งได้อย่างชัดเจน แต่ตลอดเวลาที่ผ่านมาก็ไม่เคยพบว่ามี การเชื่อมโยงเหตุการณ์ไปกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดในชุมชน กล่าวคือแม้ว่ากลุ่มผู้กระทำต่ออดีตผู้ใหญ่บ้านจะเป็นกลุ่มกองกำลังชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่ง แต่มิติของชาติพันธุ์ดังกล่าวไม่เคยถูกนำมาเชื่อมโยงกับเหตุการณ์เพื่อจัดจำแนกแบ่งกลุ่มคนแต่อย่างใด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากคนในหมู่บ้านมีความชัดเจนในการพิจารณาแบ่งแยกระหว่างกลุ่มทหารของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ตามชายแดนกับประชาชนในกลุ่มชาติพันธุ์นั้นออกจากกัน ดังที่ผู้อพยพที่เข้ามาในหมู่บ้านทั้งหมดถูกพิจารณาว่าเป็นชาวบ้าน ไม่ใช่ทหาร และเป็นกลุ่มที่ยังไม่รู้เรื่องราวที่เกิดขึ้น

ภาพความสัมพันธ์ของผู้คนที่เห็นเบื้องต้นในบ้านห้วยกบก็คงไม่แตกต่างไปจากหมู่บ้านชนบทในท้องถิ่นอื่นๆ และคุณลักษณะของหมู่บ้านก็มีความแตกต่างหลากหลายกันไปตามเงื่อนไขที่กล่าวมามากกว่าที่จะมองด้วยว่าที่ตั้งในชนบทนั้นผู้คนและสมาชิกมีคุณลักษณะที่เรียกว่า homogeneity หรือมีคุณสมบัติพื้นฐานเหมือนกัน เช่น อาชีพ โลกทัศน์ การศึกษา ศาสนา เป็นต้น สิ่งเดียวที่ทำให้เห็นเช่นนั้นคือหน่วยการปกครองของหมู่บ้านที่ถูกใช้เชื่อมโยงอ้างอิงผู้คนทั้งหมดกับพื้นที่ในฐานะคนบ้านห้วยกบ

จากสมมติฐานเบื้องต้นในการศึกษาเพื่อหาความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนหมู่บ้านกับความทรงจำที่มีนั้นภายใต้แนวคิดที่ว่า สิ่งที่จะทำให้ผู้คนรู้สึกร่วมเป็นหน่วย เป็นกลุ่มอันหนึ่งอันเดียวกันได้ประการหนึ่งก็คือ เรื่องของความทรงจำร่วม (collective memory) ดังที่ Maurice Halbwachs ได้ให้ความสำคัญแก่ความทรงจำในฐานะที่เป็นข้อกำหนด หรือเป็นพลังทางสังคมที่มีอิทธิพลเหนือสมาชิก โดยเฉพาะการสร้างกรอบบรรทัดฐานทางพฤติกรรม โดยความทรงจำดังกล่าวอาจมาจากการประกอบสร้างของสังคมและถูกนำมายึดโยงสมาชิกในสังคมให้เข้าไว้ด้วยกัน เพื่อให้เป็นไปในทิศทางหรือมีความเป็นเอกภาพ ความทรงจำที่เรียกว่าความทรงจำทางสังคมหรือความทรงจำร่วมนี้มีความสำคัญที่นอกจากจะทำให้สมาชิกเกิดการรับรู้สิ่งที่ถ่ายทอดไปในทางเดียวกันแล้วยังถูกนำมาใช้เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มได้อีกด้วย โดยเงื่อนไขของการนำมาใช้นี้จะถูกคัดเลือก ตัดแปลงเพื่อให้เรื่องราว เหตุการณ์ในอดีตนั้นถูกนำกลับมาใช้เสมือนเป็นแบบแผนเดียวที่เกิดขึ้นกับกลุ่ม (Marie-Claire Lavabre, 2008: 1) แต่จากข้อมูลกลับพบว่าแม้ในบ้านห้วยกบจะมีความหลากหลายของคนกลุ่มต่างๆ มีเหตุการณ์ความเป็นมาที่ยังอยู่ในการรับรู้และความทรงจำ ไม่ว่าจะเป็นการตั้งหมู่บ้าน เหตุผลและการอพยพ รวมทั้งการตายของผู้นำหมู่บ้าน แต่ไม่พบว่ามี การนำเรื่องราวและวิธีการดังกล่าวมาใช้ โดยเฉพาะต่อบทบาทในการสร้างความ เป็นปึกแผ่นหรือหลอมรวมผู้คนให้เป็นกลุ่มก้อนแต่อย่างใด

เมื่อเรื่องการตั้งหมู่บ้าน เหตุผลและการอพยพรวมทั้งการตายของผู้นำหมู่บ้านเป็นเรื่องราว และเหตุการณ์ที่สำคัญ แต่ก็ไม่ได้เป็นสิ่งที่ทุกคนหรือคนส่วนใหญ่ในห้วยกบจะสามารถบอกเล่าได้ ที่ชัดเจนที่สุดคือเรื่องการจัดตั้งหมู่บ้าน แม้จะมีการจดบันทึกเอกสารที่ทำให้เข้าใจความเป็นมาของผู้คน และพื้นที่ได้ แต่กระนั้นกลุ่มผู้อพยพจากประเทศเพื่อนบ้านจำนวนมากก็ไม่ได้รับรู้ถึงเรื่องราวดังกล่าว แต่อย่างใด โดยทั้งนี้ยังหมายรวมไปถึงเด็กๆ ในชุมชนที่ส่วนใหญ่ไม่ทราบถึงความเป็นมาในส่วนนี้ เช่นกัน ราวกับว่าเรื่องราวความเป็นมาและการจัดตั้งหมู่บ้านเป็นการรับรู้ที่จำกัดอยู่ในกลุ่มผู้มี ประสบการณ์เกี่ยวข้องอย่างผู้ที่อพยพจากทิมองทะเล หมู่บ้านใกล้เคียงและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับภาครัฐ อย่างครู เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐ ผู้ใหญ่บ้านและเจ้าอาวาสเท่านั้น

ขณะที่ในส่วนของเหตุผลและการอพยพดังที่นำเสนอแล้ว นอกจากการอพยพตั้งหมู่บ้านแต่แรก ของกลุ่มคนหมู่บ้านทิมองทะเลแล้ว และจนกระทั่งปัจจุบันก็ยังมีกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ใน บ้านห้วยกบ โดยทั้งหมดมีความสัมพันธ์กับเหตุผลหรือประเด็นทางเศรษฐกิจทั้งสิ้น แต่ด้วยเงื่อนไขของเวลา การอพยพและเป้าหมายที่มีรายละเอียดแตกต่างกันทำให้ดูเหมือนว่าเหตุผลเหล่านี้กลายเป็นเรื่องของ แต่ละครอบครัวและบุคคลมากกว่าที่จะเป็นเรื่องราวที่มีร่วมกัน เหตุผลและเรื่องราวในอดีตที่มีความ คล้ายคลึงอาจถูกรับรู้แบ่งปันระหว่างกัน ทั้งครอบครัว เครือญาติและเพื่อนบ้าน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ข้อมูลและประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจะถูกรับรู้และประกอบสร้างขึ้นมาอีกครั้งเพื่อแบ่งปันให้กลายเป็น ความทรงจำร่วมของกลุ่มหรือชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเรื่องราวอดีตและประสบการณ์ของกลุ่มผู้ อพยพที่ไม่ใช่กลุ่มผู้คนที่มีความอำนาจและสิทธิในฐานะพลเมืองของประเทศ ยิ่งนับเป็นเรื่องยากยิ่งที่จะนำ ประสบการณ์หรืออดีตของพวกเขาทำให้เป็นความทรงจำหรือประสบการณ์ร่วม เช่นเดียวกับการตาย ของอดีตผู้นำหมู่บ้าน แม้จะไม่ได้มีการยืนยันชัดเจนถึงสาเหตุ แต่จากข้อมูลที่ได้รับทั้งผู้ให้ข้อมูลอื่นๆ และทายาทที่อยู่ในเหตุการณ์ก็แสดงให้เห็นว่าไม่ได้เป็นเรื่องราวส่วนตัวอย่างตรงไปตรงมา เหตุของการ เสียชีวิตดูจะสัมพันธ์กับตำแหน่งหน้าที่และการปฏิบัติงาน แต่กระนั้นบทสรุปของคำบอกเล่ามักจบลง ในทำนอง “ก็ไม่ว่าเรามีเรื่องส่วนตัวอะไร” ทำให้ดูเหมือนว่าเหตุการณ์ความรุนแรงที่สุดครั้งหนึ่งของ หมู่บ้านได้ถูกจำกัดพื้นที่ให้เป็นเพียงเรื่องราวของปัจเจกบุคคลมากกว่าที่จะถูกนำมาพิจารณาการใน บทบาทหนึ่งบทบาทใดร่วมกันของสังคม

ขณะเดียวกันข้อสังเกตจากกิจกรรมและประเพณีของชุมชนดูน่าจะเป็นพื้นที่ที่ถูกใช้ผ่อนคลาย ให้เกิดการแบ่งปันเรื่องราวและความทรงจำร่วมได้ ดังเช่น งานศึกษาของจุฬารัตน์ ดำรงวิจิตรธรรม (2552) ที่พบว่าความทรงจำเกี่ยวกับกรณีถึงแดง ชุมชนลำสินธุ์ อำเภอสรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง นอกจาก

มีการสร้างเป็นอนุสรณ์ถาวรเพื่อรำลึกถึงความทรงจำในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่าง พ.ศ.2514-2516 จากการปราบปรามขบวนการคอมมิวนิสต์ที่มีชาวบ้านถูกจับเฆลงในถ้ำน้ำม้นกว่า 200 คน และจากการสร้างอนุสรณ์และพิธีรำลึกถึงเหตุการณ์ดังกล่าวยังผลสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันในการก่อให้เกิดกลุ่มของชุมชนที่รวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมของท้องถิ่นในรูปแบบของการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน นอกจากนี้ก็มีงานศึกษาของ อังกูร หงษ์คณาคุณเคราะห์ (2552) ที่พบว่า การใช้สถานที่จัดตั้งอนุสรณ์สถานและวันในการทำพิธีรำลึกถึงผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับขบวนการคอมมิวนิสต์ในเขตงานอีสานใต้ ในพื้นที่บ้านโคกเขา อำเภอบัวชุม จังหวัดบุรีรัมย์นั้นถูกใช้เป็นแหล่งถ่ายทอดเรื่องราวและประสบการณ์ให้แก่บุคคลอื่นๆ ทั้งในพื้นที่เกิดเหตุและพื้นที่ใกล้เคียงให้ได้รับรู้และมีข้อมูลในฐานะความทรงจำร่วมของชุมชน แต่สำหรับบ้านห้วยกบแตกต่างออกไป เพราะนอกจากกิจกรรมทางศาสนาที่เป็นพื้นที่สามารถรวมผู้คนให้เข้าร่วมได้มากที่สุดกิจกรรมหนึ่ง แต่ก็ไม่ได้มีการใช้พื้นที่ดังกล่าวในการถ่ายทอดหรือทำกิจกรรมที่แสดงให้เห็นถึงการแบ่งปันประสบการณ์ที่สัมพันธ์กับพื้นที่หรืออดีตของชุมชนแต่อย่างใด (จากการสังเกตการณ์วันเข้าพรรษา)

นอกจากนี้ประเพณีที่พบว่ามียบพาทและที่ยังคงปฏิบัติอยู่ก็สัมพันธ์กับความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ โดยที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะจัดกิจกรรมประเพณีของตนเองขึ้นร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจากหมู่บ้านอื่นๆ โดยหมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพ ดังเช่น ประเพณีผูกข้อมือของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง (ไทยกะเหรี่ยง) งานวันชาติมอญ เป็นต้น รูปแบบกิจกรรมที่ปรากฏอยู่จึงมียบพาทเรื่องกระชับความสัมพันธ์ในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มากกว่าระดับชุมชน โอกาสและช่องทางในเรื่องการสร้างความสัมพันธ์ของชุมชน การส่งสารและเรื่องราวอย่างความทรงจำที่ผู้คนในชุมชนมีต่อพื้นที่หมู่บ้านจึงเป็นสิ่งที่จำกัดหรือยังไม่พบว่ามีในระหว่างการเก็บข้อมูล

การสืบสานประเพณีการผูกข้อมือเดือนเก้าของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง
ระหว่างวันที่ 10-12 กันยายน 2558

ขณะเดียวกันเงื่อนไของระยะเวลาการตั้งหมู่บ้านที่มีระยะเวลาประมาณ 30 ปี รวมทั้งความหลากหลายและพลวัตของผู้คนที่ยังคงมีอยู่ต่อเนื่อง ทำให้ความสัมพันธ์ของผู้คนยังคงเป็นเรื่องที่มีขอบเขตที่จำกัดในการที่จะหลอมรวมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ รวมทั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตของพวกเขาที่มีความสัมพันธ์กับสถานะของข้อเท็จจริงหรือถูกรับรู้ในฐานะของข้อเท็จจริง จนกลายเป็นข้อจำกัดในการที่จะนำไปปรับใช้ตามเงื่อนไของต่างๆ หรือในอีกทางหนึ่งคือ เหตุการณ์และเรื่องราวในอดีตที่เกิดขึ้นยังไม่มีพื้นที่และสถานการณ์ในปัจจุบันที่สอดคล้องเป็นเงื่อนไของให้นำมาใช้ประกอบสร้างเป็นความทรงจำหรือเรื่องราวที่ถูกแบ่งปัน

ปัจจัยต่างๆ ในช่วงต้นเป็นข้อสันนิษฐานที่พยายามอธิบายว่าทำไมบ้านห้วยกบจึงไม่มีการนำเอาเรื่องราวและความทรงจำที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้านมาประกอบสร้างและใช้ในบทบาทเพื่อการหลอมรวมผู้คนให้มื่ออดีตหรือความทรงจำร่วมกัน แต่กระนั้นก็ได้ไม่ได้หมายความว่าผู้คนในบ้านห้วยกบเองไม่มีความสัมพันธ์ต่อกันจนเข้าสู่ความสุ่มเสี่ยงต่อการจะดำรงอยู่ต่อไปได้ของชุมชน หรือไม่ได้หมายความว่าพวกเขาไม่ได้มีความทรงจำร่วมกัน การมองแบบโครงสร้างหน้าที่อาจทำให้ได้ผลดังข้างต้น โดยเฉพาะการไม่พบว่ามีการใช้วัตถุ เรื่องราว ประเพณี เหตุการณ์และอื่นๆ มาใช้ประโยชน์ แต่กระนั้นหากพิจารณา “บ้านห้วยกบ” ในฐานะของพื้นที่ที่สัมพันธ์ของผู้คนและเหตุของความทรงจำแล้ว บ้านห้วยกบเองกลับทำหน้าที่เป็นพื้นที่ความทรงจำและสาเหตุของความทรงจำ ดังกรณีการเสียชีวิตของอดีตผู้นำหมู่บ้าน

การเสียชีวิตดังกล่าวแม้จะไม่ใช่เหตุการณ์ที่ถูกถ่ายทอดและพูดถึงกันจนกลายเป็นการรับรู้ในวงกว้างและกระนั้นผู้คนที่ยังคงจดจำและบอกเล่าได้เมื่อถูกถามถึง ส่วนหนึ่งก็มาจากการที่เหตุการณ์นั้นปรากฏในพื้นที่แห่งนี้ แม้เวลาที่ล่วงเลยไปกว่า 30 ปี แต่การปรากฏตัวขึ้นอีกครั้งของเหตุการณ์เมื่อได้รับการถามถึงก็เป็นสิ่งยืนยันถึงความสัมพันธ์ระหว่างอดีตกับพื้นที่ แม้ว่าแต่ละคนจะให้รายละเอียดที่แตกต่างกันไปตามระดับความสัมพันธ์และระยะห่างต่อเหตุการณ์ในขณะนั้น แต่ทั้งหมดกล่าวได้ว่า การตายของผู้ใหญ่เป็นความทรงจำร่วมของพวกเขาที่มีหมู่บ้านและพื้นที่ (บ้านห้วยกบ) เป็นแหล่งบันทึกและกักเก็บเรื่องราว การปรากฏขึ้นของเหตุการณ์ในวันนี้ของพวกเขาจึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ ผู้คนและพื้นที่ ที่มีผลลัพธ์เป็นความทรงจำร่วมนั่นเอง

สรุป

การไม่ปรากฏว่าความทรงจำร่วมหนึ่งๆ ถูกประกอบสร้างหรือนำมาใช้ในการสร้างความเป็นปึกแผ่นหรือสำนึกร่วมกันในบ้านห้วยกบ อาจถูกตีความหมายในทางหนึ่งได้ว่าชุมชนหรือหมู่บ้านไม่สามารถดำเนินหรือดำรงอยู่ในความเป็นปึกแผ่นหรือมีอัตลักษณ์ที่สัมพันธ์กับความทรงจำร่วมกัน ดังแนวคิดของ Halbwachs ได้ แต่กระนั้นด้วยเงื่อนไขต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการให้ความหมายต่อพื้นที่ของกลุ่มผู้คนที่มิประสบการณืจากการอพยพที่แตกต่าง การทำให้ประสบการณื ความทรงจำหรือเรื่องราวในอดีตจำกัดอยู่เพียงพื้นที่ของปัจเจกบุคคล หรือการไม่ปรากฏว่ามีการใช้ประสบการณืใดๆ ไปแบ่งปันให้กลายเป็นเรื่องราวหรือนำไปสู่สำนึกร่วมภายในชุมชนนั้น สิ่งเหล่านี้ก็อธิบายได้แต่เพียงว่าทำไมความทรงจำร่วมของบ้านห้วยกบจึงไม่ปรากฏ และดูเหมือนคำอธิบายและข้อมูลดังกล่าวอาจยังจำกัดเกินกว่าที่จะสรุปว่านั่นเป็นเหตุผลที่จะทำให้บ้านห้วยกบนี้ไม่สามารถดำรงอยู่ในความเป็นกลุ่มก้อนเดียวกันได้ อันเนื่องจากการขาดความทรงจำร่วม ดังที่ Halbwachs กล่าวไว้ เพราะทางหนึ่งแล้วบ้านห้วยกบเองได้ทำหน้าที่เป็นแหล่งหรือเหตุของความทรงจำร่วมที่เกี่ยวข้องไปยังความสัมพันธ์ของผู้คน

การมีชีวิตอยู่ร่วมกันของผู้คนที่หลากหลายในบ้านห้วยกบนั้นไม่อาจจะปัจจัยที่สัมพันธ์กับเงื่อนไขความเป็นมาหรือเป้าหมาย หรือไม่ก็ตาม แต่เป็นสถานภาพที่ทุกกลุ่มมีอยู่บนความสัมพันธ์ต่อรัฐ ทั้งในฐานะของเจ้าของโครงการ การกำหนดพื้นที่และแนวทางการจัดสรรชดเชย รวมไปถึงความขัดแย้งของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศเพื่อนบ้าน ที่ยังผลต่อเนื่องไปในเรื่องเศรษฐกิจ ความไม่มั่นคงในชีวิตและความหวาดกลัว ความทรงจำร่วมจึงเป็นสิ่งที่ปรากฏขึ้นจากการกักเก็บในพื้นที่บ้านห้วยกบ การทำมาหากินอย่างหนึ่งที่เห็นในครัวเรือนทั้งที่บ้านใหม่ทุ่งนาและทั่วไปในบ้านห้วยกบ ก็คือ การทำไม้กวาดดอกหญ้าที่นับได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมครัวเรือนและแหล่งรายได้ที่สำคัญ โดยเฉพาะเมื่อกลุ่มผู้อพยพส่วนหนึ่งยังคงถูกจำกัดสิทธิ์ในการเดินทางออกนอกพื้นที่และไม่มีที่ดินทำกินของตนเอง การทำไม้กวาดดอกหญ้าจึงเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญในการดำเนินชีวิต ภายในครัวเรือนจึงสามารถพบทั้งผู้หญิง คนสูงอายุ หรือแม้แต่เด็กเล็กจับกลุ่มกันทำไม้กวาด ถึงขนาดมีการอ้างอิงว่าบ้านห้วยกบเป็นแหล่งผลิตไม้กวาดดอกหญ้าที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศและในหมู่บ้านเองก็มีนายทุนผลิต มีตัวแทนรับซื้อและจัดจ้างอยู่หลายราย การทำไม้กวาดดอกหญ้าจึงเป็นแหล่งรายได้ที่กระจายไปทั่วหมู่บ้าน

นอกจากการทำไม้กวาดแล้วก็พบว่าบางส่วนก็เป็นลูกจ้างแรงงานตามหน่วยงานสำคัญ ได้แก่หน่วยจัดการต้นน้ำของกาเลีย และหน่วยจัดการต้นน้ำยางโทน ทั้งที่เป็นลูกจ้างและเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงานต่างๆ โดยในอดีตพบว่าคนในหมู่บ้านจำนวนหนึ่งเป็นลูกจ้างในการปลูกป่าของหน่วยงานใน

พื้นที่ แต่ในปัจจุบันการจ้างงานดังกล่าวลดน้อยลงอันเนื่องมาจากสิ้นสุดโครงการ ขณะเดียวกันก็พบว่าชาวบ้านบางส่วนก็ทำการเกษตรในพื้นที่ของตนเอง การออกไปเป็นแรงงานรับจ้างทำนา ทำสวน ทำไร่ หรือเช่าที่ทำนาสำหรับไว้กินในครัวเรือน รวมทั้งไปเป็นแรงงานภายนอกพื้นที่ซึ่งในกรณีนี้พวกเขาจำเป็นต้องขออนุญาตจากทางอำเภอและพบว่าในแต่ละครอบครัวของผู้อพยพที่พักอาศัยในบ้านใหม่ทุ่งนาส่วนใหญ่จะมีสมาชิกในวัยแรงงานอย่างน้อยหนึ่งคนไปทำงานนอกพื้นที่ตามจังหวัดต่างๆ เช่น ตัวเมืองกาญจนบุรี ราชบุรี นครปฐม สมุทรสาคร กรุงเทพฯ และอื่นๆ ครอบครัวเหล่านั้นจึงมีสภาพไม่แตกต่างจากชนบทในพื้นที่อื่นที่แต่ละครัวเรือนอาจพบเพียงปู่ตายายและหลานที่อาศัยอยู่ด้วยกันขณะที่ลูกหลานหนุ่มสาวซึ่งเป็นพ่อแม่เด็กเหล่านี้ก็ออกไปทำงานภายนอกมากกว่าการนำมาใช้ในฐานะของเครื่องมือเพื่อความเป็นปึกแผ่นเป็นกลุ่มก้อนของกลุ่ม

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

โครงการบัณฑิตศึกษาสาขาวิชาการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน. ม.ป.ป.

บันทึกข้อมูลการฝึกปฏิบัติภาคสนาม ระดับบัณฑิตศึกษา สาขาการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน. ม.ป.ท.

จุฑารัตน์ ดำรงวิจิตรธรรม. 2552. การซ่อมสร้างประวัติศาสตร์และความทรงจำหลอน: การศึกษากิจกรรมจาก **ความทรงจำกรณี “ถั่งแดง” ในชุมชนลำสินธุ์ อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง.**

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สมชาย ศรีสุข. 2554. **ประวัติหมู่บ้าน ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี.** ม.ป.ท.

อังกูร หงษ์คณานุเคราะห์. 2552. **เรื่องเล่าจากสหยา: รูปแบบและการปรากฏตัวของความทรงจำร่วมจากชุมชนอดีตแนวร่วม พทท.** วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภาษาอังกฤษ

Halbwachs, Maurice. 1992. **On the Collective Memory.** Edited and Translated by Lewis A.Coser. Chicago: University of Chicago.

Lavabre, Marie Claire. **For a Sociology of Collective Memory.** (Online):
<http://www.cnrs.fr/cw/en/pres/compress/memoire/lavabre.htm>.
(access: 20 April 2008).

- Misztal, Barbara A. 2003. **The Theories of Social Remembering**. Philadelphia: Open University.
- Nora, Pierre. 1989. "Between Memory and History: Les Lieux de Memoire." **Representation**, 26: 7-25.
- Nora, Pierre. 1992. "General Introduction: Between Memory and History." Translated by Arthur Goldhammer. In **Realms of Memory: Rethinking the French Past. Volume I: Conflicts and Divisions**. Edited by Pterre Nora and Lawrence D. Kritzman. New York: Columbia University Press.
- Tanabe, Shigeharu and Keyes, Charles (eds). 2001. **Cultural Crisis and Social Memory: Modernity and Identity in Thailand and Laos**. New York: Routledge Curzon.

สัมภาษณ์

พระครูพิทักษ์กาญจนธรรม (เจ้าอาวาสวัดห้วยกบ)		อายุ 58 ปี
กาญจนา (นามสมมติ)	เพศหญิง	อายุ 48 ปี.
ขำ (นามสมมติ)	เพศชาย	อายุ 64 ปี.
ชมพู (นามสมมติ)	เพศหญิง	อายุ 58 ปี.
ดวงจันทร์ (นามสมมติ)	เพศหญิง	อายุ 44 ปี.
เนมิต (นามสมมติ)	เพศหญิง	อายุ 63 ปี.
เมเม (นามสมมติ)	เพศหญิง	อายุ 34 ปี.
เลตอง (นามสมมติ)	เพศชาย	อายุ 65 ปี.
สมชาติ (นามสมมติ)	เพศชาย	อายุ 44 ปี.
สมศักดิ์ (นามสมมติ)	เพศชาย	อายุ 56 ปี.
อร (นามสมมติ)	เพศหญิง	อายุ 61 ปี.
อ่องทวย (นามสมมติ)	เพศชาย	อายุ 33 ปี.
อ่องทู่ (นามสมมติ)	เพศชาย	อายุ 50 ปี.
อาซี (นามสมมติ)	เพศชาย	อายุ 53 ปี.
อำนวย (นามสมมติ)	เพศชาย	อายุ 55 ปี.

คติชนคนห้วยกบ: การดำรงอยู่และบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมที่หมู่บ้านห้วยกบ

รัตนพล ชื่นคำ*

บทนำ

หมู่บ้านห้วยกบ ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ตำบลหนองลู แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 10 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านนิละ หมู่ 2 บ้านวังกะ (หม่องสะเทอ) หมู่ 3 บ้านไหล่น้ำ หมู่ 4 บ้านห้วยกบ หมู่ 5 บ้านเวียคะดี หมู่ 6 บ้านห้วยมาลัย หมู่ 7 บ้านใหม่พัฒนา หมู่ 8 บ้านชองกาเลีย หมู่ 9 บ้านพระเจดีย์สามองค์ และหมู่ 10 บ้านประไรโหนก

ด้วยตำบลหนองลูเป็นตำบลที่อยู่ติดกับชายแดนของประเทศพม่า ทำให้มีสภาพสังคมและวัฒนธรรมประกอบไปด้วยกลุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นมอญ พม่า กะเหรี่ยง กะเหรี่ยง ไทย ไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อ และประเพณี เช่น การรำหางส์และการเล่นสะบ้าของคนมอญในเทศกาลสงกรานต์ การรำตงของชาวกะเหรี่ยง ตลอดจนพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างเหนียวแน่น

ที่มาของชื่อ “ห้วยกบ” สันนิษฐานว่าแต่เดิมบริเวณนี้มีกบเป็นจำนวนมาก ชาวมอญเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “เกร็งกระแง” ซึ่งเป็นภาษามอญ ขณะที่ชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “ที่พุด” ซึ่งเป็นภาษากะเหรี่ยง

คนในหมู่บ้านห้วยกบประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลาย ทั้งมอญ พม่า กะเหรี่ยง กะเหรี่ยง ไทย ไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง แต่เดิมพื้นที่นี้เป็นชุมชนที่ตั้งของทหารมอญไร้สัญชาติ ต่อมาเกิดการเวนคืนที่ดินจาก การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เพื่อสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ (เขื่อนเขาแหลม) ทำให้ชาวบ้านซึ่งเป็นคนไทย เชื้อสายกะเหรี่ยงส่วนหนึ่งต้องอพยพจากหมู่บ้านที่มองทะ ตำบลปรังเผล มาอยู่ที่หมู่บ้านแห่งนี้ ตั้งแต่ช่วง พ.ศ.2527 จากการจัดสรรที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยโดยภาครัฐ

* อาจารย์ประจำภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ชาวบ้านในหมู่บ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่ นา สวนยางพารา ปาล์มน้ำมัน และรับจ้างทั่วไป มีการทำไม้กวาดดอกหญ้าเป็นสินค้าโดดเด่นและสร้างรายได้ให้แก่คนในหมู่บ้าน นอกจากนี้ ยังมีการประกอบอาชีพหาของป่า รับราชการ ฯลฯ อีกด้วย ในหมู่บ้านห้วยกบมีสถานที่สำคัญ ได้แก่ วัดห้วยกบ มีพระครูพิทักษ์กาญจนธรรม (สนธยา สิริธมฺโม) เป็นเจ้าอาวาส และโรงเรียนบ้านห้วยกบ มีนางเบญจมาศ วัณนิพิฐพงษ์ เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยพบว่า มีงานวิจัยที่ศึกษาในพื้นที่ตำบลหนองลูไม่มากนัก แต่เป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญให้แก่ผู้วิจัย ได้แก่ ชุมชนมอญบ้านวังกะ อำเภอลี้ขลบุรี จังหวัดกาญจนบุรี: ความเป็นมาและการปรับเปลี่ยน (2546) ของสุจริตลักษณ์ ตีผดุง การแสดงพื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยง: กรณีศึกษาร่างตงบ้านใหม่พัฒนา อำเภอลี้ขลบุรี จังหวัดกาญจนบุรี (2546) ของณัฐกานต์ บุญศิริ การศึกษาบริบททางภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมของชื่อชวามอญ: กรณีศึกษาชวามอญ บ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอลี้ขลบุรี จังหวัดกาญจนบุรี (2547) ของนริศรา โฉมศิริ และ การศึกษาภาพสะท้อนสังคมจากนิทานกะเหรี่ยงบ้านใหม่พัฒนา ตำบลหนองลู อำเภอลี้ขลบุรี จังหวัดกาญจนบุรี (2549) ของกัลยา วิทาศิริกุล งานวิจัยกลุ่มนี้เน้นศึกษาด้านภาษา สังคมและวัฒนธรรมของชวามอญและกะเหรี่ยงที่บ้านวังกะและบ้านใหม่พัฒนาเป็นสำคัญ มีงานวิจัยทางสถาปัตยกรรมศาสตร์ 1 เล่ม คือ พลวัตทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชนชาติมอญ : กรณีศึกษาชุมชนชวามอญ บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง หมู่ 2 ตำบลหนองลู อำเภอลี้ขลบุรี จังหวัดกาญจนบุรี (2555) ของณัชชา สุกุลงาม ที่ศึกษาสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยทางวนศาสตร์ที่ศึกษาการจัดการพื้นที่ป่าและชุมชนต้นน้ำในพื้นที่ตำบลหนองลู ได้แก่ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของราษฎรในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอลี้ขลบุรี จังหวัดกาญจนบุรี (2546) ของสรศักดิ์ จันทร์สว่าง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำแควน้อยตอนบน ตำบลหนองลู อำเภอลี้ขลบุรี จังหวัดกาญจนบุรี (2554) ของวัชรระ ชมพุดศรี และ ความพึงพอใจของประชาชนต่อการพัฒนาชุมชนต้นน้ำ ตำบลหนองลู อำเภอลี้ขลบุรี จังหวัดกาญจนบุรี (2556) ของศิริวัฒน์ แสงฉวี

ผู้วิจัยพบว่า ยังไม่มีงานวิจัยใดที่ศึกษาคติชนวิทยาประเภทความเชื่อและพิธีกรรมที่หมู่บ้านห้วยกบมาก่อน จึงสนใจศึกษาประเด็นดังกล่าวจากการเก็บข้อมูลภาคสนามที่หมู่บ้านห้วยกบ เมื่อพ.ศ. 2558 จากคำถามวิจัยที่ว่าคนในหมู่บ้านห้วยกบ ตำบลหนองลู อำเภอลี้ขลบุรี จังหวัดกาญจนบุรี มีความเชื่อเรื่องใดเป็นสำคัญ และมีการประกอบพิธีกรรมใดจากความเชื่อนั้นๆ บทบาทของพิธีกรรม

ตอบสนองคนในหมู่บ้านอย่างไร และแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มอย่างไร งานดังกล่าวจึงมุ่งรวบรวมและวิเคราะห์บทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมที่หมู่บ้านนี้ อันจะช่วยต่อยอดการศึกษาข้อมูลทางวัฒนธรรมในพื้นที่ตำบลหนองลู และอาจสะท้อนลักษณะร่วมหรือลักษณะต่างกับการศึกษาประเด็นดังกล่าวในพื้นที่อื่นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาการดำรงอยู่ของความเชื่อและพิธีกรรมที่หมู่บ้านห้วยกบ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี
- 2) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมที่หมู่บ้านห้วยกบ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

ระเบียบวิธีวิจัย

- 1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2) เก็บข้อมูลภาคสนามตามระเบียบวิธีทางคติชนวิทยาที่หมู่บ้านห้วยกบ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ช่วงที่ 1 ระหว่างวันที่ 9-13 พฤษภาคม พ.ศ.2558 แบ่งเป็น
 - ข้อมูลบริบทสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้าน
 - ข้อมูลความเชื่อและพิธีกรรมของคนในหมู่บ้าน
 - ข้อมูลพิธีกรรมไหว้ศาลเจ้าพ่อประจำหน่วยจัดการต้นน้ำยางโตน
- 3) ถอดเสียงสัมภาษณ์และสรุปข้อมูล
- 4) เก็บข้อมูลภาคสนามตามระเบียบวิธีทางคติชนวิทยาที่หมู่บ้านห้วยกบ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ช่วงที่ 2 ระหว่างวันที่ 27-31 กรกฎาคม พ.ศ.2558 แบ่งเป็น
 - ข้อมูลบริบทสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้าน (เพิ่มเติม)
 - ข้อมูลความเชื่อและพิธีกรรมของคนในหมู่บ้าน (เพิ่มเติม)
 - ข้อมูลพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเนื่องในวันอาสาฬหบูชาที่วัดห้วยกบ
- 5) ถอดเสียงสัมภาษณ์และสรุปข้อมูล
- 6) ศึกษากรอบแนวคิด ทฤษฎี และวิธีวิทยาที่จำเป็นสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล
- 7) วิเคราะห์และตีความข้อมูล
- 8) สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเก็บข้อมูลภาคสนามตามระเบียบวิธีทางคติชนวิทยาเฉพาะที่หมู่บ้านห้วยกบ หมู่ 4 ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ช่วงที่ 1 ระหว่างวันที่ 9-13 พฤษภาคม พ.ศ.2558 และ ช่วงที่ 2 ระหว่างวันที่ 27-31 กรกฎาคม พ.ศ.2558

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ได้ข้อมูลคติชนวิทยาประเภทความเชื่อและพิธีกรรมที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันของหมู่บ้านห้วยกบ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี
- 2) เห็นบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมในหมู่บ้านห้วยกบ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี
- 3) เป็นแนวทางในการศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลคติชนวิทยาประเภทความเชื่อและพิธีกรรมกับข้อมูลที่ศึกษาในพื้นที่อื่น

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยทั้ง 2 ข้อข้างต้น แบ่งเป็น 3 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1) ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับ “ผี” ที่บ้านห้วยกบ 2) พระพุทธศาสนา: พลังศรัทธาที่บ้านห้วยกบ และ 3) บทบาทของคติชนกับการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

1) ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับ “ผี” ที่บ้านห้วยกบ

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามที่หมู่บ้านห้วยกบ ผู้วิจัยพบว่า คนในหมู่บ้านยังมีความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผี แบ่งเป็น 1.1) การนับถือผีบรรพบุรุษ 1.2) การนับถือผีประจำหมู่บ้าน 1.3) การนับถือผีประจำหน่วยจัดการต้นน้ำ และ 1.4) การนับถือผีเจ้าที่ ผู้วิจัยขอเสนอข้อมูลตามลำดับดังนี้

1.1) การนับถือผีบรรพบุรุษ

ผู้วิจัยพบว่า คนมอญในหมู่บ้านห้วยกบยังคงสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษอยู่ ได้แก่ การตั้งหิ้งผีที่เสาเอกของบ้าน (เสาผี) การนับถือผีบรรพบุรุษข้างฝาชาย ธรรมเนียมการไหว้ผี

(คนที่จะจับหิ้งผี เปลี่ยนน้ำหรือของเซ่นไหว้ได้นั้นต้องเป็นสมาชิกในบ้าน) และการประกอบพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษ

คนมอญนับถือผีอย่างเหนียวแน่น ผีในโลกทัศน์ของคนมอญแบ่งเป็นผีดีและผีร้าย ผีดีจะคอยให้ความช่วยเหลือในเรื่องเดือดร้อนต่างๆ ให้ความคุ้มครองรักษา และในขณะที่เดียวกันก็อาจให้โทษได้ หากได้รับการกระทำที่ไม่พึงพอใจ อันแสดงถึงการไม่เคารพ ลบลู่ดูหมิ่น ชาวมอญจึงต้องมีการเซ่นไหว้หรือทำพิธีกรรมต่างๆ เพื่อแสดงความเคารพบูชาหรือเพื่อขอขมาลาโทษอยู่เสมอ (สุจริตลักษณ์ ดิฬดุจ และคณะ, 2542: 15-16)

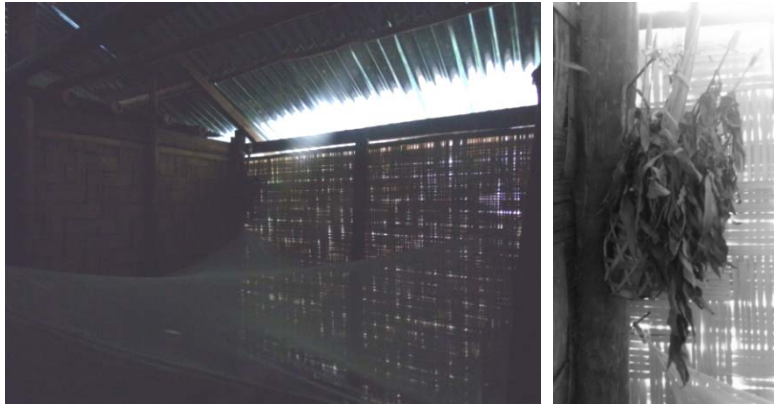
ผีดีของชาวมอญ ได้แก่ ผีบรรพบุรุษหรือผีเรือน (ขะหลกหัย) ชาวมอญโดยทั่วไปมีผีประจำตระกูลที่ปรากฏอยู่ในรูปสัญลักษณ์เป็นพืช สัตว์ และสิ่งของหลายอย่าง เป็นต้นว่า ผีมะพร้าว ผีกระบอกไม้ไผ่ ผีข้าวเหนียว ผีงู ผีเต่า ผีม้า ผีไก่ และผีผ้า ผีบรรพบุรุษสิงอยู่ที่เสาเอกของเรือน เรียกว่า เสาผี สัญลักษณ์ของผีแต่ละอย่างจะเป็นตัวบ่งบอกได้ว่ามอญแต่ละกลุ่มนั้นอพยพมาจากที่ใด (สุจริตลักษณ์ ดิฬดุจ และคณะ, 2542: 16)

ผีบรรพบุรุษของมอญนี้จัดเป็นผีประเภทนามธรรม ไม่มีผู้ใดพบเห็นท่าน สัมผัสท่านได้ เมื่อท่านสิ้นชีวิตจากพวกเราไปแล้ว ท่านจะขึ้นสวรรค์หรือลงนรก เป็นเรื่องของผลบุญผลกรรมของท่านสร้างไว้ พวกเราไม่ได้คำนึงถึงเลย สิ่งสำคัญที่สุดที่ต้องคำนึงถึงเพราะท่านเหล่านั้นเป็น “บุพการีบรรพชน” ของพวกเรา ท่านเป็นผู้อุปการคุณ เลี้ยงดู และดำรงวงศ์ตระกูลมา จึงสมควรต้องนับถือเซ่นไหว้บูชาอย่างยิ่ง จะละเว้นเสียมิได้เด็ดขาด มิฉะนั้น จะเกิดความเสียหายแก่คนในวงศ์ตระกูลต่างๆ นานัปการ ไม่สามารถชี้แจงได้ ทั้งถูกประณามจากสังคมอีกว่า “เป็นคนอกตัญญูต่อบุพการี” (จวน เครือวิชมยาจารย์, 2548: 85)

ผู้ใดมีบุตรชายเป็นคนหัวปี บุตรชายนั้นก็ได้รับเอาผีไว้ ถ้าไม่มีก็เป็นอันว่าผีนั้นขาดจากสกุลวงศ์ เพราะธรรมเนียมเขามีอยู่ว่า ผีจะต้องตกอยู่กับบุตรชายคนโตเท่านั้น เมื่อไม่มีจริงๆ ก็ต้องโอนไปให้ญาติที่สนิทของหัวหน้าครอบครัว จะเป็นน้องชายหรือพี่ชายก็ได้ แต่ต้องให้เป็นญาติที่สนิทกว่าคนอื่นๆ (ส.พลายน้อย, 2544: 251-252)

หน้าที่สำคัญของหัวหน้าครอบครัวฝ่ายชายคือต้องเป็นผู้ทำพิธีกรรมเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษทุกอย่าง เช่น พิธีเลี้ยงผีและพิธีรำผี และยังมีหน้าที่ดูแลปกครองกลุ่มเครือญาติในสายตระกูลเดียวกันไม่ให้ฝ่าฝืนข้อห้าม ข้อปฏิบัติหรือ “ผิดผี” อีกด้วย (สุจริตลักษณ์ ดิฬดุจ และคณะ, 2542: 16)

จากการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยพบว่า ในหมู่บ้านห้วยกบมีบ้านของคนมอญที่ปรากฏหิ้งผีอยู่จำนวน 3 บ้าน อยู่ที่เสาเอกของบ้าน (เสาผี) แต่มีลักษณะต่างกัน คือ หิ้งผีที่บ้านของนายเคหม่อง (ไม่มีนามสกุล) มีลักษณะเป็นไม้ไผ่สาน ขณะที่บ้านของนายสุวิน (ไม่อนุญาตให้ผู้วิจัยบันทึกภาพหิ้งผี) และบ้านของสามีนางสาว (ไม่มีนามสกุล) มีลักษณะเป็นลูกมะพร้าว

หิ้งผีบรรพบุรุษที่บ้านนายเคหม่อง (ไม่มีนามสกุล) มีลักษณะเป็นไม้ไผ่สาน

หิ้งผีบรรพบุรุษที่บ้านสามีนางสาว (ไม่มีนามสกุล) มีลักษณะเป็นมะพร้าว

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าคนมอญที่หมู่บ้านห้วยกบน่าจะอพยพมาจากคนละพื้นที่กัน ทำให้ลักษณะของหิ้งผีบรรพบุรุษมีความแตกต่างกัน จากข้อมูลเรื่องการนับถือผีของสุเอ็ด คชเสนี (2527: 51-52) ที่กล่าวว่า “มอญเตี้ย คือ พวกที่อาศัยอยู่ในแคว้นพะลิม (Bassein) เป็นพวกที่นับถือผีมะพร้าว มอญเตี้ยะ คือพวกที่อาศัยอยู่ในแคว้นหงสาวดี (Pegu) เป็นพวกที่นับถือผีผ้า มอญญะ คือพวกที่อาศัยอยู่ในแคว้นสะเทิม (Thaton) เป็นพวกที่นับถือผีกระบอกไม้ไผ่”

ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูสมุทรวารานธรณ์ (2543: 73 อ้างถึงใน พิมพ์เพ็ญแข วรณปาน, 2549: 32-33) ยังให้รายละเอียดเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษของมอญแต่ละกลุ่มเพิ่มเติมอีกว่า

“มอญเตี้ยที่นับถือผีมะพร้าว จะเอามะพร้าวแห้งทั้งผลรวมทั้งหวดติดมาด้วย ผูกด้วยผ้าแดงและผ้าขาว แล้วแขวนไว้ที่หัวเสาเอกของบ้าน คนในบ้านต้องคอยเฝ้าดูไม่ให้น้ำมะพร้าวนั้นแห้งหรือไม่ให้มะพร้าวนั้นงอก หรือหวดมะพร้าวนั้นร่วง ถ้าเป็นไปอย่างหนึ่งอย่างใด ต้องหามะพร้าวลูกใหม่มาแขวนแทน

มอญเตี้ยที่นับถือผีผ้า ประกอบด้วยผ้านุ่งของผู้ชายหนึ่งผืนของผู้หญิงหนึ่งผืน เสื้อผู้ชายหนึ่งตัวเป็นผ้าสีขาว ผ่าอก แขนยาว ผ่าสไบ สองผืน ผืนหนึ่งสีขาว และอีกหนึ่งสีแดง และแหวนหนึ่งวง เหล่านี้รวมกันเป็นชุดของผ้า

มอญเฒ่าที่นับถือผีกระบอกละไมไฟ โดยหากกระบอกละไมไฟขนาดเล็กซึ่งมีข้อติดอยู่ที่ก้นกระบอกด้วยมา 7 อัน ใส่ไว้ในกระบอกให้เต็มแล้วใส่ใบหว่ากระบอกละหนึ่งใบ กระบอกเหล่านี้จะแขวนไว้ที่เสาผีของเรือน คนในบ้านต้องคอยตรวจดูว่ากระบอกละไมไฟผุ น้ำแห้ง ใบหว่าเน่าผุหรือไม่ ถ้าพบว่าเสียหายอย่างหนึ่งอย่างใดต้องเปลี่ยนใหม่ ถ้าละเลยไม่ตรวจดูบ่อยๆ อาจเสียหายโดยไม่ทราบ อาจเกิดเหตุเภทภัยต่อครอบครัวด้วยประการต่างๆ ได้”

ผู้วิจัยยังพบว่า ทุกบ้านที่มีหิ้งผีมอญยังคงจัดพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษอยู่ โดยมีนางยี่ (ไม่มีนามสกุล) ชาวมอญ หมอทรงแห่งบ้านห้วยกบเป็นผู้นำประกอบพิธีกรรม แต่ไม่มีกำหนดเวลาที่แน่นอน เช่น บ้านของสามีนางสาว (ไม่มีนามสกุล) จะเลี้ยงผีบรรพบุรุษทุกๆ 3 ปี หรือในบางกรณีก็เลี้ยงผีตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างปัจจุบันทันด่วนได้

“บ้านพี่คนเดียว สามปีครั้งนึง ถ้าบ้านคนอื่นก็ไม่แน่นอน ใครเป็นก็แล้วแต่เขา รับผิดชอบอย่างนั้นแหละ แล้วแต่เจ้าของบ้าน”

(สัมภาษณ์, สาว (ไม่มีนามสกุล))

“ที่บ้านนี้ ผมเป็นคนไหว้ เพราะเป็นลูกชายคนโต ไหว้มีมะพร้าว ทำประจำปีๆ ละ 2 ครั้ง คือ เดือนมกราคมและธันวาคม สิ่งสำคัญคือจะปล่อยให้มะพร้าวแห้งไม่ได้เด็ดขาด เครื่องไหว้ไม่มีอะไรมาก ก็มีถวายเป็นอาหารเจ ดอกไม้หรือกิ่งไม้ พร้อมจุดเทียน 1 เล่ม แต่ต้องมีมะพร้าวถวายด้วยทุกครั้ง”

(สัมภาษณ์, สุวิน (ไม่มีนามสกุล))

มูลเหตุของการเลี้ยงผีบรรพบุรุษที่บ้านห้วยกบเช่นเดียวกับการนับถือผีของชาวมอญทั่วไป คือเกิดจากการกระทำที่ไม่พึงพอใจ อันแสดงถึงการไม่เคารพ ลบลู่ดูหมิ่นบรรพบุรุษ หรือเกิดจากการเจ็บไข้ได้ป่วยของคนในบ้าน จึงต้องจัดพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษเพื่อให้เกิดความสบายใจ เครื่องประกอบพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ส่วนใหญ่ประกอบด้วยข้าวเหนียว กล้วย มะพร้าว ดอกไม้ ขนมห เหล้า บุหรี่ และเงิน 155 บาท (เงินนี้เป็นค่าขันครูของนางยี ผู้นำประกอบพิธีกรรม)

“เขาพูด เขาว่าเป็นอะไร อะไรที่ตัวเราอยู่สบาย ไม่สบายนะแหละ นี่ผีมอญนะ ถ้าอยู่ไม่สบาย ตัวเรานั่นนอนฝันด้วยบางครั้ง บางทีเขาให้เลี้ยงต่อ ถ้าเราเลี้ยงไว้ไม่ถูก เขาให้เวลาเรานอนนะ บางทีก็ทำเรื่องทำอะไรผิด”

(สัมภาษณ์, สาว (ไม่มีนามสกุล))

คนมอญที่หมู่บ้านห้วยกบยังมีข้อห้ามเกี่ยวกับหิ้งผีด้วยว่า ห้ามคนที่ไม่ใช่สมาชิกในครอบครัวจับต้องหิ้งผีและห้ามเข้าไปในห้องนอนที่มีเสาเอก (เสาผี)

“ไหว้ผีที่บ้านเอง มอญพม่าเขาไหว้ผีอยู่ที่บ้าน ใส่มะพร้าว ดูข้างนอกนี่ ได้ค่ะ แต่ว่าเข้าไปไม่ได้ ผัวพี่นั่นแหละเป็นคนเปลี่ยน คนจับถ้าว่าผัวเมียจับได้ ลูกเราที่บ้านนี้จับได้ คนอื่นจับไม่ได้”

(สัมภาษณ์, สาว (ไม่มีนามสกุล))

“ผู้ชายมอญจะบูชาผีบรรพบุรุษ (คือพ่อแม่ที่ตาย ถ้าไม่ตายไม่ต้องบูชา) ผู้หญิงจะไม่มีผี ผีจะอยู่ที่หัวนอน ห้ามคนนอกดูหิ้งผี เวลาเชิญผีเข้าบ้านคนทรงจะเชิญผีให้ มีเสื้อผ้าคนตาย น้ำมะพร้าว เวลาไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่บ้านจะไหว้ผีก่อนไหว้พระ”

(สัมภาษณ์, ยี (ไม่มีนามสกุล))

กล่าวโดยสรุป ผู้วิจัยพบว่า การนับถือผีบรรพบุรุษของกลุ่มคนมอญที่หมู่บ้านห้วยกบในปัจจุบันยังคงดำรงอยู่ แต่มีแนวโน้มจะคลี่คลายและหมดไป เนื่องจากไม่ปรากฏหิ้งผีที่บ้านมอญหลายบ้าน สาเหตุหนึ่งคืออาจไม่มีการสืบทอดผีตามสายตระกูล (เนื่องจากมอญสืบทอดผีบรรพบุรุษข้างฝ่ายชายเท่านั้น) ประกอบกับ คนมอญในหมู่บ้านส่วนใหญ่หันมานับถือพระพุทธศาสนา ทำให้ความเชื่อเรื่องผีพบน้อยลง

และแม้ว่าในอดีต คนกะเหรี่ยง กะหรั่ง และพม่า จะมีความเชื่อเรื่องผีเช่นเดียวกับคนมอญก็ตาม แต่จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในปัจจุบัน ไม่พบว่ามีความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษในกลุ่มดังกล่าวหลงเหลืออยู่แล้ว

1.2) การนับถือผีประจำหมู่บ้าน

ผีประจำหมู่บ้าน คือ ผีที่ให้ความคุ้มครองปกป้องรักษาดูแลชาวบ้านให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข ดูแลความเรียบร้อยต่างๆ และเป็นที่เคารพของคนในหมู่บ้าน ที่หมู่บ้านห้วยกบมีการนับถือผีประจำหมู่บ้าน เรียกว่า “เจ้าพ่อเขาใหญ่” หรือ “เจ้าพ่อปู่ขาว” คนในหมู่บ้านทุกกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งมอญ ไทย ไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง กะหรั่ง พม่า ล้วนนับถือเจ้าพ่อปู่ขาวในฐานะผีอารักษ์ประจำหมู่บ้านทั้งสิ้น

นางใหม่ ศรีพุทธา (สัมภาษณ์) ชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง เล่าว่า เดิมที่เรียกว่า “เจ้าพ่อเขาใหญ่” นั้น เพราะสถานที่ตั้งศาลเจ้าพ่อเดิมอยู่ใกล้เขาใหญ่ (ที่ตั้งศาลเดิมคือบ้านทิมองทะเล ตำบลปริงเผลอ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี) เมื่อย้ายถิ่นฐานมาอยู่ที่บ้านห้วยกบ ตำบลหนองลู ได้มีการเข้าทรงโดยชาวกะเหรี่ยง เพื่อเชิญเจ้าพ่อที่เป็นอารักษ์ของบ้านห้วยกบมาเป็นผีประจำหมู่บ้าน เรียกว่า “เจ้าพ่อปู่ขาว” และหาสถานที่ตั้งศาลประจำหมู่บ้านใหม่ คือภายในบริเวณวัดห้วยกบ (ซึ่งเป็นที่ตั้งของศาลในปัจจุบัน)

สภาพภายนอกและภายในศาลเจ้าพ่อปู่ขาว ผีอารักษ์บ้านห้วยกบ

เดิมศาลเจ้าพ่อปู่ชาวเป็นศาลไม้ แต่ทรุดโทรมลงตามกาลเวลา จึงเปลี่ยนเป็นศาลปูนภายหลัง ภายในศาลเจ้าพ่อปู่ชาวไม่ปรากฏรูปเคารพใดๆ มีเพียงรูปเคารพเทวดานางฟ้าและพวงมาลัยที่ชาวบ้านนำมาบูชาเจ้าพ่อ

คนในหมู่บ้านห้วยกบนับถือเจ้าพ่อปู่ชาวมาก นางใหม่ ศรีพุทธา (สัมภาษณ์) เล่าว่า ก่อนมีพิธีแต่งงานของชาวกะเหรี่ยง มีความเชื่อว่าจะต้องมาจตุรูปบอกกล่าวเจ้าพ่อ ขอให้รับเป็นสมาชิกใหม่ของหมู่บ้านก่อน ตลอดจนเรื่องสำคัญอื่นๆ ของหมู่บ้าน เช่น มีคนเข้าหรือออกนอกหมู่บ้านก็ต้องจตุรูปบอกกล่าวให้เจ้าพ่อทราบทุกครั้ง เจ้าพ่อปู่ชาวจึงเปรียบเสมือนผู้หลักผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน ที่คนในหมู่บ้านต้องบอกกล่าวเมื่อจะเดินทาง จะแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ หรือมีความเปลี่ยนแปลงใดๆ เกิดขึ้นในหมู่บ้าน

ทั้งนี้ การบอกกล่าวเจ้าพ่อในโอกาสต่างๆ นั้นอาจบอกด้วยตนเองหรือผ่านผู้นำประกอบพิธีกรรมก็ได้ และไม่พบว่ามีการเข้าทรงเจ้าพ่อปู่ชาวแต่อย่างใด

“สมัยก่อนเรานับถือเจ้าพ่อที่ศาลที่มืองทะเลครับ ตั้งแต่ย้ายมาอยู่ห้วยกบ ก็มีศาลเจ้าพ่อสำหรับบูชา มาถึงก็มีอยู่แล้ว เป็นเจ้าพ่อของหมู่บ้าน ไม่มีพวกทรงเจ้าอะไร นับถือเหมือนกันทั้งกะเหรี่ยง ไทย มอญ”

(สัมภาษณ์, วันชัย บุญธรรม)

“เจ้าพ่อที่วัดนั้น ครอบครัวจะไปไหว้ต่อเมื่อต้องเดินทางไกล และมีงานไหว้ประจำปี โดยปกติทั่วไปก็ไม่ได้ไปไหว้”

(สัมภาษณ์, สุวิน (ไม่มีนามสกุล))

นอกจากนี้ ที่หมู่บ้านห้วยกบยังมีพิธีกรรมไหว้ศาลเจ้าพ่อปู่ชาวประจำปี ในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี หรือประมาณช่วงเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ ผู้นำประกอบพิธี คือ นางใหม่ ศรีพุทธา ชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง ซึ่งมีหน้าที่เป็นผู้ดูแลศาล โดยรับสืบทอดหน้าที่ดังกล่าวมาจากมารดา ปัจจุบันมารดาเสียชีวิตแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่าบ้านของนางใหม่นั้นตั้งอยู่ในบริเวณใกล้กับวัดห้วยกบมากที่สุดด้วย และมีนายวันชัย บุญธรรม ชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงอีกคนหนึ่งที่เป็นผู้ดูแลและผู้นำประกอบพิธีกรรมไหว้ศาลเจ้าพ่อปู่ชาวได้

นางใหม่ ศรีพุทธา และนายวันชัย บุญธรรม ชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง
ผู้ดูแลและผู้นำประกอบพิธีกรรมไหว้ศาลเจ้าพ่อปู่ชาวในปัจจุบัน

สำหรับขั้นตอนพิธีกรรมไหว้ศาลเจ้าพ่อปู่ชาวประจำปี เริ่มจากตอนเย็นก่อนวันงาน นางใหม่ ศรีพุทธาจะเป็นผู้แจ้งข่าวสารให้ชาวบ้านรับรู้ ครั้นถึงรุ่งเช้าของวันงาน ชาวบ้านจะนำข้าวและขนมของตน มาจัดใส่กะละมังถวายเจ้าพ่อและบริวาร เวลาประมาณ 8.00 น. นางใหม่จะเป็นผู้นำพิธีกรรมถวาย เครื่องเซ่นไหว้แต่เจ้าพ่อ มีการบนบาน ถวายของเซ่นไหว้ โดยจะใช้ธูปจำนวน 5 ดอก และเทียน 5 เล่ม สำหรับบูชาเจ้าพ่อ ในอดีตของเซ่นไหว้มีหลากหลาย เช่น มีการถวายไก่หลังฤดูทำนา ข้าว เหล้า มะพร้าว กล้วย ขนม ดอกไม้ แต่พิธีกรรมไหว้ศาลเจ้าพ่อปู่ชาวในปัจจุบันมีข้อห้ามว่า ห้ามถวายของเซ่นไหว้ เป็นเนื้อสัตว์ ถวายได้แต่อาหารเจ หลังเสร็จพิธีกรรมจึงลาเจ้าพ่อเพื่อนำอาหารของเซ่นไหว้เหล่านั้นมา รับประทานร่วมกัน ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมไหว้ศาลเจ้าพ่อปู่ชาวประจำปี คือคนในหมู่บ้านห้วยกบทุกกลุ่ม ชาติพันธุ์ ทั้งมอญ ไทย ไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง กะเหรี่ยง พม่า นับเป็นพิธีกรรมสำคัญที่สมาชิกในหมู่บ้าน เข้าร่วมเป็นจำนวนมาก

นอกจากนี้ ก่อนถึงวันพระใหญ่ จะต้องมีการจุดเทียนและตั้งขัน 5 (หมายถึง ดอกไม้ 5 ดอก รูป 5 ดอก และเทียน 5 เล่ม) เพื่อบูชาเจ้าพ่อปู่ชาวที่ศาลด้วย

“ก่อนวันพระก็ต้องไปเซ้ตกวาดศาลเจ้าพ่อที่วัด บางทีก็มีผม บางทีก็ยายใหม่ เข้าพรรษา ออกพรรษา ทำบุญปีใหม่ ทำบุญวัดประจำปี ต้องไปดูแลตรงนั้นทุกงาน เก็บกวาด เสร็จแล้วก็ต้องไปบอกกล่าว เอาอาหารไปถวาย”

(สัมภาษณ์, อินจันทร์ นวลชาติแท้)

การจุดเทียนบูชาเจ้าพ่อปู่ชาวที่ศาล ในคืนวันที่ 29 กรกฎาคม 2558 ก่อนวันอาสาฬหบูชา 1 วัน

กล่าวโดยสรุป ที่หมู่บ้านห้วยกบมีการนับถือผีประจำหมู่บ้านผ่านความเชื่อและพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบต่อกันของคนในหมู่บ้านทุกกลุ่มชาติพันธุ์ “เจ้าพ่อปู่ชาว” มีฐานะเป็น “อารักษ์บ้าน” ที่ปกป้องรักษาหมู่บ้านให้สงบสุขร่มเย็น ดังนั้นเมื่อจะจัดงานใดในหมู่บ้าน เช่น ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน หรือการเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ของหมู่บ้านด้วยเหตุผลอื่นๆ ชาวบ้านจะต้องไปจุดธูปเพื่อบอกกล่าวอารักษ์บ้านก่อนเสมอๆ เมื่อพิจารณาดำแหน่งที่ตั้งของศาลเจ้าพ่อปู่ชาวที่ตั้งอยู่ในบริเวณวัดห้วยกบแล้ว อาจตีความได้ว่าเป็นการซ้อนทับกันระหว่างความเชื่อดั้งเดิม (ผี) และความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ซึ่งต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกันเพื่อให้ชาวบ้านในหมู่บ้านเกิดความรู้สึกว่าได้รับการพิงพาทางจิตวิญญาณจากความเชื่อและพิธีกรรมของทั้ง 2 ฝ่ายก็เป็นได้

1.3) การนับถือผีประจำหน่วยจัดการต้นน้ำ

ในหมู่บ้านห้วยกบ ประกอบด้วยหน่วยจัดการต้นน้ำ 2 แห่ง คือ หน่วยจัดการต้นน้ำยางโตนและหน่วยจัดการต้นน้ำของกาเลีย จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยพบว่ามีศาลอารักษ์หน่วยประจำอยู่ทั้ง 2 แห่ง คือ ศาลประจำหน่วยจัดการต้นน้ำยางโตนและศาลประจำหน่วยจัดการต้นน้ำของกาเลีย

สภาพภายนอกและภายในศาลประจำหน่วยจัดการต้นน้ำยางโทน

สภาพภายนอกและภายในศาลประจำหน่วยจัดการต้นน้ำของกาเลีย

การนับถือผีประจำหน่วยจัดการต้นน้ำที่หมู่บ้านห้วยกบนี้เป็นความเชื่อของคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่หน่วยจัดการต้นน้ำทั้ง 2 แห่ง ปรากฏความเชื่อและพิธีกรรมผ่านคำบอกเล่าของหัวหน้าและเจ้าหน้าที่ประจำหน่วย (มีหน้าที่ประจำคือ ดูแลความเรียบร้อยของหน่วยและบริเวณแปลงเพาะกล้าไม้ รดน้ำและหากกล้าไม้มาปลูกเพิ่ม)

นายนพดล ทรงลักษณ์ ชาวไทยเชื้อสายมอญ อดีตเคยเป็นหัวหน้าหน่วยจัดการต้นน้ำยางโทน ปัจจุบันเป็นหัวหน้าหน่วยจัดการต้นน้ำของกาเลีย เป็นผู้ริเริ่มให้ตั้งศาลเจ้าพ่อทั้ง 2 แห่ง ชาวบ้านเรียกผีประจำศาลที่หน่วยว่า “เจ้าพ่อเขาใหญ่” สาเหตุที่นายนพดลตั้งศาลประจำหน่วย เพราะความเชื่อถือส่วนตัวและเข้าใจว่าชาวบ้านบริเวณนั้นมีความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อจึงหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาเป็นที่พึ่งทางใจ

“ผมมีความเชื่ออยู่อย่างนึง เพราะผมไปมาหลายที่ ผมมาถึงก็ จูดรูปจุดเทียนบอกกับเจ้าป่าเจ้าเขาว่าผมชื่อนี้ๆ เป็นข้าราชการไทยใน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาขอใช้พื้นที่นี้ ผิดถูกยังไงก็ขอโทษกรรม

ไว้แต่ล่วงหน้าก่อน อีกอย่างตั้งศาลนี้ก็เพื่อความสุขสวัสดิ์ของคนในหน่วย
ด้วย”

(สัมภาษณ์, นพดล ทรงลักษณ์)

ศาลที่หน่วยจัดการต้นน้ำยางโทน ตั้งเมื่อ พ.ศ.2536 เดิมรูปทรงของศาลคล้ายบ้าน มีเสา 6 ต้น
ทำด้วยไม้ ตั้งอยู่ที่ทางขึ้นหน่วย (ใกล้กับป้ายชื่อหน่วยในปัจจุบัน) ต่อมานางยี (ไม่มีนามสกุล) ผู้นำ
พิธีกรรม ชาวมอญได้เข้าทรงและให้ย้ายตำแหน่งที่ตั้งศาลมาอยู่ในจุดปัจจุบัน คือบริเวณด้านข้างที่ทำการ
หน่วย โดยนางยีเป็นผู้ทำพิธียกศาลและเชิญผีเจ้าพ่อเขาใหญ่ขึ้นศาลดังกล่าวเอง หลังจากตั้งศาล 1 ปี
นางยีจึงให้ตั้งเสาบรวารเจ้าพ่อ และมีการประกอบพิธีกรรมไหว้ศาลประจำหน่วยทุกปีมิได้ขาด ในวันพระ
หัวหน้าหน่วยจะมอบหมายให้นายโลน (ไม่มีนามสกุล) ชาวมอญ ลูกชายของนางยี ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของ
หน่วยเป็นผู้เปลี่ยนน้ำสำหรับถวายเจ้าพ่อทุกครั้งด้วย

ขณะที่ศาลประจำหน่วยจัดการจัดต้นน้ำของกาเลีย ตั้งเมื่อ พ.ศ.2542 หลังจากที่นายนพดล
ทรงลักษณ์ ย้ายมาทำงานประจำอยู่ที่หน่วยนี้ หัวหน้าและเจ้าหน้าที่หน่วยช่วยกันออกแบบรูปทรงของ
ศาล ใช้แรงงานคนงานในหน่วยสร้างศาลเอง เสร็จแล้วเชิญผู้ทำพิธี (เป็นชายสูงอายุ ไม่ทราบชื่อ ทราบ
แต่ว่าเป็นคนสังขละบุรี ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) มาเชิญเจ้าพ่ออยู่ประจำศาล เมื่อตั้งศาลเสร็จแล้ว ผู้ทำ
พิธีกำหนดให้ใช้เจี๊วต์และตุ๊กตาตายาย 1 คู่ แทนเจ้าพ่อประจำศาล

พิธีกรรมไหว้ศาลเจ้าพ่อประจำหน่วยจัดการต้นน้ำทั้ง 2 แห่ง จะจัดในวันข้างขึ้น ช่วงเดือน
มกราคม-เมษายนของทุกปี มีธรรมเนียมว่าต้องเลี้ยงเจ้าพ่อทุกปีๆ ละครั้ง โดยนางยี (ไม่มีนามสกุล)
ผู้นำประกอบพิธีกรรมชาวมอญจะเป็นคนดูฤกษ์วันเวลาที่เหมาะสมสำหรับจัดพิธี ของเช่นไหว้ที่ใช้ใน
พิธีประกอบด้วยหัวหมู ไก่ เหล้า ขนม 5 อย่าง น้ำอ้อกลม หมากพลู บุหรี่ มะพร้าว กล้วย ฐูป เทียน
ดอกไม้ และเงินค่าขันครูจำนวน 155 บาท

“มีการไหว้ศาลเจ้าพ่อประจำปีของหน่วยปีละครั้งเป็นอย่าง
น้อย ช่วงเดือนมกราคม-เมษายน ต้องข้างขึ้น ข้างแรมทำไม่ได้ มีสอง
อย่าง คือ เลี้ยงศาลเสร็จ ทำบุญหน่วย จัดโล่ๆ กันครับ ดูก่อนว่าพระจะ
ว่างเมื่อไหร่ ไม่กำหนดว่าต้องเลี้ยงศาลก่อน แล้วแต่สะดวก ตามแต่
หัวหน้าบ้าง ตามแต่พระบ้าง หากไม่ไหว้จะทำให้คนเจ็บป่วย ป้ายิจจะเป็น
ผู้กำหนดวันไหว้ศาลและทำบุญ เราเป็นคนไปตั้งของเช่นไหว้ และลูกจ้าง
ของแต่ละหน่วยมักไม่ก้าวกายการไหว้เจ้าพ่อของอีกหน่วยหนึ่ง”

(สัมภาษณ์, อินจันทร์ นวลชาติแท้)

ในพิธีกรรมไหว้ศาลเจ้าพ่อประจำหน่วยนี้จะมีการเข้าทรงด้วย นำโดยนางยี (ไม่มีนามสกุล) เริ่มพิธีกรรมเข้าทรงที่ศาลประจำหน่วยยางโตน ตั้งแต่ พ.ศ.2537 (หลังจากตั้งศาลได้ 1 ปี) และที่ศาลประจำหน่วยของกาเลีย ตั้งแต่ พ.ศ.2543 (หลังจากตั้งศาลได้ 1 ปี) หลังจากนั้นก็มีพิธีกรรมเข้าทรงทุกปี เรื่อยมามีได้ขาด

“คนเข้าทรงที่ศาลมีป้ายี ป้าศรี 2 คน แต่ตอนนี้ป้าศรีไปอยู่
มองสะเทอแล้ว คนเข้าร่วมไม่มาก แล้วแต่คนงานในหน่วยว่ามีกี่คน คน
นอกก็รู้ มากก็ได้ ไม่มา ก็ได้ แล้วแต่ ที่ของกาเลียคนจะมาร่วมมากกว่า
เพราะอยู่ใกล้ ถ้ายางโตนก็ต้องเดินขึ้นไปอีก”

(สัมภาษณ์, อินจันทร์ นวลชาติแท้)

ปัจจุบันในหมู่บ้านห้วยกบเหลือนางยี (ไม่มีนามสกุล) เพียงคนเดียวที่ยังคงเป็นหมอทรงอยู่ เดิมมีคนทรงอีกคนหนึ่งชื่อว่า นางศรี เป็นคนมอญ แต่ตอนนี้ย้ายออกไปอยู่ที่หมู่บ้านมองสะเทอแล้ว ฝึที่ลงทรงนางยีจะคล้ายๆ กันในทุกปี ได้แก่ ฝัง ฝึซ้าง ฝึคนใบ้ คนในหน่วยมักจะถามร่างทรงเรื่องงาน เรื่องส่วนตัว เรื่องต่างๆ ไป โดยมากคนงานจะพูดคุยกันด้วยภาษามอญกับหมอทรง ขณะที่หัวหน้าหน่วยไม่ค่อยได้อยู่ร่วมพิธี แต่จะกำชับเจ้าหน้าที่หน่วยให้จัดเลี้ยงประจำปีไม่ให้ขาด

นางยี (ไม่มีนามสกุล) ชาวมอญผู้นำประกอบพิธีกรรมไหว้ศาลประจำหน่วยจัดการต้นน้ำที่หมู่บ้านห้วยกบ

ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมไหว้ศาลประจำหน่วยทั้ง 2 แห่งมักเป็นเจ้าหน้าที่หน่วยและชาวบ้านที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงหน่วย ประมาณ 20-30 คน เมื่อประกอบพิธีกรรมเสร็จสิ้นแล้ว ผู้เข้าร่วมพิธีจะนำของเซ่นไหว้ มารับประทานร่วมกัน แต่มีข้อห้ามว่าต้องรับประทานภายในบริเวณศาลเท่านั้น ห้ามนำกลับบ้าน

“คนที่มาเข้าร่วมพิธีประมาณ 20-30 คน ส่วนใหญ่มาดูแลเข้าทรง มอญทั้งนั้น กลุ่มอื่นไม่ค่อยมี เขาฟังไม่รู้เรื่อง เขาส่งคำพูดมอญ ล้วนๆ เป็นผีของมอญ”

(สัมภาษณ์, ระดับ นวลชาติแท้)

“ถ้าเราไม่เลี้ยงศาล เราจะเป็นนุ่นเป็นนี่ เป็นไข่เป็นหนาว เป็นอะไรไป มันต้องเชื่อใจ จะขอให้เจ้าพ่อปกปักรักษาดูแลเราทุกคน นีตกต้นไม้เขายังรับเลย คิดดูสิ หกเมตรไม่เป็นอะไรเลย เขารับไว้ ก็คนสถิตอยู่ที่หน่วย เขาปกปักรักษาเรา”

(สัมภาษณ์, ระดับ นวลชาติแท้)

ส่วนการทำบุญเลี้ยงพระประจำหน่วยจัดขึ้นทั้ง 2 แห่ง สามารถจัดก่อนหรือหลังพิธีไหว้ศาลเจ้าพ่อประจำหน่วยก็ได้ ซึ่งนางยี่ ผู้นำพิธีชามมอญจะเป็นคนแจ้งให้ทราบ โดยจะนิมนต์พระอย่างน้อย 5 รูป มาสวดเจริญพระพุทธมนต์ ผู้เข้าร่วมงานดังกล่าวคือหัวหน้า เจ้าหน้าที่หน่วย ตลอดจนชาวบ้านใกล้เคียง

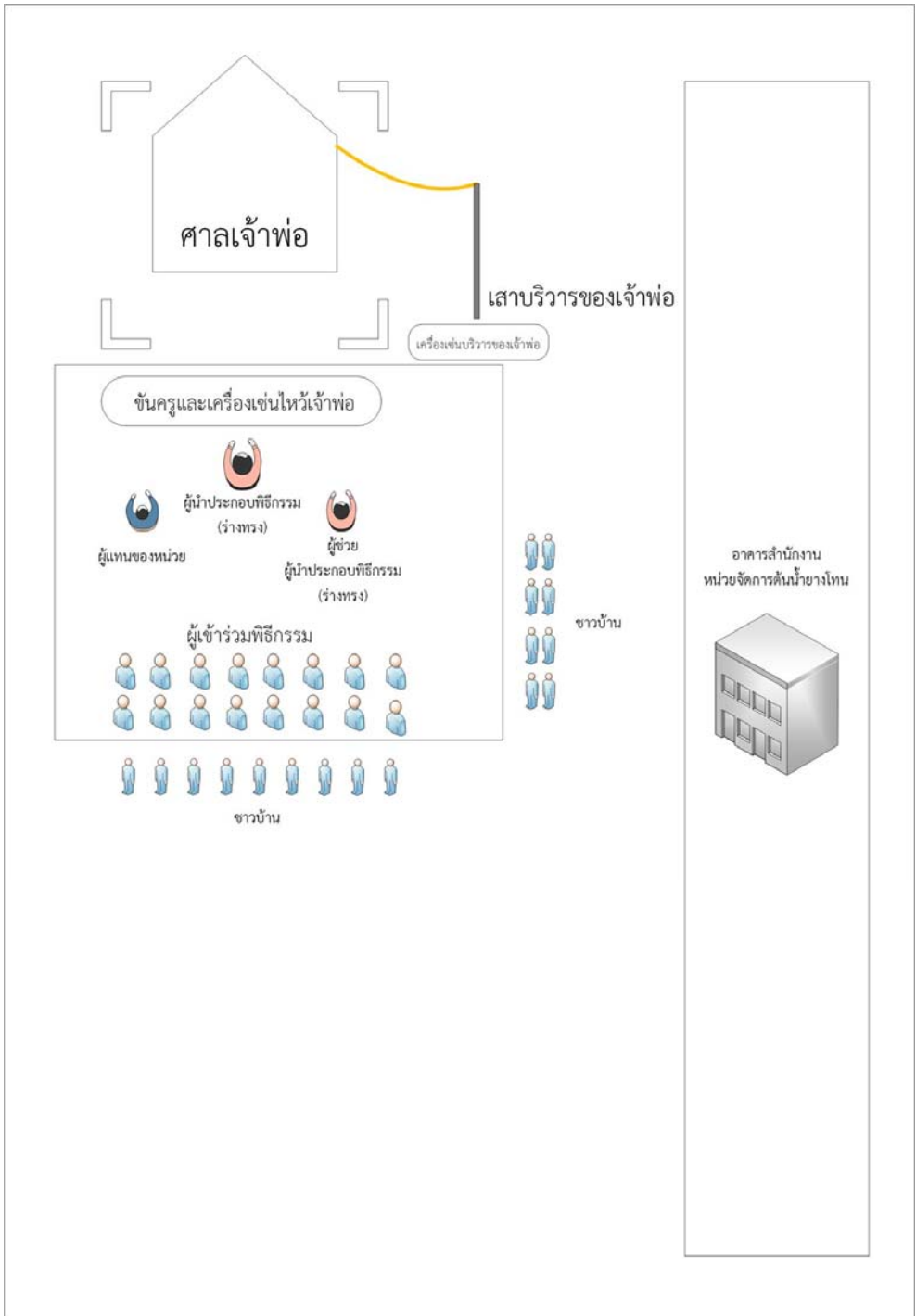
บรรยากาศการทำบุญหน่วยจัดการต้นน้ำของกาเลีย เมื่อ พ.ศ.2542

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามช่วงแรก ผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการณ์และบันทึกข้อมูลพิธีกรรมไหว้ศาลเจ้าพ่อประจำหน่วยจัดการต้นน้ำยางโตนด้วย เนื่องจากนางยี่ (ไม่มีนามสกุล) ผู้นำประกอบพิธีกรรมกำหนดจัดพิธีไหว้ศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่ในช่วงเวลาดังกล่าวพอดี ตรงกับวันอังคารที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ.2558 ผู้วิจัยขอสรุปข้อมูลพิธีกรรมดังกล่าวในรูปแบบตาราง ดังนี้

ตารางที่ 1 ข้อมูลพิธีกรรมไหว้ศาลเจ้าพ่อประจำหน่วยจัดการต้นน้ำยางโทน พ.ศ.2558

วันที่ประกอบพิธี	วันอังคารที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ.2558
เวลาประกอบพิธี	8.45-9.45 น.
สถานที่ประกอบพิธี	หน้าศาลเจ้าพ่อประจำหน่วยจัดการต้นน้ำยางโทน
จุดมุ่งหมาย ของการประกอบพิธี	1) บูชาและถวายเครื่องเซ่นไหว้แด่เจ้าพ่อประจำหน่วยจัดการต้นน้ำยางโทน 2) ประกอบพิธีกรรมเข้าทรง
ผู้ประกอบพิธี	1) นางยี (ไม่มีนามสกุล) (ผู้นำประกอบพิธี) 2) นางสาว (ไม่มีนามสกุล) (ผู้ช่วยผู้นำประกอบพิธี) 3) นายอินจันทร์ นวลชาติแท้ (ตัวแทนหน่วยจัดการต้นน้ำยางโทน) ช่วยเป็นล่ามแปลภาษามอญและกะเหรี่ยงเป็นภาษาไทยให้แก่ผู้วิจัยที่เข้าร่วมสังเกตการณ์
ผู้เข้าร่วมพิธี	1) เจ้าหน้าที่ประจำหน่วยจัดการต้นน้ำยางโทน 2) ชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงหน่วยจัดการต้นน้ำยางโทน มีทั้งคนมอญ ไทย ไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง (โดยมากเป็นคนมอญ) 3) คณะนักวิจัย
ภาษาที่ใช้ในพิธี	1) ภาษามอญ (ปรากฏตลอดพิธีกรรม) 2) ภาษากะเหรี่ยง (ปรากฏในช่วงประกอบพิธีกรรมเข้าทรง) 3) ภาษาไทยกลาง (ปรากฏในช่วงประกอบพิธีกรรมเข้าทรง)
เครื่องประกอบพิธี	1) ชันครุ ประกอบด้วย 1.1) ดอกไม้ 1.2) รูป จำนวน 3 ดอก (กำหนดให้ใช้จำนวนเลขคี่ เช่น 3 5 7 9 เลขคู่ถือว่าไม่ดี) 1.3) เทียน จำนวน 3 เล่ม (กำหนดให้ใช้จำนวนเลขคี่ เช่น 3 5 7 9 เลขคู่ถือว่าไม่ดี) 1.4) ไบเงินไบทอง 1.5) ไบสนสามสี 1.6) ไบส้มป่อย 1.7) ไบแพว 1.8) มะพร้าวอ่อน 1.9) กล้วยดิบ-กล้วยสุก 1.10) บุหรี่ 1.11) เหล้า

	<p>1.12) หมาก-พลู</p> <p>1.13) เงินบูชาค่าครูจำนวน 155 บาท (ครูของนางยี่กำหนดมาแต่แรก)</p> <p>1.14) น้ำมัน (แทนน้ำมันต์สำหรับใช้ในการประพรม)</p> <p>1.15) น้ำอบ</p> <p>2) เครื่องเซ่นไหว้ ประกอบด้วย</p> <p>2.1) ไก่ต้มและน้ำจิ้ม</p> <p>2.2) ข้าวเหนียว</p> <p>2.3) น้ำอ้อคลม</p> <p>2.4) น้ำเปล่า</p> <p>2.5) ขนม</p> <p>2.6) ลูกอม</p>
<p>ขั้นตอน</p> <p>การประกอบพิธี</p>	<p>1) การจัดเตรียมขันครูและเครื่องเซ่นไหว้บริเวณหน้าศาลเจ้าพ่อ</p> <p>2) ผู้นำพิธีประพรมน้ำมันต์บริเวณรอบศาล (โดยเดินเวียนขวา 1 รอบ) และภายในศาล</p> <p>3) ผู้นำพิธีจุดธูปเทียนไหว้เจ้าพ่อที่ศาลและเสาบรืวาร (บริกรรมคาถาภาษาหมอ)</p> <p>4) ผู้นำพิธีเชิญผู้เข้าร่วมพิธีจุดธูป 3 ดอก ไหว้เจ้าพ่อที่ศาล</p> <p>5) พิธีกรรมเข้าทรง</p> <p>5.1) การเข้าทรงผีเจ้าที่</p> <p>5.2) การเข้าทรงผีคนใบ้</p> <p>5.3) การเข้าทรงผีคนเลี้ยงช้าง</p> <p>5.4) การเข้าทรงผีสาวแก่ (ชื่อขันเตย)</p> <p>5.5) การเข้าทรงผีเจ้าที่ประไรโหนก</p> <p>5.6) การเข้าทรงผีช้าง</p> <p>5.7) การเข้าทรงผีเฝ้าต้นทางหน่วย</p> <p>5.8) การเข้าทรงผีงู</p> <p>5.9) การเข้าทรงผีตายโหงผู้ชาย</p> <p>5.10) การเข้าทรงผีวัวแม่ม่าย</p> <p>5.11) การเข้าทรงหมอผี</p> <p>6) ผีในร่างทรงออก เป็นอันเสร็จพิธี ผู้นำพิธีบริกรรมคาถาภาษาหมอเป็นการให้พร และแจกจ่ายอาหารคาวหวานเครื่องเซ่นไหว้แก่ผู้เข้าร่วมพิธี</p> <p>7) ผู้นำพิธีเชิญให้ผู้เข้าร่วมพิธีรับประทานอาหารเครื่องเซ่นไหว้ร่วมกัน</p>

แผนผังพิธีกรรมไหว้ศาลเจ้าพ่อประจำหน่วยจัดการต้นน้ำยางโทน พ.ศ.2558

เครื่องประกอบพิธีกรรมไหว้ศาลเจ้าพ่อประจำหน่วยจัดการต้นน้ำยางโทน พ.ศ.2558
(ซ้าย) ชันครุ (ขวา) เครื่องเซ่นไหว้

เครื่องประกอบพิธีกรรมสำหรับเซ่นไหว้เสาบรวารเจ้าพ่อ มีไก่ต้ม ข้าวเหนียว ขนม เหล้า และน้ำอัดลม
นางยี (ไม่มีนามสกุล) ผู้นำประกอบพิธีกรรมจุดเทียนที่เสาบรวารเจ้าพ่อหลังจากจุดเทียนภายในศาลเจ้าพ่อแล้ว
ร่างทรงของผีคนเลี้ยงช้างโยนข้าวเหนียว 1 ก้อน ไปที่เสาดังกล่าว ระหว่างประกอบพิธีกรรมเข้าทรง

บรรยากาศขณะเริ่มประกอบพิธีกรรม นางยี (ไม่มีนามสกุล) ผู้นำพิธี
กำลังประพรมน้ำมนต์บริเวณรอบศาลและภายในศาล

นางยี (ไม่มีนามสกุล) ผู้นำพิธีจุดธูปเทียนไหว้เจ้าพ่อที่ศาลและเสาบรืวาร
ก่อนเริ่มเข้าทรง ได้นำมือของนายอินจันทร์ นวลชาติแท้ (ตัวแทนของหน่วยจัดการต้นน้ำยางโทน)
ไปแตะที่หน้าผากตน พร้อมบริการมคาถาภาษามอญ

บรรยากาศขณะประกอบพิธีกรรมเข้าทรง เห็นนางยี (ไม่มีนามสกุล) สูดบู่หรือและแสดงกิริยาแบบผู้ชาย
ในภาพมีนางยี (ซ้าย) นางสาว (กลาง) และนายอินจันทร์ นวลชาติแท้ (ขวา) ผู้นำประกอบพิธีกรรม

พิธีกรรมเข้าทรงผีผ้าแม่มาลัย โดยมีนางยี่ (ไม่มีนามสกุล) เป็นร่างทรง แสดงอาการร้องไห้และกอดหญิงสาวผู้เป็นภรรยา ซึ่งเป็นกิริยาแบบผู้ชาย

พิธีกรรมเข้าทรงผีงู โดยมีนางโชก (ไม่มีนามสกุล) เป็นร่างทรง แสดงอาการเลื้อยอย่างงูและกินเครื่องเซ่นไหว้

พิธีกรรมเข้าทรงหมอผี โดยมีนางยี่ (ไม่มีนามสกุล) เป็นร่างทรง กำลังจุดเทียนและบริกรรมคาถาภาษาขามอญเพื่อรักษาอาการปวดเมื่อยของนายอินจันทร์ นวลชาติแท้ โดยรมควันเทียนจำนวน 5 เล่ม ที่ปลายผ้าเท้าสักพัก ก่อนโยนเทียนทั้งหมดไปทางด้านหลัง

นางยี (ไม่มีนามสกุล) ผู้นำประกอบพิธีกำลังบริกรรมคาถาภาษามอญเป็นการให้พร
และแจกเครื่องเซ่นไหว้เจ้าพ่อแก่คณะนักวิจัย

หลังพิธีกรรมไหว้เจ้าพ่อประจำหน่วย ชาวบ้านผู้เข้าร่วมพิธีนั่งรับประทานอาหารร่วมกัน

เนื้อหาที่ปรากฏเป็นรายละเอียดในพิธีกรรมเข้าทรงพิธีไหว้ศาลเจ้าพ่อประจำหน่วยจัดการต้นน้ำ
ยางโทน พ.ศ.2558 ผู้วิจัยขอสรุปในรูปแบบตาราง ดังนี้

ตารางที่ 2 ข้อมูลผู้เข้าทรง ผีที่เข้าทรง และเนื้อหาในพิธีกรรมเข้าทรง

ผู้เข้าทรง	ผีที่เข้าทรง	เนื้อหา
นางยี่	ผีเจ้าที่	1) ขอให้ทำพิธีเลี้ยงประจำปีให้ตรงเวลา 2) ให้ช่วยดูแลศาล นำพวงมาลัย/ดอกไม้ 3 สี มาถวาย อย่าให้ขาด 3) พยากรณ์เลขให้ชาวบ้านนำไปซื้อหวย
นางยี่	คนไม้	1) สำนวญผู้เข้าร่วมพิธีว่ามีใครพกปืนมาด้วยหรือไม่ 2) ให้ซื้อหนังสือกึ่งมายิงคนไม่ดีที่จะเข้ามาในบริเวณหน่วย
นางสาว	คนเลี้ยงช้าง	1) กินเหล้า สูบบุหรี่ กินข้าวเหนียว
นางยี่	สาวแก่ (ชื่อขันเตย)	1) ทำกิริยาเอียงอายผู้ชาย
นางสาว	เจ้าที่ประไรโหนก	1) แจ้งว่าได้กินเครื่องเซ่นแล้ว 2) แจ้งข่าวเด็กที่หายตัวไปว่าเด็กเดินขึ้นไปหาหน่อไม้ บนเขาแล้วหลงทาง ขณะนี้ปลอดภัยดี
นางสาว	ช่าง	1) ขอให้เปลี่ยนเสาใหม่ (คือ เสาบริวารที่อยู่บริเวณ ข้างศาลเจ้าพ่อ)
นางสาว	ผีเฝ้าด่านทางหน่วย	1) เฝ้าระวังและตรวจตราหน่วย คุณคนที่เข้ามาว่าเป็น คนดีหรือไม่ดี 2) ห้ามไม่ให้เจ้าหน้าที่หน่วยดื่มเหล้ามากเกินไป 3) แจ้งว่าอยากได้เมียสวย (พูดเป็นภาษาไทยและภาษา กะเหรี่ยง)
นางโชค	งู	1) เลื้อยและกลิ้งไปมาอย่างงู 2) กินเครื่องเซ่นในขณะที่นอนอยู่
นางสาว	ผีตายโหงผู้ชาย	1) เล่าเหตุการณ์ฆาตกรรม 4 ศพ (เป็นผู้ชาย 3 ศพ และผู้หญิง 1 ศพ)
นางยี่	ผ้าแม่มาลัย	1) ร้องไห้และกอดเมีย เพราะเป็นห่วงเมีย
นางยี่	หมอผี	1) รักษาอาการปวดเมื่อยให้นายอินจันทร์ นวลขำดีแท้ (นายอินจันทร์เป็นตัวแทนหน่วยจัดการต้นน้ำยางโทน)

จากการเข้าร่วมและสังเกตการณ์พิธีกรรมดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่า ผู้เข้าร่วมพิธีในพื้นที่พิธีกรรม (พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์) มีจำนวน 17 คน เป็นเด็ก 3 คน ผู้ใหญ่ 14 คน แบ่งเป็นผู้หญิง 13 คน ผู้ชาย 4 คน

(ผู้ชายที่เข้าร่วม คือ นายอินจันทร์ นวลขำดีแท้ และเด็กเล็ก 3 คน) ผู้เข้าร่วมพิธีที่นั่งใกล้ร่างทรง เรียงลำดับตามอาวุโส ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงชาวมอญ แม้ว่าผู้เข้าร่วมพิธีจะมีทั้งคนมอญ คนไทย และ คนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง แต่ผู้ร่วมพิธีที่นั่งอยู่ในพื้นที่วงใน ปูด้วยผ้าใบพลาสติก (พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์) จะเป็นผู้หญิงมอญทั้งหมด ขณะที่กลุ่มคนอื่นๆ ทั้งผู้ชายและผู้หญิงจะยืนและนั่งอยู่บริเวณด้านนอก ผู้วิจัย สังเกตเห็นว่า มีผู้ชายเข้าร่วมในพิธีดังกล่าวบริเวณด้านนอก ประมาณ 4-5 คน และดูไม่ได้สนใจพิธี ดังกล่าวเป็นพิเศษ ระหว่างประกอบพิธีกรรมเข้าทรง ร่างทรงและผู้เข้าร่วมจะส่งเสียงดัง บางครั้งร้อง ตะโกน และใช้ภาษามอญในการสื่อสารเป็นหลัก ทุกครั้งที่เปลี่ยนผีที่เข้าร่าง นางยี (ไม่มีนามสกุล) จะ ประพรมน้ำมนต์ ลูกน้ำหอม คล้ายกับเป็นการปิดเป่าความเดือดร้อน สิ่งไม่ดีต่างๆ ให้ออกไปจากร่างกายของผู้เข้าร่วมพิธี และแจกขนมแก่ผู้เข้าร่วมพิธี คล้ายกับเป็นการให้ความสุขความสำเร็จแก่ผู้เข้าร่วมพิธีไปพร้อมๆ กัน

ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมที่ยืนและนั่งอยู่นอกบริเวณพื้นที่พิธีกรรม (พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์)

เมื่อพิจารณาเรื่องราวที่ปรากฏผ่านร่างทรงในพิธีกรรม พบว่า พิธีกรรมดังกล่าวเชื่อมโยงและ ถ่ายทอดความทรงจำในลักษณะ “ประวัติศาสตร์พื้นที่” ที่เกิดขึ้นบริเวณหน่วยจัดการต้นน้ำแห่งนี้ โดย เน้นย้ำให้คนในพื้นที่หน่วยระมัดระวังบุคคลที่มาจากภายนอก ครองตนอย่างมีสติ ตลอดจนให้โชคกลาง และรักษาโรคร้ายไข้เจ็บแก่ผู้เข้าร่วมพิธี

นอกจากนั้นพิธีกรรมยังเน้นย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของพื้นที่ศาลเจ้าพ่อ ไม่ให้ลืมนิเวศปฏิบัติที่ เคยสืบทอดกันมา เห็นได้จากการเน้นย้ำให้จัดพิธีดังกล่าวให้ตรงเวลา (เวลาที่จัดพิธีกรรมนี้อยู่ในเดือน พฤษภาคม ซึ่งเลยกำหนดจัดพิธีเลี้ยงผีมาแล้ว 1 เดือน) การเน้นย้ำให้เปลี่ยนเสาค้ำห้องข้าง (เสาบิวรา ของเจ้าพ่อ) ให้จัดหาพวงมาลัยหรือดอกไม้ 3 สี มาบูชาที่ศาล เป็นต้น

ผู้วิจัยยังพบว่า พิธีกรรมดังกล่าวเป็นพื้นที่เสมือนให้ผู้หญิงได้ปลดปล่อย แสดงกิริยาอาการบางอย่างที่ทำได้ในพื้นที่สามัญ เช่น การพูดหรือตะโกนเสียงดัง การนั่งขัดสมาธิและสูบบุหรี่แบบผู้ชาย เป็นต้น

เมื่อพิจารณาระบบสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรมดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่า ผิงูที่เข้าร่างนางโขก (ไม่มีนามสกุล) นั้น อาจเป็นตัวแทนผีบรรพบุรุษของคนมอญ เนื่องจากคติความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มมอญนั้นนับถือผิงูว่าเป็นผีบรรพบุรุษ ดังข้อมูลที ส.พลายน้อย (2544: 254) กล่าวไว้ว่า

“ชาวรามัญยังมีความเชื่อถืออะไรแปลกๆ อีกมาก เช่นเมื่อเขาพบงู เขาจะร้องว่า ‘ปู่ของเรา ย่าของเรา’ คือยกย่องให้เป็นบรรพบุรุษ และพวกเขาจะไม่ตี ไม่ทำอันตรายอะไรทั้งนั้น จะปล่อยให้เลื้อยผ่านไป โดยปลอดภัย โดยเฉพาะงูเห่าด้วยแล้ว เขาจะไม่ยอมแตะต้องเลยเป็นอันขาด”

และสอดคล้องกับข้อมูลของสุจริตลักษณ์ ตีผดุง และคณะ (2542: 17) ที่กล่าวว่า ผิงูเป็นความเชื่อหนึ่งในผีบรรพบุรุษของมอญ “เมื่อพบงู ห้ามตี”

คติการนับถืองูเป็นบรรพบุรุษเป็นความเชื่อเก่าแก่ที่พบในหลายวัฒนธรรม ผู้วิจัยยังสังเกตเห็นว่า เมื่อผิงูเข้าร่างนางโขก (ไม่มีนามสกุล) ได้แสดงอาการเลื้อยและกลิ้งไปมาบนพื้นทั้งภายในและภายนอกพื้นที่พิธีกรรม แต่ผู้เข้าร่วมพิธีไม่มีทีท่าหวาดกลัว มีเพียงการช่วยจับให้ร่างทรงอยู่กับที่ ประการสำคัญคือ การที่ผู้เข้าร่วมพิธีนำของเช่นแห้วมาให้ร่างทรงกิน ทั้งอาหารคาวอาหารหวาน อาจตีความได้ว่า ชาวบ้านกำลังเลี้ยงและถวายเครื่องเช่นไหว้แก่ผีบรรพบุรุษของตนเอง

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบว่า ผีช่างที่เข้าร่างนางสาว (ไม่มีนามสกุล) นั้น อาจเป็นตัวแทนของผีบริวารเจ้าพ่อเขาใหญ่ที่คล้ายเป็นผู้ปกป้องรักษาอาณาบริเวณหน่วย ช้างเป็นสัตว์ใหญ่และสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนที่นี่หน่วย ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า ในการประกอบพิธีกรรมดังกล่าวได้มีการโยงสายสิญจน์ 1 เส้นระหว่างตัวศาลเจ้าพ่อกับเสาบริวาร อันแสดงถึงความสัมพันธ์กันระหว่างเจ้าพ่อเขาใหญ่กับบริวารคือช้าง ผีช่างในร่างทรงจึงน่าจะสัมพันธ์กับเสาช่าง (หลักช่าง) และเจ้าพ่อ ขณะเดียวกันภายในศาลยังพบรูปเคารพปั้นเป็นรูปช่างและรูปงูสำหรับบูชา สัตว์ทั้งสองจึงมีความสำคัญและสัมพันธ์กับกลุ่มคนมอญในพื้นที่หน่วยอย่างแนบแน่นด้วย

ในงานวิจัยของชมชนก ทรงมิตร (2547: 77-78) ได้กล่าวถึงการแห่ช้างบริวารเจ้าพ่อรอบหมู่บ้านในพิธีรำผีมอญถวายเจ้าพ่อเจ้าแม่เว้ชะรวา ที่อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ แสดง

ให้เห็นถึงสัญลักษณ์ที่ปรากฏร่วมกันคือ ช้างในฐานะบริวารของเจ้าพ่อในวัฒนธรรมมอญ สอดคล้องกับที่ปรากฏในพิธีกรรมดังกล่าว

(ซ้าย) รูปเคารพดินเผาปั้นเป็นรูปช้างและงูอยู่ภายในศาลเจ้าพ่อประจำหน่วยจัดการต้นน้ำยางโทน
(ขวา) เสาบรียารในพิธีกรรมคือเสาช้างหรือหลักช้าง บริวารของเจ้าพ่อ
เห็นสายสัญญาณที่เชื่อมระหว่างตัวศาลเจ้าพ่อกับเสาบรียารอย่างชัดเจน

เมื่อพิจารณาบทบาทของพิธีกรรมไหว้ศาลเจ้าพ่อประจำหน่วยจัดการต้นน้ำยางโทน ผู้วิจัยพบว่า พิธีกรรมดังกล่าวได้ช่วยตอบสนองผู้เข้าร่วมพิธีในระดับปัจเจกบุคคล คือ เป็นพื้นที่ระบายความคับข้องใจของชาวบ้าน (คือการพูดคุยระบายความคับข้องใจในกลุ่มคนมอญ) และช่วยบำบัดรักษาโรคร้ายไข้เจ็บของชาวบ้าน (คือการรักษาอาการปวดเมื่อยบริเวณขาของนายอินจันทร์) ซึ่งถือเป็นการบำบัดรักษาแบบหมอพื้นบ้านที่ใช้คาถาอาคมประกอบ และมีบทบาทในระดับชุมชน กล่าวคือ พิธีกรรมดังกล่าวได้สร้างขวัญกำลังใจและความสามัคคีของคนทำงานและอาศัยอยู่ในพื้นที่หน่วย ช่วยควบคุมศีลธรรม รักษากฎระเบียบ ข้อห้ามของหน่วย ให้ชัดเจน (มีการให้เลขสำหรับชาวบ้านซื้อหอย คือ 853 และ 063 โดยให้ชาวบ้านซื้อติดกัน 5 วงด) ตลอดจนช่วยสืบทอดเรื่องเล่าและความทรงจำในลักษณะ “ประวัติศาสตร์พื้นที่” (คือการเล่าเหตุการณ์ฆาตกรรม 4 ศพ ซึ่งเคยเกิดขึ้นบริเวณหน่วย) และบทบาทสำคัญเหนืออื่นใด คือการสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนมอญ ได้แก่ การนับถือผีบรรพบุรุษและผีอารักษ์ และการใช้ภาษามอญในการมีปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่มด้วย

1.4) การนับถือผีเจ้าที่

ในหมู่บ้านห้วยกบ พบว่ามี การนับถือผีเจ้าที่ผ่านความเชื่อและพิธีกรรมที่บริเวณศาลเจ้าที่แม่ตะเคียนหน้าบ้านใหม่ทุ่งนา (เป็นส่วนหนึ่งของบ้านห้วยกบที่พระครูพิทักษ์กาญจนธรรมจัดสรรไว้ให้

เป็นที่อยู่สำหรับชาวมอญ) ศาลเจ้าที่เจดีย์ บริเวณเจดีย์ทรงมอญ บนเนินหลังศาลาการเปรียญวัดห้วยกบ และศาลเจ้าที่รูปปั้นพ่อปู่ฤๅษี ซึ่งอยู่ใกล้กับศาลเจ้าที่เจดีย์

ศาลเจ้าที่บ้านใหม่ทุ่งนา เป็นศาลที่พระครูพิทักษ์กาญจนธรรม (สนธยา สิริธมฺโม) ตั้งขึ้น เมื่อ พ.ศ.2554 เดิมบริเวณดังกล่าวมีตอไม้ตะเคียนขนาดใหญ่อยู่ ซึ่งกลายเป็นบ่อน้ำในปัจจุบัน

บริเวณบ่อน้ำที่พบตอไม้ตะเคียน และมีการเชิญวิญญาณแม่ตะเคียนมาไว้ที่ศาล

ที่ศาลเจ้าที่ดังกล่าวมีพิธีกรรมไหว้ผีประจำปี 2 ครั้ง เรียกว่า “บวงสรวงเลี้ยง” ตอนต้นปี ช่วงสงกรานต์ และปลายปี ช่วงออกพรรษา ผู้นำประกอบพิธีกรรม คือ นางยี (ไม่มีนามสกุล) ชาวมอญ เครื่องเช่นไหว้ผีแม่ตะเคียนต้องเป็นมังสวิรัต ห้ามถวายเนื้อและเหล่าโดยเด็ดขาด โดยมากชาวบ้านจะนำ น้ำหอมมาถวายเป็นพิเศษ เพราะเชื่อว่าเจ้าแม่ตะเคียนชอบ

(ซ้าย) ตำแหน่งที่ตั้งและลักษณะของศาลเจ้าที่แม่ตะเคียน อยู่ด้านหน้าซอยทางเข้าบ้านใหม่ทุ่งนา (ขวา) ศาลเจ้าที่แม่ตะเคียนมีลักษณะเหมือนศาลพระภูมิทั่วไป มีเครื่องเช่นไหว้อยู่ภายในศาล

นอกจากนั้น ผู้วิจัยยังพบศาลเจ้าที่อีก 2 แห่งอยู่บนเนินหลังศาลาการเปรียญ ภายในวัดห้วยกบ คือ ศาลเจ้าที่เจดีย์และศาลเจ้าที่พ่อปู่ฤๅษี

พระครูพิทักษ์กาญจนธรรม เป็นผู้ตั้งศาลเจ้าที่เจดีย์ เมื่อ พ.ศ.2551 ก่อนศาลเจ้าที่แม่ตะเคียนที่บ้านใหม่ทุ่งนา ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“เจ้าที่อยู่ที่ข้างๆ เจดีย์ เดิมที่นี้เจ้าที่อยู่ตรงที่เจดีย์เลย และให้สร้างเจดีย์เมื่อสมัยที่หลวงพ่อดุตตะยังอยู่ ท่านมาวางศิลาฤกษ์ที่เจดีย์ และให้สร้างเจดีย์ตรงนั้น แต่ช่วงนั้นอาตมาไม่ได้อยู่ที่นี้ หลวงพ่อสั่งให้ไปอยู่ที่ชายแดนไทยพม่า อำเภอบางสะพาน ประจวบคีรีขันธ์ เจ้าที่ที่นี้เขาเข้ามาทรงในคน เขาก็จะบอก ศาลนี้หลวงพ่อก็ไปซื้อมาจากทองผาภูมิ เจ้าที่ท่านขอ เขาอยู่กลางแจ้งเป็นหลายปีแล้ว”

(สัมภาษณ์, พระครูพิทักษ์กาญจนธรรม, 29 กรกฎาคม 2558)

ศาลเจ้าที่เจดีย์อยู่ด้านซ้ายมือ ขวามือจะเป็นศาลปู่ฤๅษี

ศาลเจ้าที่ตั้งกล่าวจะมีพิธี “ชุมนุมเทวดา” หรือ “เลี้ยงภูมิเจดีย์” ประจำปีๆ ละ 2 ครั้ง คือ ต้นปี ช่วงสงกรานต์ และปลายปี ช่วงออกพรรษา มีการรำผีมอญและการเข้าทรงของกลุ่มคนมอญ การรำพม่า จัดตั้งแต่เช้าตรู่จนกระทั่งถึงมืด มีเครื่องประกอบพิธีหลากหลาย เช่น น้ำส้ม น้ำหวาน กล้วยน้ำว่า ผลไม้ ถือเป็นงานใหญ่ของหมู่บ้าน โดยพระครูพิทักษ์กาญจนธรรม ซึ่งเป็นชาวมอญได้ให้ความอนุเคราะห์การจัดพิธีกรรมดังกล่าวที่บริเวณเจดีย์ ซึ่งอยู่ในวัดห้วยกบด้วย

“ศาลที่อยู่ใกล้รูปปั้นฤๅษีเป็นศาลของชาวมอญ ช่วงวันสงกรานต์จะมีพิธีบูชาผีมอญที่ศาลใกล้เจดีย์ มีการตีกลองและเต้น แต่ป่าไม่ได้เข้าร่วมนะ”

(สัมภาษณ์, ใหม่ ศรีพุทธา)

“เป็นลำดับเจ้าภูมิที่เราเชิญ ครั่งนี้เราเชิญเจ้าภูมิเจดีย์ เจดีย์ก็เข้ามา แล้วยกเลี้ยง แล้วเขาจะคุยกัน จะตกลงกันอะไรๆ สิ่งทีพอใจ สิ่งที่ไม่พอใจ ยิ่งๆ ก็ว่ากันไป พอเสร็จพิธีแล้วก็เชิญกลับ นี่ก็คือฉากหนึ่ง ฤๅษีก็ไปเข้าทรงเหมือนกัน แต่เป็นคนละฉาก คราวนี้เราจะเชิญเจ้าภูมิหมู่บ้าน เจ้าภูมิหมู่บ้านก็จะเข้ามา คุยกันไปๆ ตกลงกันไปๆ

เรื่องที่พูดคุย เช่น พวกที่ไม่พอใจข้อมใจก็มีบ้าง บางคนทำให้คนในหมู่บ้านป่วยหลายเดือน เพราะเจ้าภูมิเจ้าที่แก่ลั้ง ไม่พอใจและต้องไปขอขมาก็หาย ที่นั่นมีหลายภูมิหลายที่ ที่เจดีย์ ที่หมู่บ้าน บ้านใหม่ทุ่งนา และที่ถ้ำห้วยกบ แล้วยกทางโน้นก็มีถ้ำเขาหยก”

(สัมภาษณ์, พระครูพิทักษ์กาญจนธรรม, 29 กรกฎาคม 2558)

คนที่เข้าร่วมพิธีกรรมดังกล่าวส่วนใหญ่เป็นชาวมอญประมาณ 30-40 คน จะมีการเข้าทรงเจ้าที่เจดีย์และเจ้าที่ต่างๆ ทั้งในและนอกหมู่บ้าน ผู้นำประกอบพิธีกรรมคือ นางยี่ (ไม่มีนามสกุล) ชาวมอญ นอกจากพิธีเข้าทรงแล้วยังปรากฏว่ามีการรำของมอญและพม่าปรากฏด้วย

“เรามีการจัดบวงสรวงเทวดา อัญเชิญเจ้าภูมิเจ้าที่ เชิญเจ้าที่รอบๆ อยู่ที่บ้านวังกะ อยู่เจดีย์พุทธคยา แล้วก็อยู่ที่วัดสมเด็จ เราเชิญหมดแหละ เราต้องเชิญเป็นฉากๆ ไม่เชิญร่วมกันทีเดียว ไม่ใช่พิธีสงฆ์ ในด้านนี้พระพุทธรูปเจ้าไม่นับถือแต่ไม่ลบหลู่ พระพุทธรูปเจ้าตรัสว่า ธรรมะที่ทำให้ไม่เสียหายมี 7 ประการ ใน 7 ประการนั้น เรื่องบวงสรวงมีประการหนึ่ง แล้วก็พระพุทธรูปก็ยืนยันเรื่องนี้มีเรื่องเทวดาเรานำมาเป็นที่พึ่งไม่ได้ เทวดาไม่ควรพึ่งแต่ไม่ควรลบหลู่ ควรบวงสรวงเขา ควรเลี้ยงเขา ควรแบ่งปันส่วนบุญส่วนกุศลแก่เขา เมื่อเขาได้ยินเสียงที่เขาได้รับคำสรรเสริญ ได้รับการเชิญหรือคำอวยพรให้พวกเขาแล้ว พวกเขาจะยินดีและรักขามนุษย์เราเหมือนกับมารดาวิชาลูก”

(สัมภาษณ์, พระครูพิทักษ์กาญจนธรรม, 29 กรกฎาคม 2558)

“ในการเข้าทรงบางทีก็มีงูด้วย ถ้างูเข้าคนที่ทรงก็จะกลิ้ง ยืนไม่ได้ บางพวกก็นำขางมาด้วย บางพวกก็นำเสื่อมาด้วย อันนี้แล้วแต่เขาเรากำหนดเองไม่ได้ กลองที่ใช้ในพิธีนี้เราต้องไปเช่ามาจากบ้านวังกะ เล่น

กลองที่เกี่ยวกับเจ้าภูมิเจ้าที่ เขาจะรู้จักความต้องการว่าเจ้าภูมิไหนมีความต้องการอย่างไร เขารู้อยู่”

(สัมภาษณ์, พระครูพิทักษ์กาญจนธรรม, 29 กรกฎาคม 2558)

จะเห็นว่าจากข้อมูลสัมภาษณ์ปรากฏการเข้าทรงจุง ช้าง และเสื่อ อันเป็นสัตว์สัญลักษณ์ที่สัมพันธ์กับผีบรรพบุรุษของคนมอญด้วย พิธีกรรมไหว้ศาลเจ้าที่เจดีย์นี้ไม่ได้ปิดกั้นให้คนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เข้าร่วมแต่อย่างใด แต่จากการสอบถามชาวไทยและชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงในหมู่บ้านห้วยกบพบว่าคนกลุ่มอื่นไม่ค่อยได้เข้าร่วม เพราะฟังภาษามอญไม่เข้าใจ

รูปหมอใหญ่ ผีแม่ควาย และกษัตริย์ (คือ พระเจ้าราชาธิราช) ที่ใช้ในพิธีกรรมไหว้ผีบริเวณเจดีย์ที่วัดห้วยกบ ซึ่งนางสาว (ไม่มีนามสกุล) เก็บไว้บูชาที่บ้าน

นอกจากนั้นแล้ว พระครูพิทักษ์กาญจนธรรม เจ้าอาวาสวัดห้วยกบ ยังเกิดนิมิตและเป็นผู้พบเห็นรูปปั้นฤๅษีที่บริเวณป่าหลังศาลาการเปรียญวัดห้วยกบ เมื่อ พ.ศ.2552 จึงอัญเชิญมาไว้ที่ศาลาบริเวณด้านข้างศาลเจดีย์เจ้าที่ด้วย สอดคล้องกับข้อมูลสัมภาษณ์นางยี่ (ไม่มีนามสกุล) ผู้นำประกอบพิธีกรรมชาวมอญ

“ฤๅษีมาเข้าฝันหลวงพ่อบอกว่าต้องการมีศาลเป็นเสาดันเดียว บอกให้หลวงพ่อไปซื้อหอยเลข 9 แล้วถูกหอย ฤๅษีในฝันท่มหนังสือดาวสวมนก้า ปัจจุบันมีชาวบ้านมานับานฤๅษีอยู่เรื่อยๆ”

(สัมภาษณ์, พระครูพิทักษ์กาญจนธรรม, 29 กรกฎาคม 2558)

“ฤๅษีที่วัดนี้มีมานานแล้ว หลวงพ่อไปตัดหญ้าแล้วเจอฤๅษี”

(สัมภาษณ์, ยี่ (ไม่มีนามสกุล))

ข้อมูลดังกล่าวไม่สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของนางใหม่ ศรีพุทธา (สัมภาษณ์) ที่ว่า “สามีของแม่เลี้ยงของป่าทำฤกษ์ขึ้นไว้ที่หน้าวัด ต่อมามีคนย้ายไปบนวัด อายุของรูปปั้นจึงไม่เก่าแก่เกินอายุป่าหรือก”

รูปปั้นพ่อปู่ฤกษ์

พระครูพิทักษ์กาญจนธรรม เจ้าอาวาสวัดห้วยกบ กำลังชี้จุดที่พบรูปปั้นพ่อปู่ฤกษ์ ก่อนเชิญมาไว้ที่ศาลที่ตำแหน่งปัจจุบัน

อย่างไรก็ดี จากการสังเกตที่ศาลพ่อปู่ฤกษ์พบอาหารคาวหวานเป็นเครื่องสังเวยและของบูชาจำนวนหนึ่ง แสดงว่ายังมีชาวบ้านที่นับถือมาไหว้บนบานศาลกล่าวพ่อปู่ฤกษ์อยู่ และหากพิจารณาพื้นที่บริเวณเจดีย์ทรงมอญภายในวัดห้วยกบจะพบว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับจัดพิธีกรรมของกลุ่มคนมอญโดยเฉพาะ

จากการศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีประจำหมู่บ้าน ผีประจำหน่วยจัดการต้นน้ำ และผีเจ้าที่ ผู้วิจัยขอสรุปข้อมูลในรูปแบบตาราง ดังนี้

ตารางที่ 3 การนับถือผีประจำหมู่บ้าน ผีประจำหน่วยจัดการต้นน้ำ และผีเจ้าที่ของชาวบ้านห้วยกบ

ชื่อศาล	ประเภท	รูปเคารพ	ที่ตั้ง	ผู้นำพิธีกรรมที่ศาล
เจ้าพ่อปู่ขาว/ เจ้าพ่อเขาใหญ่	อารักษ์บ้าน	ไม่ปรากฏ	หลังศาลาการเปรียญ วัดห้วยกบ	ไทย เชื้อสายกะเหรี่ยง
เจ้าพ่อเขาใหญ่	อารักษ์หน่วย	เจ็ดไม้ รูปปั้นงูและช้าง	หน่วยจัดการต้นน้ำ ยางโทน	มอญ
เจ้าพ่อเขาใหญ่	อารักษ์หน่วย	เจ็ดไม้ รูปปั้นตายาย	หน่วยจัดการต้นน้ำ ซอกกาเลีย	มอญ
เจ้าที่ 1	เจ้าที่นางตะเคียน	รูปปั้นตายาย	หน้าบ้านใหม่ทุ่งนา	มอญ
เจ้าที่ 2	เจ้าที่เจดีย์	รูปปั้นตายาย	ใกล้เจดีย์วัดห้วยกบ	มอญ
เจ้าที่ 3	เจ้าที่พ่อปู่ฤๅษี	พ่อปู่ฤๅษี	ใกล้เจดีย์วัดห้วยกบ	มอญ

กล่าวโดยสรุป ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับ “ผี” ที่บ้านห้วยกบยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบัน ผ่านการนับถือผีบรรพบุรุษ ซึ่งพบเฉพาะในกลุ่มคนมอญ การนับถือผีประจำหมู่บ้าน คือเจ้าพ่อปู่ขาว ในฐานะอารักษ์บ้าน เป็นเสมือนศูนย์รวมจิตใจและเป็น “ผีที่เป็นใหญ่กว่าทุกผี” ในหมู่บ้านห้วยกบ คนในหมู่บ้านทุกกลุ่มชาติพันธุ์ล้วนเคารพบูชาผ่านพิธีกรรมไหว้ศาลเจ้าพ่อประจำปี การนับถือผีประจำหน่วยจัดการต้นน้ำยางโทนและหน่วยจัดการต้นน้ำซอกกาเลีย ในฐานะอารักษ์หน่วย สำหรับคุ้มครองคนในหน่วยและชาวบ้านที่อยู่อาศัยใกล้เคียง และการนับถือผีเจ้าที่นางตะเคียน ผีเจ้าที่เจดีย์ และผีเจ้าที่พ่อปู่ฤๅษี พบเฉพาะในกลุ่มคนมอญ จึงอาจสรุปได้ในเบื้องต้นว่า ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับ “ผี” ที่บ้านห้วยกบ สืบทอดโดยกลุ่มคนมอญเป็นหลัก เห็นได้จากผู้นำพิธีกรรมคนสำคัญ ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมตลอดจนภาษาที่ใช้ในพิธีกรรมซึ่งยังคงใช้ภาษามอญ อันสะท้อนให้เห็นวิถีทางของการดำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ทางหนึ่งด้วย

2) พระพุทธศาสนา: พลังศรัทธาร่วมที่บ้านห้วยกบ

นอกจากการนับถือผีต่างๆ แล้ว คนในหมู่บ้านห้วยกบยังนับถือพระพุทธศาสนา มีเพียง 2-3 ครอบครัวที่นับถือคริสต์ศาสนา ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นคนมอญ ไทย ไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง กะเหรี่ยง หรือพม่า มักมาปฏิบัติศาสนพิธีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่วัดห้วยกบอยู่เสมอๆ

ในระดับปัจเจกบุคคล ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมตั้งหิ้งบูชาพระยืนนอกนอกตัวบ้าน มีเพียงบางส่วนที่ติดรูปเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และยันต์อื่นๆ สำหรับบูชา ชาวบ้านที่บ้านห้วยกบมีธรรมเนียมการไหว้พระทุกวันพระ และยังพบว่ามียูบของพระภิกษุ (โดยเฉพาะพระราชอุดมมงคลหรือหลวงพ่อดุตตะ) และกษัตริย์ของมอญ-พม่าติดบูชาอยู่บนหิ้งพระด้วย

ลักษณะหิ้งพระที่ชาวบ้านในบ้านใหม่ทุ่งนาบูชา

ภาพพระราชอุดมมงคล (หลวงพ่อดุตตะ) เทพเจ้าของชาวมอญที่คนมอญส่วนใหญ่ในบ้านใหม่ทุ่งนาบูชา

รูปเคารพแสดงความเชื่ออื่นในบ้านใหม่ทุ่งนา
(ซ้าย) กุมารทองเรียกทรัพย์ (ขวา) ภาพพระศิวะ พระอุมาและพระพิฆเนศ

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยพบว่าวัดห้วยกบเป็นสถานที่สำคัญที่นอกจากเป็นพื้นที่สำหรับปฏิบัติศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์ สามเณร และผู้ถือศีลแล้ว ยังใช้เป็นที่ประชุมกรรมการหมู่บ้าน ประชุมลูกบ้าน โดยมีพระครูพิทักษ์กาญจนธรรม (สนธยา สิริธมฺโม) เจ้าอาวาสวัดห้วยกบ และเจ้าคณะตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เป็น “ศูนย์รวมศรัทธา” ของหมู่บ้าน วัดห้วยกบจึงเป็นพื้นที่พบปะสังสรรค์ระหว่างชาวบ้านหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ตลอดจนเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในวันพระด้วย

ศาสนสถานสำคัญในวัด ได้แก่ ศาลาการเปรียญ สำหรับทำบุญตักบาตรในวันสำคัญๆ ทางพระพุทธศาสนา และใช้เป็นที่จัดการเรียนการสอนนันทกรรมและภาษาต่างๆ แก่สามเณร เนื่องจากศาลาการเปรียญมีขนาดใหญ่โตนัก (แต่เจ้าอาวาสได้ก่อสร้างขยายพื้นที่เพิ่มเติมจากศาลาเดิมแล้ว) ดังนั้นในบางครั้งคนไทย ไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง มอญ พม่า ที่จะมาทำบุญที่วัดจึงต้องผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมา โดยมากคนไทยและคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงจะมาวัดช่วงเช้าตรู่ ประมาณ 7.00-8.00 น. ขณะที่คนมอญจะมาช่วงเวลาประมาณ 8.00-9.00 น. นอกจากนี้ ในการเทศน์และสวดมนต์ให้พระแก่ญาติโยม เจ้าอาวาสยังเทศน์และสวดมนต์เป็นภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ด้วย ทั้งไทย มอญ กะเหรี่ยง และพม่า

พระครูพิทักษ์กาญจนธรรม เจ้าอาวาสวัดห้วยกบ และเจ้าคณะตำบลหนองลู

ภายนอกและภายในศาลาการเปรียญวัดห้วยกบ มีการก่อสร้างเพิ่มเติมและยังดำเนินการไม่แล้วเสร็จ

การเรียนการสอนนักเรียนธรรมและภาษาต่างๆ (โดยเฉพาะภาษามอญ) แก่สามเณรที่วัดห้วยกบ

นอกจากนี้ ยังมีศาสนสถานสำคัญอีกแห่งหนึ่ง คือ เจดีย์ทรงมอญ ตั้งอยู่บนเนินหลังศาลาการเปรียญ เจดีย์ดังกล่าวมีฐานแปดเหลี่ยมซ้อนกัน 3 ชั้น บริเวณฐานด้านล่างเป็นที่ประดิษฐานซุ้มพระประจำวันเกิด ภายในบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ก่อสร้างเมื่อ พ.ศ.2536 โดยพระราชอุดมมงคล (หลวงพ่อดุตตะ) ต่อมาใน พ.ศ.2550 เจ้าอาวาสวัดห้วยกบได้ดำเนินการสร้างต่อจนแล้วเสร็จ

เจดีย์ทรงมอญ สัญลักษณ์มอญของวัดห้วยกบ

พิธีกรรมประจำปีที่วัดจัดเช่นเดียวกับวัดในพระพุทธศาสนาทั่วไป เริ่มต้นปีมีงานเทศกาลปีใหม่ ทำบุญตักบาตรกันที่วัด งานสงกรานต์ ช่วงเช้าทำบุญตักบาตร ช่วงเย็น (เวลาประมาณ 17.00 น) มีการสรงน้ำพระ ตลอดทั้ง 3 วัน คนที่มาร่วมงานที่วัดมีทั้งคนมอญ กะเหรี่ยง ไทย วันพระใหญ่มีการทำบุญตักบาตร โดยเจ้าอาวาสให้ข้อมูลว่า “ผู้ฟังเป็นใครก็เทศน์แบบนั้น ผู้ฟังเป็นไทยก็เทศน์แบบไทย ผู้ฟังเป็นมอญก็เทศน์แบบมอญ” เนื่องจากท่านสามารถพูดได้หลายภาษาจึงทำให้เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านในหมู่บ้านเป็นอย่างมาก

“วิสาขบูชา เดือนพฤษภาคม มีการตักบาตรเช้าและเวียนเทียน ตอนค่ำ อาสาฬหบูชาและเข้าพรรษา เดือนกรกฎาคม ในวันอาสาฬหบูชา มีการตักบาตรเช้า ถวายเทียน เทศนาพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร อบรม ผู้รักษาศีล และเวียนเทียนตอนค่ำ ส่วนวันเข้าพรรษา มีตักบาตรเช้าถวาย เกสซ์ 5 กลางเดือนกันยายน มีการถวายน้ำผึ้งและยา เรียกว่า เกสซ์ 5 ได้แก่ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย วันคล้ายวันเฉลิมพระชนมพรรษา มีการทำบุญตักบาตรที่วัด”

(สัมภาษณ์, พระครูพิทักษ์กาญจนธรรม, 29 กรกฎาคม 2558)

“คุณจะมีออกพรรษา ที่นี้ก็จะมิตักบาตรเทโว ในอำเภอสังขละ นี้ก็จะเวียนอยู่ 3 วัด ปี่ละวัด วัดวัง วัดสมเด็จ แล้วก็วัดศรีสุวรรณ เวียนกันจัดปี่ละวัด ที่นี้ก็จัดเหมือนกัน แต่ต้องจัดหลัง ให้ไปทำวัดใหญ่ก่อน วัดใหญ่ก็เป็นวันพระเลย วันออกพรรษา แล้วก็วัดนี้จะเป็นแรม 2 ค่ำ วัดอื่นๆ ก็ถัดๆ ไป”

(สัมภาษณ์, พระครูพิทักษ์กาญจนธรรม, 29 กรกฎาคม 2558)

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามช่วงที่ 2 ผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการณ์และบันทึกข้อมูลพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เนื่องในวันอาสาฬหบูชาที่วัดห้วยกบ ผู้วิจัยขอสรุปข้อมูลดังกล่าวในรูปแบบตารางดังนี้

ตารางที่ 4 ข้อมูลรายละเอียดพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เนื่องในวันอาสาฬหบูชา พ.ศ.2558

วันที่ประกอบพิธี	วันพุธที่ 29 กรกฎาคม 2558 และ วันพฤหัสบดีที่ 30 กรกฎาคม 2558	
เวลาประกอบพิธี	วันพุธที่ 29 กรกฎาคม 2558 วันพฤหัสบดีที่ 30 กรกฎาคม 2558	1) เวลา 18.30-20.00 น. 2) เวลา 7.00-13.00 น.
สถานที่ประกอบพิธี	วันพุธที่ 29 กรกฎาคม 2558 วันพฤหัสบดีที่ 30 กรกฎาคม 2558	1) ศาลเจ้าพ่อปู่ขาวและศาลาการเปรียญ 2) ศาลาการเปรียญและเจดีย์วัดห้วยกบ
จุดมุ่งหมายของการประกอบพิธี	วันพุธที่ 29 กรกฎาคม 2558 วันพฤหัสบดีที่ 30 กรกฎาคม 2558	1) จุดธูปบอกเจ้าพ่อปู่ขาวว่าวันรุ่งขึ้นเป็นวันพระใหญ่ มีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา 2) ทำบุญตักบาตรแด่พระสงฆ์สามเณร และเวียนเทียนเนื่องในวันอาสาฬหบูชา
ผู้ประกอบพิธี	วันพุธที่ 29 กรกฎาคม 2558 วันพฤหัสบดีที่ 30 กรกฎาคม 2558	1) นายวันชัย บุญธรรม ผู้นำพิธีกรรมไหว้ศาลเจ้าพ่อปู่ขาว และเจ้าอาวาสวัดห้วยกบ นำสวดมนต์ทำวัตรเย็น 2) พระครูพิทักษ์กาญจนธรรม (สนธยา สิริธมโม) เจ้าอาวาสวัดห้วยกบ
ผู้เข้าร่วมพิธี	วันพุธที่ 29 กรกฎาคม 2558 วันพฤหัสบดีที่ 30 กรกฎาคม 2558	1) พระสงฆ์และสามเณรวัดห้วยกบ 20 รูป (แบ่งเป็น พระสงฆ์ 6 รูป และสามเณร 14 รูป) ชาวบ้านประมาณ 5 คน 2) พระสงฆ์และสามเณรวัดห้วย 20 รูป

		(แบ่งเป็น พระ 6 รูป และสามเณร 14 รูป) และชาวบ้านมอญ ไทย ไทยเชื้อสาย กะเหรี่ยง กะเหรี่ยง และพม่า ประมาณ 120 คน
ภาษาที่ใช้ในพิธี	วันพุธที่ 29 กรกฎาคม 2558 วันพฤหัสบดีที่ 30 กรกฎาคม 2558	1) ภาษาไทย 2) ภาษาไทย ภาษามอญ และภาษากะเหรี่ยง
เครื่องประกอบพิธี	วันพุธที่ 29 กรกฎาคม 2558 วันพฤหัสบดีที่ 30 กรกฎาคม 2558	1) ชั้น 5 สำหรับบูชาเจ้าพ่อปู่ขาว 2) อาหารคาวและอาหารหวานสำหรับ ทำบุญ เครื่องสังฆทาน และอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีสงฆ์
ขั้นตอน การประกอบพิธี	วันพุธที่ 29 กรกฎาคม 2558 วันพฤหัสบดีที่ 30 กรกฎาคม 2558	1) นายวันชัย บุญธรรม จุดธูปบอกเจ้าพ่อปู่ ขาวว่า วันรุ่งขึ้นจะมีพิธีกรรมทาง พระพุทธศาสนาที่วัด 2) พระสงฆ์และสามเณรร่วมสวดมนต์ทำวัตรเย็น 1) ชาวบ้านนำอาหารคาวและอาหารหวาน มาทำบุญตักบาตรที่วัด บางคนเข้าไปกราบ และถวายดอกไม้/ชุดสังฆทาน/ชั้นไหว้ แต่เจ้าอาวาส 2) เวลา 8.30 น. เจ้าอาวาสนำท่องบทสวด บูชาพระรัตนตรัยด้วยภาษากะเหรี่ยง มอญ และไทย (ตามลำดับ) 3) เวลา 9.05 น. เจ้าอาวาสให้ศีล 5 เทศนา เรื่องประโยชน์ของศีล 5 และเหตุแห่งกุศล กรรม พร้อมทั้งเตือนชาวบ้านไม่ให้พูดคุย เสียงดัง 4) เวลา 9.40 น. เมื่อเริ่มสวดบทพาหุง มหาภาฯ ชาวบ้านลูกไปตักบาตรบริเวณกลางศาลา 5) เวลา 10.00 น. หลวงพ่อเทศนาเรื่อง อานิสงส์ของการทำบุญ

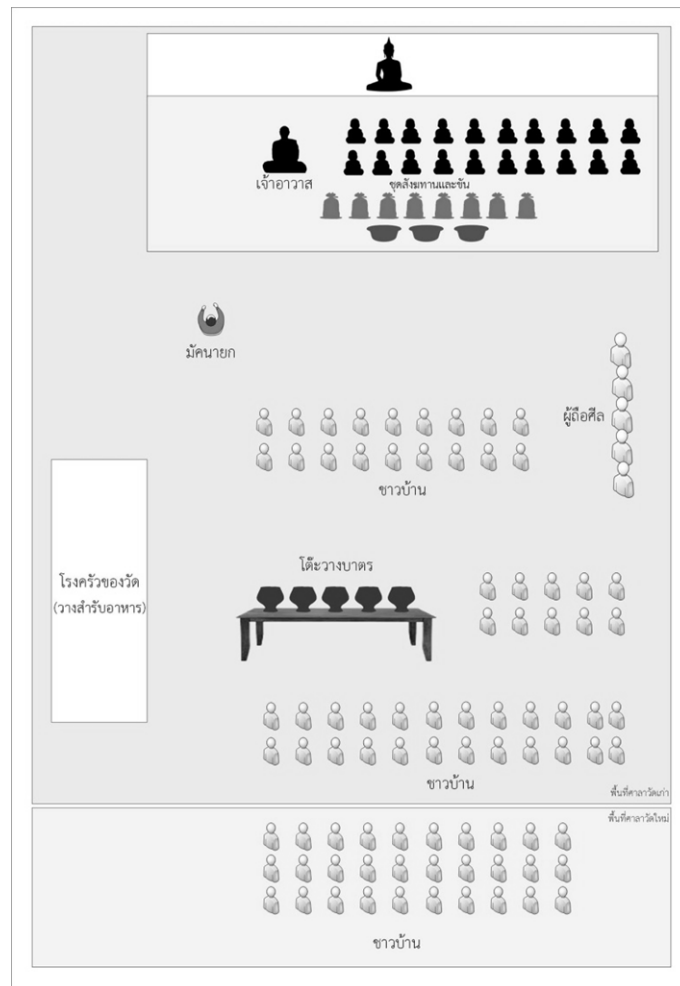
<p>ขั้นตอน การประกอบพิธี (ต่อ)</p>		<p>6) เวลา 10.30 น. นายวันชัย บุญธรรม ชาวไทย เชื้อสายกะเหรี่ยง นำกล่าวคำถวายข้าวพระพุทธรูป ภัตตาหารและเครื่องบริวารเป็นภาษาไทย 7) นางยี่ (ไม่มีนามสกุล) เดินเรียโรเงินทำบุญจากชาวบ้าน จากนั้นนำไปถวายเจ้าอาวาส 8) นางคินสาย (ไม่มีนามสกุล) เดินเรียโรเงินทำบุญใส่จาน (ในงานมีขนม น้ำ เทียน 1 เล่มสำหรับเซ่นไหว้ผี) หลังจากกรวดน้ำเสร็จนำของในงานไปถวายที่โคนต้นโพธิ์ ส่วนเงินเรียโรนำไปถวายเจ้าอาวาส 9) เวลา 11.00 น. ชาวบ้านยกอาหารมาประเคนพระสงฆ์และสามเณร และจัดสำรับให้ผู้ชายที่ถือศีลที่วัด จำนวน 5 คน ก่อน 10) เวลา 11.30 น. ชายถือศีลนำกล่าวคำลาข้าว 11) พระสงฆ์นำชาวบ้านกรวดน้ำและให้พรเป็นภาษาไทยและภาษามอญ 12) เวลา 12.00 น. ชาวบ้านรับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน</p>
--	--	--

จากการสังเกตพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เนื่องในวันอาสาฬหบูชา พ.ศ.2558 ที่วัดห้วยกบ ผู้วิจัยพบว่าชาวบ้านมาร่วมงานดังกล่าวเป็นจำนวนมาก โดยมากแต่งกายด้วยชุดชาติพันธุ์ที่สวยงาม ผู้หญิงนิยมสวมเสื้อสีขาวและหมวกสีสีแดง ลายผ้าถุงแตกต่างกันตามแต่ละชาติพันธุ์ เช่น มอญ กะเหรี่ยง เป็นต้น ขณะที่ผู้ชายสวมเสื้อสีขาวและนุ่งผ้าถุงตามชาติพันธุ์เช่นเดียวกัน สำหรับอาหารคาวและอาหารหวานที่ถวายพระสงฆ์สามเณรในวันนั้นส่วนใหญ่เป็นอาหารมอญ เนื่องจากแม่ครัวที่วัดห้วยกบเป็นคนมอญ มีการถวายสังฆทานประมาณ 9-10 ชุด โดยมากผู้ชายจะนั่งบริเวณด้านหน้าของศาลา (รวมผู้ถือศีลทั้ง 5 คนที่นั่งอยู่บริเวณด้านหน้าของศาลาด้วย) ส่วนผู้หญิงและเด็กเล็กจะนั่งบริเวณ

ตรงกลางและด้านหลังศาลา ผู้เข้าร่วมพิธีส่วนใหญ่อยู่จนกระทั่งพระสงฆ์กล่าวบทรวดน้ำให้พร จากนั้นมีชาวบ้านบางส่วนที่กลับก่อน และบางส่วนอยู่ร่วมรับประทานอาหารกลางวันที่วัด

ลำดับการสวดมนต์ในพิธีกรรมเริ่มจากการสวดเป็นภาษากะเหรี่ยง ภาษามอญ และภาษาไทยกลาง ในช่วงต้น หลังจากนั้นเจ้าอาวาสมักสวดมนต์ด้วยภาษามอญและภาษาไทยตามลำดับ ขณะที่เทศน์สอนญาติโยมเรื่องต่างๆ นั้นใช้ภาษาไทยกลางตลอดพิธี

ทั้งนี้ ผู้วิจัยขอแนะนำเสนอแผนผังพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเนื่องในวันอาสาฬหบูชา ที่วัดห้วยกบ พ.ศ.2558 เพื่อให้เห็นภาพของพิธีกรรมดังกล่าวชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

แผนผังพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเนื่องในวันอาสาฬหบูชา ที่วัดห้วยกบ พ.ศ.2558

บรรยากาศการทำบุญตักบาตรเนื่องในวันอาสาฬหบูชา พ.ศ.2558 ที่วัดห้วยกบ

(ซ้าย) นางยี (ไม่มีนามสกุล) ชาวมอญ กำลังเดินเรียไรเงินทำบุญบนศาลาวัด
 ชาวบ้านจะนำเงินเหรียญมาแตะที่ตัวก่อนแตะที่หน้าผากของนางยี และหย่อนเงินเหรียญลงบาตร
 (กลาง) นายวันชัย บุญธรรม ชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง มัคคานายกวัดห้วยกบ
 กล่าวคำถวายข้าวพระพุทธ
 (ขวา) นางคินสาย (ไม่มีนามสกุล) ชาวมอญ นำของในงานเช่นไห้วฝึไปถวายที่โคนต้นโพธิ์

ของเซ่นไหว้ผีที่อยู่ในจาน ประกอบด้วย เทียน 1 เล่ม แก้วน้ำใส่เงินเหรียญ และอาหารคาวหวาน

(ซ้าย) บรรยากาศการตักบาตรของชาวบ้านห้วยกบในวันอาสาฬหบูชา พ.ศ.2558

(ขวา) ชาวบ้านจัดสำรับให้ผู้ชายที่ถือศีลที่วัด รวม 5 คน

ในช่วงค่ำของวันอาสาฬหบูชา พระสงฆ์และสามเณรที่วัดห้วยกบ ตลอดจนชาวบ้านยังคง สืบทอดการเวียนเทียนเป็นพุทธบูชา โดยเริ่มเวลา 19.00 น. (ก่อนหน้านั้นเป็นการสวดมนต์ทำวัตรเย็น) ขณะเวียนเทียนรอบพระเจดีย์ 3 รอบ เจ้าอาวาสนำกล่าวคำสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย หลังจากเวียน เทียนเสร็จ เจ้าอาวาสนำกล่าวคำบูชาพระประจำวันเกิดไล่เรียงตั้งแต่วันอาทิตย์จนถึงวันเสาร์ โดยให้ พระสงฆ์ สามเณร และชาวบ้านนั่งที่ซุ้มพระประจำวันเกิดของแต่ละคนที่ฐานเจดีย์ พร้อมสวดบทบูชา พระประจำวันเกิดเป็นภาษาไทย

บรรยากาศการเวียนเทียนรอบเจดีย์วัดห้วยกบ เนื่องในวันอาสาฬหบูชา พ.ศ.2558

กล่าวโดยสรุป พระพุทธศาสนาที่บ้านห้วยกบยังคงดำรงอยู่ตามพลังศรัทธาของชาวบ้าน ซึ่งพบทั้งความเชื่อและพิธีกรรมในระดับปัจเจกบุคคลหรือครอบครัว และในระดับหมู่บ้าน ที่ยังคงสืบทอดปฏิบัติอยู่ ทั้งนี้ ภายใต้การนำที่เข้มแข็งของพระครูพิทักษ์กาญจนธรรม เจ้าอาวาสวัดห้วยกบ ที่ได้ใช้พื้นที่วัดเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านอย่างแท้จริง ทั้งการพัฒนาหมู่บ้าน การเรียนการสอนนักเรียนและภาษาชาติพันธุ์ ตลอดจนเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน ทำให้ผู้วิจัยตระหนักถึงพลังของพระพุทธศาสนาที่สว่างไสวในสังคมชาวบ้านเป็นอย่างมาก

3) บทบาทของคติชนกับการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

จากการศึกษาคติชนประเภทความเชื่อและพิธีกรรมที่หมู่บ้านห้วยกบ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ผู้วิจัยพบว่าบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมสำคัญที่ปฏิบัติสืบทอดอยู่ในปัจจุบันช่วยธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เกี่ยวกับ “การนับถือผี” ผ่านพิธีกรรมของกลุ่มคนมอญ ทั้งการเลี้ยงผีบรรพบุรุษ การเข้าทรงในพิธีกรรมไหว้ศาลเจ้าพ่อประจำหน่วยจัดการต้นน้ำยางโตน (มีการเชื่อมโยงร่างทรงของผีบรรพบุรุษในรูปแบบสัญลักษณ์) การเลี้ยงผีประจำเจดีย์ (มีการเชื่อมโยงร่างทรงของผีบรรพบุรุษในรูปแบบสัญลักษณ์) และสืบทอดภาษามอญที่เป็นภาษาศักดิ์สิทธิ์ในการสื่อสารทางพิธีกรรม ทำให้เกิดการแสดงออกและการปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มคนมอญในลักษณะ “เป็นพวกพ้องเดียวกัน”

และหากพิจารณาถึงการใช้พื้นที่ทางพิธีกรรม (พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์) ที่วัดห้วยกบของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ แล้ว จะพบว่ากลุ่มมอญค่อนข้างมี “พื้นที่แสดงอัตลักษณ์” ของกลุ่มตนอย่างโดดเด่น ผ่านการประกอบพิธีกรรมเข้าทรงและการรำมอญที่เจดีย์ ขณะที่คนในหมู่บ้านห้วยกบกลุ่มอื่นๆ ก็สามารถเข้าร่วมได้ ไม่ได้มีการปิดกั้น เพียงแต่ไม่ใช่ผู้นำประกอบพิธีกรรม และนำพิจารณาว่าพระครูพิทักษ์กาญจนธรรม

เจ้าอาวาสวัดห้วยกบเองก็เป็นชาวมอญ ดังนั้น จึงรับรู้วิถีธรรมเนียมปฏิบัติเพื่อตอบสนองความเชื่อ ความศรัทธาของชนมอญได้เป็นอย่างดี เห็นได้จากการสอนภาษามอญให้แก่สามเณรที่มาบวชเรียน การให้ความสำคัญกับการสวดมนต์เป็นภาษาบาลี-มอญ การเทศน์เป็นภาษามอญ การให้ความอนุเคราะห์ใช้พื้นที่วัดห้วยกบในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ของกลุ่มคนมอญ (รวมไปถึงการเข้าทรงของนางยี่ ชาวมอญ ที่บางครั้งบุคคลภายนอกบ้านห้วยกบมาขอให้ทรงเพื่อรักษาโรคร้ายไข้เจ็บหรือถามไถ่ปัญหาต่างๆ ด้วย) พระครูพิทักษ์กาญจนธรรมจึงถือเป็นแรงผลักดันให้เกิดการธำรงรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มมอญที่บ้านห้วยกบไว้ได้อย่างเหนียวแน่น

นายนพดล ทรงลักษณ์ หัวหน้าหน่วยจัดการต้นน้ำของกาเลีย (และเป็นอดีตหัวหน้าหน่วยจัดการต้นน้ำยางโทน) ก็เป็นชาวไทยเชื้อสายมอญ จึงรับรู้ความเชื่อความศรัทธาและวิถีปฏิบัติของคนมอญเช่นเดียวกัน จึงเป็นผู้ริเริ่มตั้งศาลประจำหน่วยจัดการต้นน้ำทั้ง 2 แห่ง และอนุญาตให้มีการจัดพิธีกรรมไหว้ศาลประจำหน่วยและมีการเข้าทรงประจำปีเพื่อให้เกิดการสืบทอดพิธีกรรมดังกล่าวในกลุ่มคนมอญอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ กลุ่มคนมอญในหมู่บ้านห้วยกบยังแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนผ่านสำหรับอาหารคาวหวานและเครื่องแต่งกายในงานบุญประเพณี อันสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งในการสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างชัดเจน ขณะที่อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นอย่างกะเหรี่ยง กะหร่างไทย ก็ยังคงมีปรากฏอยู่ หากแต่ไม่เด่นชัดเท่า

สำหรับคาวหวาน อาหารชาติพันธุ์มอญที่บ้านห้วยกบ

การแต่งกายในงานบุญประเพณีของคนมอญต่างวัยที่บ้านห้วยกบ

ผู้วิจัยพบว่าคติชนประเภทความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงที่หมู่บ้านห้วยกบหลงเหลืออยู่น้อยมาก จากเดิมที่มีการนับถือผีบรรพบุรุษเช่นเดียวกับชาวมอญ แต่ปัจจุบันหันมานับถือพระพุทธศาสนา (สัมภาษณ์, อินจันทร์ นวลชาติแท้) เล่าว่า เดิมคนกะเหรี่ยงมีประเพณีพาดข้าวและผูกแขน ตอนนี้อยู่แต่ไม่ทำกันแล้ว ตลอดจนพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาก็ลดลงเช่นเดียวกัน ดังคำให้สัมภาษณ์ของนางใหม่ ศรีพุทธา ชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงในหมู่บ้านห้วยกบ ที่ว่า

“ในเรื่องของความเชื่อ ชาวกะเหรี่ยงส่วนมากนับถือผี แต่ปัจจุบันหันมานับถือพุทธศาสนา แต่ก็ยังคงมีศาลเจ้าพ่อที่ยังเคารพนับถืออยู่ในส่วนพิธีกรรม เดิมเมื่อยังปลูกข้าวก็จะมีการทำขวัญเมื่อข้าวท้องและตอนที่เอาข้าวขึ้นยุ้ง ก็จะมีการต้มเผือก มัน ข้าวเหนียวใส่ไว้ในยุ้ง แต่ในปัจจุบันไม่ได้ทำแล้ว เมื่อเปลี่ยนที่อยู่ เปลี่ยนเครื่องมือ พิธีกรรมก็ลด”

(สัมภาษณ์, ใหม่ ศรีพุทธา)

“กะเหรี่ยงมีประเพณีผูกข้อมือลูกหลานโดยผู้อาวุโสเป็นการรวมญาติพี่น้องไม่ให้สืมนกัน ชาวกะเหรี่ยงไหว้บรรพบุรุษในวันสงกรานต์ที่โกศกระดุกในวัดช่วงก่อนสงกรานต์ มีข้าวสุกคลุกถ่าน ขนม มะเขือ และพีชรอบบ้าน และถวายน้ำส้มป่อยแต่เจ้าพ่อปู่ชาวที่วัด”

(สัมภาษณ์, คำ เดชพิทักษ์)

นอกจากนี้ ในการธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม สิ่งสำคัญคือภาษา ผู้วิจัยพบว่า เยาวชนรุ่นใหม่ที่เป็นคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงที่หมู่บ้านห้วยกบไม่คุ้นเคยกับภาษากะเหรี่ยงแล้ว เพราะต้องเข้าเรียนในโรงเรียนห้วยกบซึ่งใช้ภาษาไทยกลางเป็นหลัก จึงมีแนวโน้มว่าความเชื่อและประเพณีสำคัญของกะเหรี่ยงอาจสูญหายไปในอนาคต

“มันไม่เหมือนเดิมแล้ว สมัยก่อน สมัยปู่ย่าเราก็กี้อีกอย่าง ลงมาลูกหลานก็อีกอย่างหนึ่ง ไอ้คนที่มารำพูดกะเหรี่ยงไม่เป็นเลยนะ เด็กสมัยนี้กะเหรี่ยงก็ช่าง พูดกะเหรี่ยงไม่เป็น ฟังเขาติกลอง เขาตีไม้ แต่มันรำได้ มันทำได้ ถ้าเขาร้องอะไร มันกะได้ ถูกจังหวะได้ แต่มันพูดไม่เป็น”

(สัมภาษณ์, วันชัย บุญธรรม)

ภาพถ่ายเก่าการแสดงรำละครของเด็กนักเรียนชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงที่หมู่บ้านห้วยกบ
เอื้อเฟื้อภาพโดยนายวันชัย บุญธรรม

จากปัจจัยดังกล่าว ทำให้ปัจจุบัน นายวันชัย บุญธรรม ได้รวบรวมคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงในหมู่บ้าน และเรียกรวมเงินจากสมาชิกในหมู่บ้านจัดตั้งคณะรำตงและรำละครของบ้านห้วยกบขึ้น โดยจ้างครูที่หมู่บ้านใหม่พัฒนามาเป็นผู้ฝึกสอน กลุ่มเป้าหมายที่มาฝึกหัดคือเด็กและเยาวชนโรงเรียนห้วยกบ เพื่อสืบทอดการแสดงพื้นบ้านอันแสดงอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์กะเหรี่ยงด้วย

پایโฆษณาคณะกรรมการแสดงรำตงและรำละครที่บ้านนายวันชัย บุญธรรม

“หมู่บ้านเรานั้นไม่มีอะไร ประเพณีก็เอาไว้ เดียวมันจะสูญหายไป
พวกละครกะเหรี่ยง พวกรำตงนี้ เราเรียกว่า เจาเปร่อว อยากให้ยังมีอยู่”
(สัมภาษณ์, วันชัย บุญธรรม)

ขณะเดียวกัน คติชนประเภทความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทยในหมู่บ้านห้วยกบกลับไม่ปรากฏเด่นชัด เนื่องจากคนไทยเป็นกลุ่มคนต่างถิ่นที่ย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านหลังกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ โดยมากย้ายมาเพื่อหาเลี้ยงชีพและแต่งงานกับคนในพื้นที่ จากข้อมูลสัมภาษณ์ผู้วิจัยพบว่า คนไทยนับถือและปฏิบัติศาสนกิจทางพระพุทธศาสนาที่วัดห้วยกบไม่แตกต่างจากกลุ่มคนมอญและกะเหรี่ยง

ผู้วิจัยยังพบว่าวัดห้วยกบถือเป็นพื้นที่สำคัญที่มีบทบาทในการประสานความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในหมู่บ้าน ทั้งกลุ่มคนมอญ คนกะเหรี่ยง และคนไทย ผ่านงานประจำปีที่จัดขึ้นที่วัดห้วยกบช่วงเดือนมกราคม พระครูพิทักษ์กาญจนธรรมจะจัดให้มีมหรสพประเภทต่างๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อให้เกิดบรรยากาศของความสมัครสมานสามัคคีและเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในหมู่บ้าน วัดห้วยกบจึงเป็นเสมือนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ยึดโยงความศรัทธาทางพระพุทธศาสนาของคนทุกกลุ่มในหมู่บ้าน ผ่านการจัดงานประจำปีหน้าศาลาการเปรียญที่เป็นเวทีแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่ม และยึดโยงความศรัทธาในความเชื่อเรื่องผีของกลุ่มชาติพันธุ์มอญและกะเหรี่ยงผ่านพิธีกรรมที่ศาลเจ้าพ่อปู่ขาว (อารักษ์บ้าน) และศาลเจ้าเจตีย์ (ผีเจ้าที่) ไปคู่ขนานกัน

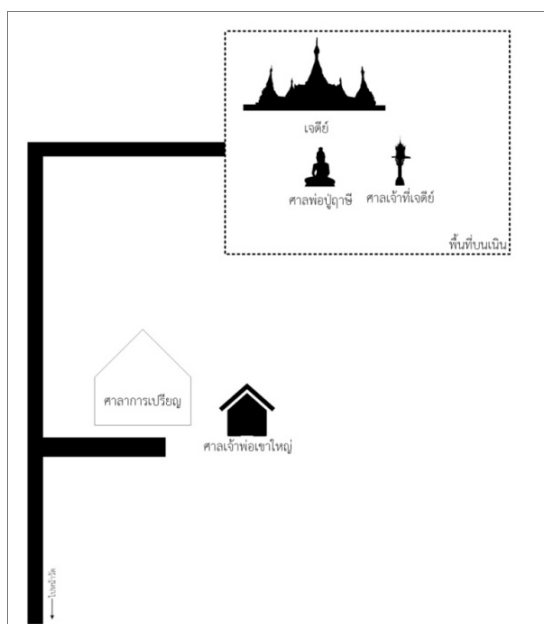
“งานประจำปีที่วัดมีช่วงมกราคม ประมาณวันที่ 17-18 ราวๆ
นี้ จัด 3 วัน 2 คืน มีกิจกรรม งานประจำปีที่นี่ก็มีการละเล่นของเด็กๆ
แล้วก็มี การเดินรำของเด็กๆ การแสดง มีละครด้วย ของนักเรียนนั่นแหละ

ตั้งเป็นชมรมละคร เรื่องอุปรากรณ์ ชุด กลองดนตรี อะไรๆ ก็ช่วยออกเงิน
 ซื่อให้ มาทำที่วัด ของมอญ ของกะเหรี่ยง พุดถึงละครนั้น เราอยากจะ
 ร้องเพลงมอญ เราช้องแบบกะเหรี่ยงก็ได้ ร้องแบบพม่าก็ได้ แล้วแต่”

(สัมภาษณ์, พระครูพิทักษ์กาญจนธรรม, 11 พฤษภาคม 2558)

“งานประจำปีที่ยิ่งใหญ่กว่าออกพรรษา เข้าพรรษา มีหนัง
 ละคร รำตง บางปีรับ อาจเป็นกะเหรี่ยง พม่าหรือมอญ บางทีก็มีมวย
 แล้วแต่ว่าแต่ละปีมีงบเท่าไร? ตอนเช้าก็ขึ้นวัดครึ่ง ตอนเย็นก็มีหนัง มี
 ละคร มหรสพ มีรำตงครึ่ง รำตงคือรำสะบัดขาครึ่ง ละครนี้จะเป็นเพลง
 เล่าเรื่อง คล้ายๆ ลิเกครึ่ง คณะมอญก็พุดมอญ คณะกะเหรี่ยงก็เป็น
 กะเหรี่ยง คณะพม่าก็คือพม่า เล่นตั้งแต่สองทุ่มถึงสว่าง คนแก่ๆ เขาติด
 ละครนี้มันจะรำเยอะกว่า ที่มีรำตงอยู่คณะหนึ่ง ของตางายครึ่ง วันชัย
 บุญธรรม เขาจะมีผ้ายาวๆ แล้วแต่ว่าจะรำตงหรือจะรำเล่าเรื่อง เล่าเรื่อง
 ก็คือละคร เป็นเรื่องของเขา”

(สัมภาษณ์, อินจันทร์ นวลชาติแท้)

แผนผังพื้นที่พิธีกรรมที่แสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญและกะเหรี่ยงในวัดห้วยกบ

จึงอาจกล่าวได้ว่า คติชนประเภทความเชื่อและพิธีกรรมที่ดำรงอยู่ในบ้านห้วยกบปัจจุบันยังมีบทบาทสำคัญในการธำรงรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งด้านภาษา การนับถือผี พิธีกรรมเข้าทรง ตลอดจนการแสดงพื้นบ้าน (ที่กำลังพยายามฟื้นฟูและสืบทอดให้เยาวชนรุ่นใหม่ในหมู่บ้าน) และวัดห้วยกบกลายเป็นศูนย์รวมพลังศรัทธาทางพระพุทธศาสนาของชาวบ้าน ในขณะที่เดียวกันก็เป็นพื้นที่แสดงอัตลักษณ์เฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ในหมู่บ้านอีกด้วย

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาการดำรงอยู่ของความเชื่อและพิธีกรรมที่หมู่บ้านห้วยกบ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี และวิเคราะห์บทบาทของคติชนดังกล่าว ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ในหมู่บ้านห้วยกบประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลาย ได้แก่ มอญ ไทย ไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง กะเหรี่ยง พม่า คนในหมู่บ้านห้วยกบมีคติความเชื่อสำคัญ 2 ประการ คือ ความเชื่อเรื่องผี มีการนับถือผีบรรพบุรุษ การนับถือผีประจำหมู่บ้าน การนับถือผีประจำหน่วยจัดการต้นน้ำ การนับถือผีเจ้าที่ แสดงออกผ่านพิธีกรรม การไหว้ผีบรรพบุรุษ พิธีกรรมไหว้ศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ผีประจำหมู่บ้าน) พิธีกรรมไหว้ศาลเจ้าพ่อประจำหน่วยจัดการต้นน้ำยางโตนและหน่วยจัดการต้นน้ำของกาเลีย (ผีประจำหน่วยจัดการต้นน้ำ) พิธีกรรมไหว้ศาลเจ้าที่เจดีย์ และความเชื่อทางพระพุทธศาสนา แสดงออกผ่านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่วัดห้วยกบ คติชนประเภทความเชื่อและพิธีกรรมที่ดำรงอยู่ในหมู่บ้านมีบทบาทสำคัญในการธำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มชน โดยเฉพาะชาติพันธุ์มอญที่ยังคงสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมทั้งฝ่ายผีและพุทธควบคู่กันไป นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบว่าวัดห้วยกบเป็นพื้นที่ประสานและแสดงออกถึงความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในหมู่บ้าน โดยเจ้าอาวาสวัดห้วยกบเป็นศูนย์รวมความศรัทธาที่คนในหมู่บ้านให้ความเคารพนับถือ

ผู้วิจัยขออภิปรายผลการวิจัย สรุปเป็นประเด็นสำคัญๆ รวม 3 ข้อ ดังนี้

1. กลุ่มมอญเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใหญ่ในหมู่บ้านห้วยกบที่ยังสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอยู่ เห็นได้จากผู้นำประกอบพิธีกรรมคนสำคัญ คือ นางยี่ (ไม่มีนามสกุล) ที่เป็นชาวมอญ พระครูพิทักษ์กาญจนธรรม เจ้าอาวาสวัดห้วยกบ และนายพนพล ทรงลักษณ์ หัวหน้าหน่วยจัดการต้นน้ำของกาเลีย (ซึ่งเคยเป็นหัวหน้าหน่วยจัดการต้นน้ำยางโตนมาก่อน) เป็นชาวมอญ จึงเข้าใจวิถีความเชื่อความศรัทธาของกลุ่มคนมอญในพื้นที่นี้เป็นอย่างดี

ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการเข้าทรงค่อนข้างเหนียวแน่นในกลุ่มคนมอญ ที่แสดงผ่านการนับถือผีบรรพบุรุษ การนับถือผีประจำหน่วยจัดการต้นน้ำ และการนับถือผีเจ้าที่ นอกจากนี้ในบางกรณีมีผู้มาว่าจ้างนางยี่ (ไม่มีนามสกุล) สำหรับเข้าทรงโดยเฉพาะที่หมู่บ้าน ทำให้เห็น “พลัง” ในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนมอญด้วยกัน และบทบาทในการรักษาเยียวยาจิตใจทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับชุมชนได้ค่อนข้างชัดเจน จนคาดว่าจะเกิดการสืบทอดคติชนประเภทดังกล่าวในระยะยาวต่อไปด้วย

ผู้วิจัยเห็นว่า ในบริบทสังคมวัฒนธรรมปัจจุบัน ความเชื่ออื่นๆ เริ่มแพร่หลายเข้ามาในหมู่บ้านจากการย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ของชนกลุ่มใหม่ๆ เช่น คนไทยภาคใต้ คนไทยภาคอีสาน คนพม่า เป็นต้น ทั้งจากการแต่งงาน การหาเลี้ยงชีพ ฯลฯ เห็นได้จากรูปเคารพบูชาในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู กุมารทองเรียกทรัพย์ เป็นต้น ที่พบในหมู่บ้านห้วยกบ แต่เป็นความเชื่อในระดับปัจเจกบุคคลหรือระดับครอบครัวมากกว่าระดับชุมชน

2. วัดห้วยกบเป็นพื้นที่หลักในการประสานความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยการนำของพระครูพิทักษ์กาญจนธรรม ที่สามารถสื่อสารได้ทั้ง 3 ภาษาสำคัญๆ (และจำเป็นต่อการปกครองหรือเป็นที่พึ่งให้แก่ชาวบ้านในพื้นที่) คือ มอญ กะเหรี่ยง และไทย จึงสามารถสื่อสารและรับรู้เรื่องราวของทุกๆ กลุ่มได้ ทำให้คนในหมู่บ้านทุกกลุ่มชาติพันธุ์เคารพบูชาท่านมาก นอกจากนี้ท่านยังอาจนับเป็นพระนักปฏิบัติ-นักพัฒนาที่สืบทอดเจตนารมณ์ของพระราชอุทุมมมงคล (หลวงพ่ออุตตมะ) ได้อย่างน่าเลื่อมใส

3. นอกจากความเชื่อเรื่องผีและพุทธศาสนาแล้วยังมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเชื่อของชาวบ้านในพื้นที่ เช่น การห้ามฆ่าและกินแก้งในหมู่บ้าน จะทำให้มีผู้คนล้มตาย ซึ่งน่าจะสัมพันธ์กับพื้นที่บริเวณรอยต่อชายแดนไทย-พม่า และความเชื่อเรื่องวิญญาณของสัตว์หรือสิ่งเหนือธรรมชาตินั่นเอง

“คนงานในหน่วยยางโตนทำงาน นั่งเล่นอยู่ในหน่วยปกติ จู่ๆ ก็มีแก้ง 2 ตัววิ่งเข้ามาในหน่วย จึงไล่แก้งออกไป แต่แก้งไม่ไป เลยจับฆ่าทุกคนที่อยู่ในหน่วยยางโตนวันนั้นช่วยกันฆ่าแก้งแล้วเอาเนื้อแก้งมาทำอาหาร

หลังจากเหตุการณ์กินเนื้อแก้งแล้ว ก็เกิดเหตุไฟไหม้บ้านคนงานที่หน่วยยางโตนเป็นสิบๆ หลัง สาเหตุเพลิงไหม้น่าจะมาจากการก่อไฟหุงข้าว 2-3 วันต่อมามีคนตาย 3 คน บางคนมีไข้สูงตาย บางคนตาย

โดยไม่ทราบสาเหตุ มีทั้งคนที่ตายที่โรงพยาบาลและตายที่หน่วยยามโทน ชาวบ้านส่วนใหญ่เชื่อว่าคนที่ตายนั้นเป็นเพราะฆ่าและกินแก้งเป็นอาหาร คนที่กลัวอาเพศนี้ก็นิมนต์พระไปทำบุญที่บ้าน คนในหมู่บ้านเชื่อว่าถ้า สัตว์ป่าเข้าบ้านจะเกิดอาเพศ ต้องทำบุญใหญ่ในหมู่บ้าน”

(สัมภาษณ์, โลงน (ไม่มีนามสกุล))

“ปีนี้นะ โรงคร้วมีแก้งวิ่งเข้ามา คนงานฆ่าแก้งและกินหมด พอหลังจากนั้นไม่เกินหนึ่งเดือนตายติดกันสามคนภายในวันเดียว นี่ต้อง ถามหัวหนานพดล สัตว์ป่ามีสองประเภท หนึ่งคือแก้ง สองตะกวด เข้าบ้าน แล้วไม่ดี ห้ามฆ่า ให้ไล่ออกไป”

(สัมภาษณ์, อินจันทร์ นวลคำดีแท้)

บทความวิจัยนี้จึงอาจนับเป็นบทบันทึกข้อมูลคติชนวิทยาประเภทความเชื่อและพิธีกรรมที่ ดำรงอยู่ในปัจจุบันของหมู่บ้านห้วยกบ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งน่าจะเป็น แนวทางในการศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลคติชนวิทยาประเภทความเชื่อและพิธีกรรมกับข้อมูลที่ศึกษาใน พื้นที่อื่นๆ ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยพบว่าที่หมู่บ้านห้วยกบ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรียังมีการสืบทอด คติชนประเภทการแสดงพื้นบ้าน ได้แก่ รำพม่า (เรียกว่า โตะสะคนละเมง) ของกลุ่มชาติพันธุ์พม่า และ การแสดงรำตง (เรียกว่า เจาเป่รอว) และรำละคร (เรียกว่า ลูก้วยเจ้าะ) ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ซึ่งเป็นข้อมูลคติชนที่น่าสนใจศึกษาวิเคราะห์ ตลอดจนอาจเป็นภูมิปัญญาสำคัญที่สามารถต่อยอดส่งเสริม ให้หมู่บ้านห้วยกบกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์ต่อไปได้ในอนาคต

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กัลยา วิทยาศิริกุล. 2549. การศึกษาภาพสะท้อนสังคมจากนิทานกะเหรี่ยงบ้านใหม่พัฒนา ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จวน เครือวิชฌยาจารย์. 2548. ประเพณีมอญที่สำคัญ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ชมชนก ทรงมิตร. 2547. พิธีรำผีของชาวไทยเชื้อสายมอญ: ความหมายและบทบาทในการสืบทอดทางวัฒนธรรม. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชมรมส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย-รามัญ. 2547. ผลึกสัมพันธ์ รามัญ-ไทย. กรุงเทพฯ: เรือนบุญ.
- ณัชชา สกุลงาม. 2555. พลวัตทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชนชาติมอญ: กรณีศึกษาชุมชนชาวมอญบ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง หมู่ 2 ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ณัฐกานต์ บุญศิริ. 2548. การแสดงพื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยง: กรณีศึกษารำตงบ้านใหม่พัฒนา อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขานาฏศิลป์ไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นริศรา โฉมศิริ. 2547. การศึกษาบริบททางภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมของชื่อชาวมอญ: กรณีศึกษาชาวมอญ บ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พิมพ์เพ็ญแข วรธนปาน. 2549. การศึกษาความเชื่อเรื่องพิธีกรรมการรำผีของชาวมอญ: กรณีศึกษาชุมชนมอญบางกระตี. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วัชระ ชมภูศิริ. 2554. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำแควน้อยตอนบน ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการบริหารทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ศิราพร ณ ถลาง. 2552. ทฤษฎีคติชนวิทยา: วิถีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิริวัฒน์ แสงฉวี. 2556. ความพึงพอใจของประชาชนต่อการพัฒนาชุมชนต้นน้ำ ตำบลหนองลู

อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหาร
ทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ส. พลายน้อย (นามปากกา). 2544. เล่าเรื่องพม่ารามัญ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.

สรศักดิ์ จันทร์สว่าง. 2546. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของราษฎรในการอนุรักษ์ป่าชุมชน

บ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สุจริตลักษณ์ ตีผดุง. 2545. รายงานการวิจัยเรื่อง ชุมชนมอญบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัด

กาญจนบุรี: ความเป็นมาและการปรับเปลี่ยน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

สุจริตลักษณ์ ตีผดุง, พรทิพย์ อุศุภรัตน์ และ ประภาศรี คำสอาด. 2542. สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์มอญ.

นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.

สุเอ็ด คชเสนี. 2527. “วัฒนธรรมประเพณีมอญ.” เมืองโบราณ 10, 3: 50-65.

สัมภาษณ์

พระครูพิทักษ์กาญจนธรรม (สนธยา สิริธมโม). อายุ 58 ปี. สัมภาษณ์, 11 พฤษภาคม 2558

และ 29 กรกฎาคม 2558.

นายดำ เดชพิทักษ์. อายุ 60 ปี. สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2558.

นายนพดล ทรงลักษณ์. อายุ 57 ปี. สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2558.

นางประดับ นวลชาติแท้. อายุ 49 ปี. สัมภาษณ์, 28 กรกฎาคม 2558.

นายโตน (ไม่มีนามสกุล). อายุ 23 ปี. สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2558.

นายวันชัย บุญธรรม. อายุ 68 ปี. สัมภาษณ์, 28 กรกฎาคม 2558.

นางสาว (ไม่มีนามสกุล). อายุ 47 ปี. สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2558.

นายสุวิน (ไม่มีนามสกุล). อายุ 47 ปี. สัมภาษณ์, 28 กรกฎาคม 2558.

นางยี่ (ไม่มีนามสกุล). อายุ 57 ปี. สัมภาษณ์, 11 พฤษภาคม 2558.

นางใหม่ ศรีพุทธา. อายุ 62 ปี. สัมภาษณ์, 11 พฤษภาคม 2558.

นายอนุสรณ์ นวลชาติแท้. อายุ 31 ปี. สัมภาษณ์, 28 กรกฎาคม 2558.

นายอินจันทร์ นวลชาติแท้. อายุ 53 ปี. สัมภาษณ์, 28 กรกฎาคม 2558.

ประวัติศาสตร์บอกเล่าและการเมืองเรื่อง “พลเมือง”: การปรับตัวของคนห้วยกบในบริบทสังคมไทยยุคโลกาภิวัตน์

กฤตยา ณ หนองคาย *

บทนำ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการศึกษาอัตลักษณ์ทางภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาศักยภาพชุมชนจังหวัดกาญจนบุรี โดยมุ่งเน้นศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า ความทรงจำ ความเชื่อ พิธีกรรม ภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างองค์ความรู้ที่จะนำไปสู่ความเข้าใจสังคมวัฒนธรรม การจัดการ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของกลุ่มชนผู้อพยพจากหมู่บ้านทิม่องทะ อำเภอสังขละบุรีเก่า มาตั้งถิ่นฐานใหม่ในพื้นที่จัดสรรในเขตหมู่บ้านห้วยกบ (หมู่ 4) ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เนื่องจากการเวนคืนที่ดินเพื่อการสร้างเขื่อนเขาแหลม (เขื่อนวชิราลงกรณ) โดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยใน พ.ศ.2522

ในกระบวนการศึกษา ข้อมูลสำคัญส่วนหนึ่งได้มาจากการสัมภาษณ์แบบเจาะจงและการสังเกตวิถีชีวิตชุมชนโดยคณะผู้วิจัย การเก็บข้อมูลภาคสนามครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 9-13 พฤษภาคม พ.ศ. 2558 เข้าไปในหมู่บ้านห้วยกบเพื่อสำรวจข้อมูลเบื้องต้น และมีโอกาสร่วมสังเกตพิธีกรรมไหว้ศาลเจ้าที่ ณ หน่วยจัดการต้นน้ำยางโทน และเก็บข้อมูลภาคสนามครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 27-31 กรกฎาคม พ.ศ. 2558 เพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติม และเก็บข้อมูลคติความเชื่อทางพุทธศาสนา โดยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในวันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษา

การลงพื้นที่ภาคสนามทั้งสองครั้ง คณะผู้วิจัยได้พบและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลากหลายอาชีพ สถานภาพและชาติพันธุ์ อาทิ พระสงฆ์ ครู ผู้นำชุมชน ชาวบ้านทั้งกลุ่มคนมอญ คนกะเหรี่ยง คนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง ซึ่งส่วนใหญ่อพยพมาจากหมู่บ้านทิม่องทะ และคนไทยจากจังหวัดอื่นๆ ที่ย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านห้วยกบ นอกจากนี้ยังได้สัมภาษณ์คนมอญและคนพม่าพลัดถิ่นที่อพยพเข้ามาขายแรงงาน

* อาจารย์ประจำภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เข้ามาในชั้นหลัง คนมอญและคนพม่ากลุ่มใหม่นี้ ทั้งหมดไม่มีบัตรประจำตัว จึงไม่มีสิทธิ์เดินทางออกนอกพื้นที่หรือออกไปทำงานได้อย่างเสรี

ข้อมูลจากภาคสนาม ทำให้เห็นว่า เรื่องเล่าเกี่ยวกับตนเองของผู้คนในหมู่บ้านห้วยกบเป็นการบอกเล่าประสบการณ์การย้ายถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ กะเหรี่ยง และไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงในเขตอำเภอสังขละบุรี ในอีกทางหนึ่งก็สามารถชี้ให้เห็นพลวัตของสังคมท้องถิ่น โดยเฉพาะในประเด็นที่ชาวบ้านต้องรับมือกับความผันแปรของสังคมและการพัฒนาต่างๆ ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้การพัฒนาบางเรื่องเป็นประโยชน์ แต่การพัฒนาบางเรื่องก็ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ดังนั้นชาวบ้านในท้องถิ่นจึงต้องเรียนรู้และปรับเปลี่ยนการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับสิ่งใหม่ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้น

จากเหตุผลข้างต้น นำไปสู่การตั้งคำถามวิจัยสำหรับบทความนี้ที่ว่า เมื่อกลุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์ต้องอพยพมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เดียวกัน ภายใต้การกำกับจัดการของภาครัฐ อิทธิพลของรัฐทุนนิยมและบริบทสังคมในยุคสมัยแห่งโลกาภิวัตน์จะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนห้วยกบนี้หรือไม่ และการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมในบริบทสังคมโลกาภิวัตน์ของชาวบ้านในชุมชนนี้จะมีรูปแบบอย่างไร ดังนั้นบทความนี้จึงกำหนดวัตถุประสงค์การศึกษาไว้ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาอัตลักษณ์และวิถีชีวิตคนในชุมชนห้วยกบ และ 2) เพื่อศึกษาการปรับตัวของคนในชุมชนห้วยกบภายใต้อิทธิพลของสังคมไทยยุคโลกาภิวัตน์

ในที่นี้ บทความจะประกอบด้วยเนื้อหาสำคัญ 4 ส่วน ได้แก่ บทนำ วิธีการและแนวคิดทฤษฎีในการศึกษา ผลการศึกษาและการอภิปราย และบทส่งท้าย โดยประเด็นในส่วนผลการศึกษาและการอภิปรายนั้นมี 3 ประเด็น คือ 1).เรื่องเล่าเกี่ยวกับตัวเอง: อัตลักษณ์ระดับสังคมและการสร้างประวัติศาสตร์ชุมชนห้วยกบ 2).การปรับตัวของคนห้วยกบในบริบทสังคมไทยยุคโลกาภิวัตน์ และ 3).พลานุภาพของโลกาภิวัตน์กับการเคลื่อนไหวของคนห้วยกบ โดยมีกรอบแนวคิดทฤษฎี ดังต่อไปนี้

วิธีการและแนวคิดทฤษฎีในการศึกษา

การศึกษาคั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) ร่วมกับการสังเกตการณ์โดยตรง ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นคนห้วยกบ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี การศึกษานี้ได้ประยุกต์แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มาเป็นระเบียบวิธีในการศึกษาวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านห้วยกบและประยุกต์แนวคิดเรื่องโลกาภิวัตน์ เพื่อ

วิเคราะห์ผลกระทบทางวัฒนธรรม อธิบายวิธีการรักษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ และวิถีการปรับตัวในบริบทสังคมปัจจุบัน ทั้งนี้ แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และโลกาภิวัตน์มีรายละเอียดที่สัมพันธ์กัน กล่าวโดยสรุปได้ ดังนี้

กรอบแนวคิดอัตลักษณ์ จากการอธิบายของ ฉลาดชาย รมิตานนท์ที่ว่า อัตลักษณ์ หมายถึง สิ่งที่เราารู้สึกว่าเป็นเราหรือพวกเราแตกต่างจากเขา พวกเขา หรือคนอื่น อัตลักษณ์ไม่จำเป็นต้องมีหนึ่งเดียวแต่อาจมีหลายอัตลักษณ์ที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นตัวเราพวกเรา อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม (social construct) อัตลักษณ์จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างความเหมือนระหว่างพวกเรา และความต่างในพวกเรา อัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นและสร้างใหม่ได้ เป็นกระบวนการอย่างสัมพันธ์กับบริบทและสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปตามกาลเวลาและการเคลื่อนไหวของเครือข่ายแห่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2526 อ้างถึงใน สมหมาย ชินนาค, 2547: 150-151)

การศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ได้ขยายผลไปสู่ความคิดที่ว่าอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มิได้มีขอบเขตตายตัว ด้วยอิทธิพลของการศึกษาของเอ็ดมันด์ อาร์ ลีช (Edmund R. Leach) ที่เสนอว่า อัตลักษณ์มิได้มีตำแหน่งกำหนดตายตัว ทั้งนี้เพราะการข้ามไปมาระหว่างวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์แปรผันตามสถานการณ์ รัตนา บุญมัธยะ (2550: 126) อธิบายสรุปการศึกษาของเอ็ดมันด์ ลีช เรื่อง **Political Systems of Highland Burma: A Study of Kachin Social Structure** ว่า ตัวตนหรืออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic identity) มีลักษณะเป็นสถานภาพทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีลักษณะลื่นไหล ไม่คงที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่างๆ ทางโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนที่เกิดขึ้นในแต่ละสถานการณ์ตามช่วงเวลาของประวัติศาสตร์ ดังนั้นความเป็นชาติพันธุ์จึงเป็นสิ่งที่ไม่มีความหมายด้วยตัวมันเอง แต่จะเข้าใจตัวตนทางชาติพันธุ์ของแต่ละกลุ่มได้ก็ต้องนำมาพิจารณาเชื่อมโยงสัมพันธ์กับกลุ่มที่ขัดแย้งกันหรือกลุ่มอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันภายใต้บริบททางสังคมและประวัติศาสตร์แต่ละช่วง คนๆ หนึ่งมิได้หลายอัตลักษณ์ขึ้นอยู่กับว่า ณ สถานการณ์หนึ่งๆ ภายใต้ช่วงเวลาหนึ่งๆ เขาสัมพันธ์กับใคร ภายใต้เงื่อนไขโครงสร้างความสัมพันธ์ลักษณะใดและอย่างไร นอกจากนี้ รัตนายังได้อธิบายว่า การสร้างตัวตนของกลุ่มชนเป็นเรื่องของการสร้างความหมายหรือการให้นิยามตนเองของกลุ่มชนภายใต้บริบทของสถานการณ์แวดล้อมหนึ่งๆ ในแต่ละช่วงของเวลาทางประวัติศาสตร์ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนนั้นๆ กับกลุ่มชนอื่นๆ ในสังคม ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปสู่ความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ สังคมมีความหลากหลายมากขึ้น เกิดกลุ่มใหม่ๆ มากขึ้น การจัดปรับใน

เรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจและผลประโยชน์ที่ไม่ลงตัว กลุ่มชนแต่ละกลุ่มจึงจำเป็นต้องสร้างความเป็นตัวของตัวเอง เพื่อเรียกร้องสิทธิที่จะดำรงอยู่อย่างแตกต่างกัน หรือลดความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมให้ดีขึ้น ความเป็นตัวตนของกลุ่มชนในสังคมเป็นผลผลิตทางสังคมวัฒนธรรม เป็นกระบวนการการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกลุ่มต่างๆ ในลักษณะที่เลื่อนไหล ไม่หยุดนิ่ง มีการต่อรอง ปรับเปลี่ยน เคลื่อนไหวตลอด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่างๆ ในโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนต่างๆ

ดังนั้น อัตลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่สามารถประดิษฐ์ขึ้นใหม่หรือเปลี่ยนแปลงเพื่อจัดหรือปรับเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจและผลประโยชน์ของกลุ่ม ทั้งที่เป็นอำนาจเหนือธรรมชาติและอำนาจทางสังคม เพื่อยกระดับสถานภาพทางสังคมของตนให้ดีกว่าเดิม การประดิษฐ์ใหม่ของอัตลักษณ์นอกจากจะเป็นกระบวนการที่รัฐหรือสถาบันที่มีอำนาจกระทำและบังคับใช้ กลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มชนที่ถูกนิยามว่าเป็นพวกชายขอบก็สามารถสร้างและผลิตได้ตลอดเวลา (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2546: 12) ดังนั้นเมื่อกลุ่มชนใดๆ รู้สึกถึงความสัมพันธ์ที่ไม่ยุติธรรมหรือมีความเหลื่อมล้ำทางอำนาจกลุ่มชนสามารถสร้างอัตลักษณ์ของตนขึ้นมาเพื่อจัดการหรือต่อรองตามที่ประสงค์อยากจะทำเห็นกลุ่มตนเองเป็นไปอย่างไร

สำหรับแนวคิดโลกาภิวัตน์นั้นอาจสรุปได้ว่า เป็นกระแสการเชื่อมโยงผู้คนจากต่างวัฒนธรรมต่างชาติ ต่างภาษาเข้าด้วยกันราวกับว่ากำลังมีชีวิตอยู่ในโลกที่มีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบเดียวกัน ส่วนอีกด้านหนึ่งโลกาภิวัตน์และกระแสวัฒนธรรมโลกก็ผลักดันให้ผู้คนเริ่มถามถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น หรือเฉพาะชาติพันธุ์ของตนมากขึ้นทุกวันนี้ อาจุน อับปาดูราย (Arjun Appadurai, 1996 อ้างถึงใน สุริชัย หวันแก้ว, 2547: 118-119) เสนอว่า กระแสโลกาภิวัตน์ได้พัดพาให้คนต่างชาติพันธุ์ วัฒนธรรมและสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมข้ามรัฐชาติด้วยอัตราความเร็ว ปริมาณและทิศทางที่อำนาจรัฐไม่อาจควบคุมได้เหมือนที่เคย โลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดวัฒนธรรมมวลชนโลก และการค้นหาต่อสู้อุบัติการณ์ทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ขณะเดียวกันโลกาภิวัตน์เป็นกระแสที่ทำให้ประชากรโลกต่างชาติพันธุ์และท้องถิ่นวัฒนธรรม ภาษา ศาสนา ศิวพรณได้มีโอกาสติดต่อ เชื่อมโยงถึงกันมากขึ้นผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยี เงินทุน แนวคิดและอุดมการณ์ ซึ่งก็คือกลไกการไหลเวียนของวัฒนธรรมโลกาภิวัตน์ทั้ง 5 มิติ

ด้วยเหตุนี้โลกาภิวัตน์จึงสามารถพลิกโฉมหน้าของวิถีชีวิตประชากรโลก โดยเปิดประสบการณ์และโลกทัศน์ของผู้คนในโลกสมัยใหม่ให้รับรู้และมีปฏิสัมพันธ์กับความแตกต่างหลากหลาย ทั้งที่ในศตวรรษที่ผ่านมาโลกของคนส่วนใหญ่ถูกจำกัดอยู่ในระดับท้องถิ่น หรือพรมแดนรัฐชาติเท่านั้น กระแส

โลกาภิวัตน์ได้ก่อให้เกิดคนกลุ่มหนึ่งที่อพยพเคลื่อนย้ายถิ่นฐานไปอาศัยทำงานที่ต่างประเทศต่าง วัฒนธรรมมากขึ้นอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน อาทิ ผู้อพยพ แรงงานข้ามชาติ นักธุรกิจและผู้ประกอบ วิชาชีพชั้นสูง กระแสโลกาภิวัตน์อาจเกิดขึ้นจากส่วนใดส่วนหนึ่งของโลก แล้วส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ของผู้คนที่อยู่อีกมุมหนึ่งของโลกได้ด้วยเช่นกัน โลกาภิวัตน์จึงเปิดโลกทัศน์ และนำผู้คนที่อาศัยอยู่ใน โลกของประเพณีดั้งเดิม ท้องถิ่นหรือรัฐชาติให้กลายมาเป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในโลกที่สามารถ “จินตนาการและเชื่อมโยงติดต่อกันและกันได้” แบบไม่มีพรมแดน ทั้งนี้การปฏิวัติเทคโนโลยี สมัยใหม่ในด้านการติดต่อสื่อสารและการใช้โทรคมนาคม รวมทั้งระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้เชื่อม โลกให้ถึงกัน (รัตนา โตสกุล, 2552: 192) และจากกระแสการไหลเวียนของวัฒนธรรมทั้ง 5 มิติดังนั้น กระแส โลกาภิวัตน์จึงส่งผลให้เกิดผลทางวัฒนธรรมที่จำแนกออกได้เป็น 3 ลักษณะคือ 1. การรวมกันเป็นหนึ่งเดียว (homogenization) 2. การแยกขั้วทางวัฒนธรรม (polarization) ซึ่งนำไปสู่ความคิดเรื่อง ตัวเราและความ เป็นอื่น (self/other) และ 3. การผสมผสานทางวัฒนธรรม (hybridization) ซึ่งเป็นผลมาจากการแลกเปลี่ยน และหิบบ่มวัฒนธรรมที่มาจากแหล่งวัฒนธรรมต่างๆ

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ เมื่อนำกรอบแนวคิดอัตลักษณ์และโลกาภิวัตน์มาพิจารณาวิถีชีวิต ของคนห้วยกบ พบว่าวิถีชีวิตของคนห้วยกบดำเนินอยู่ภายใต้สังคมพหุชาติพันธุ์ ในมิติของการศึกษา วัฒนธรรมภายใต้บริบทโลกาภิวัตน์ คนห้วยกบ คือ กลุ่มประชากรมอญ ไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง พม่า กะเหรี่ยง และไทยอีสานอาศัยอยู่ร่วมกัน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวนยางพารา ทำไม้กวาด ดอกหญ้า บางส่วนรับราชการและค้าขาย พวกเขาใช้ชีวิตในการนิยามตัวตนและธำรงรักษาอัตลักษณ์ ทางชาติพันธุ์ได้อย่างไร บทความนี้ได้พยายามทำความเข้าใจวิถีชีวิตและอธิบายกลไกการสร้างอัตลักษณ์ และการปรับตัวของคนห้วยกบในบริบทสังคมไทยยุคโลกาภิวัตน์ ดังนี้

ผลของการศึกษาและการอภิปราย

1) เรื่องเล่า ความทรงจำเกี่ยวกับตัวเองและการสร้างประวัติศาสตร์ชุมชนห้วยกบ

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า คนในหมู่บ้านห้วยกบแบ่งออกเป็น 3 ชาติพันธุ์หลัก คือ มอญ กะเหรี่ยงและไทย ซึ่งอพยพโยกย้ายถิ่นฐานบ้านเรือนมาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านห้วยกบ เนื่องจากการ เวนคืนที่ดินจากการสร้างเขื่อนเขื่อนวชิราลงกรณ (เขื่อนเขาแหลม) โดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เขื่อนเขาแหลมเป็นโครงการหนึ่งของแผนพัฒนาลุ่มน้ำแม่กลอง ตั้งอยู่บนแม่น้ำแควน้อย เขื่อนเริ่ม

ก่อสร้างในเดือนมีนาคม พ.ศ.2522 เสร็จใน พ.ศ.2527 เชื้อนมีความจุ 8,860 ล้านลูกบาศก์เมตร เป็นเชื้อนหินถมแห่งแรกของประเทศไทย เป็นเชื้อนอเนกประสงค์โดยมีวัตถุประสงค์ด้านผลิตกระแสไฟฟ้าเป็นหลัก มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการเกษตรและอุตสาหกรรมในบริเวณพื้นที่กว้างใหญ่ของกลุ่มน้ำแม่กลอง (กองนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อม ฝ่ายประชาชนितศ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย: 2529) ก่อนการสร้างเชื้อนในช่วง พ.ศ.2521 ประชาชนจำนวนหนึ่งจากหมู่บ้านทิม่องทะ ในตำบลปรั้งผลตั้งบ้านเรือนและที่ดินอยู่ในพื้นที่เชื้อน เมื่อพื้นที่เหล่านั้นจำต้องกลายสภาพเป็นอ่างเก็บน้ำ ประชาชนกลุ่มนี้จึงจำเป็นต้องอพยพออกมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในบริเวณที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตจัดสรรทดแทน ได้แก่ เขตหมู่บ้านห้วยกบ บ้านห้วยมาลัย บ้านใหม่พัฒนาและบ้านของกาเลีย

บริเวณหมู่บ้านห้วยกบและชุมชนใกล้เคียงอื่นๆ ในเขตตำบลหนองลู มีความสำคัญในฐานะชุมชนมอญโบราณ จากข้อมูลและหลักฐานโบราณคดีทำให้เชื่อได้ว่า บริเวณสามสบและพื้นที่ใกล้เคียงเป็นชุมชนดั้งเดิมมีอายุไม่ต่ำกว่าสมัยกรุงศรีอยุธยา ดังที่ สด แดงเอียด (2547) หัวหน้าโครงการกู้แหล่งโบราณคดีลุ่มน้ำแควน้อยของกรมศิลปากรได้สำรวจพบว่า ก่อนน้ำท่วมเพราะการสร้างเขื่อนเขาแหลมในช่วง พ.ศ.2524-2526 บริเวณสามสบ (แม่น้ำ 3 สาย คือ แม่น้ำของกาเลีย แม่น้ำบักลี และแม่น้ำรันตี ไหลมารวมกันจึงเรียกว่า “สามประสบ”) บนพื้นที่ระหว่างลำน้ำบักลีกับลำน้ำของกาเลียนั้น พบโบราณวัตถุที่สำคัญหลายชิ้น เช่น เจดีย์ขนาดค่อนข้างใหญ่ ที่เรียกกันทั่วไปว่าเจดีย์สามสบ เป็นเจดีย์ขนาดใหญ่ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสก่อด้วยอิฐ เป็นเจดีย์แบบมอญ-พม่ารุ่นโบราณมากเพราะมีซุ้มจระนำอยู่รอบๆ ฐานทั้งสี่ด้าน ที่มุมด้านตะวันออกเฉียงเหนือมีลายปูนปั้นรุ่นอยุธยาที่ได้รับอิทธิพลศิลปะมอญ-พม่า พบเศียรพระพุทธรูปสำริด ปางมารวิชัยศิลปะมอญ-พม่า พบเตาเผาอิฐกลางแจ้งสมัยโบราณซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นเตาเผาอิฐที่ใช้ก่อสร้างศาสนสถานในบริเวณดังกล่าว นอกจากนั้น พบเศษภาชนะดินเผาสมัยอยุธยาและไหโบราณบรรจุกระดูกคน มีแผ่นหินรูปแบนมนปิดปากไห ลายตกแต่งเป็นรูปใบโพธิ์เหมือนแบบที่มีพบในพม่า (สด แดงเอียด, 2547: 46-47 อ้างถึงใน ชลธิรา สัตยวัฒน์นา, 2547: 301-302)

นอกจากนี้ ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ กาญจนบุรีมีสภาพเป็นเมืองหน้าด่านมาตลอดเพราะเป็นเมืองชายแดนติดกับพม่า มีด่านบ้องตี้และด่านเจดีย์สามองค์เป็นช่องทางเดินทัพที่สำคัญเมื่อพม่าจะเข้ามาทำการศึกษา ทั้งนี้การสงครามระหว่างไทยกับพม่าครั้งสำคัญที่เกิดขึ้นในแถบตำบลหนองลู คือ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดเกล้าให้กรมพระราชวังบวรสถานมงคลฯ เสด็จขึ้นไปตีพม่าที่สามสบ ส่วนทัพของพระองค์เจ้าทิพมาที่ทำดินแดน

พร้อมกันจนสามารถเอาชนะพม่าได้สำเร็จแล้วได้เขลยชาวพม่าเป็นจำนวนมาก (วรวิธ, 2543: 76 อ้างถึงใน ชลธิรา สัตยวัฒน์นา, 2547: 304) ดังนั้นโดยรอบอำเภอสังขละบุรี รวมถึงบริเวณตำบลหนองลูจึงเป็น เขตวัฒนธรรมมอญ-พม่า ทำให้ปรากฏร่องรอยการตั้งถิ่นฐานของชุมชนมอญโบราณในบริเวณตำบล หนองลู (ณัชชา สุกุลงาม, 2555: 28)

ห้วยกบ: ชุมชนใหม่จากการสร้างเขื่อน

แม้ว่าหมู่บ้านห้วยกบจะเคยเป็นชุมชนชาวมอญมาก่อนและมีหลักฐานทางโบราณคดียืนยัน แต่เมื่อหมู่บ้านห้วยกบเป็นส่วนหนึ่งของที่ดินจัดสรรสำหรับผู้อพยพ ทำให้ชุมชนมอญที่อยู่มาแต่ดั้งเดิม ถูกผลักดันให้ออกจากพื้นที่ เมื่อชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงจากหมู่บ้านทิม่องทะ เขตอำเภอสังขละบุรี เก่าอพยพเข้ามา จึงอาจจะกล่าวได้ว่าหมู่บ้านห้วยกบเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ หลังจากนั้นในราว พ.ศ. 2553 พระครูพิทักษ์กาญจนธรรม (สนธยา สิริธมโม) เจ้าอาวาสวัดห้วยกบในปัจจุบัน ซื้อที่ดินส่วนหนึ่ง แล้วจัดสรรให้เป็นที่อยู่อาศัยสำหรับชาวมอญอพยพที่ไร้ที่อยู่อาศัย และชาวมอญกลุ่มเดิมที่ถูกผลักดัน ออกจากพื้นที่ให้กลับเข้ามาสร้างบ้านเรือนที่หมู่บ้านห้วยกบอีกครั้ง หมู่บ้านมอญใหม่นี้ชาวบ้านเรียกว่า “บ้านใหม่ทุ่งนา” การจัดสรรที่ดินนี้ทำให้มีชุมชนชาวมอญทับซ้อนอยู่ในหมู่บ้านห้วยกบ ปัจจุบัน หมู่บ้านห้วยกบมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 239 ครัวเรือน แบ่งเป็น จำนวนครัวเรือนที่เป็นบ้านไทย 255 หลังคาเรือน จำนวนครัวเรือนที่ไม่ใช่บ้านไทย 74 หลังคาเรือน โดยมีจำนวนประชากรที่มีเชื้อชาติไทย 430 คน ประชากรที่ไม่ใช่สัญชาติไทย 399 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลหนองลู, ม.ป.ป.: 2-6) ด้วย เหตุนี้หมู่บ้านห้วยกบจึงเป็นชุมชนที่มีประวัติความเป็นมาและมิติทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจ

แผนผังหมู่บ้านห้วยกบในปัจจุบัน จากการสำรวจของนักวิจัย

ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านห้วยกบ 16 คน จากกลุ่มคนมอญ ไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง และคนไทยจากต่างจังหวัดที่ย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านห้วยกบในชั้นหลัง มีผู้ให้ข้อมูลจำนวน 10 คนที่เล่ารายละเอียดของชีวิตผูกติดอยู่กับการโยกย้ายถิ่นอย่างเด่นชัด เรื่องเล่าของพวกเขาแสดงให้เห็นว่าคนห้วยกบแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีความทรงจำเกี่ยวกับตนเองและพื้นที่ห้วยกบอย่างไร ดังเช่น

“มาอยู่ที่นี้ก็ทำอาชีพค้าขายของชำและรับจ้างทำไม้กวาด มาจากพม่า ตอนแรกมาอยู่ที่บ้านประไรโหนก ตอนนั้นอายุ 22-25 แล้วสักอายุ 25 แต่งงานกับสามีที่ประไรโหนก ได้เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่วัดจตุรพักตรพิมานอยู่จนถึงปัจจุบัน การทำไม้กวาดนี้ก็ทำส่งให้ครูที่ข้างบน ราคาด้ามละ 15 บาท ทำได้เต็มทีวันละ 30-40 ด้าม นี้อาศัยอยู่กับสามี สามีก็รับจ้างทำงานในสวนยาง และก็เลี้ยงหลานอีก 2 คน เด็กทั้งสองคนมีบัตรประชาชนเหมือนคนไทยปกติเพราะพ่อเป็นคนไทย และเรียนหนังสืออยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบ้านห้วยกบ ปัจจุบันลูกสาวเล็กกับสามี และได้เข้าไปทำงานในโรงงานน้ำส้มที่อ้อมน้อย นานๆ ถึงจะกลับมาที่ ส่งเงินมาให้ที่บ้าน นี่ก็ใช้ไฟฟ้าจากแบตเตอรี่ สำหรับไว้ดูทีวี อยู่ที่นี้ก็ชีวิตเรียบง่ายนะ วันพระของคนมอญ คนมอญในบ้านใหม่ทุ่งนาก็ไปทำบุญที่วัดเขาจะแบ่งเวลากันไปทำบุญ โดย

ในช่วงเวลา 6.00-8.00 น. จะเป็นเวลาที่คนไทยและคนกะเหรี่ยง และของคนมอญนั้น จะเป็นเวลา 8.00-10.00 น.”

(สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูลหญิงชาวมอญ, 10 พฤษภาคม 2558)

“อายุ 57 ปีเป็นชาวมอญ เกิดที่เมืองเย ผังพม่า มีอาชีพเป็นช่างทอและหมอดำแย อยู่กับสามีอายุ 58 ปี อาศัยอยู่หมู่บ้านกะล๋อก (ใกล้กับเมืองเย) ปัจจุบันมีอาชีพรับจ้างทั่วไป ย้ายถิ่นฐานจากพม่าประมาณ พ.ศ.2517-2518 เนื่องจากสงครามระหว่างมอญและพม่า ทำให้ต้องเข้ามาทำงานอยู่ในประเทศไทยด้วยการรับจ้างปลูกต้นไม้ให้กับหน่วยจัดการต้นน้ำยางโตน พื้นที่ 5 คน อยู่ฝั่งพม่า 2 คน, อยู่กรุงเทพ 2 คน ป้าเป็นลูกคนโตและอาศัยอยู่หมู่บ้านห้วยกบในปัจจุบันมีลูก 4 คน, มีหลาน 7 คน, เหลน 1 คน ตอนอายุ 15 ปี ป้าได้ส่งต่อความรู้และภูมิปัญญาการทำคลอดเป็นหมอดำแยและเป็นช่างทอให้ ต้องตั้งขันครูและเข้าพิธีรับช่วงต่อด้วยการจับมือกัน การทอผืนนั้นสามารถถามได้ทุกเรื่อง ตอนเข้าทอจะพูดภาษามอญ ภาษาพม่า ถ้ามีคนไทยเข้าร่วมพิธีด้วยก็จะต้องมีล่ามแปลภาษาไทย ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะทำหน้าที่ของลูกหรือหลานของป้า ต้องไปด้วยกัน รับหน้าที่แปลความหมาย นอกจากนี้ยังมีน้ำมันสกัดดอกไม้ที่ทำมาจากงาและดอกไม้ต่างๆ มาใช้ในพิธีด้วยการเจิมหน้าผากหรือลูบไล่ตามร่างกายเพื่อรักษาโรค ป้องกันผี ป้องกันคุณไสย และมีสายสิญจน์แดงให้กับผู้เข้าพิธี รวมถึงกรรไกรตัดสะดือตอนทำคลอด ทั้งสามอย่างนี้เป็นสิ่งที่ตกทอดมาจากความรู้ที่ครูสอน ส่วนชีวิตความเป็นอยู่ของช่างทอสามารถใช้ชีวิตได้อย่างคนทั่วไป ที่บ้านไม่มีหิ้งผีนะ ไม่มีหิ้งบูชาครู มีแต่เพียงหิ้งพระเท่านั้นเพราะนับถือศาสนาพุทธ ผู้ชายมอญจะบูชาผีบรรพบุรุษ (พ่อแม่ที่เสียชีวิตแล้ว) ของผู้ชาย ผู้หญิงนั้นจะไม่มีผี ที่ตั้งหิ้งผีจะอยู่ที่หัวนอน และห้ามคนนอกดูหิ้งผี เวลาเผาศพบรรพบุรุษของผู้ชายนั้นจะเป็นการเผาผีแบบไม่เอากระดูก คือเผาหมดซาก และเมื่อต้องเชิญผีเข้าบ้าน คนทอจะเป็นผู้เชิญผีเข้าบ้านให้ อุปกรณ์ที่ต้องใช้ได้แก่ เสื้อผ้าคนตายและน้ำมะพร้าว และหากบ้านไหนมีหิ้งผี ก็จะไม่ไหว้ก่อนไหว้พระ”

(สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูลหญิงชาวมอญ, 11 พฤษภาคม 2558)

“เป็นคนที่มีม่องทะ เป็นคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง ได้รับการจัดสรรพื้นที่ จะต้องเป็นผู้ที่ถือบัตรประชาชนไทย ขนาดของพื้นที่ที่ได้คือ พื้นที่ทำกินจำนวน 14 ไร่ และที่อยู่อาศัยจำนวน 1 ไร่ โดยในขณะที่จัดสรร ถ้าลูกๆ ของบ้านแต่งงานจดทะเบียนแล้วจะได้สิทธิถือครองที่ดินด้วย ครอบครัวของเขา ลูกชายคนโตแต่งงานแล้ว ครอบครัวนี้จึงมีที่ดินทำกินรวมกันทั้งสิ้น 28 ไร่ และที่อยู่อาศัย 2 แปลง รวมได้รับสิทธิถือครองที่ดิน 30 ไร่

ผู้คนที่ได้รับการจัดสรร คือชาวบ้านหมู่บ้านม่องทะ ส่วนมากเป็นคนไทยและคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง เมื่อก่อนดินถูกน้ำเขื่อนท่วมทับ แม้รัฐจะจ่ายเงินชดเชยตามขนาดที่ดินเดิมแต่ถือว่าเป็นเงินที่น้อยมาก การจัดสรรที่อยู่อาศัย ที่ทำกินให้โดยใช้วิธีการจับฉลาก และการไฟฟ้า ก็เข้ามาช่วยเหลือ ขนย้ายที่อยู่ให้ พร้อมๆ กับจัดสรรสาธารณูปโภคก็มีน้ำและไฟฟ้าเข้าถึงได้ ทำให้พวกเขาทั้งสองคนมีชีวิตและมีอาชีพที่มั่นคงขึ้นจากเดิมที่ทำไร่เลื่อนลอยกันก็เปลี่ยนมาเป็นการเป็นเจ้าของที่ดินและได้ทำนาข้าว

ในช่วงแรกที่ดินที่จัดสรรให้ นั้น เดิมเป็นบริเวณที่อยู่อาศัยของคนมอญ เมื่อรัฐเข้ามาจัดการขับไล่กวาดล้างออกไปจากพื้นที่ และทางการไฟฟ้าฝ่ายผลิตเชิญหลวงพ่อดูตมะมาเจรจาไกล่เกลี่ยจนชาวมอญย้ายออกไป และหลวงพ่อได้ซื้อที่อยู่อาศัยให้ชาวมอญได้อยู่อาศัยในบริเวณวัดของหลวงพ่อ ในเขตหมู่บ้านวังกะ จากเดิมมีประมาณ 1,000 หลังคาเรือน แต่ในปัจจุบันเพิ่มมาเป็น 4,000-5,000 หลังคาเรือน ส่วนในพื้นที่บ้านห้วยกบ หลวงพ่อสนธยา ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดห้วยกบในปัจจุบันนี้ ได้มาซื้อที่ดินบริเวณบ้านใหม่ทุ่งนา ประมาณ 30 ไร่ เพื่อจัดสรรให้ชาวมอญอาศัยอยู่ แต่บริเวณนี้ไม่มีไฟฟ้าหรือประปาเข้ามาถึง”

(สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูลชายชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง, 10 พฤษภาคม 2558)

“บ้านเดิมอยู่บริเวณบ้านม่องทะ ที่ม่องทะมีชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่ด้วยกันราว 70-80 ครอบครัว ส่วนมากประกอบอาชีพทำนา ทั้งนาลุ่มและนาดำ และมีการปลูกข้าวไร่บริเวณเนินเขา เลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย หมู ไก่ ความเป็นอยู่ก็เป็นไปแบบปกติ เก็บผักตกลาตามธรรมชาติ บ้านใกล้เรือนเคียงมีน้ำใจให้กัน บ้านเดิมมีโรงเรียนและวัด การเดินทางหากจะไปตัวอำเภอสังขละบุรี หรือไปจังหวัดกาญจนบุรี เดินทาง

โดยใช้เรือแม่ ล่องไปตามแม่น้ำแควน้อย ต่อมาเมื่อที่น่าน้ำท่วมจึงได้รับการจัดสรรที่ใหม่และย้ายมาอยู่ที่หมู่บ้านห้วยกบใน พ.ศ.2527 และได้รับเงินชดเชยประมาณ 10,000 กว่าบาท ระบบสาธารณสุขโรคเริ่มเข้าถึง แต่ถนนมาที่หลังในช่วง พ.ศ.2555 เริ่มตั้งร้านค้านับตั้งแต่ย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านนอกจากการประกอบอาชีพหลักคือค้าขาย ส่วนส่วนนั้นเป็นอดีตผู้ใหญ่บ้านห้วยกบได้ไปเรียนทำไม้กวาดจากจังหวัดปราจีนบุรี แล้วนำมาสอนคนในหมู่บ้านให้ทำไม้กวาด จนกลายเป็นอาชีพเสริมให้คนในหมู่บ้าน ทั้งยังมีการเผยแพร่ความรู้ไปยัง กศน. และหมู่บ้านใกล้เคียงอีกด้วย”

(สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูลหญิงชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง, 11 พฤษภาคม 2558)

“หลวงพ่อดีมาจำพรรษาที่วัดห้วยกบตั้งแต่ปี 2551 แต่เดิมคนในหมู่บ้านห้วยกบย้ายมาจากทิม่องทะ จากกรณีการสร้างเขื่อน เมื่อ พ.ศ.2526-2557 วัดทิม่องทะจึงได้ย้ายและกลายมาเป็นวัดห้วยกบ (มีกบมากและกะเหรี่ยงชอบหากบ) บวชเณรตั้งแต่ พ.ศ.2523 และบวชเป็นพระเมื่อ พ.ศ.2527 โดยบวชที่วัดวังแก้วเวภาราม และอยู่กับหลวงพ่อดุตตะตั้งแต่ยังเด็ก พ.ศ.2528 ได้สอนหนังสือภาษามอญ และภาษาไทยให้เด็ก ช่วงต้นปี พ.ศ.2530 เข้าไปเรียนที่อำเภอเมืองกาญจนบุรีและสอบผ่านนักธรรมตรี พ.ศ.2531 สอบผ่านนักธรรมโท ต่อมาในช่วง พ.ศ.2532 ต้องหยุดเรียน เพราะหลวงพ่อดุตตะมอบหมายให้ไปประจำที่สำนักสงฆ์แห่งหนึ่งในอำเภอบางสะพานใหญ่ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพราะพื้นที่ตรงส่วนนั้นมีชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่มาก ทั้งชาวมอญ พม่า และกะเหรี่ยง เมื่อมีพระเข้าไปเป็นเจ้าอาวาสสำนักสงฆ์ ทำให้มีพระภิกษุสามเณรเพิ่มขึ้นเรื่อยมา จนเมื่อหลวงพ่อดุตตะมรณภาพใน พ.ศ.2549 จึงต้องย้ายกลับมาสานต่อเจตนารมณ์ของหลวงพ่อดุตตะ

ตั้งแต่ พ.ศ.2527 เจ้าอาวาสที่ประจำอยู่วัดห้วยกบนั้นไม่แน่นอนเปลี่ยนไปมา ใน พ.ศ.2536 หลวงพ่อดุตตะได้มาตั้งเจดีย์ไว้บนเนินที่วัดห้วยกบ เพราะว่าตอนนั้นวัดห้วยกบยังเป็นป่าที่ห่างไกลความเจริญ ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ก็อยู่กันหลายพวกหลายกลุ่ม จึงทำให้พระต้องพูดได้อย่างน้อย 3 ภาษา คือ ไทย กะเหรี่ยง มอญ แต่หลวงพ่อนั้นสามารถพูด 5 ภาษาคือ ไทย กะเหรี่ยง มอญ จีนกลาง และภาษาอังกฤษ วัดห้วยกบได้รับเงินสนับสนุนจากหลายทาง ไม่ว่าจะเป็นการอุดหนุนจากหลวงพ่อดุตตะ ผ้าป่าจากผู้มีจิตศรัทธา ขอยืมเงินจากเจ้าคณะอำเภอสังขละ ดังนั้น ตั้งแต่ พ.ศ.2552

เรื่อยมาได้ปัจจัยมาเป็นทุนในการปรับปรุงวัดเป็นเงิน 1,200,000 บาท แต่การสร้างก็ชะงักบ้าง เพราะหลวงพ่อดังกล่าวไปเป็นเจ้าของาวาสวัดสมเด็จที่อำเภอสังขละบุรี ใน พ.ศ. 2557 เดือนกุมภาพันธ์ จึงได้มีการสร้างต่อ และในเดือนเมษายน 2557 ได้มีการทอดผ้าป่าใหญ่ โดยการรวมตัวกันของตำรวจ สตง. นายธนาคาร ครู ได้เงินทั้งสิ้น 800,000 บาท ซึ่งเงินจำนวนนี้ก็นำมาเป็นเงินในการพัฒนาวัดต่อไป

(สัมภาษณ์, พระครูพิทักษ์กาญจนธรรม)

เรื่องเล่าของชาวห้วยกบที่ยกมาเป็นตัวอย่างข้างต้นนี้สะท้อนให้เห็นว่าเรื่องเล่าเกี่ยวกับตัวเองของคนห้วยกบพูดถึงความสัมพันธ์ของคนกับพื้นที่ โคร่งเรื่องผูกติดกับปมปัญหาว่าด้วย “ความจำเป็นในการเดินทางโยกย้ายถิ่น” คนมอญจะเล่าว่า ในห้วยกบมีการจัดสรรที่ดินให้ชาวมอญที่พลัดถิ่น คนมอญที่ไร้ที่อยู่มีสิทธิเข้ามาอาศัย ส่วนคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงที่มาจากทิวองศาบอกว่า การไฟฟ้าฯ ต้องการสร้างเขื่อนทับที่อยู่เดิมของพวกเขาในบริเวณหมู่บ้านทิวองศาทำให้ต้องอพยพมาสร้างบ้านเรือนใหม่ที่บ้านห้วยกบ “การโยกย้ายถิ่น” ที่ปรากฏอยู่ในเรื่องเล่าของคนทุกกลุ่มทำให้หมู่บ้านห้วยกบนอกจากจะมีฐานะเป็นที่อยู่อาศัยแห่งใหม่แล้ว ยังได้กลายเป็น “พื้นที่ของความทรงจำ” (sites of memory) ด้วยพื้นที่ของความทรงจำนี้เองที่ทำให้ประวัติศาสตร์ของชุมชนห้วยกบก่อรูปขึ้นมา

ในบริบทของหมู่บ้านห้วยกบ เรื่องเล่าของการพลัดถิ่นของคนแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ แม้จะประกอบขึ้นจากรายละเอียดที่แตกต่าง แต่ก็ตั้งอยู่บนปมปัญหาเดียวกัน คือ การย้ายเข้ามาอาศัยในพื้นที่ห้วยกบ ชุดความทรงจำนี้จึงเป็นความรับรู้ร่วมกันของคนเกี่ยวกับหมู่บ้านห้วยกบ ดังที่ Maurice Halbwach (1992) ได้กล่าวว่า ความทรงจำร่วมของคนในสังคมยังก่อให้เกิดเอกภาพในสังคม ทำให้สังคม “มีเรื่องเล่า” ที่หล่อหลอมให้เกิดอัตลักษณ์ของสังคมขึ้นได้ อัตลักษณ์เหล่านี้ก็จะถูกนำไปใช้เพื่อสร้างความเป็นชุมชนอันมีพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ร่วมกัน

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า คนห้วยกบสร้างประวัติศาสตร์ให้แก่หมู่บ้าน และนิยามหมู่บ้านหรือชุมชนของเขาในฐานะ “หมู่บ้านจัดตั้ง” “ชุมชนใหม่จากการสร้างเขื่อน” หรือ “ชุมชนที่เกิดขึ้นเพราะอำนาจของการพัฒนาท้องถิ่น” สิ่งที่น่าสนใจคือ แม้หมู่บ้านห้วยกบจะเพิ่งกำเนิดขึ้นในช่วง พ.ศ.2526-2527 หรือราว 30 ปีมาแล้ว แต่เรื่องเล่าที่ชาวบ้านถ่ายทอดออกมานั้นสามารถโยงประวัติศาสตร์ของชุมชนห้วยกบเข้ากับประวัติศาสตร์ของพื้นที่ โดยเฉพาะในประเด็นที่พื้นที่ห้วยกบนี้เดิมทีเป็นที่อยู่ของชุมชนมอญมาก่อน ซึ่งมีร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีมาแต่โบราณจนกลายเป็นหมู่บ้านจัดตั้งดังที่

เห็นเป็นอยู่ในปัจจุบัน ทำให้ชวนคิดต่อไปว่า ชาวบ้านห้วยกบใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับตนเองสร้างความหมายให้พื้นที่ เพื่อสะท้อนการมีอยู่และการดำรงอยู่ของคนห้วยกบในมิติปัจจุบัน ดังนั้นการสร้างประวัติพื้นที่ ก็คือ การสร้างจิตสำนึกร่วม (collective mind) หรือ การสร้างความทรงจำร่วม (collective memory) เพื่อยังให้เกิดความรู้สึกของการเป็นกลุ่มเดียวกัน (พิศิษฐ์ คุณวโรตม์, 2546: 306) ในที่นี้ การสร้างประวัติศาสตร์ชุมชนจึงนำไปสู่การเกิดอัตลักษณ์ขึ้นได้ ดังนั้นเรื่องเล่าจากความทรงจำเกี่ยวกับประวัติของตัวเองของชาวบ้านห้วยกบจึงน่าจะสัมพันธ์กับการนิยามอัตลักษณ์ของกลุ่มสังคมในแง่ที่ว่า “คนห้วยกบคือคนที่ถูกกำหนด บังคับ และจัดวางให้ต้องมาอยู่ร่วมกันในห้วยกบ”

ประเด็นที่น่าสนใจในลำดับต่อมาคือ จากเรื่องเล่ามีน้ำเสียงและรายละเอียดที่ทำให้เห็นวามชุมชนเคยเผชิญปัญหาอันเกิดจากความไม่พร้อมของการพัฒนาของรัฐ และความไม่พร้อมในการรับมือหรือจัดการกับผลกระทบอันเกิดจากการพัฒนานั้นๆ ความไม่พร้อมของการพัฒนาจึงสร้างรอยทรงจำในใจคนห้วยกบ

ชุมชนและความไม่พร้อมของการพัฒนาจากรัฐ

ความไม่พร้อมของการพัฒนาที่แฝงอยู่ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับตัวเองและประวัติศาสตร์ชุมชนของคนห้วยกบนั้นเสนอผ่านออกมาในน้ำเสียงขณะที่เล่า เรื่องเล่าของพวกเขาจึงซ่อนอารมณ์และความรู้สึกบางอย่างไว้ ประกอบกับเมื่อเรื่องเล่าเหล่านั้น ถูกใช้ไปเพื่อสร้างความหมายให้พื้นที่ จึงเป็นไปได้ว่า คนห้วยกบไม่ว่าจะเป็นคนมอญ คนกะเหรี่ยงหรือคนไทย ต่างก็เล่าประวัติศาสตร์ของตนเองและประวัติศาสตร์ของชุมชนเพื่อต่อรองกับ “อำนาจ” (รัฐ นายทุน ผู้มีอิทธิพลทางวัฒนธรรม) ที่พร้อมใจกันกดทับสิทธิและเสรีภาพของพวกเขาบ้านไว้ ดังนั้น ชาวบ้านห้วยกบทุกกลุ่มชาติพันธุ์อาจจะกำลังเรียกร้องความชอบธรรมจาก “ผู้มีอำนาจ” เพราะสำหรับคนไทย คนกะเหรี่ยงหรือคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงที่อพยพมาจากทิวองทะเล เรื่องเล่าของพวกเขา มีน้ำเสียงและความรู้สึกที่ว่า การโยกย้ายที่ทำกินจากทิวองทะเลมาอยู่ที่ห้วยกบนี้ พวกเขา คือ “ผู้ถูกกระทำ” การจัดสรรที่ดินหรือสิทธิในการครอบครองที่ดินในห้วยกบไม่อาจทดแทนความรู้สึกของการถูกละเมิดสิทธิได้ และการที่รัฐใช้อำนาจในการจัดการวิถีชีวิตของพวกเขานั้นก็ไม่มีหลักประกันใดที่จะทดแทนหรือทำให้ชีวิตของพวกเขาดีขึ้น ที่สำคัญความไม่พร้อมของการพัฒนาจากรัฐหรือประโยชน์สุขต่างๆ ที่รัฐเคยประชาสัมพันธ์ไว้ นั้นก็ยังไม่สมบูรณ์ ข้อความที่เล่าถึงการละเมิดสิทธิและความไม่พร้อมของการพัฒนานี้ เช่น

“การจัดสรรที่ดินให้ชาวบ้านนั้นมีอยู่จริงแต่ระบบสาธารณูปโภค การเข้าถึงสวัสดิการรัฐยังคงเป็นเรื่องลำบาก เมื่อเข้าสู่ช่วงฤดูฝนชาวบ้านห้วยกบต้องเผชิญปัญหาเรื่องการเดินทาง ไม่มีรถสาธารณะวิ่งผ่านและโรงพยาบาลที่อยู่ห่างออกไปชาวบ้านเพิ่งจะรู้สึกกว่า วิถีชีวิตของพวกเขาเริ่มดีขึ้นเมื่อถนนลาดยางเข้ามาถึงหมู่บ้านหรือรู้สึกสบายขึ้นเมื่อมีไฟฟ้าในช่วง พ.ศ.2547 นี้เอง”

(สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูลชายชาวไทย, 10 พฤษภาคม 2558)

“แต่เดิมบ้านอยู่บริเวณหิม่องทะ และย้ายที่อยู่มาอยู่ริมน้ำ ในปี พ.ศ.2527 และย้ายที่อยู่อีกครั้งเมื่อ พ.ศ.2530 โดยพ่อได้รับการจัดสรรที่ดิน แต่ตนนั้นได้มาหาซื้อที่ดินใหม่ เนื่องจากมีพี่น้องรวม 14 คน ไม่เพียงพอ บิดาเดิมเป็นคนอุดรดิตถ์ ทำอาชีพรับราชการตำรวจ ต่อมาลาออกมาสมัครเป็นกำนันตำบลปริงเผล แต่เดิมครอบครัวของตนมีที่นามากมาย แต่เมื่อต้องย้ายบ้าน ได้รับการชดเชยเพียงไร่ละ 1,500 และได้รับที่ดินชดเชยคืนสูงสุดเพียง 25 ไร่ โดยที่เหลือทางรัฐอ้างว่าไม่มีเอกสารสิทธิที่แน่นอน เนื่องจากในสมัยก่อนไม่มีการออกเอกสารสิทธิ เป็นเพียงการจับจองที่ดินทำกิน และในปัจจุบันมีที่นา 70 ไร่ สวนยาง 300 ไร่ หลังจากย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่ การจัดการเรื่องสาธารณูปโภคไม่ดีเท่าที่ควร ไม่มีถนน น้ำ ไฟไม่ทั่วถึง มีการจัดสร้างวัดและโรงเรียน แต่ยังไม่เรียบร้อยดี ไม่มีการต่อน้ำไฟถึง จึงมีการไปประท้วงที่เขื่อน จนมีการจัดการดูแลเพิ่มเติม หากแต่กว่าจะสะดวกสบายก็คือในตอน ปี พ.ศ.2547 ซึ่งเป็นระยะเวลาเกือบ 20 ปี ในระยะแรกมีชาวบ้านย้ายมาประมาณ 40 หลังคาเรือน เนื่องจากหวาดกลัวทหารมอญซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่เดิม ความขัดแย้งระหว่างทหารมอญกับกลุ่มคนที่ย้ายเข้ามาเกิดขึ้นตลอด”

(สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูลชายชาวไทย, 11 พฤษภาคม 2558)

“เราย้ายมาอยู่ที่บ้านใหม่ทุ่งนาเมื่อต้นปี 2557 กลับมาบ้านซื้อบ้าน มีลูกสองคนเป็นฝาแฝด สองคนนี้โชคดีมีหลักฐานสำเนาใบเกิดในไทย เราก็นยื่นขอสัญชาติที่อำเภอได้ ส่วนลูกชายคนโต อายุ 16 ปีกำลังจะยื่นขอสัญชาติไทย เพราะเขาได้ขึ้นทะเบียนที่สำรวจคนที่เกิดในไทยตั้งแต่ พ.ศ.2528 ลงไป พวกนี้จะได้สิทธิ ได้สัญชาติแล้วเราก็มีโอกาส ที่ยังไม่มีบัตรยื่นขอสัญชาติไม่ได้ คนมอญรุ่นใหม่ ๆ ที่ยังไม่มีแม่แต่บัตรก็ไม่มี

สิทธิอะไรทั้งนั้น ก็รับจ้างกรีดยางอยู่แต่ในหมู่บ้าน กิโลละ 20 บาท ถ้าเรามีสิทธิ เราก็มีเงิน จะทำอะไรก็ได้ก็ง่าย”

(สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูลชายชาวมอญ, 29 กรกฎาคม 2558)

“ตัวเขานั้นย้ายมาจากพม่า บริเวณตะมะเก็ก ทำอาชีพรับจ้างกรีดยาง ตามพื้นที่ไปเรื่อยๆ ต่อมามีโอกาสไปเรียนซ่อมรถในกรุงเทพฯ ย่านสุขุมวิท ได้เป็นถึงหัวหน้าคนงานที่ได้รับความนิยมไว้วางใจ ทำได้ประมาณ 6 ปีก็กลับมาเพื่อที่จะบวช แต่หลังจากนั้นก็กลับไปไม่ได้อีก เนื่องจากไม่มีบัตร และในปี 2534 ได้ไปทำงานกับนายทุนผู้หนึ่ง ทั้งซ่อมรถและปลูกยางพารา โดยมาปลูกห้องแถวอยู่ในป่ากับลูกน้อง แต่เขาไม่ได้รับความเป็นธรรมเพราะเมื่อลงทุนที่ดินทำสวนยางพาราไปจนจะกรีดยางได้ เจ้าของบอกเลิกสัญญา ทำให้ต้องย้ายมาอยู่ที่หมู่บ้านนี้ ดังนั้น ปัญหาสำคัญของคนที่นั่นคือการไม่มีบัตรทำให้ไม่มีสิทธิและไม่สามารถทำกิจการอะไรได้ ทั้งการซื้อบ้าน ซื้อรถ จะใช้ชื่อคนอื่นก็ไม่ไว้วางใจเนื่องจากเคยโดนหลอกมาแล้ว ในอดีตข้าวของหาซื้อง่ายและไม่แพง ปัจจุบันทุกอย่างมีราคา ตนซึ่งประกอบอาชีพซ่อมรถจักรยานยนต์ก็มีลูกค้าน้อย แต่มีลูกชายที่เข้าไปทำงานโรงงานน้ำผลไม้ ส่งเงินกลับมาบ้านบ้าง เขากล่าวว่า ถ้าบ้านใหม่ทุ่งนามีไฟฟ้าเข้าถึงก็จะดีสะดวกขึ้น และอยากให้มีการจัดตั้งกองทุนให้กู้ยืมเพื่อนำไปประกอบอาชีพ เพราะตนและเพื่อนบ้านไม่มีบัตร ไม่สามารถไปกู้ในระบบได้ และอยากให้มีการส่งเสริมอาชีพในชุมชน โดยอาจเปิดโรงงานให้ชุมชน ให้คนชุมชนไปเป็นแรงงานเพื่อการสร้างรายได้ และอาชีพให้แก่คนในชุมชน ครอบครัวจะได้กลับมาเพื่ออยู่กันอย่างอบอุ่นไม่ต้องไปทำงานในเมืองหรือกรุงเทพฯ และส่วนตัวนั้น ไม่ได้อยากได้สัญชาติไทย เพราะรู้ตัวว่าตนนั้นเป็นคนมอญ หากแต่เมื่อพูดถึงลูก ตัวเขามีความคิดว่า ถ้าหากมีเมตตาแก่เด็กที่กำลังจะเติบโตอยากจะให้สัญชาติเพื่ออนาคตของเด็กก็ยินดี”

(สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูลชายชาวมอญ, 12 พฤษภาคม 2558)

จากเนื้อความในเรื่องเล่าข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่า เรื่องเล่าของชาวบ้านห้วยกบหลายกลุ่มชาติพันธุ์นี้ นอกจากจะเป็นชุดความทรงจำที่เกี่ยวกับการโยกย้ายถิ่นฐานของชาวบ้านห้วยกบเองแล้ว ก็ยังคงเป็นเรื่องเล่าที่มีพลังสำหรับการเรียกคืน ความรู้สึกร่วมเพื่อสร้างสำนึกในระดับชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มชาวบ้านไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงที่อพยพมาจากทิวองทะเลใช้ประวัติศาสตร์ที่บอกเล่ากันในการต่อรองหรือเรียกร้องสิทธิและความชอบธรรมให้กลุ่มตน หลังจากการถูกจัดการให้ย้ายมาตั้งถิ่นฐาน

ใหม่ที่ห้วยกบ ชาวบ้านไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงกลุ่มนี้จึงวิพากษ์ความไม่พร้อมจากการพัฒนาที่รัฐกระทำต่อพวกเขา ขณะเดียวกันก็โยนหาอดีตอันงดงาม ถึงวิถีชีวิตที่เขาเคยเป็น เคยอยู่เคยมีที่ทิม่องทะ เพื่อทวงถามเรื่องสิทธิชุมชนที่พวกเขาควรได้รับให้มากขึ้น

สำหรับคนมอญ ประวัติศาสตร์บอกเล่าของพวกเขา ถูกใช้เพื่อกล่าวถึงเรื่อง “สิทธิของคนมอญ” ในฐานะคนพลัดถิ่นหรือคนซึ่งไม่มีสัญชาติไทย พวกเขาสะท้อนให้เห็นว่า พวกเขาคนมอญได้รับการปฏิบัติไม่เท่ากับคนพลัดถิ่นชาติพันธุ์อื่นๆ ในบริบทของหมู่บ้านห้วยกบ คนมอญตระหนักดีว่าคนกะเหรี่ยงส่วนหนึ่งได้กลายเป็นพลเมืองไทยไปแล้ว (ในที่นี้คือ คนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงที่มาจากทิม่องทะ) พวกเขาจึงมีสิทธิเท่าเทียมกับคนไทยทั่วไป ข้อนี้เป็นความจริงที่ยอมรับได้ อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาสถานะที่ร่วมกันในระดับของการเป็นประชากรของหมู่บ้านห้วยกบแล้ว คนมอญไม่ได้รับความเสมอภาคต่างๆ ที่เขาเองก็มีสิทธิที่จะอยู่อาศัยในพื้นที่นี้อย่างถูกต้อง ดังนั้นเรื่องเล่าของคนมอญ ส่วนหนึ่งจึงสะท้อนให้เห็นว่าพวกเขาปรารถนาที่จะได้รับความเสมอภาค หรืออย่างน้อยก็มีระบบบางอย่างมารองรับสถานะและสิทธิอันชอบธรรมของคนมอญให้ชัดเจนกว่านี้ สำหรับคนมอญความรู้สึกอิหฺลัก็เอเลื่อในสิทธิและความเสมอภาคนั้นถูกตอกย้ำ เมื่อคนห้วยกบใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชนไปเรียกร้องหรือสร้างสำนึกร่วมของชุมชนด้วยการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ห้วยกบเข้ากับร่องรอยวัฒนธรรมมอญโบราณ ดังนั้นในความรู้สึกของคนมอญเมื่อพื้นที่ที่เคยเป็นของมอญ ซึ่งเมื่อรัฐใช้ประเด็นเรื่องพรมแดนรัฐชาติเข้ามาจัดการ คนมอญจึงมีความรู้สึกไม่ต่างจากคนทิม่องทะเมื่อถูกรัฐละเมิดสิทธิ จึงอาจกล่าวได้ว่า สำหรับคนมอญแล้ว พวกเขาใช้ประวัติศาสตร์ที่บอกเล่ากันในการต่อรองหรือเรียกร้องสิทธิเช่นกัน แต่สิทธิที่พวกเขาต้องการคือ ความเสมอภาคและอิสระที่จะออกไปจากพื้นที่สามารถไปทำงานหรือแสวงหาวิถีชีวิตที่ดีขึ้นมากกว่าการรับจ้างกรีดยางในหมู่บ้านห้วยกบได้แต่เพียงอย่างเดียว ดังนั้นในที่นี้ สิทธิของคนมอญจึงอาจจะเป็นเพียงแค่การได้สิทธิถือครอง “บัตรประจำตัว” เท่านั้น

ดังนั้นความน่าสนใจจากเรื่องเล่าเกี่ยวกับตนเองของคนห้วยกบ คือ “ความแตกต่างของความทรงจำมอญ กะเหรี่ยง ไทย” ที่มีบทบาทหลายระดับ คือ 1) เป็นประวัติศาสตร์และความทรงจำร่วมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ 2) สามารถสะท้อนวิถีคิดของคนแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ว่าใช้เรื่องเล่าเหล่านั้นไปเพื่อวัตถุประสงค์ใด และ 3) ก่อร่างสร้างประวัติศาสตร์ความทรงจำร่วมของชุมชนห้วยกบขึ้น และ 4) เรื่องเล่าเหล่านี้สามารถชี้ให้เห็น “พลวัต” ของสังคมท้องถิ่น ที่ชาวบ้านต้องรับมือกับการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ ชาวบ้านในสังคมท้องถิ่นจึงต้องคอยปรับเปลี่ยนและเรียนรู้วิธีการดำเนินชีวิต รูปแบบ

ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของการพัฒนา ซึ่งอาจมีที่มาจากอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ให้อำนาจกับระบบเศรษฐกิจ พลังของการพัฒนากระบวนวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของผู้คนได้อย่างไรนั้น และในบริบทสังคมห้วยกบอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลกระทบต่ออย่างไรบ้าง ก็เป็นปัญหาที่น่าสนใจ

ความผันแปรของสังคมที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาในมิติปัจจุบันจากอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ กระบวนวิถีชีวิตคนห้วยกบอย่างไร มีประเด็นดังจะอภิปรายในลำดับต่อไป

2) การปรับตัวของคนห้วยกบในบริบทสังคมไทยยุคโลกาภิวัตน์

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า เรื่องเล่าเกี่ยวกับตนเองของคนห้วยกบ ทำให้เห็นพลวัตของสังคมท้องถิ่นที่ชาวบ้านต้องรับมือกับการพัฒนา เรื่องเล่าจึงสะท้อนให้เห็นปัญหาและความพยายามในการปรับตัวของคนห้วยกบ ตัวอย่างเช่น พระครูพิทักษ์กาญจนธรรม เล่าว่า *“มันมีการพยายามเชื่อมต่อกับโลกภายนอกผ่านระบบออนไลน์ โดยในหมู่บ้านมีจุดรับสัญญาณไวไฟที่หน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กห้วยกบ ทำให้ที่หน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กฯ กลายเป็นจุดนัดพบ เพราะมักจะมีเด็กวัยร่นมาเย็นเล่นโทรศัพท์มือถือกัน”* (สัมภาษณ์, พระครูพิทักษ์กาญจนธรรม) หรือแม้กระทั่งการที่หลวงพ่อยุทธยาภรณ์ขอติดตั้งเสารับสัญญาณโทรศัพท์เคลื่อนที่ไว้ที่วัดห้วยกบต่างๆ ที่ต้องใช้ทุนทรัพย์มากก็ตาม ข้อนี้ทำให้เห็นว่า หมู่บ้านห้วยกบมีแนวโน้มเปิดรับวัฒนธรรมสมัยใหม่จากภายนอก ทิศทางการปรับตัวและการเคลื่อนไปสู่วิถีชีวิตสมัยใหม่ของชาวห้วยกบนั้นน่าจะเป็นเพราะบริบทสังคมไทยในปัจจุบันอยู่ภายใต้กลไกของยุคโลกาภิวัตน์

โลกาภิวัตน์เป็นกระแสการเชื่อมโยงผู้คนจากต่างวัฒนธรรม ต่างชาติ ต่างภาษาเข้าด้วยกันราวกับว่ากำลังมีชีวิตอยู่ในโลกที่มีวัฒนธรรม และวิถีชีวิตแบบเดียวกัน แต่ในอีกด้านหนึ่ง โลกาภิวัตน์และกระแสวัฒนธรรมโลกก็ผลักดันให้ผู้คนเริ่มถวิลหาถิ่นฐานทางวัฒนธรรม เอกลักษณะเฉพาะถิ่นและเฉพาะชาติพันธุ์ของตนมากขึ้น ดังนั้นสำหรับชาวห้วยกบ ซึ่งโดยธรรมชาติเป็นสังคมที่ “ถูกจัดการ” ให้ดำรงอยู่บนความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องท้าทายว่า หากกระแสโลกาภิวัตน์เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตชาวห้วยกบอย่างแท้จริงแล้ว จะเกิดอะไรขึ้นกับวิถีวัฒนธรรมของมอญ กะเหรี่ยงและไทย

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตวิถีชีวิตชาวบ้าน ทำให้เห็นว่าในบริบทปัจจุบัน แม้ว่าวิถีชีวิตและเงื่อนไขในการดำรงอยู่ของกลุ่มคนในหมู่บ้านห้วยกบยังคงมีส่วนที่ซับซ้อนและชี้ระบุความแตกต่างทางชาติพันธุ์ได้ เพราะเหตุว่า ในหมู่บ้านห้วยกบ ชาวมอญกับชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงคือคน

2 กลุ่ม ที่ยังคงแสดงออกถึงวิถีวัฒนธรรมชาติพันธุ์ โดยเฉพาะคนมอญที่สามารถเชื่อมโยงตัวตนความเป็นมอญเข้ากับประวัติศาสตร์ของพื้นที่ และวิถีวัฒนธรรมมอญในอำเภอสังขละบุรีได้มากกว่าคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง ดังนั้นในมิติของความเป็นมอญ หรืออัตลักษณ์ของมอญจึงมีความโดดเด่นและมีพลังในการขับเคลื่อนอัตลักษณ์ได้มากกว่าคนไทยกะเหรี่ยง เพราะคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงนั้นมิอสิระมีสิทธิและสามารถเปิดรับ เคลื่อนย้ายตัวเอง ปรับปรนวิถีชีวิตของตนไปกับวิถีชีวิตสมัยใหม่ภายนอกห้วยกบได้ง่ายกว่าชาวมอญ ซึ่งส่วนใหญ่ไม่มีสิทธิในการเดินทางออกนอกพื้นที่ ดังนั้นสำหรับหมู่บ้านห้วยกบ ผู้วิจัยเห็นว่าหากจะพิจารณาการปรับตัวของคนห้วยกบในบริบทสังคมไทยยุคโลกาภิวัตน์ จำเป็นต้องมองถึงสองมิติ คือ

ในระดับปัจเจกบุคคล (เฉพาะแต่ละชาติพันธุ์ คือ มอญ ไทย กะเหรี่ยง) การปรับตัวของคนในแต่ละชาติพันธุ์เพื่อรับมือกระแสโลกาภิวัตน์นั้นไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับสิทธิในการพาตัวตนออกไปรับหรือนำวัฒนธรรมโลกาภิวัตน์กลับเข้ามา สำหรับคนไทยและคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงเมื่อมีสิทธิและเสรีภาพในการเคลื่อนย้าย เปิดรับหรือปรับปณวัฒนธรรมของตัวเองไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งตรงข้ามกับกลุ่มคนมอญที่ไม่มีสิทธิหรือเสรีภาพแบบคนไทย หรือคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง สิ่งที่เกิดขึ้นและแสดงออกถึงความเป็น “สังคมห้วยกบ” คือมอญดำรงรักษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของตัวเองไว้ได้ ขณะที่คนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงหรือไทยอาจจะไม่สามารถรักษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ หรือภูมิมรดกวัฒนธรรมโลกาภิวัตน์กลืนอัตลักษณ์ของตนไป ดังนั้นเมื่อผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลภาคสนาม สิ่งที่ผู้วิจัยเห็นคือ หมู่บ้านห้วยกบกลายเป็นพื้นที่ที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ความเป็นมอญอย่างเป็นรูปธรรม เช่น วัดห้วยกบ เจดีย์ทรงมอญ ชุมชนบ้านใหม่ทุ่งนา เป็นต้น

แต่หากจะพิจารณาการปรับตัวของหมู่บ้านห้วยกบในบริบทสังคมไทยยุคโลกาภิวัตน์ จะเห็นว่าความซับซ้อนของพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นสังคมพหุชาติพันธุ์ กล่าวคือ การรับวัฒนธรรมโลกาภิวัตน์ของคนไทย คนไทยกะเหรี่ยงนำพาให้กลุ่มคนมอญได้เข้าถึงวัฒนธรรมโลกาภิวัตน์ด้วย เพราะในฐานะของคนห้วยกบ มอญมีสิทธิที่จะได้รับวัฒนธรรมนี้โดยปริยาย เช่น กรณีการติดตั้งเสาสัญญาณโทรศัพท์ จำเป็นต้องนับจำนวนผู้ใช้ซิมการ์ด เพื่อแสดงปริมาณความต้องการและความคุ้มค่าสำหรับบริษัทเครือข่ายโทรศัพท์ ดังนั้น มอญจึงมีบทบาทสำคัญต่อการปรับตัวของคนห้วยกบในบริบทสังคมไทยยุคโลกาภิวัตน์เพราะความซับซ้อนของสังคมพหุชาติพันธุ์ และกลุ่มคนในพื้นที่ ทำให้วัฒนธรรมโลกาภิวัตน์ไหลเวียนอยู่ในชุมชน กลุ่มคนจึงไม่อาจปฏิเสธวัฒนธรรมโลกาภิวัตน์

นอกจากนี้ กระแสโลกาภิวัตน์ไม่อาจแยกขาดจากวิถีของทุนนิยม อันจะนำไปสู่แนวคิดเสรีนิยมใหม่ ดังที่ นฤพนธ์ ต้วงวิเศษ (2557: 64-65) อธิบายว่าการศึกษาวัฒนธรรมและการศึกษาชาติพันธุ์ในโลกเสรีนิยมใหม่นั้น เราควรตระหนักว่า บริบทสังคมภายใต้แนวคิดเสรีนิยมใหม่เปิดโอกาสให้ปัจเจกบุคคลมีอำนาจและอิสระทางเศรษฐกิจ เป็นรูปแบบของการใช้อำนาจที่ไม่ได้อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ แต่กลับอยู่ภายใต้การสั่งการและควบคุมวิถีชีวิตของคน จากอำนาจของนายทุน พ่อค้านักบริหารทางธุรกิจ นอกจากนี้ นฤพนธ์ยังอธิบายเพิ่มเติมว่า หากจะศึกษาสังคมตามลักษณะแนวคิดลัทธิเสรีนิยมใหม่ในแง่มุมทางวัฒนธรรมก็จะมีประเด็นที่สัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องตัวตนและอัตลักษณ์ ทั้งในระดับบุคคลและกลุ่มสังคม แต่ประเด็นสำคัญที่ต้องพึงพินิจคือ การเคลื่อนไหวเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของบุคคลและกลุ่มคนในภาวะเทียบแบบเสรีนิยมใหม่นี้มีลักษณะที่ซับซ้อน ย้อนแย้ง คลุมเครือ มีหลายมิติ ผสมผสานและไม่หยุดนิ่ง (นฤพนธ์ ต้วงวิเศษ, 2557: 66) ลักษณะเช่นนี้ทำให้ “เจ้าของทุน” มีสิทธิที่จะเข้ามาจัดการ ครอบงำวิถีชีวิต ความเป็นอยู่และเป็นส่วนหนึ่งของคนในชุมชน โดยที่คนในชุมชนไม่ทันตั้งตัว เช่น การเข้ามาของยางพารา การทำปาล์มน้ำมัน ธุรกิจไม้กวาดดอกหญ้า ระบบเศรษฐกิจจึงเริ่มเข้ามาแทนที่เกษตรกรรมและวิถีชีวิตเรียบง่ายแบบเดิม ดังเห็นได้จากเรื่องเล่าของผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันว่า

“ในพื้นที่หมู่บ้านห้วยกบนอกจากจะมีการปลูกปาล์มน้ำมันแล้ว ยังมีการปลูกยางพาราอีกด้วย มีโรงรับซื้อน้ำยางนั้นจะมีอยู่ที่บ้านห้วยมาลัย ส่วนปาล์มน้ำมันนั้นจะส่งขายที่อำเภอทองผาภูมิ ซึ่งปาล์มน้ำมันเดือนหนึ่งจะสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ 2 ครั้ง ต่อมาจึงเกิดมีนายทุนเริ่มนำยางพารามาปลูก ต้นกล้ายางพารานั้นมีราคาต้นละ 50 บาท และมีค่าปลูกต้นละ 5 บาท ”

(สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูลชายชาวไทย, 10 พฤษภาคม 2558)

ดังนั้นหมู่บ้านห้วยกบจึงกำลังเผชิญหน้ากับความอลหม่านและพลวัตทางวัฒนธรรมเพราะอิทธิพลของโลกาภิวัตน์และสังคมแบบเสรีนิยมใหม่ จึงอาจจะกล่าวได้ว่า ปฏิบัติการต่างๆ ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏขึ้นในหมู่บ้านห้วยกบในปัจจุบันนี้ก็คือ หลักฐานของการปรับตัวและเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนในสังคมท้องถิ่นไปตามอิทธิพลของสังคมและชุมชนสมัยใหม่ภายใต้กลไกของโลกาภิวัตน์ที่มีช่องทางให้เกิดการเคลื่อนไปของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

ในโลกของเสรีนิยมใหม่ อัตลักษณ์สามารถเลื่อนไหล ผสมผสานและไม่หยุดนิ่ง ดังนั้นเมื่อหันมาพิจารณาความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในหมู่บ้านห้วยกบ ผู้วิจัยเห็นว่า เมื่อคนต่างกลุ่มถูกจัดวางให้ต้องมาอยู่ในพื้นที่เดียวกัน จนต้องปรับตัวเข้าหากันหรือผูกพันกันจนกลายมาเป็นความสัมพันธ์ในระดับเครือญาติ เพื่อนและคู่ธุรกิจ สำเนียงร่วมทางประวัติศาสตร์ของแต่ละกลุ่มชนหรือความต่างทางชาติพันธุ์ที่เคยมีอยู่ บางเรื่องอาจจะต้องมองข้าม เพราะเรื่องหรือเหตุอันนำไปสู่ความหมางใจทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคมอาจส่งผลให้เกิดปัญหาในวิถีการดำเนินชีวิต รายได้และเศรษฐกิจครัวเรือนได้ โดยเฉพาะกลุ่มชนชาวมอญที่ไม่มีบัตรประจำตัวคนต่างด้าว พวกเขาเหล่านั้นยังขาดสิทธิเสรีภาพจึงต้องอาศัยพึ่งพาคนอื่น รั้งจ้างเป็นแรงงานในกิจการทางเกษตรของใครก็ตามที่ได้รับสิทธิหรือเป็นเจ้าของที่ดินทำกิน (สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูลชายชาวไทย, 10 พฤษภาคม 2558) ดังนั้น ในการรักษาระดับความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านห้วยกบจึงอาจกล่าวได้ว่าอยู่ภายใต้อำนาจของเศรษฐกิจ นอกจากนี้ในกลุ่มชาวมอญเอง ส่วนหนึ่งมีสิทธิถือครองที่ดิน ส่วนหนึ่งมีสิทธิเช่าที่อยู่อาศัยแต่ไม่มีที่ดินทำกิน คนมอญที่มีโอกาสและฐานะทางเศรษฐกิจหรือได้แต่งงานกับคนไทยจนได้รับสัญชาติไทยไปแล้วนั้นสามารถที่จะเดินทางไปทำงานในเมืองหรือเข้ากรุงเทพฯ ความสามารถและโอกาสทางเศรษฐกิจของคนมอญในหมู่บ้านห้วยกบจึงยังไม่ทัดเทียมกัน ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นคือวิถีของเสรีนิยมใหม่ที่เห็นได้ในหมู่บ้านห้วยกบ

ทั้งนี้ เพราะในระบบคิดของโลกาภิวัตน์ยอมรับอำนาจกลไกของระบบเศรษฐกิจและโลกาภิวัตน์ซึ่งทำให้เกิดวิถีชีวิตแบบที่เรียกว่า “บริโภคนิยม” ขึ้น กลไกนี้อาจเป็นปัจจัยที่มีผลต่อปรากฏการณ์ชาติพันธุ์ คือ ทำให้อัตลักษณ์และพรมแดนของชาติพันธุ์นั้นไม่คงที่ นอกจากนี้ในระบบลัทธิเสรีนิยมใหม่ พลังภาพของระบบเศรษฐกิจมีส่วนสำคัญอย่างมากต่อความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางสังคม บริบทสังคมแบบลัทธิเสรีนิยมใหม่ที่หันกลับมาสนใจและให้คุณค่าเรื่องความเสมอภาค เสรีภาพของบุคคล เคารพสิทธิของบุคคล เคารพคุณค่าทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนท้องถิ่น (พิเชษฐ สายพันธ์, 2557: 121) จากระบบคิดนี้คนในหมู่บ้านห้วยกบจึงยอมรับการดำรงอยู่บนความแตกต่างของกันและกัน และรู้จักประสานประโยชน์ ดังเช่น

“สามีของป้า คือ เป็นอดีตผู้ใหญ่บ้านห้วยกบ ไปเรียนทำไม้กวาดจากจังหวัดปราจีนบุรี แล้วนำมาสอนคนในหมู่บ้านให้ทำไม้กวาดจนกลายเป็นอาชีพเสริมให้คนในหมู่บ้าน ในบ้านใหม่ทุ่งนาจะเห็นคนมอญรับจ้างทำไม้กวาด ทำให้กิจการไม้กวาดกลายเป็นสินค้าท้องถิ่นที่ผลิตจากคนห้วยกบเป็นหลักทั้งยังมีการเผยแพร่ความรู้ไปยังกศน. และหมู่บ้านใกล้เคียงอีกด้วย”

(สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูลหญิงชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง)

“ได้ทำแบบสำรวจประชากรของคนมอญในเขตบ้านใหม่ทุ่งนา ตามที่วัดได้จัดสรรพื้นที่ไว้ให้ พบว่ามอญส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง เป็นคนที่ขยันมากจึงทำให้มีรายได้ตลอดเวลา อาชีพโดยส่วนใหญ่มีทั้งทำไม้กวาด ชุดหน่อไม้ ชุดหัวบุก ซึ่งโดยมากคนในบ้านห้วยกบและบ้านใหม่ทุ่งนามักจะใช้ทรัพยากรจากป่าในลักษณะที่คล้ายกัน และการเปิดโอกาสทางการศึกษาก็เป็นอีกส่วนสำคัญในการพัฒนาคนมอญที่ไม่มีสัญชาติในพื้นที่ โดยเฉพาะเด็กที่สอบเข้าเรียนในระดับมหาวิทยาลัยได้ ทางทางจะออกบัตรให้เพื่อให้เด็กเหล่านั้นสามารถเดินทางได้สะดวก และขอเปลี่ยนสัญชาติเพื่อเป็นการขยายโอกาสในการศึกษา เด็กที่จบปริญญาตรีส่วนใหญ่จะกลับมาอยู่ที่บ้านเกิดหรือไม่ก็ทำงานที่ในตัวเมืองกาญจนบุรี หรือเป็นครูก็มี”

(สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูลชายชาวไทย, 10 พฤษภาคม 2558)

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมด ทำให้เข้าใจว่าวิถีชีวิตของคนห้วยกบ ในฐานะตัวแทนของชุมชนท้องถิ่นที่มีพลวัตเคลื่อนไหวตลอดเวลา เป็นไปตามเงื่อนไขของโลกาภิวัตน์ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของสังคมท้องถิ่นกับความคิดเรื่องตัวตน อัตลักษณ์ที่น่าสนใจ ในมิติของการศึกษาวัฒนธรรมภายใต้บริบทโลกาภิวัตน์ คนห้วยกบ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์มอญมีวิถีคิดในการนิยามตัวตนและธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้ในท่ามกลางความหลากหลายซับซ้อนทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ขณะที่คนกะเหรี่ยงเชื่อมโยงตัวเองเข้ากับคนไทยได้มากกว่าคนมอญเพราะคนกะเหรี่ยงส่วนหนึ่ง ที่ได้สัญชาติไทยที่อพยพมาจากหมู่บ้านห้วยกบ อัตลักษณ์ของคนกะเหรี่ยงหรือความเป็นกะเหรี่ยงจึงเลือนหายไปเมื่อต้องมาอยู่ในหมู่บ้านห้วยกบ พื้นที่ซึ่งสัญชาติไทย ความเป็นไทย คือ สิทธิ เสรีภาพและอำนาจในทางเศรษฐกิจ

3) ปรากฏภาพของโลกาภิวัตน์กับการเคลื่อนไปของคนห้วยกบ

ยศ สันตสมบัติ (2551: 10-11) อธิบายว่า ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาแนวคิดในการศึกษาวัฒนธรรมมีแนวคิดการศึกษาหลักๆ สองกระแส คือ 1) มุมมองทางด้านเศรษฐศาสตร์การเมืองซึ่งปฏิเสธการมองวัฒนธรรมแบบโดดเดี่ยว และหยุดนิ่งแต่หันมาให้ความสำคัญแก่กระบวนการทางเศรษฐศาสตร์สังคมการเมือง และความเชื่อมโยงระหว่างกระบวนการโลกาภิวัตน์และท้องถิ่นวิวัตน์ และ 2) แนวคิดยุคหลังสมัยใหม่ทางมานุษยวิทยาที่เริ่มฟื้นการถกเถียงเกี่ยวกับประเด็นการวิพากษ์วิจารณ์วัฒนธรรมการเมืองเรื่องภาพแทน การเขียนวัฒนธรรม การตั้งคำถามเกี่ยวกับการมองโลกว่าประกอบด้วยวัฒนธรรมของคนกลุ่มต่างๆ ซึ่งแต่ละกลุ่มมีตำแหน่งแห่งที่หรือพื้นที่ทางวัฒนธรรมอย่าง

จำเพาะเจาะจงตายตัว ทั้งนี้เพราะแนวคิดทางมานุษยวิทยาใหม่ๆ เริ่มให้ความสำคัญแก่ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในบริบทของทุนนิยมยุคหลัง ซึ่งมีการอพยพโยกย้ายแรงงานข้ามชาติและการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมข้ามพรมแดนของรัฐบาลอย่างรวดเร็ว ในบริบทเช่นนี้วัฒนธรรมจึงไม่ได้หยุดนิ่งหรือถูกจำกัดอยู่แต่เพียงภายในบริเวณอันใดอันหนึ่งอย่างจำเพาะเจาะจงอีกต่อไป แต่วัฒนธรรมมีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจนมีลักษณะไร้พรมแดนพื้นที่ผู้คนและวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งสร้างทางสังคม

ในบริบทของพื้นที่ศึกษา จะเห็นได้ว่า หมู่บ้านห้วยกบในช่วง พ.ศ.2558 มีร่องรอยของการอพยพโยกย้ายแรงงานข้ามชาติเข้ามาในห้วยกบเพราะเกิดมีกิจการสวนยางขึ้นมา นอกจากนี้คนห้วยกบเองออกไปทำงานนอกพื้นที่ ส่วนหนึ่งโยกย้ายตนเองไปเป็นแรงงานในเมืองหรือกรุงเทพมหานคร เช่น

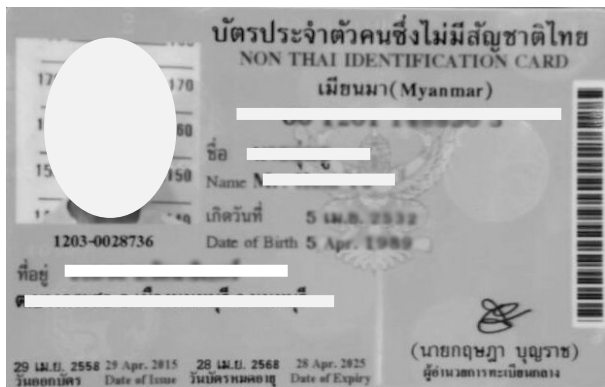
“ตัวเขานั่นย้ายมาจากพม่า บริเวณตะมะเก็ก ทำอาชีพรับจ้างกรีดยาง ตามพื้นที่ไปเรื่อยๆ ต่อมามีโอกาสไปเรียนซ่อมรถในกรุงเทพฯ ย่านสุขุมวิท ได้เป็นถึงหัวหน้าคนงานที่ได้รับความไว้วางใจ ทำได้ประมาณ 6 ปีก็กลับมาเพื่อที่จะบวช”

(สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูลชายชาวมอญ, 12 พฤษภาคม 2558)

การนี้ จึงทำให้เห็นว่า ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในบริบทของทุนนิยมยุคหลัง ซึ่งมีการอพยพโยกย้ายแรงงานข้ามชาติและการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมข้ามพรมแดนของรัฐบาลอย่างรวดเร็ว นั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในหมู่บ้านห้วยกบ แม้หมู่บ้านห้วยกบจะเป็นหมู่บ้านจัดตั้งที่มีอายุเพียงสามทศวรรษ แต่ก็สามารถทำให้เห็นถึงการไหลบ่าของกระแสโลกาภิวัตน์และเห็นผลกระทบของต่อวิถีชุมชน

อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไปของคนห้วยกบเพราะพลังของโลกาภิวัตน์นั้นก็ไม้อาจเกิดขึ้นได้อย่างอิสระทั้งหมด เพราะปัญหาเกี่ยวกับอัตลักษณ์และ “การเป็นพลเมือง” ของกลุ่มคนในห้วยกบมีความซับซ้อน คนแต่ละชาติพันธุ์มีฐานะของการเป็นพลเมืองในพื้นที่รัฐไทยไม่เหมือนกัน แต่เพราะในมิติของสังคมแบบเสรีนิยมใหม่นั้น สิทธิและเสรีภาพย่อมนำมาซึ่งอำนาจในทางเศรษฐกิจ ดังนั้น จาก การที่รัฐสร้างระบบจำแนกประเภทของสิทธิสำหรับคนต่างด้าวในประเทศไทยจึงกระทบต่อสถานภาพของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ กรณีศึกษาที่สังขละบุรี พบว่ามีการใช้ระบบบัตรประจำตัวคนต่างด้าวหรือผู้พลัดถิ่นที่มีรายละเอียดและซับซ้อน กล่าวคือ ใน พ.ศ.2550 กระทรวงมหาดไทยได้กำหนด “บัตรประจำตัวคนซึ่งไม่มีสัญชาติไทย” ภายในบัตรระบุสถานะผู้ถือบัตรแตกต่างกัน เช่น ผู้พลัดถิ่นสัญชาติ

พม่า ผู้หลบหนีเข้าเมืองสัญชาติพม่า บุคคลบนพื้นที่สูง เป็นต้น สถานะที่แตกต่างกันของผู้ถือบัตรบอกให้รัฐรู้ว่า เขาเป็นคนต่างด้าวที่เข้ามาในดินแดนไทยด้วยวิธีการเช่นไร (ณัชชา สุกุลงาม, 2555: 16-19)

ตัวอย่างบัตรประจำตัวผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าในปัจจุบัน

ที่มา: <http://treasurygroup.net/?p=758>

จากการสังเกตและสัมภาษณ์ ในบริบทหมู่บ้านห้วยกบที่เป็นสังคมพหุชาติพันธุ์ มีความไม่เสมอภาคของสถานะทางชาติพันธุ์ ในขณะที่คนกะเหรี่ยงสามารถมีสิทธิเท่าเทียมคนไทย เพราะเขากลายเป็นคนไทยเชื้อชาติกะเหรี่ยง อันอาจเป็นเพราะเขาเข้ามาก่อนการแบ่งประเภทคนซึ่งไม่มีสัญชาติไทยที่เกิดขึ้นหลังจาก พ.ศ.2519 หรือการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ แต่ในส่วนของชาติพันธุ์มอญที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านห้วยกบนั้นมีความซับซ้อนอยู่มาก เพราะมีทั้งกลุ่มคนมอญดั้งเดิมที่ถูกผลักออกจากพื้นที่เพราะการจัดสรรที่ดินของการไฟฟ้าเพื่อรองรับคนทิม่องทะ ต่อมาคนมอญส่วนหนึ่งสามารถย้ายไปอยู่บ้านบนเนิน (พื้นที่เชิงเขาในหมู่บ้านห้วยกบที่จัดสรรไว้แต่มีการขายสิทธิการถือครองที่ดิน) อีกส่วนหนึ่งกลับเข้ามาอยู่ในเขตบ้านใหม่ทุ่งนา นอกจากนี้ก็ยังมีมอญกลุ่มใหม่ที่อพยพเข้ามาในชั้นหลัง ดังนั้นสถานะที่ไม่เท่าเทียมกันของคนมอญในหมู่บ้านห้วยกบเองก็มีส่วนนำไปสู่ความไม่เสมอภาคของชาติพันธุ์ ทั้งระหว่างชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันและความเหลื่อมล้ำระหว่างชาติพันธุ์มอญด้วยกันเองด้วย อาจกล่าวได้ว่า หมู่บ้านห้วยกบเป็นพื้นที่ที่มีความซับซ้อนทางสังคมสูงมาก ทำให้เห็นลักษณะของความย้อนแย้งในอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และวัฒนธรรมซึ่งไม่ได้กลมเกลียวแบบอุดมคติ แต่ความไม่กลมเกลียวนี้ก็ไม่นำไปสู่ความแตกแยกจนไม่สามารถอยู่ร่วมหรือประสานอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ได้ เพราะอย่างไรก็ตามในพื้นที่หรือกาลเทศะ เช่น วันพระ งานบุญ งานประเพณีสำคัญๆ ของหมู่บ้าน ชาวมอญก็พร้อมใจประกาศอัตลักษณ์ของคนมอญ ผ่านวิถีปฏิบัติทางวัฒนธรรมต่างๆ เช่น การแต่งกาย การทำอาหาร

การมาทำบุญ และเรียไ้เงินร่วมทำบุญในเฉพาะกลุ่มคนมอญ การลงนั่งกินข้าวร่วมกันหลังเสร็จพิธีสงฆ์
ตั้งนั้นในช่วงเวลาเช่นนี้ความไม่เท่าเทียมกันของสถานะและสิทธิภายในกลุ่มมอญจึงเลือนหายไป
ชั่วขณะ สถานการณ์เช่นนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่า อัตลักษณ์ที่เลือนไหลและความไม่คงที่ของชาติพันธุ์
มอญ กะเหรี่ยง และไทย มีนัยของการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับสถานะของการเป็นคนซึ่งไม่มี
สัญชาติไทยหรือการเป็นพลเมืองไทย

หญิงมอญในหมู่บ้านห้วยกบ ในวันทำบุญวันอาสาฬหบูชาที่วัดห้วยกบ วันที่ 30 กรกฎาคม 2558

ทั้งนี้ สถานะของการเป็นคนซึ่งไม่มีสัญชาติไทยหรือการไม่เป็นพลเมืองไทยนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า
นัยหนึ่งคือการต่อสู้และต่อรองกับอำนาจทุกระดับที่กดทับสิทธิและเสรีภาพของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์
เพราะถ้าเป็นการถือบัตรคนซึ่งไม่มีสัญชาติไทย รัฐอาจปฏิบัติกับเขาในสถานะหนึ่ง ขณะที่ถ้าเป็น
พลเมืองไทย สำหรับคนในหมู่บ้านห้วยกบแล้วสิทธิที่ควรได้รับต่างๆ อย่างครบถ้วนตามที่รัฐบาลไทย
กำหนดนั้นก็อาจจะยังไม่ได้เป็นไปตามที่รัฐแจ้งไว้ ดังนั้นในประเด็นนี้ ทั้งชาติพันธุ์มอญ กะเหรี่ยงและไทย
จึงพากันใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับตนเองมาต่อรองกับอำนาจรัฐ อำนาจผู้นำชุมชน เรื่อยไปจนถึงใช้ต่อรองกับ
ผู้มีอิทธิพลในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนด้วย ดังเช่น ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลชายชาวมอญผู้นี้ตอบ
คำถามเกี่ยวกับการเลือกประกอบอาชีพ ว่า

“แต่ก่อนก็ทำอาชีพรับจ้างกรีดยางตามพื้นที่ไปเรื่อยๆ ต่อมาก็มีโอกาสไปเรียน
ซ่อมรถในกรุงเทพฯ ย่านสุขุมวิท ได้เป็นถึงหัวหน้าคนงานที่ได้รับความไว้วางใจ ทำได้
ประมาณ 6 ปีก็กลับมาเพื่อที่จะบวช แต่หลังจากนั้นก็กลับไปไม่ได้อีก เนื่องจากไม่มี
บัตร จึงต้องรับจ้างซ่อมรถและปลูกยาง จริงๆ ปัญหาสำคัญของคนที่นี้คือการไม่มีบัตร

ทำให้ไม่สามารถทำอะไรได้ ทั้งการซื้อบ้าน ซื้อรถ จะใช้ชื่อคนอื่นก็ไม่ไว้วางใจเนื่องจาก เคยโดนหลอกมาแล้ว ในอดีตข้าของหาซื้อง่ายและไม่แพง ปัจจุบันทุกอย่างมีราคา ตันซึ่งประกอบอาชีพซ่อมรถจักรยานยนต์ก็มีลูกค้าน้อย แต่มีลูกค้าที่เข้าไปทำงาน โรงงานน้ำผลไม้ส่งเงินกลับมาบ้านบ้างจึงดีขึ้น”

(สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูลชายชาวมอญ, 12 พฤษภาคม 2558)

เรื่องเล่าเกี่ยวกับตนเองนี้จึงชี้ให้เห็นว่า แม้ว่าคนต่างด้าวที่พลัดถิ่นเข้ามาในประเทศไทยจะได้รับโอกาสให้ถือบัตรประจำตัวสำหรับคนซึ่งไม่มีสัญชาติไทย และมีสิทธิออกไปทำงานในเมืองหรือ กรุงเทพมหานครได้ก็ตามที่แต่สิทธิและเสรีภาพพื้นฐาน เช่น การมีทรัพย์สินเพื่อประโยชน์สุขในการดำเนินชีวิตนั้น พวกเขาที่ไม่มีสิทธิจัดหาครอบครองได้ด้วยตนเอง อำนาจต่างๆ ที่กดทับสิทธิและเสรีภาพของพวกเขาจึงฉายให้เห็นมิติของการเมืองเรื่อง “พลเมือง” ขึ้น ในสังคมห่วยถบ อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า คนสามารถกลุ่มในหมู่บ้านห่วยถบนี้ใช้กระบวนการของวัฒนธรรมบริโภคและวิถีชีวิตแบบสังคมเสรีนิยมใหม่มาเป็นแรงขับเคลื่อนที่จะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเรื่อง “สิทธิและเสรีภาพทางเศรษฐกิจ” อันจะส่งผลให้ตัวตนของพวกเขาและการดำรงชีวิตอยู่ในห่วยถบชัดเจนขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อยังประโยชน์ต่อ “เด็กๆ ห่วยถบ” ที่จะมือนาคตรุงเรื่องต่อไปในพื้นที่ของรัฐไทย

ทั้งนี้ หากพิจารณาเส้นทางและรูปแบบวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ในหมู่บ้านห่วยถบควบคู่ไปด้วย จะเห็นว่า คนห่วยถบทุกกลุ่ม ทั้งคนมอญ กะเหรี่ยง ไทยต่างก็ยินยอมที่จะกลืนกลายอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ลง เพื่อให้ลูกหลานของพวกเขาได้กลายเป็น “คนไทย” เช่น ให้เรียนหนังสือในโรงเรียนไทย พูดไทยได้ เพราะภายใต้อิทธิพลของโลกาภิวัตน์และวิถีชีวิตแบบใหม่ในยุคสมัยของพวกเขาเด็กๆ นั้น ทำให้เด็กๆ รุ่นต่อไปเรียนรู้ที่จะเปลี่ยนและปรับตัวให้เข้ากับสิ่งใหม่ๆ ที่เดินทางเข้ามา ซึ่งภูมิปัญญานี้ก็คือ โอกาสที่เปิดไปสู่เสรีภาพและวิถีชีวิตที่สุขสบายขึ้นได้ในอนาคต ดังนั้น อิทธิพลของโลกาภิวัตน์ที่ทำให้พรมแดนของรัฐชาติ พรมแดนของชาติพันธุ์ไม่คงที่ และเกิดสิ่งใหม่ๆ ขึ้นนั้นจึงสามารถนำไปสู่กระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรม

สำหรับหมู่บ้านห่วยถบ แม้มิติของการผสมผสานวัฒนธรรมอาจจะยังไม่เผยให้เห็นได้อย่างแจ่มชัดนัก เนื่องจากรุ่นอายุของคนในหมู่บ้านห่วยถบส่วนใหญ่ นั้น ยังเป็นกลุ่มคนรุ่นแรกที่โยกย้ายถิ่นฐานมา เป็นกลุ่มผู้บุกเบิกการตั้งถิ่นฐาน คนรุ่นเก่านี้นี้จึงยังมีความเป็นปัจเจกบุคคลและสงวนรักษาอัตลักษณ์เดิมของตนไว้ ทำให้ความสัมพันธ์ของคนรุ่นเก่าในหมู่บ้านห่วยถบ มีลักษณะเพียงแค่การสังสรรค์ระหว่างชาติพันธุ์ แต่สำหรับคนรุ่นต่อมาที่เป็นผู้รับผลของการปะทะสังสรรค์ระหว่างชาติพันธุ์ที่

หลากหลายและเติบโตอยู่ในกลไกของโลกาภิวัตน์ ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมของคนรุ่นใหม่จึงมีลักษณะของการปรับและเปลี่ยน ทำให้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่เดินทางไปสู่กระบวนการปรับและปน คนรุ่นใหม่นี้เองที่ได้เดินทางไปทำงานนอกพื้นที่ พวกเขาจึงเป็นผู้ที่รับและนำพาวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาสู่การรับรู้ของคนรุ่นเก่าในหมู่บ้านด้วยอีกทางหนึ่ง รูปแบบวิถีชีวิตของคนในโลกเสรีนิยมใหม่ ภายใต้กลไกโลกาภิวัตน์นี้ พวกเขาต้องเรียนรู้ที่จะปรับและประสานวิถีชีวิตดั้งเดิมให้เข้ากับวิถีสมัยใหม่ให้ได้มากขึ้น

นอกจากนี้ ในหมู่บ้านห้วยกบ สิทธิในการถือครองที่ดินอันเนื่องจากการแต่งงานและการเข้ามาของคนต่างถิ่นทำให้เกิดการโยกย้ายถิ่นฐาน ผลัดเปลี่ยนเจ้าของที่ดิน พลวัตของคนในพื้นที่นี้ ทำให้เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมได้เร็วยิ่งขึ้น ในกรณีของหมู่บ้านห้วยกบ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเกิดขึ้นที่ชุมชน “บ้านใหม่ทุ่งนา” ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ของคณมอญ พบว่า มีคนในบ้านใหม่ทุ่งนาออกไปทำงานที่กรุงเทพฯ เป็นจำนวนมาก พวกเขาละบ้าน แม่พ่อและลูกไว้เพื่อไปทำงาน ผู้วิจัยเห็นว่า เด็กๆ ในชุมชนบ้านใหม่ทุ่งนาเป็นลูกครึ่ง ไทย-มอญ ไทย-กะเหรี่ยง ไทย-พม่า พม่า-กะเหรี่ยง เป็นต้น จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจว่า เด็กกลุ่มนี้ คือ คนห้วยกบที่แท้จริง เพราะมีภูมิลำเนาและลำดับตระกูลว่า คือคนในบ้านห้วยกบ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี การอพยพของแรงงานของกลุ่ม คณมอญใหม่ในเขตบ้านใหม่ทุ่งนานั้น จึงมีผลทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม ข้อสังเกตนี้สัมพันธ์กับประเด็นที่ ขวัญชีวิตัน บัวแดง (อ้างถึงใน นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ, 2557: 33) อธิบายไว้ว่า โลกแบบเสรีนิยมใหม่มาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงและการปรับรับของใหม่เข้ามา แต่ของเก่าก็ยังไม่หายไป เช่น ประเพณีความเชื่อบางอย่างก็ถูกปรับให้เข้ากับการดำเนินชีวิตสมัยใหม่ ดังนั้น การบอกว่าคนรุ่นเก่าต้องอยู่กับประเพณีเก่าๆ โดยไม่ปรับตัวเองก็คงไม่ใช่ เช่นเดียวกับคนรุ่นใหม่ก็ไม่จำเป็นต้องเป็นด้านตรงข้ามกับประเพณีเก่า ถ้าคนรุ่นใหม่รู้จักเอาของเก่ามาอยู่กับของใหม่ วัฒนธรรมก็จะมีลักษณะผสมผสาน

กฤตยา ณ หนองคาย (2556) สรุปแนวความคิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม (hybridization) ไว้ว่า คือกระบวนการหรือปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่เกิดจากการที่วัฒนธรรมที่แตกต่างกันอย่างน้อย 2 วัฒนธรรมเข้ามามีพื้นที่อยู่ร่วมกัน การผสมผสานทางวัฒนธรรมเป็นการปะทะระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมกับวัฒนธรรมสมัยใหม่หรือวิธีการผลิตแบบดั้งเดิมกับวิธีการผลิตสมัยใหม่ การปะทะกันนี้มีได้ทำให้เกิดการสูญเสียบางอย่างหรือหายไปของวัฒนธรรมหรือวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม ในทางตรงข้าม ระบบการผลิตและวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมสามารถปรับเปลี่ยน ปรับตัวและผนวกรวมกับวัฒนธรรมหรือวิธีการผลิตแบบใหม่แล้วก่อรูปเป็นวัฒนธรรมหรือวิธีการผลิตแบบใหม่อีกได้อย่างหลากหลาย (อ้างถึงใน รัฐรุฒิ

เสนาคำ, 2544: 45) ในบริบทสังคมปัจจุบัน การผสมผสานทางวัฒนธรรมเป็นผลลัพธ์ จากกระแสโลกาภิวัตน์ โลกาภิวัตน์ทำให้มิติทางวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวและเลื่อนไหลอย่างเสรี ทั้งนี้อาจพิจารณาได้ว่าการผสมผสานวัฒนธรรมในอีกด้านเป็นการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่งเพื่อตอบโต้กระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้เห็นว่ากระแสโลกาภิวัตน์มิได้เกิดในทิศทางเดียว (การครอบงำ) แต่การตอบสนองกระแสโลกาภิวัตน์อาจเป็นไปในทิศทางของการสร้างตัวตน อัตลักษณ์ หรือสถาปนาลักษณะเฉพาะถิ่นให้เข้มแข็งขึ้น หรือมิเช่นนั้นการผสมผสานทางวัฒนธรรมก็ทำให้เกิดการปรับวัฒนธรรมโลก ให้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมท้องถิ่นกลายเป็นวัฒนธรรมลักษณะใหม่ที่เรียกว่า “วัฒนธรรมลูกผสม” (hybrid culture) (อ้างถึงใน ศิริพร ภัคติผาสุข, 2547: 46)

ข้อเสนอของ Bhabha (1994) และนักวิชาการอีกหลายคนเช่น Garcia-Ganclini (1995) Appadurai (1996) รวมทั้ง Jan N. Pieterse (2009) แสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมต่างๆ นั้นเมื่อปะทะกันแล้วอาจมีกระบวนการสะท้อนกลับได้หลายรูปแบบ มิใช่จะเกิดการครอบงำทางวัฒนธรรมจากอิทธิพลของชาติตะวันตกต่อประเทศที่มีใช้ตะวันตกแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ทว่าการผสมผสานทางวัฒนธรรมนี้เองที่เป็นช่องทางสำคัญที่เปิดโอกาสให้วัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งหลายฉายลักษณะเด่นของตนและดำรงอยู่ในกระแสอิทธิพลโลกาภิวัตน์ได้ ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมท้องถิ่นที่โดดเด่นและเข้มแข็งเหล่านั้นอาจจะเกาะกระแสโลกาภิวัตน์แล้วก้าวออกไปสู่สังคมโลกได้ด้วยเช่นกัน อาทิ วัฒนธรรมอาหารจากชาติตะวันตกเป็นต้น กล่าวโดยสรุปแนวคิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมเป็นแนวทางที่นักวิชาการด้านสังคมวิทยาและวัฒนธรรมศึกษาเน้นไปที่การศึกษาปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม

ในหมู่บ้านห้วยยก เราสามารถอาจมองเห็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมผ่านวิถีชีวิตของเด็กเด็กกลุ่มนี้ได้รับการศึกษาในโรงเรียนที่สอนภาษาไทย พูดภาษาไทยได้ดีเทียบเท่ากับภาษามอญหรือภาษาพม่าซึ่งเป็นภาษาแม่ เด็กๆ จึงกลายเป็นคนรุ่นที่สามในหมู่บ้านห้วยยกที่เติบโตมาแบบสองภาษาสองวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้เด็กคือกลุ่มคนที่เป็นผลลัพธ์ของการผสมผสานวัฒนธรรม ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อเด็กได้สัญชาติ เขากลายเป็นคนไทย เขาจึงต้อง “ถูกทำให้เป็นไทย” มากขึ้นโดยผ่านการจัดการของรัฐและโครงสร้างสังคมเช่นเดียวกับเด็กไทยในพื้นที่อื่นๆ อย่างไรก็ตามกระบวนการทำให้เด็กลูกครึ่งกลุ่มนี้กลายเป็นคนไทยนั้นก็ไม่ว่าจะทำได้อย่างสมบูรณ์เพราะอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่มาพร้อม 1) สายเลือดของครอบครัว 2) พื้นที่วัฒนธรรมที่เขาเติบโต และ 3) ความเชื่อและพิธีกรรมที่แวดล้อมเขา ทำให้

กระบวนการทำให้เป็นไทยนั้นเป็นไปได้เพียงการสวมทับอัตลักษณ์ของความเป็นไทย ความเป็นไทยในลักษณะนี้จึงเป็นเพียงหน้ากากของสิทธิ เสรีภาพและวิถีของสังคมสมัยใหม่ได้กลไกโลกาภิวัตน์

เด็กชายชาวมอญที่บ้านใหม่ทุ่งนา เข้าเรียนหนังสือที่โรงเรียนห้วยกบ

บทส่งท้าย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการศึกษาอัตลักษณ์ทางภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา ศักยภาพชุมชนจังหวัดกาญจนบุรี โดยมุ่งเน้นศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า ความทรงจำ ความเชื่อและ พิธีกรรม ภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างองค์ความรู้ที่จะนำไปสู่ความเข้าใจ สังคมวัฒนธรรม การจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของกลุ่มชน

ผลที่ได้จากการศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์บอกเล่าและการเมืองเรื่อง “พลเมือง”: การปรับตัว ของคนห้วยกบในบริบทสังคมไทยยุคโลกาภิวัตน์ ผ่านการเล่าเกี่ยวกับตนเองของกลุ่มคนในหมู่บ้านห้วยกบ ทำให้เห็นว่า ชาวบ้านเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับตนเอง โดยผูกติดอยู่กับความทรงจำเรื่องการพลัดถิ่น เนื่องจากเรื่องเล่าเหล่านั้นมีเหตุการณ์ร่วมสำคัญที่ถูกเล่าออกมาซ้ำๆ คือ การกล่าวถึงสาเหตุของการ ย้ายถิ่นฐาน โดยเลือกเปิดเรื่องที่เหตุการณ์การสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ ซึ่งทำให้พวกเขาต้องอพยพมา

อยู่ที่หมู่บ้านห้วยกบ จุดร่วมของเหตุการณ์ นำไปสู่การกำเนิดของประวัติศาสตร์ชุมชนห้วยกบที่เริ่มต้นขึ้นในราว พ.ศ.2527 บทบาทหน้าที่สำคัญของเรื่องเล่าเกี่ยวกับตัวเองของชาวบ้านห้วยกบ จึงสรุปได้ว่าชาวบ้านใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับตัวเองซึ่งก็คือความทรงจำในระดับปัจเจกมาสร้างอัตลักษณ์ของความเป็นกลุ่มสังคม ด้วยการขยายขอบเขตของเรื่องเล่าเกี่ยวกับตัวเองนี้ออกไปเป็นความทรงจำร่วมของสังคม และ “คติชน” อันเป็นที่รับรู้ร่วมกันบางประการนั้นก็ถูกนำมาหลอมรวมอัตลักษณ์ที่ยังมีความหลากหลายซับซ้อน และเลื่อนไหลให้อยู่รวมกันได้ในบริบทแห่งปฏิสัมพันธ์ สิ่งที่น่าสนใจคือ สำหรับชาวบ้านห้วยกบที่อาศัยอยู่ร่วมกันภายใต้ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ การก่อร่างความรู้สึกหรือสำนึกในความเป็นกลุ่มสังคมก็เพื่อประกาศ “อัตลักษณ์ของชาวห้วยกบ” ด้วยเหตุนี้คติชนบางประการก็ยังได้ “ถูกใช้” ในการเน้นย้ำอัตลักษณ์นั้น เช่น การจัดพิธีกรรมไหว้เจ้าที่ การสร้างและไหว้ศาลเจ้าพ่อปู่ขาวหรือเจ้าพ่อเขาใหญ่ ไว้ที่หน้าวัดห้วยกบ ขณะเดียวกันในโอกาสที่ใช้คติชนเหล่านั้นเพื่อแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ความเป็นชาวห้วยกบ ก็ยังช่วยเปิดโอกาสในการต่อยอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้อีกทางหนึ่งด้วย ดังเห็นได้จากงานวันทำบุญอุทิศกุศลและเข้าพรรษาว่า ชาวมอญแสดงออกถึงความเป็นชาวมอญผ่านอาหาร เครื่องบูชาพระตามวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนชาวมอญ ตลอดจนการแต่งกายแบบมอญ เป็นต้น

บทบันทึกจากภาคสนามนี้ นอกจากจะทำให้เห็นประวัติศาสตร์ชุมชนแล้วยังทำให้เห็นว่ากลุ่มคนในชุมชนห้วยกบแต่ละกลุ่มมีรูปแบบและระบบคิดในการจัดการตนเอง ปรับตัว และดำรงอยู่รักษาอัตลักษณ์ของตนเอง ตลอดจนมีระบบคิดในการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่พวกเขาต้องมีปฏิสัมพันธ์กันโดยตรงและโดยอ้อมได้อย่างไรภายใต้กลไกของโลกาภิวัตน์ที่ทำให้เกิดพลวัตในวิถีชีวิตและสังคมท้องถิ่นที่แตกต่างไปจากประสบการณ์เดิม ปรัชญาการณทางวัฒนธรรมในหมู่บ้านห้วยกบนี้จึงมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับประเด็นที่ พิเชษฐ สายพันธ์ (2555, บทบรรณาธิการ: 7-12) อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชาติพันธุ์สถานะ (ethnicity) ไว้ในวารสารสังคมวิทยา มหามกุฏราชวิทยาลัย “ชาติพันธุ์สถานะข้ามพรมแดน-ข้ามโลก” ว่า ชาติพันธุ์สถานะเป็นคุณสมบัติที่ “เป็นอยู่คือ” ดำเนินสร้างสรรค์อย่างต่อเนื่องไม่รู้จบในบริบทของโลกปัจจุบันอันสลับซับซ้อน รุนแรง เคลื่อนไหวอย่างรวดเร็ว ผู้คนเปลี่ยนพื้นที่ที่ย้ายถิ่น ดำเนินชีวิตข้ามพรมแดนต่างๆ กลับไปกลับมาไม่ว่าพื้นที่เหล่านั้นจะแตกต่างหลากหลายห่างไกลกันสักเพียงไหนก็ตาม จะมีคุณสมบัติหนึ่งที่เคลื่อนย้ายติดตามผู้คนเหล่านั้นไปทุกที่ ก็คือวิถีชีวิต วิถีวัฒนธรรมของพวกเขาขณะเดียวกันคุณสมบัตินี้ก็มีชีวิตชีวาที่จะสร้างสรรค์ตัวตนเองเพื่อยืนยันสถานะตัวตนเชิงวัฒนธรรมและสังคมที่ผู้คนเหล่านั้นสังกัดอยู่

ทั้งยังพบว่า ชาวบ้านห้วยกบใช้อัตลักษณ์ของความเป็นสังคมพหุชาติพันธุ์สร้างตัวตนและประวัติชุมชนขึ้นมาเป็นยันการดำรงอยู่ของกลุ่มตน แต่อย่างไรก็ตาม ภายใต้อิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์และบริบทสังคมแบบเสรีนิยมใหม่ส่งผลให้ชาวบ้านห้วยกบเริ่มปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้สัมพันธ์กับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ความเปลี่ยนแปลงนี้จะก่อให้เกิดแรงผลักดันทางวัฒนธรรมที่ทำให้อัตลักษณ์ชาติพันธุ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมของคนห้วยกบเบาบางลง ดังที่เกิดขึ้นกับวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงที่เริ่มจางไป ขณะที่วัฒนธรรมของคนมอญยังคงดำรงอยู่ได้ เนื่องจากคนมอญในหมู่บ้านห้วยกบสามารถเชื่อมโยงตนเองเข้ากับประวัติศาสตร์ของพื้นที่และวิถีวัฒนธรรมมอญในสังขละบุรี อย่างไรก็ตาม กระบวนการทำให้กลายเป็นไทยที่มาพร้อมอำนาจรัฐและอิทธิพลโลกาภิวัตน์ที่ทวีความเข้มข้นจนเข้ามามีผลต่อวิถีชีวิตชาวมอญมากขึ้นและกดดันให้วิถีมอญ-ไทย-กะเหรี่ยงในห้วยกบต้องเปิดรับปรับตัวให้เข้ากับวิถีสมัยใหม่มากขึ้นและในที่สุดจะนำไปสู่การผสมผสานวัฒนธรรมที่จะเห็นได้ชัดขึ้นในอนาคตหรือวิถีชีวิตของคนห้วยกบรุ่นต่อไป

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กฤตยา ณ หนองคาย. 2556. **พระเอกและผู้ร้ายในภาพยนตร์แนวต่อสู้ผจญภัยของไทย: การวิเคราะห์ลักษณะการผสมผสานทางวัฒนธรรม.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กองนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อม ฝ่ายประชาชน��ศ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. 2529. **เขื่อนเขาแหลมและโรงไฟฟ้าพลังน้ำ.** เอกสารแจกที่ระลึกในวโรกาสเสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดเขื่อนเขาแหลมและโรงไฟฟ้าพลังน้ำ อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี วันที่ 9 มกราคม พ.ศ.2529.
- คณะนักวิจัยท้องถิ่นบ้านด่านซ้าย. 2548. **ผีกับพุทธ: ศาสนาและความเชื่อในสังคมด่านซ้าย.** วลัยลักษณ์ ทรงศิริ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: มุลนิธิเล็ก-ประไพวิริยะพันธุ์.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. 2527. **ผีเจ้านาย.** เชียงใหม่: สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชลธิรา สัตยาวัฒนาและคณะ. 2547. **สิทธิชุมชนมอญ: กรณีการสร้างท่อก๊าซที่มีผลกระทบต่อชุมชนมอญพื้นเมืองและชุมชนมอญอพยพที่อำเภอสังขละบุรี.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2549. **วาทกรรมการพัฒนาอำนาจความรู้ความจริงเอกลักษณ์และความเป็นอื่น.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: วิชาษา.

- ณัชชา สุกุลงาม. 2555. **พลวัตสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นชนชาติมอญ: กรณีศึกษาชุมชนชาวมอญบ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง หมู่ 2 ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ภาควิชาสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เดวิด ฮาวี. 2555. **ประวัติศาสตร์ฉบับย่อของลัทธิเสรีนิยมใหม่**. แปลโดย เก่งกิจ กิติเรียงลาภและคณะ. ภาควิธี วิจารณ์ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา.
- นฤพนธ์ ดั่งวงวิเศษ. 2557. **ชาติพันธุ์กับเสรีนิยมใหม่**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ปรีดา คงแป้น, บรรณาธิการ. 2556. **80 ปี อคิน รพีพัฒน์: จากเจ้าชาวบ้านถึงคนธรรมดา 8 ทศวรรษแห่งการตามหาความยุติธรรมในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิชุมชนไท.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2546. **อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- พิเชษฐ สายพันธ์. 2555. “บทบรรณาธิการแถลง.” **วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยามหาวิทยาลัย “ชาติพันธุ์ สภาวะข้ามพรมแดน-ข้ามโลก”** 31, 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม): 7-12.
- พิเชษฐ สายพันธ์. 2557. “ชาติพันธุ์สภาวะจากเสรีนิยมสู่เสรีนิยมใหม่.” ใน **ชาติพันธุ์กับเสรีนิยมใหม่**, หน้า 103-133. นฤพนธ์ ดั่งวงวิเศษ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- พิศิษฐ์ คุณวโรตม์. 2546. “อัตลักษณ์และกระบวนการต่อสู้เพื่อชีวิตของผู้ติดเชื้อ HIV.” ใน **อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ**, หน้า 306-307. ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ภักวดี วีระภาสพงษ์. บรรณาธิการ. **ประวัติศาสตร์ฉบับย่อของลัทธิเสรีนิยมใหม่**. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา.
- ยศ สันตสมบัติ. 2551. **อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- รัตนา บุญมัธยะ. 2550. “ชาวนาอีสาน ชาติไทย และการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย.” **วารสารสังคมศาสตร์ ฉบับมานุษยวิทยาอุษาคเนย์และซาร์ล คายส์** 19, 1: 68-129.
- รัตนา โตสกุล. 2552. “เฮือนเคยอยู่ อยู่เคยนอน ต้องจรจำลา: ชาวลาวลี้ภัยในสหรัฐอเมริกา.” ใน **ความไกลาหลของวัฒนธรรมศึกษา ยกเครื่องเรื่องวัฒนธรรมศึกษา**, หน้า 178-361. สุวรรณภา เกรียงไกรเพ็ชร, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ศิราพร ณ ถลาง. 2548. **ทฤษฎีคิดชนวิทยา: วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิริพร รักดีผาสุข. 2547. “ปริศนาคำทาย: ภูมิปัญญาทางภาษาและการผสมผสานทางวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์.” ใน เพลง ตนตรี ปริศนา ผ้าทอ ภูมิปัญญาทางด้านการละเล่นและการช่าง, หน้า 13-50. ศิราพร ณ ถลาง, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

สมหมาย ชินนาค. 2547. “‘มูน’ ไม่ใช่ ‘มูล’ วาทกรรมต่อต้านรัฐของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว ที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูล.” ใน วาทกรรมอัตลักษณ์, หน้า 117-167. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

สุรัชชัย หวันแก้ว (บรรณาธิการ). 2547. **เผชิญหน้าโลกาภิวัตน์ทางวัฒนธรรม: นโยบายวัฒนธรรมในบริบทใหม่**. กรุงเทพฯ: เตือนตุลา.

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองลู. ม.ป.ป. **แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ.2559-2561)**. กาญจนบุรี: เอกสารอัดสำเนา.

ภาษาอังกฤษ

Nederveen Pieterse, J. (Ed.) 2009. ‘Globalization as Hybridization’ in **Globalization and Culture: Global Mélange**. 2nd edition. Lanham, MD: Rowman and Littlefield.

Halbwachs, Maurice. 1992. **On the Collective Memory**. Edited and Translated by Lewis A. Coser. Chicago: University of Chicago.

สัมภาษณ์

ผู้ให้ข้อมูลชายชาวไทย. อายุ 52 ปี. สัมภาษณ์, 11 พฤษภาคม 2558.

ผู้ให้ข้อมูลชายชาวไทย. อายุ 57 ปี. สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558.

ผู้ให้ข้อมูลชายชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง. อายุ 55 ปี. สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558.

ผู้ให้ข้อมูลชายชาวมอญ. อายุ 38 ปี. สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2558.

ผู้ให้ข้อมูลชายชาวมอญ. อายุ 47 ปี. สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2558.

ผู้ให้ข้อมูลชายชาวมอญ. อายุ 57 ปี. สัมภาษณ์, 11 พฤษภาคม 2558.

ผู้ให้ข้อมูลหญิงชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง. อายุ 62 ปี. สัมภาษณ์, 11 พฤษภาคม 2558.

ผู้ให้ข้อมูลหญิงชาวมอญ. อายุ 55 ปี. สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558.

พระครูพิทักษ์กาญจนธรรม. อายุ 58 ปี. สัมภาษณ์, 11 พฤษภาคม 2558.

บทสรุป

เรื่องเล่าจากห้วยกบ: อัตลักษณ์ พหุลักษณ์ พลวัต

สรณัฐ ไตลังคะ*

การสร้างเขื่อนเขาแหลมหรือต่อมาเรียกเขื่อนวชิราลงกรณ์ใน พ.ศ.2527 ได้ทำให้เกิดผลกระทบแก่ประชาชนเป็นวงกว้าง การกำหนดพื้นที่เขื่อนทำให้น้ำท่วมหลายหมู่บ้าน ทั้งนี้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้โยกย้ายชาวบ้านโดยได้จัดสรรที่ดินในพื้นที่ใหม่ให้ครอบครัวละจำนวน 15 ไร่ (เป็นที่อยู่ 1 ไร่ และที่ทำกิน 14 ไร่) กระจายไปทั่วอำเภอสังขละบุรี ส่วนพื้นที่ที่คณะนักวิจัยศึกษา คือ หมู่บ้านห้วยกบ (หมู่ 4) ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เป็นพื้นที่ที่จัดสรรให้แก่คนไทยและคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงจากหมู่บ้านทิม่องทะ และต่อมา ใน พ.ศ.2553 หมู่บ้านห้วยกบก็ได้เกิดภาวะย้ายถิ่นข้ามชาติของผู้หลบหนีเข้าเมืองสัญชาติพม่าเชื้อสายมอญ ทำให้มีประเด็นที่สำคัญในการทำควมเข้าใจพื้นที่ดังนี้

การบังคับย้ายถิ่น (Forced Relocation)

โดยทั่วไปการย้ายถิ่นเกิดได้หลายลักษณะ อาทิ 1) การบังคับให้ย้ายถิ่นไปในที่ที่กำหนดให้ 2) การบังคับให้ย้ายถิ่นโดยกำหนดพื้นที่ให้สามารถเลือกได้ 3) การย้ายถิ่นเพราะได้รับข้อเสนอพื้นที่ตั้งถิ่นฐานใหม่ 4) การย้ายถิ่นเพราะมีความต้องการย้ายและได้รับข้อเสนอในการย้าย อาทิ เงินชดเชยหรือพื้นที่ใหม่ที่ต้องการ และ 5) การย้ายถิ่นเพราะมีความต้องการย้ายและผู้ย้ายมีการแสวงหาพื้นที่ที่ต้องการเอง (Meerts & Kleinans: 3) การบังคับย้ายถิ่นในข้อ 1 และ 2 มักก่อให้เกิดปัญหาเพราะเจ้าของพื้นที่เดิมไม่มีโอกาสขจัดขึ้น และแม้จะกล่าวว่าการย้ายถิ่นในประเภท 2 มีทางเลือก แต่ทางเลือกนั้นมักจะถูกจำกัด

* รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ผลของการบังคับย้ายถิ่นนั้นมักก่อให้เกิดความท้อแท้และวิตกกังวลอันเกิดจากความสูญเสีย ความคิดถึงบ้าน ทำให้ผู้ย้ายถิ่นสร้างความทรงจำว่าบ้านเดิมเป็น “ที่อยู่แห่งอุดมคติ” (Fried, 1963) นอกจากนี้ บ้านเป็นพื้นที่แห่งความมั่นคงและความไว้วางใจที่สุดในที่สุดจะก่อตัวเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ดังนั้น กลุ่มคนที่ถูกบังคับให้ย้ายถิ่นจึงมีความทุกข์ทรมานมากกว่าการย้ายถิ่นแบบอื่น ประเด็นทางสังคมจิตวิทยาที่ผู้กำหนดหรือบังคับให้เกิดการย้ายถิ่นมักมองข้ามไปเพราะเห็นความสำคัญของการทำตามนโยบายและเข้าใจว่า หากให้การชดเชยทางวัตถุพอสมควรแล้วก็เพียงพอ โดยมองข้ามประเด็นความผูกพันกับถิ่นกำเนิด นั่นคือ การถูกพรากจากถิ่นกำเนิดทำให้เกิดความบอบช้ำทางจิตใจ

ในกรณีของการถูกพรากจากถิ่นฐาน (displacement) มีประเด็นที่เป็นปัญหาดังนี้ 1) ผู้ถูกโยกย้ายแทบไม่มีทางเลือกในการตั้งถิ่นฐาน เนื่องจากเป็นนโยบาย พวกเขาใช้เวลาน้อยในการตัดสินใจ ทำให้จำใจต้องยอมรับข้อเสนองาน 2) ผู้ถูกโยกย้ายย้ายไปในแหล่งที่ขาดแคลนทางด้านสังคมเศรษฐกิจ เพราะไม่มีทางเลือก ด้วยเดิมอาจเป็นผู้ที่ไม่มีโอกาสมากนักอยู่แล้วทำให้ต้องจำยอมโดยไม่มีทางเลือกอื่น 3) ผู้ถูกโยกย้ายไม่พอใจผลของการโยกย้ายเพราะถูกบังคับและเป็นเหยื่อของนโยบาย และเมื่อย้ายไปแล้วก็มักต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ เช่น ต้องหาบ้านใหม่ในเวลาอันจำกัด และถูกบังคับให้ไปอยู่ในสิ่งแวดล้อมใหม่ซึ่งต้องอาศัยเวลาในการปรับตัว อีกปัญหาหนึ่งก็คือผู้ที่ถูกบังคับเหล่านี้มักเป็นกลุ่มที่มีความผูกพันกับชุมชน เครือข่ายทางสังคมมีความสำคัญเพราะเครือข่ายนี้ทำให้พวกเขามีความมั่นคงเพราะเครือข่ายสามารถให้ความช่วยเหลือสนับสนุนกันและกันได้ รวมทั้งมักเป็นกลุ่มที่มีความผูกพันกับพื้นที่ 4) การโยกย้ายทำให้แหล่งที่พวกเขาย้ายไปเสื่อมถอยลง ซึ่งทำให้ชุมชนเดิมเกิดความกังวลใจในความเปลี่ยนแปลงที่มีคนกลุ่มใหม่เข้ามาอยู่ และการนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างคนสองกลุ่มนี้ได้ (Posthumus, 2013: 15-22)

ตัวอย่างเช่นกรณีของผู้ที่ถูกพรากจากถิ่นฐานเนื่องจากการก่อสร้างเขื่อนในประเทศจีน มักมีลักษณะดังนี้คือ 1) คนส่วนใหญ่ที่ถูกพรากจากถิ่นฐานมักเป็นชาวนาที่ไม่ได้ผ่านกระบวนการรับฟังความคิดเห็นและมักได้รับการชดเชยที่ไม่เป็นธรรม 2) พื้นที่ทำกินอย่างน้อยครึ่งหนึ่งกลายเป็นเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล 3) ชาวนาที่ถูกพรากจากถิ่นฐานซึ่งเป็นเหยื่อของการโยกย้ายถิ่นและได้รับการชดเชยที่ไม่พอเพียงนั้นมักยากจนลงกว่าเดิมและมากกว่าชาวนาที่ไม่ได้ถูกพรากจากถิ่นฐาน (Tan, 2008: 29) ผลกระทบที่เกิดขึ้นนั้นไม่เพียงแต่เป็นด้านเศรษฐกิจ แต่เป็นเชิงวัฒนธรรมและสังคมด้วยดังที่ธนาคารโลกได้สรุปว่า

การโยกย้ายถิ่นฐานโดยไม่สมัครใจเพราะถูกบังคับโดยโครงการพัฒนาที่ไม่ได้มีแผนการลดผลกระทบมักทำให้เกิดความเสี่ยงด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง อาทิ ระบบการผลิตถูกทำลาย ประชาชนเผชิญกับความยากจนเพราะสูญเสียทรัพย์สินหรือแหล่งรายได้ ประชาชนถูกโยกย้ายไปอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ใช้ทักษะการผลิตแบบเดิมไม่ได้หรือมีการแย่งชิงทรัพยากรสูง สถาบันเชิงชุมชนและเครือข่ายทางสังคมอ่อนแอลง ญาติพี่น้องกระจัดกระจาย และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ประเพณี และศักยภาพในการหนุนช่วยกันได้ลดน้อยลงหรือสูญสิ้น (World Bank, 2001 อ้างใน Tan, 2008: 29)

ประเด็นที่มักพบในการโยกย้ายถิ่นฐานโดยไม่สมัครใจคือการเตรียมการที่ไม่พอเพียง การขาดเซชที่ไม่พอเพียง ความล่าช้าของแผนการตั้งถิ่นฐานใหม่ในด้านเศรษฐกิจ เทคนิค สังคมและองค์กร การขาดกระบวนการรับฟังความคิดเห็น และประเด็นสุดท้ายที่สำคัญคือความไม่แน่ใจประเด็นการปรับตัวทางสังคม ผู้ที่โยกย้ายถิ่นฐานโดยไม่สมัครใจมักมีประสบการณ์ที่เจ็บปวดจากเดิมที่เป็นคนพื้นถิ่นกลายเป็นคนแปลกหน้า เกิดความสูญเสียและความโดดเดี่ยวเพราะญาติพี่น้องและเครือข่ายทางสังคมกระจัดกระจายพลัดพรากจากกัน พวกเขาต้องปรับตัวเข้าสู่พื้นที่ใหม่ที่มีโครงสร้างทางสังคมแตกต่างไปจากเดิม (Tan, 2008: 53)

การบังคับย้ายถิ่นของหมู่บ้านทิมองทะ

หมู่บ้านห้วยกบเป็นตัวอย่างหนึ่งของการบังคับย้ายถิ่นจากหมู่บ้านทิมองทะที่ถูกน้ำท่วมเนื่องจากการสร้างเขื่อนเขาแหลมเมื่อสามสิบกว่าปีก่อน ประวัติศาสตร์ของผู้นอนในชุมชนจึงเป็นประวัติศาสตร์ของการบังคับย้ายถิ่นของคนไทยและไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง ทำให้เกิดความสิ้นหวังที่ถูกพลัดพรากจากบ้านเกิดที่เป็น “ชุมชนในอุดมคติ” ที่มีความอุดมสมบูรณ์ เรียบง่าย มีอิสระในการดำรงชีวิต ในระยะแรกของการบังคับย้ายถิ่น การไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้สร้างความหวังแก่ชาวบ้านว่าจะได้อยู่ในชุมชนที่สะดวกสบาย มีการจัดสรรบ้านและที่ดินทำกิน ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา วัดและโรงเรียน หากแต่ความทรงจำของคนในชุมชนกลับเป็นเรื่องราวของความยากลำบากในการสร้างถิ่นฐานใหม่ การปรับตัวกับพื้นที่ใหม่ที่มีขนาดเล็กกว่าและไม่อุดมสมบูรณ์เท่าถิ่นเดิม เกิดความหวาดกลัวและความตายที่เกิดจากการทวงสิทธิ์ของกลุ่มทหารมอญที่เป็นเจ้าของที่ดินในห้วยกบ ครอบครัวญาติพี่น้องที่เคยอยู่ด้วยกันถูกพรากจากกันเนื่องจากการจัดสรรที่ดินเป็นการจับสลาก บางครอบครัวต้องขาย

ที่ดินและหาที่อยู่ใหม่เนื่องจากเกรงอันตรายจากความขัดแย้งกับทหารมอญหรือชนความยากลำบากไม่ได้

ในปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่าหมู่บ้านห้วยกบยังคงเป็นหมู่บ้าน “ชายขอบ” ที่สามสิบกว่าปีผ่านไปความเจริญก็ยังไปไม่ถึงเมื่อเทียบกับระยะเวลา ถนนคอนกรีตเข้าถึงใจกลางหมู่บ้านที่มีวัดและโรงเรียนเป็นศูนย์กลางรวมทั้งบ้านเรือนบางส่วน แต่พื้นที่ส่วนใหญ่ที่เป็นพื้นที่ทำกินยังเป็นถนนลูกรังที่หน้าแล้งมีฝุ่นตลบและเต็มไปด้วยหล่มโคลนยามหน้าฝน คนในห้วยกบส่วนใหญ่ทำนาซึ่งมักเป็นการทำเพื่อบริโภคในครัวเรือน ส่วนที่เหลือยากที่จะขายเพราะขาดความรู้เรื่องการตลาดและการสนับสนุนจากภาครัฐ พี่เชษฐธุรกิจ เช่น ยางพาราหรือปาล์มน้ำมันมีทั้งการลงทุนปลูกโดยคนในและนอกหมู่บ้าน บทความของสุรินทร์ อ้นพรมได้ชี้ให้เห็นว่า นโยบายอนุรักษ์ป่าที่เข้มข้นของรัฐทำให้เกิดการแยกชุมชนท้องถิ่นออกจากป่า ส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นรู้สึกไม่มั่นคงในการใช้ประโยชน์และเข้าถึงทรัพยากรป่า นอกจากนี้ นโยบายการส่งเสริมพี่เชษฐธุรกิจ ฯลฯ ทำให้มีคนนอกพื้นที่เข้ามาซื้อที่และรุกที่ป่าไม้เพื่อปลูกสวนยางพาราและปาล์มน้ำมันมากขึ้น ชีวิตในยุคทุนนิยมตอนปลาย/เสรีนิยมใหม่ไม่ทำให้ชีวิตง่ายอย่างที่หวัง

ภาวะย้ายถิ่นข้ามชาติ (Transnational Migration)

เดิมการอพยพหรือย้ายถิ่นข้ามประเทศนั้นมักหมายถึงการย้ายที่อยู่จากรัฐชาติหนึ่งไปอีกรัฐชาติหนึ่งในช่วงเวลาหนึ่ง อาทิ การอพยพย้ายประเทศในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ต่อเนื่องต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ที่ผู้อพยพอาจขาดการติดต่อทางสังคมและวัฒนธรรมกับประเทศเดิมของตนและมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมในประเทศใหม่ การศึกษาลักษณะการอพยพเช่นนี้จึงมักเน้นไปที่ลักษณะการกลืนกลาย (assimilation) และพหุวัฒนธรรมนิยม (multiculturalism) ในประเทศที่ผู้อพยพย้ายถิ่นไป แต่ปัจจุบัน เนื่องจากโลกได้เปลี่ยนแปลงไปมากด้วยความเจริญของการสื่อสารและการข้ามพรมแดนที่ง่ายขึ้น (เช่น ราคาเครื่องบินถูกลง กฎระเบียบการข้ามแดนที่ผ่อนคลายเป็นต้น) ผู้อพยพมักยังมีความสัมพันธ์แบบข้ามชาติ คือยังสร้างเครือข่าย กิจกรรมและวิถีชีวิตระหว่างประเทศเดิมและประเทศใหม่ที่ย้ายมาอยู่ เรียกว่า ภาวะย้ายถิ่นข้ามชาติ (Faist et al, 2013: 12) ซึ่งเน้นที่การข้ามพรมแดนของผู้อพยพและผู้ที่ไม่ได้อพยพ ไม่ว่าจะปัจเจกบุคคล กลุ่มหรือองค์กรที่มีความสัมพันธ์ในพื้นที่ทางสังคม ในลักษณะของการกลับไปกลับมาระหว่างรัฐชาติ สร้างสภาวะข้ามชาติทางเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม โดยมีองค์ประกอบ ดังนี้ (Faist et al, 2013: 2)

- 1) สายสัมพันธ์ของผู้อพยพอยู่ในกระบวนการข้ามชาติในหลายอาณาบริเวณ เช่น การดำเนินงานด้านสินค้า การบริการ การเงิน และความเคลื่อนไหวของคน
- 2) การดำเนินการของผู้อพยพและตัวกลางอื่นๆ ในลักษณะข้ามพรมแดนทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า พื้นที่ทางสังคมข้ามชาติ (transnational social spaces)
- 3) ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนมีส่วนร่วมในวิงวนของการดำเนินงานข้ามชาติ เช่น การเดินทาง การแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ การส่งและรับเงิน การสื่อสาร เป็นต้น ซึ่งภาวะย้ายถิ่นข้ามชาตินี้เน้นที่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนที่ไม่ใช่ภาครัฐ แม้กระบวนการดังกล่าวจะถูกกำกับดูแลโดยรัฐชาติ แต่ก็ไม่ได้กำหนดการเดินทางไปมาหรือรูปแบบชีวิตของผู้อพยพ

การย้ายถิ่นของชาวมอญ

หมู่บ้านห้วยกบไม่ต่างกับหมู่บ้านชายแดนอื่นที่เกิดภาวะย้ายถิ่นข้ามชาติ คือ เป็นพื้นที่ที่เกิดการอพยพไปมาของ “ผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าเชื้อสายมอญ” (ต่อไปนี้จะขอเรียกสั้นๆ ว่า ชาวมอญ) ทั้งจากการหนีการสู้รบที่ชายแดนของทหารพม่ากับกะเหรี่ยงเมื่อสิบปีก่อนหรือการข้ามถิ่นเพราะเหตุผลทางเศรษฐกิจเพื่อชีวิตที่ดีกว่า การอพยพนี้มีหลายระลอก และเมื่อ พ.ศ.2553 เจ้าอาวาสวัดห้วยกบได้ซื้อที่ดินจากชาวบ้านและจัดสรรให้ผู้อพยพหลายเชื้อชาติตั้งมอญ พม่าได้มาอยู่ร่วมกัน ทำให้หมู่บ้านห้วยกบเป็นหมู่บ้านพหุลักษณะ แน่แน่นอนที่ว่าที่ตั้งถิ่นฐานใหม่นี้ย่อมส่งผลกระทบต่อชุมชนเดิมไม่มากนักน้อย

ในกรณีของชาวมอญประวัติศาสตร์ของพวกเขาคือประวัติศาสตร์ของการถูกพรากจากถิ่นฐานไม่ว่าจะเป็นเพราะสงคราม ความขัดแย้งทางการเมืองในเมียนมาร์ หรือการแสวงหาโอกาสในการทำงาน หากิน สถานภาพของชาวมอญในบ้านใหม่ทุ่งนาถูกนิยามให้เป็น “ผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าเชื้อสายมอญ” (เข้ามาประเทศไทยก่อน 19 มีนาคม 2519) หรือ “กลุ่มผู้หลบหนีเข้าเมืองจากพม่า” หรือ “กลุ่มผู้ลักลอบเข้ามาขายแรงงาน” (ทั้งสองประเภทหลังนี้หมายถึงกลุ่มที่เข้ามาประเทศไทยหลัง 19 มีนาคม 2519) รัฐมีนโยบายผ่อนปรนเพื่อรอผลักดันคนเหล่านี้กลับ แต่ในความเป็นจริงได้รับการผ่อนผันให้อยู่เป็นหลักแหล่ง ประกอบอาชีพได้ และลูกหลานที่เกิดในประเทศไทยมีสิทธิ์ได้เข้าเรียน (สุจริตลักษณ์ ตีผลดง และประภาศรี คำสอาด, 2545: 16)

ชาวมอญในบ้านใหม่ทุ่งนาที่มีลักษณะโยกย้ายข้ามชาตินี้เข้ามาเพราะต้องโอกาสในการทำงาน และการสะสมเงินทองที่อาจทำได้ยากหากยังอยู่ในพื้นที่เดิมที่เมียนมาร์ การติดต่อกับคนไทยก็เป็นลักษณะของลูกจ้างรายวัน โดยรับจ้างทั่วไป เป็นแรงงานรับจ้างทำนาหรือทำสวนยาง นอกจากรับจ้างทั่วไปในสวนหรือในนาแล้ว ชาวมอญที่บ้านใหม่ทุ่งนาก็มีการรวมกลุ่มรับจ้างทำไม้กวาด ครอบครัวยุคใหม่

ฐานะดี (เช่น ลูกไปทำงานในเมืองหรือต่างจังหวัด) อาจมีทุนเปิดร้านขายของกินของใช้ให้คนในหมู่บ้าน

อย่างไรก็ตาม บทความของอังกูร หงษ์ศณานุเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า การที่คนมอญขาดสิทธิ์อย่างคนไทย ทำให้ไม่มีสิทธิ์ในการเช่าออกพื้นที่โดยอิสระ มีโอกาสทางเศรษฐกิจอย่างจำกัด ไม่สามารถเป็นเจ้าของที่ดิน แทบไม่มีหวังที่จะมีสิทธิ์อย่างพลเมืองไทย การดำรงอยู่ของคนมอญจึงมาอาศัยเพื่อทำงานหาเงินในภาวะข้ามชาติ คือมีการข้ามพรมแดนไปมา การเยี่ยมญาติ การส่งเงินไปซื้อทรัพย์สินในบ้านเดิม บางคนคาดหวังว่าจะกลับไปอยู่บ้านเดิมหากเศรษฐกิจที่เมียนมาร์ดีขึ้นหรือการเมืองมีเสถียรภาพขึ้น

ดังนั้น การผสมผสานกับคนชาติพันธุ์อื่นๆ ในห้วยกบจึงไม่ชัดเจนนัก เพราะคนกลุ่มนี้มองไม่เห็นอนาคตของตนในพื้นที่ห้วยกบ คนมอญจึงอยู่อย่างขาดความมั่นคง คนรุ่นเก่าแทบไม่มีความหวังได้เป็นคนไทย ทั้งยังมีการข้ามแดนกลับไปเยี่ยมบ้านเดิมอยู่เรื่อยๆ สำหรับรัฐแล้ว คนเหล่านี้มีสถานะด้อยกว่าเพราะรัฐไทยตีค่าของคนด้วย “ประเภทของบัตร” ที่เขาถืออยู่

การทำให้เป็นไทย (Thai-ization) เสรีนิยมใหม่ และโลกาภิวัตน์

ในประเด็นของพหุวัฒนธรรม อานันท์ กาญจนพันธุ์ชี้ว่า คนไทยไม่ได้ยอมรับวัฒนธรรมที่หลากหลาย หากแต่จะยอมรับมากขึ้นเมื่อคนเหล่านี้ยอมรับความเป็นไทยและ “ถูกทำให้เป็นไทย” เช่น พูดภาษาไทย มีชื่อแบบคนไทย เป็นต้น (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555: 106) ชาวไทยกะเหรี่ยงที่ย้ายมาจากหมู่บ้านทิมองทะนั้นได้ “ถูกทำให้เป็นไทย” ที่เห็นได้ชัดคือการเปลี่ยนชื่อเป็นไทยและการใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวัน แม้ว่าคนรุ่นเก่าจะยังสามารถพูดภาษากะเหรี่ยงได้ แต่บทความของรัตนพล ชื่นคำก็แสดงให้เห็นว่าเด็กรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ไม่พูดภาษากะเหรี่ยงแล้ว ความพยายามในการรักษาอัตลักษณ์ความเป็นกะเหรี่ยงจึงยากลำบาก อย่างไรก็ตาม เริ่มเกิดการฟื้นฟูวัฒนธรรมการแสดงแบบกะเหรี่ยง เช่น รำวง ผ่านการเห็นความสำคัญและสืบทอดโดยครูวันชัย บุญธรรม นอกจากนี้ยังมีการสนับสนุนการแต่งกายแบบกะเหรี่ยงในงานพิธีสำคัญ

ในกรณีของชาวมอญในบ้านใหม่ทุ่งนา คนรุ่นเก่าไม่ได้ทำตัวกลมกลืนกับคนไทย ทั้งยังอยู่แบบสังคมนิยม จึงอาจกล่าวได้ว่ายังไม่ได้ “เป็นไทย” แต่ก็ปรากฏว่าเด็กรุ่นใหม่ที่อยู่พหุวัฒนธรรมกับพ่อแม่ได้รับการชักชวนจากครูใหญ่ให้เรียนหนังสือไทย จนปัจจุบันโรงเรียนบ้านห้วยกบมีเด็กชาวมอญมากกว่า

คนไทยหรือไทยกะเหรี่ยง เพราะส่วนใหญ่คนไทยส่งลูกไปเรียนในเมืองที่ใหญ่กว่า จะสังเกตได้ว่า เด็กในบ้านใหม่ทุ่งนามีจำนวนมากและพูดได้ทั้งภาษามอญและภาษาไทย

นอกจากเด็กมอญรุ่นใหม่จะถูกทำให้เป็นไทยแล้ว บทความของกฤตยา ณ หนองคายยังชี้ให้เห็นว่าเด็กห้วยกบทุกชาติพันธุ์เปิดรับอิทธิพลของโลกภายนอก ผ่านโทรทัศน์หรืออินเทอร์เน็ตผ่านโทรศัพท์ (ที่มีสัญญาณเฉพาะก็คือโรงเรียนห้วยกบ) ดังนั้น บ้านห้วยกบแม้จะอยู่ห่างไกล แต่ก็หนีไม่พ้นเศรษฐกิจแบบทุนนิยมตอนปลาย/ ลัทธิเสรีนิยมใหม่ไปได้ ลัทธิเสรีนิยมใหม่เป็นอุดมการณ์ของสังคมที่คุณค่าของชีวิตถูกตัดสินจากมูลค่าทางเงินตราและวัตถุสิ่งของ เป็นการปรับโฉมหน้าของเศรษฐกิจแบบทุนนิยมยุคหลัง (Late Capitalism) ที่เกิดในช่วงทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา ยศ สันตสมบัติกล่าวว่า เสรีนิยมใหม่มีลักษณะสำคัญ 4 ประการคือ 1) กระบวนการแปรรูปทรัพย์สินที่เคยเป็นของส่วนรวมให้เป็นของภาคเอกชน (privatization) 2) การเก็งกำไรทางเศรษฐกิจ (economic speculation) 3) การจัดการและการฉวยใช้สภาวะที่เกิดภัยพิบัติ (manipulation of crisis) 4) การที่รัฐเข้ามามีบทบาทในการกระจายความมั่งคั่งมากขึ้น (state redistribution of wealth) แต่เป็นการกระจายไปยังคนที่รวยอยู่แล้วมากกว่าสู่ประชาชนทั่วไป (นฤพนธ์ ดั่งวงวิเศษและคณะ, 2558: 45) ส่วนนฤพนธ์ ดั่งวงวิเศษกล่าวว่า ในลัทธิเสรีนิยมใหม่ ผู้ที่มีอำนาจคือกลุ่มนายทุนในบริษัทเอกชนแบบข้ามชาติที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการกำหนดกฎระเบียบทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองโดยที่อำนาจของภาครัฐจะลดน้อยลง (นฤพนธ์ ดั่งวงวิเศษ, 2557: 63) และลักษณะแบบข้ามชาติทำให้โลกมีวัฒนธรรมเดียว (homogenous culture) หรือปรากฏการณ์ที่โลกขับเคลื่อนด้วยลัทธิบริโภคนิยมโลก (global consumerism) (นฤพนธ์ ดั่งวงวิเศษ, 2557: 64) ดังนั้น ด้วยการทำให้เป็นไทย เสรีนิยมใหม่และการรุกของโลกรุ่นอย่างรุนแรง การธำรงรักษาอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์กะเหรี่ยงและมอญในกลุ่มเด็กรุ่นใหม่ก็อาจจะยากลำบากมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเด็กเรียนสูงขึ้นก็อาจมีโอกาสรียนต่อหรือทำงานในเมือง

การขยายเครือข่ายชาวมอญ

วัดห้วยกบเป็นวัดที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตสร้างให้หมู่บ้านพร้อมกับการสร้างโรงเรียนในคราวตั้งชุมชนใหม่ แต่เนื่องจากเป็นวัดที่อยู่ห่างไกลและกันดาร จึงขาดแคลนเจ้าอาวาส พระที่มาอยู่ประจำวัดมักอยู่ไม่ทน วัดนี้พระราชอุ้มมงคลหรือหลวงพ่อดุตตะมาได้มาสร้างเจดีย์ทรงมอญไว้บนเนิน อาจกล่าวได้ว่าเจดีย์นี้เป็นการปิดหมุดการขยายพื้นที่ทางวัฒนธรรมชาวมอญจากตัวเมืองสังขละบุรีที่อยู่ห่างออกไปไม่เกิน 30 กิโลเมตร ต่อมาเมื่อพระครูพิทักษ์กาญจนธรรม เจ้าอาวาสคนปัจจุบันของวัดห้วยกบ

ได้มาประจำวัด ก็ได้สร้างความเจริญโดยการช่วยเหลือด้านการเงินจากวัดวังگیเวการามและกำลังศรัทธาญาติโยม ขยายพื้นที่ศาลาและสร้างอุโบสถที่ใหญ่โตขึ้นทีละน้อย ซึ่งในอนาคตน่าจะเป็นวัดสำคัญเสริมพลังศรัทธาให้แก่ชาวพุทธและสร้างความเจริญให้แก่หมู่บ้านห้วยกบได้

การที่เจ้าอาวาสจัดสรรที่ดินของวัดให้แก่ชาวมอญและพม่าที่ไม่มีที่อยู่อาศัยถือว่าเป็นการทวงสิทธิ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญที่เคยอยู่มาก่อน (โดยที่หมู่บ้านห้วยกบนี้เดิมเป็นพื้นที่ยึดครองของทหารกุ่มชาติมอญและครอบครัว และในคราวที่ผลักดันคนกลุ่มนี้ออกไปได้เกิดการต่อสู้รุนแรง จนทางการต้องนิมนต์หลวงพ่อดุดตมะมาระงับเหตุ) พื้นที่นี้ที่ชาวห้วยกบเรียกว่า “บ้านใหม่ทุ่งนา” จึงกลายเป็นชุมชนมอญ-พม่าย่อยๆ ที่ทับซ้อนไปในพื้นที่จัดสรรเดิมให้คนไทย/ไทยกะเหรี่ยงของห้วยกบ

จะเห็นได้ว่าในบริเวณสังขละบุรี พระมอญมีบทบาทสำคัญในการดูแลหาพื้นที่ให้แก่ชาวมอญ การซื้อที่ให้ชาวมอญอยู่ของพระครูพิทักษ์กาญจนธรรมเจ้าอาวาสวัดห้วยกบนี้จึงนับเป็นการดำเนินรอยตามบทบาทของหลวงพ่อดุดตมะที่ขอพื้นที่จากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตคราวที่ต้องโยกย้ายคนในพื้นที่น้ำท่วมจากการสร้างเขื่อนเขาแหลม โดยสร้างวัดวังگیเวการามใหม่และสร้างชุมชนมอญใหม่ในพื้นที่วัด (พ.ศ.2526) (สุจริตลักษณ์ ดิมดุงและประภาศรี คำสอาด, 2545: 103)

คนในพื้นที่ “บ้านใหม่ทุ่งนา” นี้มีการรักษาอัตลักษณ์ของมอญผ่านลักษณะบ้านเรือน การทำหิ้งพระยื่นมาจากผนังบ้าน การนับถือผีบ้าน ผีหมู่บ้าน การใช้ภาษามอญ การกินอยู่ การไปทำบุญที่วัด การหยุดงานในวัดพระใหญ่ การแต่งกายแบบมอญในวันสำคัญ การยึดโยงกับวัฒนธรรมของบ้านเดิม เช่น การฟังเพลง การดูละครของพม่า แน่นนอนที่ว่าการรักษาอัตลักษณ์ความเป็นมอญนั้นต้องตั้งอยู่ในเงื่อนไขที่มีอยู่ อาทิ ประเพณีการตั้งบ้านเรือนที่ชาวมอญจะตั้งหมู่บ้านหันไปทางทิศเหนือหรือตั้งบ้านริมน้ำ ในเงื่อนไขของการเป็น “ที่ดินจัดสรร” ทำให้ไม่อาจทำตามประเพณีได้ ดังที่รัตนพล ชื่นคำได้แสดงให้เห็นว่า การนับถือผีบ้านที่นับถือตามหัวหน้าครอบครัวฝ่ายชายก็ค่อยๆ หายไป โดยมีบ้านไม่กี่หลังที่ยังทำตามประเพณี

ลักษณะของการรวมกลุ่มคนมอญอาจไม่ต่างกับในสมัยโบราณนัก คือคนมอญมักอพยพมาทั้งครอบครัว อยู่เป็นชุมชน ในส่วนของการควบคุมความเรียบร้อยของชุมชน ก็คล้ายกับสมัยโบราณเช่นกัน คือให้ควบคุมดูแลกันเอง มีการเลือกหัวหน้าหมู่บ้านขึ้นมาเป็นตัวแทนติดต่อกับฝ่ายราชการ คือผู้ใหญ่บ้าน นอกจากนี้ เจ้าอาวาสในฐานะผู้ให้ “เช่าที่ดิน” ก็เป็นผู้ควบคุมดูแลความสงบไปโดยปริยายผ่านกฎระเบียบของ “การเช่า” อาทิ เมื่อมีการทำผิดกฎระเบียบของหมู่บ้าน เช่น กินเหล้าหรือทะเลาะวิวาท เจ้าอาวาสจะดำเนินการแก้ปัญหาโดยให้ “ตัวการ” ออกจากหมู่บ้าน

ชาวมอญรักษาอัตลักษณ์ทางภาษา ความเป็นอยู่และการแต่งกาย มีความเลื่อมใสศรัทธาใน พุทธศาสนา ในวันพระ คนมอญมักหยุดงานเพื่อทำบุญ สันสรวงและช่วยงานวัดอย่างแข็งขัน ในขณะที่ คนไทยหรือไทยกะเหรี่ยงเมื่อทำบุญเสร็จก็จะกลับไปทำภารกิจอื่นต่อ

แม้ว่าที่บ้านห้วยกบหลังการตั้งบ้านเมื่อ พ.ศ.2527 ได้มีคนมอญทยอยเข้ามาตั้งถิ่นฐานโดยซื้อ ที่จากเจ้าของเดิมที่ได้รับจัดสรร อย่างไรก็ตาม การจัดสรรที่ดินที่เกิดขึ้นใน พ.ศ.2553 และการที่เจ้า อาวาสเป็นคนเชื้อสายมอญ ทำให้เกิดพหุลักษณะในหมู่บ้าน เพราะการให้คนมอญ-พม่ามาอาศัยอยู่นี้ ไม่ได้เป็นไปแบบธรรมชาติ (คือ ค่อยๆ โยกย้ายมา) แต่เป็นการจัดสรรที่ดิน

ภาวะดังกล่าวทำให้เกิดการทับซ้อนของวัฒนธรรมที่หลากหลายในหมู่บ้าน การกลมกลืนทาง วัฒนธรรมยังมีน้อยอยู่ ที่เห็นได้ชัดคือภาษาและวัฒนธรรม ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือการแยกเวลาทำบุญ ที่วัดของคนไทย-ไทยกะเหรี่ยง และคนมอญเนื่องจากการพูดคนละภาษา กล่าวคือคนไทยและไทย กะเหรี่ยงทำบุญก่อนรอบเช้าตรู่ และรอบต่อไปเป็นการทำบุญของชาวมอญ

การประนีประนอมทางวัฒนธรรมระหว่างคนท้องถิ่นดั้งเดิมกับคนมอญที่มาอยู่ใหม่

แม้ว่าชุมชนจะแยกทางชาติพันธุ์อย่างค่อนข้างชัด แต่สังคมห้วยกบมีการประนีประนอม ระหว่างเชื้อชาติสูง โดยจะเห็นได้จากการถ้อยทีถ้อยอาศัยทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม โดยที่คนมอญ กลายเป็นแรงงานในสวนยางพารา สวนปาล์มน้ำมัน รับจ้างทำไม้กวาด

การที่ประวัติศาสตร์และความทรงจำของคนห้วยกบเป็นเรื่องราวของทหารมอญที่เป็นเจ้าของ พื้นที่เดิม และการมาตั้งถิ่นฐานผ่านการจัดสรรของกรไฟฟ้าฝ่ายผลิตต้องผ่านการปะทะกับชุมชนมอญ ที่อยู่เดิม อาจทำให้คนห้วยกบมีความอดกลั้นและยอมรับกลุ่มคนมอญที่มาอยู่ใหม่นี้ โดยบทความของ อังกูร หงษ์คณานูเคราะห์ชี้ว่า เมื่อก้าวถึงประวัติของหมู่บ้าน ชาวบ้านจะเริ่มเรื่องด้วยความขัดแย้ง ระหว่างคนที่ย้ายมาจากทิม่องทะกับทหารมอญ

แม้ว่าจะมีความแตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรม แต่ก็จะพบว่าศรัทธาในพุทธศาสนาและ ความเชื่อเรื่องผีอารักษ์หรือผีบ้านผีเมืองเป็นจุดรวมใจของคนหลายชาติพันธุ์ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน การทำบุญวันพระใหญ่ เช่น วันอาสาฬหบูชาและเข้าพรรษา คนในหมู่บ้านมาทำบุญร่วมกันโดยไม่แยก เป็นรอบๆ เหมือนวันพระ มีคนยากเป็นชายไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงทำหน้าที่ดูแลพิธีการ เช่น สวดถวาย

ข้าพระพุทธฯ ส่วนหญิงที่เป็นร่างทรงชาวมอญเดินเรียไร่เงินทำบุญบนศาลาวัด ซึ่งชาวมอญจะนำเงินเหรียญมาแต่ที่ตัวก่อนแต่ที่หน้าผากของร่างทรง และหย่อนเงินเหรียญลงบาตร ทั้งสองคนนี้อาจถือว่าเป็นบุคคลสำคัญของการทำพิธีการ แบ่งฝ่ายกันเป็นหลักในการทำบุญ แสดงให้เห็นการประสานร่วมมือกันของคนหลากหลายชาติพันธุ์ ข้อสังเกตก็คือคนไทยมาร่วมในวันสำคัญเช่นนี้น้อยและไม่ได้แสดงบทบาทในพิธี เป็นแต่เพียงผู้ร่วมงานเท่านั้น

บทความของรัตนพล ชิ้นคำซึ่งศึกษาเรื่องพิธีกรรมและความเชื่อของชนห้วยกบ แสดงให้เห็นว่านอกจากการเข้าร่วมในพิธีทางศาสนาพุทธแล้ว คนหลายชาติพันธุ์ได้มาร่วมกันในพิธีกรรมไหว้ศาลเจ้าพ่อปู่ขาวที่อยู่ด้านหน้าของวัด ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมไหว้ศาลเจ้าพ่อปู่ขาวประจำปี คือคนในหมู่บ้านห้วยกบทุกกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งไทย ไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง มอญ กะเหรี่ยง พม่า ในพิธีกรรมนี้ผู้นำพิธีเป็นหญิงไทยกะเหรี่ยง และอาจมีผู้ช่วยคือชายไทยกะเหรี่ยงที่เป็นผู้ทำพิธีการในวัดดังกล่าวแล้ว ทั้งนี้เพราะการตั้งศาลนั้นเริ่มพร้อมกับการย้ายมาอยู่ที่ห้วยกบ ชาวไทยกะเหรี่ยงซึ่งมีความเชื่อเรื่องผีจึงได้ตั้งศาลขึ้น ในพิธีนี้ไม่มีการทรงเจ้าแบบพิธีกรรมของมอญ

ส่วนการเลี้ยงผีประจำหน่วยต้นน้ำ กรมอุทยานแห่งชาติ ก็เป็นความเชื่อที่ทุกหน่วยต้องมีศาลผีและมีงานทุกปี ในพิธีกรรมนี้ผู้เข้าร่วมเป็นเจ้าของที่และลูกจ้างหลายชาติพันธุ์ของหน่วยต้นน้ำเป็นส่วนใหญ่ แต่ที่น่าสนใจคือผู้ทำพิธีเป็นหญิงมอญอายุชวามอญ มีการทรงเจ้าด้วย

อาจกล่าวได้ว่า คนหลายชาติพันธุ์ของห้วยกบมีจุดร่วมกับในด้านศรัทธาในพุทธศาสนาและความเชื่อเรื่องผี พิธีกรรมต่างๆ นั้นถือได้ว่าเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน ดังที่อานันท์ กาญจนพันธุ์ ได้ศึกษาเรื่องพิธีกรรมในภาคเหนือว่า

พิธีกรรมการเลี้ยงผีและการทรงในปัจจุบันเป็นเรื่องที่เสียเวลาและเสียค่าใช้จ่าย แต่ชาวบ้านถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็น ต้องมีการทำพิธีทุกปี ในการทำพิธีนั้นถือได้ว่าเป็นการสานความสัมพันธ์ของกลุ่มคนหรือชุมชน หรือถือได้ว่าเป็นพวกเดียวกัน ในบางพื้นที่ เช่นภาคเหนือ การเลี้ยงผีมีการเช่นวัวควาย ซึ่งมีขนาดใหญ่ไม่สามารถกินได้หมดในครอบครัว ดังนั้น พิธีกรรมจึงเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ การรวมกลุ่ม และการแบ่งปัน คือการกินสัตว์เกี่ยวข้องกับชุมชนเสมอ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555ก: 118)

ข้อน่าสังเกตก็คือในพิธีทางศาสนา ผู้นำพิธีคือผู้ชายไทยกะเหรี่ยง ส่วนพิธีกรรมทางผีนั้นผู้นำเป็นหญิงมอญ ซึ่งลักษณะเช่นนี้พบได้ในท้องถิ่นต่างๆ กล่าวคือผู้ชายเป็นผู้นำทางพิธีศาสนาเพราะศาสนาพุทธมีข้อห้ามเกี่ยวกับผู้หญิง แต่ในการไหว้ผี ผู้หญิงมักเป็นผู้นำพิธีและเป็นผู้เข้าร่วม การทรงเจ้าเข้าผีจึงไม่ใช่เรื่องความเชื่อแต่เพียงประการเดียวแต่เป็นเรื่องของอำนาจด้วย ดังนี้

โลกของพิธีกรรมเป็นความพยายามต่อกย้ำให้เห็นถึงความหมายของอำนาจในสังคม ซึ่งมีที่มาจากความสัมพันธ์ในชีวิตจริงที่มีทั้งความความขัดแย้ง ความทุกข์ ความสุข และความไม่แน่นอน [...] การเข้าทรงเท่ากับการเปลี่ยนบทบาทที่อาจขัดแย้งกันในชีวิตจริงระหว่างหญิงชายมาเป็นคุณภาพระหว่างเพศซึ่งมีความสำคัญมาต่อคดีเรื่อง ความอุดมสมบูรณ์ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555ก: 152)

ผู้หญิงซึ่งถือว่ามีขวัญอ่อนจะถูกครอบงำจากผีได้โดยง่าย ในการทรงเจ้าที่หน่วยต้นน้ำยางโพน ผู้ทำพิธีและผู้ร่วมพิธีที่ถูกผีเข้าเป็นผู้หญิง และผีที่เข้าเป็นผู้ชาย เมื่อผีเข้าผู้หญิงเหล่านี้ก็จะแสดงอาการกิริยาแบบผู้ชาย เช่น สูดบุหรี่ยี พุดเสียงดัง ซึ่งอาจตีความได้ว่า พิธีกรรมเป็นการปลดปล่อยผู้หญิงจากการเก็บกด การถูกกระทำ หรือความทุกข์ นอกจากนี้เมื่อผีเข้า ผู้หญิงยังสามารถส่งสอน ตักเตือน หรือห้ามปรามผู้ชายที่มีอำนาจเหนือกว่าได้ ในกรณีที่หน่วยต้นน้ำยางโพนคือการส่งสอนหรือตักเตือนผู้ดูแลหน่วยที่เป็นผู้ชาย (เช่น เตือนให้หน่วยทำพิธีไหว้ผีตรงเวลา หรือเตือนให้คนในหน่วยกินเหล้าน้อยลง) ซึ่งในเวลาปกติธรรมดาไม่สามารถทำได้

นอกจากเรื่องเพศสถานะแล้ว การที่พิธีกรรมเหล่านี้กระทำโดยหญิงชาวมอญโดยเจ้าของงาน ต้องเชิญคนทรงชาวมอญมาทำพิธี อาจชี้ให้เห็นการให้ “พื้นที่” และบทบาทแก่ชาวมอญ ซึ่งนับเป็นการประนีประนอมทางวัฒนธรรมได้ส่วนหนึ่ง เพราะคนช่วยกบได้เปิดพื้นที่ให้ชาวมอญได้แสดงตัวตนและอัตลักษณ์ คนมอญจึงสามารถสร้าง “อำนาจ” ได้ในพื้นที่ของพิธีกรรมซึ่งบางกรณีเป็นพื้นที่ร่วมของคนหลายชาติพันธุ์ นอกจากนี้ วัดห้วยกบที่เจ้าอาวาสเป็นคนมอญก็ได้เปิดพื้นที่ให้คนมอญได้แสดงออกทางวัฒนธรรมอย่างเต็มที่ รัตนพล ชื่นคำได้ชี้ว่าบนเนินหลังวัดเป็นพื้นที่ของความศรัทธา ทั้งพุทธและผีแบบมอญ จึงอาจกล่าวได้ว่าวัดเป็นพื้นที่แห่งพุทธวัฒนธรรมในด้านความเชื่อ เพราะด้านหน้าวัดเป็นศาลเจ้าที่ของไทยกะเหรี่ยง ถัดมาเป็นอุโบสถ และหลังวัดเป็นเจดีย์ทรงมอญ ศาลเจ้าที่มอญและศาลฤๅษี ซึ่งเป็นพื้นที่ของการไหว้ผี ทรงเจ้า รำมอญ (แก๊บน) นอกจากนี้ การแก๊บนอาจเป็นวิธีการจัดการกับการพลัดถิ่นและความรู้สึกไม่มั่นคงในชีวิตในท่ามกลางระบบทุนนิยมและกฎเกณฑ์ของชาติ (จิเกร์ ทานาเบ, 2555: 143)

ข้อสังเกตคือบทบาทของเจ้าอาวาสวัดห้วยกบที่มีลักษณะแบบพหุวัฒนธรรม คือสามารถพูดได้ทั้งมอญ ไทย กะเหรี่ยง รวมทั้งอังกฤษ จีนกลาง มีเมตตากรุณา เปิดพื้นที่ให้แก่คนทุกชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และความเชื่อ จึงเป็นที่นับถือของชาวบ้านทั่วไปและลดความขัดแย้งแตกต่างทางวัฒนธรรมได้

อนาคตของห้วยกบ

ในปัจจุบัน ภาวะของการย้ายถิ่นข้ามชาติทำให้พื้นที่ห้วยกบมีลักษณะของพหุวัฒนธรรม อานันท์ กาญจนพันธุ์ได้เสนอว่าเรื่องความคิดทางวัฒนธรรมต้องมีการเพิ่มพื้นที่ทางสังคมให้กลุ่มชนต่างๆ ดังนี้ 1) พื้นที่ทางภาษา 2) พื้นที่ของความรู้และภูมิปัญญา 3) พื้นที่ของการมีส่วนร่วมด้านต่างๆ เช่น การจัดการทรัพยากร 4) พื้นที่ด้านความมั่นคงของชีวิต เช่น ความเป็นพลเมือง (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555: 133) ในกรอบความคิดดังกล่าวจะเห็นได้ว่า พื้นที่บริเวณนี้เป็นพื้นที่แห่งพลวัตที่มีความเปลี่ยนแปลงของผู้คนหลายชาติพันธุ์อย่างต่อเนื่อง จึงมีการประนีประนอมทางวัฒนธรรมและยอมรับการแสดงออกทางอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ อย่างไรก็ตาม ข้อ 3) และข้อ 4) ยังเป็นปัญหาหลักของห้วยกบ ซึ่งเป็นปัญหาทั้งในระดับนโยบายของรัฐ การปกครองท้องถิ่น และเศรษฐกิจ กล่าวคือ นอกจากการทับซ้อนทางวัฒนธรรมอันเกิดจากภาวะข้ามชาติแล้ว หมู่บ้านห้วยกบยังเป็นพื้นที่ของการทับซ้อนของอำนาจทั้งของหน่วยงานของรัฐ (กรมป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติฯ) และหน่วยงานปกครองท้องถิ่น ที่มีนโยบายและแนวปฏิบัติที่ไม่แน่นอนในท่ามกลางการขยายตัวของธุรกิจการเกษตรและภาวะเสรีนิยมใหม่ทำให้เกิดภาวะตึงเครียดในด้านโอกาสของการจัดสรรทางทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียมกัน อีกทั้งนโยบายเรื่องคนพลัดถิ่นก็ไม่พัฒนาไปตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาในอนาคต และในปัจจุบันยังมีคนนอกพื้นที่ที่เข้ามาซื้อที่ดินเพื่อทำสวนยาง การทับซ้อนกันทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้และยิ่งเพิ่มความซับซ้อน ห้วยกบจึงมีลักษณะพลวัต และยิ่งต้องเผชิญความอิทธิพลที่เหลือของพหุวัฒนธรรมต่อไป

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

ชิเกรุ ทานาเบ. 2555. พิธีกรรมและปฏิบัติการในสังคมชวานาภาคเหนือของประเทศไทย. เชียงใหม่:

ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- นฤพนธ์ ดั้ววิเศษ (บรรณาธิการ). 2557. **ชาติพันธุ์กับเสรีนิยมใหม่**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- นฤพนธ์ ดั้ววิเศษ, พิเชฐ สายพันธ์ และสมรัภัส ชัยสิงห์กานานนท์ (บรรณาธิการ). 2558. **ชาติพันธุ์
ใต้อำนาจ: เสียงแห่งชาติพันธุ์ในโลกเสรีนิยมใหม่**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- สุจริตลักษณ์ ดีผดุงและประภาศรี คำสอาด. 2545. **รายงานการวิจัย ชุมชนมอญบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี
จังหวัดกาญจนบุรี: ความเป็นมาและการปรับเปลี่ยน**. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม
เพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุภรณ์ โอเจริญ. 2541. **มอญในเมืองไทย**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2555ก. **เจ้าที่และผีปู่ย่า พลวัตของความรู้ชาวบ้าน อำนาจและตัวตนของ
คนท้องถิ่น**. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2555ข. **จินตนาการทางมานุษยวิทยาแล้วย้อนมองสังคมไทย**. เชียงใหม่:
ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภาษาอังกฤษ

- Faist, T, Fauser, M and Reisenauer, E. 2013. **Transnational Migration**. Cambridge: Polity.
- Fried, M. 1963. "Grieving for a Lost Home." In Duhl, L. (Ed), **The Urban Condition**,
pp. 151-171. New York/London: Basic Books.
- Meerts, A. & Kleinhans, R. 2011. **Choice within Limits, How Forced Relocation Affects
Residents' Dwelling Searches and Trade-offs in Dwelling Choice**. เข้าถึงได้จาก
[http://www.enhr2011.com/sites/default/files/Paper%20Meerts-Kleinhans-Posthumus-
WS12.pdf](http://www.enhr2011.com/sites/default/files/Paper%20Meerts-Kleinhans-Posthumus-WS12.pdf). 29 สิงหาคม 2558.
- Posthumus, H. (2013). **Displacement Myths: The Real and Presumed Effects of Forced
Relocations Resulting for Urban Renewal**. เข้าถึงได้จาก [http://dspace.library.uu.nl/
bitstream/handle/1874/272244/Posthumus.pdf?sequence=1](http://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/272244/Posthumus.pdf?sequence=1) 29 สิงหาคม 2558.
- Tan, Y. 2008. **Resettlement in the Three Gorges Project**. Hong Kong:
Hong Kong University Press.
- World Bank. **Voluntary Resettlement: Operational Policy**. 2001. อ้างใน Tan, Yan. 2008.
Resettlement in the Three Gorges Project. Hong Kong: Hong Kong University Press.

โครงการประชุมเสนอผลงานวิจัยย่อยเรื่อง
“ชุมชน ความทรงจำและพิธีกรรมกับการจัดการชุมชน”
เนื่องในโอกาส 72 ปี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จัดโดย

โครงการวิจัยการศึกษาอัตลักษณ์ทางภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาศักยภาพชุมชน
จังหวัดกาญจนบุรี

ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วันศุกร์ที่ 27 พฤศจิกายน 2558 เวลา 8.30-16.30 น.

ณ ห้องประชุมและแสดงดนตรี ชั้น 2 อาคารจุฬาภรณ์พิศาลศิลป์

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

- 8.30-9.00 น. ลงทะเบียน
- 9.00-9.20 น. พิธีเปิด
- 9.20 -10.10 น. **Transnationalism กับการศึกษาพื้นที่รอยต่อ**
โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกษม เพ็ญภินันท์
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 10.10-10.30 น. พักรับประทานอาหารว่าง
- 10.30-11.20 น. **ชุมชนมอญร่วมสมัยในโลกไร้พรมแดน**
โดย คุณองค์ บรรจุน
นักวิชาการอิสระ
- 11.20-12.00 น. **ชีวิตบนฐานทรัพยากร: ทรัพยากรป่า การเข้าถึง และการดำรงชีพของชุมชน
ข้ามถิ่นในบริบทของการเปลี่ยนแปลง**
โดย อาจารย์ ดร.สุรินทร์ อ้นพรม
คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- 12.00-13.00 น. พักรับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00-13.40 น. **พื้นที่ ผู้คน และความทรงจำ: ความหมายที่มีต่อพื้นที่บ้านห้วยกบ
และความสัมพันธ์ของผู้คน**
โดย อาจารย์อังกูร หงษ์คณานุเคราะห์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

- 13.40-14.20 น. **คติชนคนห้วยกบ: การดำรงอยู่และบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรม
ที่หมู่บ้านห้วยกบ**
โดย อาจารย์รัตนพล ชื่นคำ
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- 14.20-15.00 น. **ประวัติศาสตร์บอกเล่าและการเมืองเรื่อง “พลเมือง”:
การปรับตัวของคนห้วยกบในบริบทสังคมไทยยุคโลกาภิวัตน์**
โดย อาจารย์ ดร.กฤตยา ณ หนองคาย
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- 15.00-15.15 น. **เรื่องเล่าจากห้วยกบ: อัตลักษณ์ พหุลักษณ์ พลวัต**
โดย รองศาสตราจารย์ ดร.สรณัฐ ไตลังคะ
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- 15.15-15.30 น. พักรับประทานอาหารว่าง
- 15.30-16.30 น. **การแสดงรำละคร (ลูกวैयाะ) คณะครูวันชัย บุญธรรม**
การแสดงรำมอญรามัญ ชุมชนบ้านวังกะ